

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ

Εθνικόν και Καποδιστριακόν

Πανεπιστήμιον Αθηνών

ΣΧΟΛΗ ΝΟΜΙΚΗΣ

ΤΟΜΕΑΣ ΠΟΙΝΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

‘Το φαινόμενο και η αντιμετώπιση της εμπορίας ανθρώπων’

Της Ιωάννας Ι. Στεντούμη, ΑΜ 887

Επιβλέπουσα καθηγήτρια:

Αντωνία Ιόλη Τζαννετάκη, επίκουρη καθηγήτρια Νομικής Σχολής Αθηνών

Αθήνα, Νοέμβριος 2017

Copyright © Ιωάννα Ι. Στεντούμη, Αθήνα 2017

Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος. All rights reserved.

Απαγορεύεται η αντιγραφή, αποθήκευση και διανομή της παρούσας εργασίας, εξ ολοκλήρου ή τμήματος αυτής, για εμπορικό σκοπό. Επιτρέπεται η ανατύπωση, αποθήκευση και διανομή για σκοπό μη κερδοσκοπικό, εκπαιδευτικής ή ερευνητικής φύσης, υπό την προϋπόθεση να αναφέρεται η πηγή προέλευσης και να διατηρείται το παρόν μήνυμα.

Οι απόψεις και θέσεις που περιέχονται σε αυτήν την εργασία εκφράζουν τη συγγραφέα και δεν πρέπει να ερμηνευθεί ότι αντιπροσωπεύουν τις επίσημες θέσεις του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών.

ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ

ΕΣΔΑ: Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου
ΕΔΔΑ: Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου
ΕΕΔΑ: Εθνική Επιτροπή για τα δικαιώματα του Ανθρώπου
ΚΕΠΑΔ: Κέντρο Προάσπισης Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων
ΕΣΠ: Ελληνικό Συμβούλιο για τους Πρόσφυγες
ΚΕΔΕ: Κέντρο Έρευνας και Δράσης για την Ειρήνη
ΔΟΜ: Διεθνής Οργανισμός Μετανάστευσης
ΜΚΟ: Μη Κυβερνητική Οργάνωση
ΕΜΑ: Εθνικός Μηχανισμός Αναφοράς
ΕΚΚΕ: Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών
ΕΛΑΣ: Ελληνική Αστυνομία
ΠΔ: Προεδρικό Διάταγμα
ΠοινΔικ: Ποινική Δικαιοσύνη
ΕΕΕυρΔ: Ελληνική Επιθεώρηση Ευρωπαϊκού Δικαίου
ΕΜΕΔ: Επιθεώρηση Μεταναστευτικού Δικαίου
UNHCR: United Nations High Commissioner for Refugees
UNICEF: United Nations Children's Fund
UNODC: United Nations Office on Drugs and Crime
CoE: Council of Europe
EU/EC: European Union / European Commission
ILO: International Labour Office
GRETA: Group of Experts on Action against Trafficking in Human Beings
NCHR: National Commission of Human Rights
ECRI: European Commission against Racism and Intolerance
IOM: International Organization for Migration

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ	3
ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ	5
ΤΟ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟ ΤΗΣ ΕΜΠΟΡΙΑΣ ΑΝΘΡΩΠΩΝ	7
ΕΝΝΟΙΟΛΟΓΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ	7
Ορισμός	7
Μορφές του φαινομένου	9
Στάδια και διαδικασία	16
Έκταση του φαινομένου	21
Προφίλ θυμάτων	25
Στοιχεία για τα θύματα εντός των κρατών της ΕΕ	28
Στοιχεία για τα θύματα στην Ελλάδα	31
Προφίλ δραστών	40
Στοιχεία για τους δράστες εντός των κρατών της ΕΕ	42
Στοιχεία για τους δράστες από την Ελλάδα	44
ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΤΩΝ ΑΙΤΙΩΝ	49
Η ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ ΤΗΣ ΕΜΠΟΡΙΑΣ ΑΝΘΡΩΠΩΝ	60
Διεθνή και Ευρωπαϊκά νομοθετικά κείμενα	60
Το Σκανδιναβικό μοντέλο	71
Το γερμανολλανδικό μοντέλο	80
Το παράδειγμα της Φιλανδίας	92
Νομοθετικό Πλαίσιο στην Ελλάδα	95
Εφαρμογή και αξιολόγηση του εθνικού θεσμικού πλαισίου	108
GRETA	109
US Department of State	114
ΕΔΔΑ	117
Συνεντεύξεις	129
ΕΠΙΛΟΓΙΚΕΣ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ	138
Βιβλιογραφία - Αρθρογραφία	152
Ξενόγλωσση	152
Ελληνική	156
Άλλες πηγές	160
Ξενόγλωσσες	160
Ελληνικές	167

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ

Η παρούσα μελέτη προσεγγίζει εννοιολογικά την εμπορία ανθρώπων, μία μορφή της σύγχρονης δουλείας, και παρουσιάζει το θεσμικό πλαίσιο σε σχέση με αυτήν, καθώς και την εφαρμογή του. Αν και εστιάζει ιδίως στην εμπορία ανθρώπων με σκοπό τη σεξουαλική και εργασιακή εκμετάλλευσή τους, δεν παραλείπει την αναφορά, για λόγους ολιστικής αντιμετώπισης, και στις υπόλοιπες μορφές της.

Η προσέγγιση με την παρούσα, ιδίως αυτών των δύο μορφών της εμπορίας ανθρώπων, οφείλεται σε δύο βασικούς παράγοντες. Αφενός, η χώρα μας δυστυχώς αριθμεί ήδη δύο καταδίκες από το ΕΔΔΑ, και μάλιστα πρόσφατες - μία για εμπορία με σκοπό τη σεξουαλική εκμετάλλευσή¹ και μία για εμπορία με σκοπό την εργασιακή εκμετάλλευσή², και αφετέρου, τα μεγέθη των ερευνητικών δεδομένων για τις δύο αυτές μορφές είναι τέτοια, που επαρκούν για την εξαγωγή κάποιων πρώτων συμπερασμάτων και αξιολογήσεων.

Στόχος της παρούσας δεν είναι τόσο η οριοθέτηση των εννοιών που σχετίζονται με το φαινόμενο της εμπορίας ανθρώπων και η παράθεση του νομικού πλαισίου αντιμετώπισής του - αν και για λόγους συστηματικούς, είναι αναγκαίες και εκτίθενται η μεν στο πρώτο, το δε στο δεύτερο μέρος της παρούσας - αλλά η ψηλάφηση των βαθύτερων αιτιών που οδηγούν στη συγκρότηση αλλά και διαρκή ανάπτυξη του φαινομένου, η αναζήτηση στρατηγικών και πολιτικών αντιμετώπισης, η καταγραφή καλών πρακτικών, καθώς και η αξιολόγηση του δεδομένου εθνικού θεσμικού πλαισίου και της εφαρμογής του.

Γίνεται επίσης επισκόπηση και αξιολόγηση νομοθετικών μοντέλων για την αντιμετώπιση της ζήτησης στα πλαίσια της εμπορίας ανθρώπων με σκοπό τη σεξουαλική εκμετάλλευσή. Πρόκειται για ένα διάλογο που έχει ανοίξει ιδίως τα τελευταία 15 έτη, με τη θεσμοθέτηση της ποινικοποίησης του πελάτη σεξουαλικών υπηρεσιών αρχικά από τη Σουηδία και μετέπειτα και από άλλα κράτη που ακολούθησαν το παράδειγμά της. Στον αντίποδα αυτού του μοντέλου αναπτύσσεται το κανονιστικό μοντέλο, συχνά αναφερόμενο ως ‘γερμανολλανδικό’, το οποίο στην ουσία εφαρμόζεται και στη χώρα μας - το μοντέλο που προωθεί τον έλεγχο και την καταγραφή των ατόμων που παρέχουν τις σεξουαλικές υπηρεσίες, μέσω της νομιμοποίησης και αναγνώρισής τους ως εργαζομένων, και της

¹ L.E. v. GREECE, 2016, αριθμός προσφυγής 71545/12.

² CHOWDURY AND OTHERS v. GREECE, 2017, αριθμός προσφυγής 521884/15.

ρύθμισης της σεξουαλικής ‘αγοράς’. Οι εκτιμήσεις σε σχέση με τα αποτελέσματα αυτών των μοντέλων, βασίστηκαν σε μεγάλο βαθμό σε εκθέσεις, έρευνες και στατιστικά δεδομένα των κατά το δυνατό αρμόδιων εθνικών τους φορέων, καθώς και επαγγελματιών που δραστηριοποιούνται στο αντίστοιχο πεδίο.

Για τα ερευνητικά δεδομένα σε σχέση με την έκταση του φαινομένου, έχουν χρησιμοποιηθεί πίνακες στατιστικών από διεθνείς, ευρωπαϊκούς και εγχώριους οργανισμούς, ενώ για την εφαρμογή και τις τυχόν ελλείψεις του νομοθετικού και θεσμικού εθνικού πλαισίου, διεξήχθησαν συνεντεύξεις με επαγγελματίες που εργάζονται στο πεδίο των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και έχουν αντιμετωπίσει πληθώρα περιπτώσεων εμπορίας ανθρώπων. Η συμβολή τους υπήρξε πολύτιμη για την πληρέστερη κατανόηση της λειτουργίας του θεσμικού πλαισίου στη χώρα και ιδίως των ελλείψεων που αφορούν την προστασία των θυμάτων. Ταυτόχρονα ώθησε προς μία θυματολογική κατεύθυνση στην αναζήτηση λύσεων και στη συγκρότηση προτάσεων αντιμετώπισης του φαινομένου.

Τέλος, αναπτύσσονται κάποιες επιλογικές παρατηρήσεις και τίθενται προβληματισμοί και ερωτήματα - με πλήρη επίγνωση της ανάγκης πολυεπίπεδης προσέγγισης και της πρόκλησης που παρουσιάζει κάθε τέτοιο εγχείρημα - σε σχέση με πρωτοβουλίες και τις κοινωνικές πολιτικές, οι οποίες θα μπορούσαν ενδεχομένως να αντιμετωπίσουν αυτή τη σύγχρονη μορφή δουλείας, αλλά και να οδηγήσουν στην κοινωνική ένταξη των θυμάτων ή των εν δυνάμει θυμάτων μίας τέτοιας εκμετάλλευσης.

ΠΡΩΤΟ ΜΕΡΟΣ

ΤΟ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟ ΤΗΣ ΕΜΠΟΡΙΑΣ ΑΝΘΡΩΠΩΝ

ΕΝΝΟΙΟΛΟΓΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

Ορισμός

Το φαινόμενο της εμπορίας ανθρώπων, ή όπως διεθνώς ονομάζεται, του human trafficking, με σκοπό την οικονομική εκμετάλλευση του προσώπου που το υφίσταται, δεν είναι φυσικά ούτε άγνωστο ούτε πρόσφατο. Μπορεί το δουλεμπόριο – με την παραδοσιακή μορφή που το λάμβανε κανείς υπόψη, έχοντας κατά νου τις αποικίες του 18ου και 19ου αιώνα – να μην υπάρχει πλέον στην Ευρώπη, έχουν παρατηρηθεί όμως νέα φαινόμενα, τα οποία εμφανίζουν παρόμοια χαρακτηριστικά με αυτά της δουλείας³. Το εύρος του φαινομένου και οι μορφές που λαμβάνει, σε συνδυασμό με την διακρατική συγκρότηση των εγκληματικών ομάδων ή οργάνωσεων που εμπλέκονται στην ανάπτυξή του, έχουν θέσει την εμπορία ανθρώπων τα τελευταία χρόνια στο επίκεντρο της επιστημονικής έρευνας.

Το φαινόμενο χαρακτηρίζεται ως μία σύγχρονη μορφή δουλείας⁴, μία νέα πρακτική που ομοιάζει στη δουλεία⁵, η οποία εμπλέκει εκατομμύρια ανθρώπους παγκοσμίως και συνιστά την τρίτη σε μέγεθος κατηγορία οργανωμένου εγκλήματος, μετά το εμπόριο ναρκωτικών ουσιών και όπλων, ενώ στην Ευρώπη ήδη από το 2007 συνιστά την παράνομη δραστηριότητα με το μεγαλύτερο τζίρο⁶. Πρόκειται για μια *‘σύνθετη έννοια που συχνά ανάγεται σε (ή συγχέεται με) κάποια παραπλήσια έννοια όπως για παράδειγμα, η πορνεία ή η παράνομη μετανάστευση’*⁷.

Ο πληρέστερος και συνεκτικότερος μέχρι σήμερα ορισμός της εμπορίας ανθρώπων, έχει δοθεί από το Πρωτόκολλο για την Αποτροπή, την Καταστολή και την Τιμωρία της

³ Λ. - Α. Σισιλιάνος, 'Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου - Ερμηνεία κατ' άρθρο', ΝΟΜΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ, 2013, σελ. 128, Κ. Μαγκλιβέρας, 'Εμπορία Ανθρώπων: Ποινική καταστολή και προστασία των δικαιωμάτων των θυμάτων, Ακαδημία Αθηνών - Δημοσιεύματα του Κέντρου Ερεύνης της ελληνικής κοινωνίας, Αθήνα, 2014, σελ. 49.

⁴ ΕΕΔΑ, Εμπορία Ανθρώπων – Η κατάσταση στην Ελλάδα, Απόφαση της Ολομέλειας της ΕΕΔΑ της 14.6.2007, ΠοινΔικ 2007, σελ. 1209.

⁵ S. Scarpa, 'Trafficking in human beings. Modern Slavery', Oxford University Press, 2008, σελ. 4.

⁶ ΕΕΔΑ, Εμπορία Ανθρώπων – Η κατάσταση στην Ελλάδα, ό.π..

⁷ Γρ. Λάζος, Διεθνική σωματεμπορία και εξαναγκαστική πορνεία στην Ελλάδα του 2002, stop now - ΚΕΔΕ, 2002, σελ. 5.

Παράνομης Διακίνησης Προσώπων με σκοπό τη Σεξουαλική και Οικονομική Εκμετάλλευση, ιδιαίτερα Γυναικών και Παιδιών (εφεξής: Πρωτοκόλλο του Palermo), το οποίο ολοκληρώθηκε το Νοέμβριο του 2000 και τέθηκε σε ισχύ το 2003. Αποδίδει το trafficking ως τη 'στρατολόγηση, μεταφορά, μετακίνηση, εγκατάσταση (στέγαση, μέριμνα για τη συνέχιση της παραμονής) ή παραλαβή προσώπων, μέσω της απειλής ή της χρήσης βίας ή άλλων μορφών εξαναγκασμού, της απαγωγής, του δόλου, της εξαπάτησης, της κατάχρησης της δύναμης/ μιας τρωτής ή ευάλωτης θέσης, της προσφοράς ή της αποδοχής οικονομικού ή άλλου οφέλους για την επίτευξη της σύμφωνης γνώμης ενός προσώπου το οποίο ασκεί έλεγχο ή εξουσία επί άλλου προσώπου, για το σκοπό της εκμετάλλευσης, η οποία θα περιλαμβάνει κατ' ελάχιστο την εκμετάλλευση της πορνείας των άλλων ή άλλες μορφές σεξουαλικής εκμετάλλευσης, την εξαναγκαστική εργασία ή παροχή υπηρεσιών, τη διαμόρφωση συνθηκών σκλαβιάς ή παρόμοιων με αυτή πρακτικών, τη διαμόρφωση συνθηκών δουλείας (δεσμευτική παροχή υπηρεσιών) ή τη λήψη σωματικών οργάνων⁸. Ο ορισμός αυτός, που συμπληρώνει τη Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών κατά του Διεθνικού Οργανωμένου Εγκλήματος⁹, διατηρείται από την Οδηγία 2011/36/EU¹⁰, η οποία διευρύνεται ώστε να καλύπτει τα 'εγκλήματα δρόμου', όπως μικροκλοπές και επαιτεία¹¹.

Σύμφωνα με την ετήσια έκθεση του Υπουργείου Εξωτερικών των Η.Π.Α.¹², η εμπορία ανθρώπων χρησιμοποιείται γενικότερα ως 'έννοια - ομπρέλα', για τις πράξεις της στρατολόγησης, της υποδοχής, την παροχής ή της απόκτησης ενός προσώπου για καταναγκαστική εργασία ή παροχή σεξουαλικής υπηρεσίας, μέσω της άσκησης βίας, απάτης ή εξαναγκασμού. Η έκθεση διευκρινίζει¹³ ότι *'Η εμπορία ανθρώπων μπορεί να περιλαμβάνει, αλλά δεν προαπαιτεί, κίνηση. Άνθρωποι μπορεί να θεωρηθούν θύματα ανεξαρτήτως του εάν γεννήθηκαν σε μια κατάσταση δουλείας, έγιναν θύματα εκμετάλλευσης στην πόλη καταγωγής*

⁸ Άρθρο 3 εδάφιο α' του Πρωτοκόλλου.

⁹ UN Protocol to Prevent, Suppress and Punish Trafficking in Persons, Especially Women and Children, Supplementing The United Nations Convention Against Transnational Organized Crime, New York, 15 November 2000.

¹⁰ DIRECTIVE 2011/36/EU OF THE EUROPEAN PARLIAMENT AND OF THE COUNCIL, 5 April 2011, on preventing and combating trafficking in human beings and protecting its victims, and replacing Council Framework Decision 2002/629/JHA.

¹¹ Άρθρο 2 παρ. 3 2011/36/EU: 'Exploitation shall include, as a minimum, the exploitation of the prostitution of others or other forms of sexual exploitation, forced labour or services, including begging, slavery or practices similar to slavery, servitude, or the exploitation of criminal activities, or the removal of organs'.

¹² Trafficking in persons report, JUNE 2016, Department of State, U.S.A., σελ. 32, διαθέσιμο σε: <https://www.state.gov/documents/organization/258876.pdf>

¹³ Trafficking in persons report, JUNE 2016, ό.π..

τους, μεταφέρθηκαν στην κατάσταση εκμετάλλευσης, προηγουμένως συναίνεσαν να δουλέψουν για έναν διακινητή, ή συμμετείχαν σε ένα έγκλημα ως άμεσο αποτέλεσμα του ότι είχαν ήδη υπάρξει θύματα εμπορίας. Στην καρδιά του φαινομένου, είναι ο σκοπός των διακινητών να εκμεταλλευτούν και να υποδουλώσουν τα θύματά τους και οι μυριάδες εξαναγκαστικές πρακτικές και πρακτικές εξαπάτησης που χρησιμοποιούν για να το καταφέρουν αυτό’.

Μορφές του φαινομένου

Από το ίδιο το Πρωτόκολλο του Palermo, το οποίο καθιέρωσε έναν ιδιαίτερα ευρύ ορισμό για την εμπορία ανθρώπων, αλλά και ιδίως σε συνδυασμό με την ανωτέρω αναφερόμενη Οδηγία 2011/36/EU, προκύπτει ότι το φαινόμενο αυτό μπορεί να πάρει πολλές μορφές¹⁴, οι οποίες διαφέρουν ανάλογα με την ηλικία και το φύλο του θύματος¹⁵. Επιπλέον, οι μορφές δύνανται να διαφοροποιούνται ανάλογα με ‘το πολιτισμικό, θρησκευτικό, κοινωνικό, πολιτικό, οικονομικό, εθνικό και ψυχολογικό πλαίσιο’¹⁶.

Η εμπορία ανθρώπων επομένως, λαμβάνει τις εξής μορφές¹⁷: την εκμετάλλευση της εργασίας (καταναγκαστική ή υποχρεωτική εργασία), την παροχή σεξουαλικών υπηρεσιών/ σεξουαλική εκμετάλλευση (ιδίως γυναικών και παιδιών), την παιδική πορνογραφία, την επαιτεία, την αφαίρεση οργάνων, ιστών η/και άλλων στοιχείων του ανθρώπινου σώματος, το εμπόριο βρεφών και παιδιών για παράνομες υιοθεσίες, τους καταναγκαστικούς γάμους¹⁸ και τη στρατολόγηση ανηλίκων σε ένοπλες συρράξεις. Όπως όμως διευκρινίζεται εύστοχα

¹⁴ Αντίστοιχη, αν και με πιο λακωνική διατύπωση, διάκριση των μορφών υπάρχει και στην Αμερικανική Σύμβαση Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων: American Convention on Human Rights- ‘Pact of San Jose, Costa Rica’, B-32, article 6 ‘Freedom from Slavery: ‘1. No one shall be subject to slavery or to involuntary servitude, which are prohibited in all their forms, as are the slave trade and traffic in women’.

¹⁵ DIRECTIVE 2011/36/EU, preamble 3: ‘This Directive recognises the gender-specific phenomenon of trafficking and that women and men are often trafficked for different purposes. For this reason, assistance and support measures should also be gender-specific where appropriate. The ‘push’ and ‘pull’ factors may be different depending on the sectors concerned, such as trafficking in human beings into the sex industry or for labour exploitation in, for example, construction work, the agricultural sector or domestic servitude’, D. M. Hughes ‘Trafficking in Human Beings in the European Union: Gender, Sexual Exploitation, and Digital Communication Technologies’, 2014, διαθέσιμο σε: <http://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/2158244014553585> σελ. 2-3.

¹⁶ Μ.Χ. Παπαγιαννοπούλου, ‘Το φαινόμενο της διεθνικής σωματεμπορίας στην Ελλάδα και διεθνώς, Κέντρο Γυναικείων Μελετών και Ερευνών, 2007, σελ. 4.

¹⁷ Αθ. Συκιώτου, ‘Εμπορία Ανθρώπων στα Βαλκάνια. Θύμα, δράστης και κατασταλτικές στρατηγικές’, Αντ. Σάκκουλας, Αθήνα - Κομοτηνή, 2003, σελ. 18-19.

¹⁸ UNODC, Global Report on Trafficking in Persons, 2016, σελ. 8, 16 διαθέσιμο σε: http://www.unodc.org/documents/data-and-analysis/glotip/2016_Global_Report_on_Trafficking_in_Persons.pdf

‘καθώς το έγκλημα της εμπορίας ανθρώπων χαρακτηρίζεται από μία δυναμική εξέλιξη, δε δύναται να αποκλειστεί *a priori* η εμφάνιση νέων μορφών εκμετάλλευσης της εργασίας των θυμάτων διακίνησης ανθρώπων. Κριτήριο για το χαρακτηρισμό μιας παρεχόμενης υπηρεσίας ή επαγγέλματος ως μορφή εκμετάλλευσης, δεν είναι το είδος της δραστηριότητας που ασκείται και η οποία μπορεί να είναι καθόλα νόμιμη, αλλά η σχέση του θύματος με τον εργοδότη και οι συνθήκες υπό τις οποίες εργάζεται’¹⁹.

Μία από τις πιο διαδεδομένες μορφές είναι η σεξουαλική εκμετάλλευση, την οποία δύνανται να υποστούν τόσο ανήλικα παιδιά, όσο και ενήλικες. Όταν ένας ενήλικας παρέχει σεξουαλικές υπηρεσίες, ως αποτέλεσμα βίας, απειλών ή εξαπάτησης, τότε είναι θύμα εμπορίας. Η εμπορία όμως μπορεί να προκύψει και στα πλαίσια ενός ‘δεσμού χρέους’²⁰, όταν ένα άτομο υποχρεωθεί να συνεχίσει την πορνεία λόγω ενός παράνομου χρέους, το οποίο προέκυψε από τη μεταφορά, τη στρατολόγηση ή την πώλησή του σε άλλον, και το οποίο οι διακινητές θεωρούν ότι πρέπει να αποπληρωθεί, προτού το άτομο μπορεί να ελευθερωθεί. Η αρχική συναίνεση του προσώπου να απασχοληθεί στην πορνεία, δεν έχει συνέπειες για το χαρακτηρισμό του ως θύμα εμπορίας ανθρώπων - επομένως, αν υποχρεωθεί μέσω ψυχολογικής χειραγώγησης ή φυσικής βίας, να παραμείνει στην πορνεία, τότε πρόκειται για θύμα εμπορίας.

Αντίθετα²¹, όταν ένα παιδί, ήτοι ένα άτομο κάτω των 18 ετών, στρατολογείται, μεταφέρεται, παρέχεται ή πείθεται σε πράξεις παροχής σεξουαλικών υπηρεσιών, δεν είναι αναγκαίο για το χαρακτηρισμό του ως θύμα εμπορίας, να αποδεικνύεται βία, απάτη ή εξαναγκασμός. Αυτός είναι ένας κανόνας χωρίς εξαιρέσεις – καμία πολιτισμική ή κοινωνικοοικονομική εξορθολογικοποίηση δεν αλλάζει το γεγονός ότι παιδιά που γίνονται αντικείμενα εκμετάλλευσης στην πορνεία, είναι θύματα εμπορίας. Μάλιστα, η ραγδαία ανάπτυξη της τεχνολογίας αλλά ακόμη περισσότερο, του διαδικτύου, δίνει νέα ώθηση στη σεξουαλική εκμετάλλευση παιδιών, διευκολύνοντας ιδίως την παιδική πορνογραφία²². Εφαρμογές και μέσα κοινωνικής δικτύωσης, όπως το Facebook και το Twitter, τα οποία

¹⁹ Ζ. Παπασιώπη-Πασιά, ‘Το νομικό καθεστώς για τις αλλοδαπές γυναίκες- θύματα εκμετάλλευσης και παράνομης διεθνούς διακίνησης. Διεθνείς και Ευρωπαϊκές προσπάθειες’, Επιτροπή Ερευνών, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Θεσσαλονίκη, 2008, σελ. 54 επ..

²⁰ Trafficking in persons report, JUNE 2016, Department of State, U.S.A., ό.π., ‘Civilian Security, Democracy and Human Rights’ fact sheet, Office to Monitor and Combat Trafficking in Persons, June 2017, Washington DC, διαθέσιμο σε: <https://www.state.gov/documents/organization/272330.pdf>

²¹ Trafficking in persons report, JUNE 2016, ό.π., ‘Civilian Security, Democracy and Human Rights’ fact sheet, ό.π..

²² D. M. Hughes, ό.π..

χρησιμοποιούνται συχνά και μάλιστα από νεαρές ηλικίες αλλά και ανηλίκους, χρησιμοποιούνται σε αρκετές περιπτώσεις από τους διακινητές²³. Οι νέες τεχνολογίες χρησιμοποιούνται για κάθε πτυχή της σεξουαλικής εκμετάλλευσης, από τη στρατολόγηση των θυμάτων, τη διαφήμισή τους στους πελάτες, τον εξαναγκασμό τους μέσω ψηφιακής εικόνας αλλά και στην καταγραφή της συμπεριφοράς τους και στην οικονομική διαχείριση²⁴.

Στη σεξουαλική εκμετάλλευση εντάσσονται, ως ειδικότερες κατηγορίες²⁵, η πορνεία του δρόμου, η πορνεία του παραθύρου και οι οίκοι ανοχής, τα ‘strip’ κλαμπ και μπαρ, η βιομηχανία της πορνογραφίας, οι υπηρεσίες συνοδείας και τα πρακτορεία μοντέλων, τα σαλόνια μασάζ, και τυχόν άλλες άγνωστες μορφές που δεν εντάσσονται στα ανωτέρω.

Η καταναγκαστική εργασία συνιστά ένα ακόμη σοβαρό μέγεθος στο φαινόμενο που εξετάζεται. Η έννοια αναφέρεται στη στρατολόγηση, μεταφορά, εγκατάσταση ή παραλαβή προσώπων, μέσω της απειλής ή της χρήσης βίας, της εξαπάτησης ή άλλων μορφών εξαναγκασμού, ώστε να πεισθεί το άτομο να εργασθεί. Όταν η εργασία ενός ατόμου γίνεται αντικείμενο εκμετάλλευσης με τέτοιο τρόπο, η αρχική συναίνεσή του να εργασθεί για έναν εργοδότη, επίσης δεν επηρεάζει νομικά – το άτομο παραμένει θύμα εμπορίας. Πρόκειται για μία μορφή που κυρίως αφορά μετανάστες, αλλά συχνά αφορά και πολίτες που γίνονται αντικείμενο τέτοιας εκμετάλλευσης εντός της χώρας τους, ενώ οι γυναίκες θύματα καταναγκαστικής εργασίας, ιδίως στην οικιακή εργασία, συχνά γίνονται αντικείμενα και σεξουαλικής εκμετάλλευσης²⁶.

Ειδικότερα ο ‘δεσμός χρέους’ ως μορφή εξαναγκασμού στην καταναγκαστική εργασία²⁷, αφορά εκατομμύρια ανθρώπους, μόνο στη Νότια Ασία. Το άτομο κληρονομεί χρέος από τους προγόνους του και εργάζεται για να το ξεπληρώσει. Σε άλλες περιπτώσεις, το άτομο γίνεται θύμα ενός στρατολογητή ή διακινητή, ο οποίος παράνομα εκμεταλλεύεται ένα αρχικό χρέος που εν γνώσει ή μη του θύματος, συνομολογήθηκε ως όρος της εργασίας. Συχνά τέτοια χρέη, που αναλαμβάνουν μετανάστες εργάτες στη χώρα καταγωγής τους, ενίοτε

²³ D. M. Hughes, ό.π., σελ. 6.

²⁴ D. M. Hughes, ό.π..

²⁵ Trafficking in human beings, Eurostat, 2015 edition, σελ. 29, διαθέσιμο σε: https://ec.europa.eu/anti-trafficking/sites/antitrafficking/files/eurostat_report_on_trafficking_in_human_beings_-_2015_edition.pdf.

²⁶ Trafficking in persons report, JUNE 2016, ό.π., σελ. 33, ‘Civilian Security, Democracy and Human Rights’, ό.π..

²⁷ Trafficking in persons report, JUNE 2016, ό.π., ‘Civilian Security, Democracy and Human Rights’, ό.π..

με τη συμμετοχή γραφείων εύρεσης εργασίας και εργοδοτών στη χώρα υποδοχής, οδηγούν σε ένα ‘δεσμό χρέους’.

Η δε εργασιακή εκμετάλλευση, κυρίως αναπτύσσεται²⁸, στον τομέα της γεωργίας, των κατασκευών, της κλωστοϋφαντουργίας, των ξενοδοχείων και της εστίασης, της φροντίδας προσώπων, των ιχθυοκαλλιεργειών, καθώς και σε τυχόν άλλες άγνωστες μορφές που δεν εντάσσονται στα ανωτέρω. Στην ουσία, τα θύματα, ιδίως στον αγροτικό τομέα, εργάζονται όπως σε παλαιότερες εποχές οι δούλοι στις φυτείες, υπό άθλιες συνθήκες διαβίωσης, διατροφής και στέγασης, και υπό μηδαμινή ή ελάχιστη αποζημίωση, ενώ τα θύματα στο μεταποιητικό τομέα απασχολούνται υπό φρικτές συνθήκες εργασίας, εργάζονται 14 ώρες ημερησίως και ιδίως το βράδυ για την αποφυγή εντοπισμού τους, ενώ κοιμούνται εντός της βιοτεχνίας - συνήθως πρόκειται για βιοτεχνίες ρούχων και αξεσουάρ, παράνομα λειτουργούσες²⁹.

Επιπλέον, η εμπορία ανθρώπων με σκοπό τη στρατολόγησή τους για τη συμμετοχή τους σε ένοπλες συρράξεις, αποτελεί δυστυχώς όλο και πιο συχνό φαινόμενο. Οι δράστες εκπαιδεύουν κυρίως νεαρά άτομα, ακόμα και πολύ μικρής ηλικίας παιδιά, προκειμένου να μάθουν τη χρήση όπλων. Η παράνομη στρατολόγηση παιδιών – στρατιωτών ως μορφή εμπορίας³⁰, συνίσταται στη χρήση των παιδιών, μέσω βίας, απάτης ή εξαναγκασμού, από ένοπλες δυνάμεις, ως μαχητές ή με άλλες μορφές εργασίας. Συχνά τα παιδιά απαγάγονται από οπλισμένες ομάδες σε περιοχές συγκρούσεων - χιλιάδες θύματα έχουν καταγραφεί σε διαφορετικές συγκρούσεις ιδίως στην υποσαχάρια Αφρική και τη Μέση Ανατολή³¹. Τα ανήλικα παιδιά που είναι τα πιο ευάλωτα σε εργασιακή εκμετάλλευση σε συνθήκες ειρήνης, είναι αυτά που συνήθως θα γίνουν στρατιώτες σε συνθήκες πολέμου, ήτοι αυτά που έχουν αποχωριστεί από τις οικογένειές τους ή δεν έχουν πλέον οικογένεια, παιδιά από αστικές ή αγροτικές περιοχές που διαβιώνουν υπό συνθήκες ακραίας εξαθλίωσης, όπως και παιδιά που

²⁸ Eurostat, 2015 edition, ό.π., ‘Civilian Security, Democracy and Human Rights’, ό.π..

²⁹ Ζ. Παπασιώπη-Πασιά, ό.π., σελ. 59. Η συγγραφέας αναφέρει ότι ‘πολλές βιομηχανίες κατασκευής ρούχων και αξεσουάρ στις δυτικές χώρες, που ανήκουν στα συμφέροντα της κινεζικής μαφίας, λειτουργούν χάρη στην πρόσληψη εργατικού δυναμικού από την Κίνα, το οποίο καταφθάνει με σκοπό να εργαστεί στα παράνομα αυτά εργαστήρια για ορισμένα χρόνια, ώστε να αποπληρώσει κάποιο χρέος του σε αυτήν’.

³⁰ Trafficking in persons report, JUNE 2016, ό.π., ‘Civilian Security, Democracy and Human Rights’, ό.π..

³¹ UNODC, ό.π., σελ. 10.

βρίσκονται στην περιοχή των πολεμικών συγκρούσεων, ιδίως σε προσφυγικά στρατόπεδα³². Κάποια παιδιά στρατιώτες γίνονται επιπλέον αντικείμενα σεξουαλικής εκμετάλλευσης από οπλισμένες ομάδες, ή χρησιμοποιούνται για καταναγκαστική εργασία, για παράδειγμα στην εκμετάλλευση φυσικών πόρων. Οι δράστες μπορεί να είναι κυβερνητικές δυνάμεις, παραστρατιωτικές οργανώσεις ή επαναστατικές ομάδες. Κάποια υποχρεώνονται να εργάζονται ως μάγειρες, φύλακες, υπηρέτες, αγγελιοφόροι ή ακόμα και κατάσκοποι, ενώ τα κορίτσια επιπλέον μπορεί να υποχρεωθούν να παντρευτούν ή να έχουν σεξουαλικές σχέσεις με μαχητές. Δεν είναι άλλωστε τυχαίο ότι η στρατολόγηση παιδιών κάτω από την ηλικία των 15 ετών και η συμμετοχή τους σε εχθροπραξίες, αναγνωρίστηκε ως έγκλημα πολέμου από το Διεθνές Ποινικό Δικαστήριο³³.

Όσον αφορά την οικιακή δουλειά ('domestic servitude')³⁴, αυτή συγκροτείται με βάση ιδιαίτερες συνθήκες, καθώς η εργασία εν προκειμένω παρέχεται σε μία ιδιωτική κατοικία, η οποία δημιουργεί διακριτές ευαλωτότητες για τα θύματα, τα οποία ζουν απομονωμένα και υπό καθεστώς στέρησης των ατομικών τους ελευθεριών, δεν είναι ελεύθερα να φύγουν από την εργασία τους, γίνονται θύματα καταχρήσεων, παρενοχλήσεων και εκμετάλλευσης, ενώ δεν αμείβονται καθόλου ή υπο-αμείβονται, εργάζονται εξαντλητικά ωράρια και στερούνται τα προσωπικά τους έγγραφα³⁵. Ταυτόχρονα οι αρχές πολύ δύσκολα δύνανται να εισέλθουν για έλεγχο σε ιδιωτική οικία. Βέβαια, δε συνιστά κάθε μορφή οικιακής εργασίας, οικιακή δουλειά, αλλά μόνο *‘η κατάσταση, όπου ένα πρόσωπο ευρισκόμενο σε κατάσταση αδυναμίας λόγω άσκησης εις βάρος του φυσικής ή ψυχολογικής βίας, υποχρεώνεται να παρέχει την εργασία του υπό συνθήκες στέρησης της προσωπικής του ελευθερίας και αντίθετες προς την ανθρώπινη αξιοπρέπεια, δίχως να λαμβάνει το αντίστοιχο*

³² Α. Κούπα, 'Ανήλικοι και παραβατικότητα', Εργαστήριο Ποινικών και Εγκληματολογικών Ερευνών του Τμήματος Νομικής Πανεπιστημίου Αθηνών, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, 2007, σελ. 409.

³³ Καταστατικό της Ρώμης του Διεθνούς Ποινικού Δικαστηρίου, άρθρο 8: 'Εγκλήματα πολέμου. 1. Το Δικαστήριο έχει δικαιοδοσία σε σχέση με εγκλήματα πολέμου ιδιαίτερα όταν διαπράχθηκαν ως μέρος σχεδίου ή πολιτικής ή ως μέρος ευρείας κλίμακας τέλεσης τέτοιων εγκλημάτων. 2. Για τους σκοπούς του παρόντος Καταστατικού, "εγκλήματα πολέμου" σημαίνει: ...(xxvi) Στρατολόγηση παιδιών ηλικίας κάτω των δεκαπέντε ετών στις εθνικές ένοπλες δυνάμεις ή η χρησιμοποίησή τους για ενεργό συμμετοχή στις εχθροπραξίες'.

³⁴ Trafficking in persons report, JUNE 2016, ό.π., 'Civilian Security, Democracy and Human Rights', ό.π..

³⁵ 'I THOUGHT I WAS APPLYING AS A CARE GIVER'. Combating Trafficking in Women for Labour Exploitation in Domestic Work, University of Nicosia, EDEX, 2015, σελ. 6, διαθέσιμο σε: http://www.medinstgenderstudies.org/wp-content/uploads/CombatingTrafficking_Book-digitalComplete_v5.pdf

αντάλλαγμα³⁶. Για τους λόγους αυτούς, η οικιακή δουλεία αποτελεί σήμερα μία μορφή ‘αόρατης’ εκμετάλλευσης, παρόλο που αποτελεί μία από τις κυριότερες μορφές δουλείας και οικονομικής εκμετάλλευσης των θυμάτων της εμπορίας ανθρώπων που παρατηρείται σε ευρωπαϊκό αλλά και παγκόσμιο επίπεδο, καθώς η αύξηση των ορίων ζωής και εργασίας των γυναικών στις ανεπτυγμένες χώρες, έχει οδηγήσει σε μία αυξημένη ανάγκη για ‘οικόσιτο’ υπηρετικό προσωπικό³⁷. Οι γυναίκες ιδίως που υφίστανται την οικιακή δουλεία, γίνονται πολύ συχνά θύματα έμφυλης ή σεξουαλικής βίας.

Οι γυναίκες θύματα εξαναγκαστικών γάμων³⁸, δύνανται να εξομοιωθούν με τις γυναίκες θύματα εμπορίας ανθρώπων με σκοπό την εκμετάλλευσή τους ως οικιακών δούλων. Η περίπτωση των εξαναγκαστικών γάμων, τελευταία άρχισε και αυτή να αποτελεί μία μορφή στρατολόγησης γυναικών και ‘καλυμμένης’ εκμετάλλευσης, καθώς από τη στιγμή που το θύμα θεωρεί ότι τέλεσε γάμο με κάποιον - γάμο συχνά ψευδή ή ανυπόστατο - τίθεται συχνά υπό την απόλυτη κυριαρχία του ‘συζύγου’ της και πολύ εύκολα πειθαναγκάζεται να παρέχει σεξουαλικές ή άλλες υπηρεσίες υπό καθεστώς πλήρους υποταγής. Επομένως, αν και καταρχήν πρόκειται για ιδιαίτερη κατηγορία εκμετάλλευσης, εκ του αποτελέσματος ταυτίζεται με την οικιακή δουλεία, καθώς οι γυναίκες θύματα υποχρεώνονται να υιοθετήσουν στάση απόλυτης υποταγής και υπηρεσίας έναντι του ‘συζύγου’, όντας απόλυτα εκτεθειμένες στην οικιακή βία, είτε υπό τη μορφή της σωματικής και σεξουαλικής κακοποίησης, είτε υπό τη μορφή της ψυχολογικής κακοποίησης. Στην πραγματικότητα, η επίδοξοι σύζυγοι αγοράζουν ‘σκλάβες’ που στη συνέχεια ενδέχεται να τις μεταχειριστούν ως τέτοιες³⁹. Το φαινόμενο μάλιστα αναμένεται να ενισχυθεί λόγω της τρέχουσας κρίσης μεταναστευτικών και προσφυγικών ρευμάτων και των αυξανόμενων προσπαθειών μεταναστών και αιτούντων άσυλο να αποκτήσουν νόμιμη παραμονή⁴⁰.

³⁶ Ζ. Παπασιώπη-Πασιά, ό.π., σελ.58.

³⁷ Ζ. Παπασιώπη-Πασιά, ό.π., σελ. 55-56.

³⁸ Ζ. Παπασιώπη-Πασιά, ό.π., σελ. 59.

³⁹ Αθ. Συκιώτου, ό.π. σελ. 80.

⁴⁰ REPORT FROM THE COMMISSION TO THE EUROPEAN PARLIAMENT AND THE COUNCIL- Report on the progress made in the fight against trafficking in human beings (2016) as required under Article 20 of Directive 2011/36/EU on preventing and combating trafficking in human beings and protecting its victims, EUROPEAN COMMISSION, σελ. 7, διαθέσιμο σε: https://ec.europa.eu/home-affairs/sites/homeaffairs/files/what-we-do/policies/organized-crime-and-human-trafficking/trafficking-in-human-beings/docs/commission_report_on_the_progress_made_in_the_fight_against_trafficking_in_human_beings_2016_en.pdf

Η επαιτεία και το εμπόριο οργάνων και ιστών, ως μορφές προβλέπονται με σαφήνεια από το νόμο. Η επαιτεία⁴¹ συνήθως αφορά μικρής ηλικίας παιδιά, τα οποία πολλές φορές παραδίδουν στους εκμεταλλευτές τους οι ίδιοι οι γονείς τους, ιδίως σε χώρες με κατεστραμμένη οικονομία, ή ανθρώπους με ειδικές ανάγκες. Συχνά μετά από κάποιο διάστημα εκμετάλλευσης των ανηλίκων στην επαιτεία, και με την προϋπόθεση να είναι αρτιμελείς και υγιείς, μεταπωλούνται από τα δίκτυα της επαιτείας στα δίκτυα της σεξουαλικής εκμετάλλευσης. Οι κατηγορίες των ανηλίκων που διακινούνται με σκοπό την επαιτεία, είναι τρεις. Στην πρώτη κατηγορία, εντάσσονται οι ανήλικοι που έχουν εγκαταλειφθεί από τους γονείς τους και διαβιώνουν στο δρόμο, στη δεύτερη κατηγορία εντάσσονται οι ανήλικοι που έχουν πωληθεί ή ενοικιαστεί από τους γονείς τους, και στην τρίτη κατηγορία εντάσσονται οι ανήλικοι που αποστέλλονται να εργαστούν στο εξωτερικό με τη συγκατάθεση της οικογένειά τους. Συχνά όμως στα δίκτυα της επαιτείας εμπλέκονται και γυναίκες⁴², οι οποίες εξαναγκάζονται να ζητούν ελεημοσύνη ή να πωλούν μικροαντικείμενα, ευρισκόμενες σε δημόσιους χώρους ή σε πολυσύχναστα μέρη ψυχαγωγίας, ώστε να συγκεντρώσουν ένα προκαθορισμένο ημερησίως ποσό το οποίο παραδίδουν στους διακινητές τους. Συχνά την επαιτεία και το μικροεμπόριο αυτής της μορφής, οργανώνουν δίκτυα εμπορίας ανθρώπων με συγκροτημένες δομές λειτουργίας - ως χαρακτηριστικό παράδειγμα αναφέρονται ουκρανικά κυκλώματα που δραστηριοποιούνται στην Ευρώπη στην επαιτεία και το μικροεμπόριο των κωφαλάλων, τους οποίους μεταφέρουν από την Ουκρανία με σκοπό να τους χρησιμοποιήσουν ως επαίτες, και τους στεγάζουν σε τροχόσπιτα, ώστε να μπορούν να τους επιστρέψουν γρήγορα στην Ουκρανία αν παραστεί ανάγκη.

Η διακίνηση ανθρώπων με σκοπό την αφαίρεση οργάνων, κυρίως παρατηρείται στη νότια Αφρική και στη Μέση Ανατολή⁴³, ενώ πολύ λίγο εμφανίζεται στη νότια Ευρώπη και στην κεντρική Ασία. Θύματα πολλές φορές, είναι ανήλικα παιδιά - υποστηρίζεται ότι ο αριθμός των χωρών που αναφέρονται σε διακίνηση παιδιών, είναι διπλάσιος από εκείνο των χωρών που αναφέρονται σε διακίνηση γυναικών - ενώ συχνά τα άτομα από τα οποία αφαιρούνται όργανα, είναι τρόφιμοι ψυχιατρικών ή ορφανοτροφείων, ενώ ενίοτε έχουν υιοθετηθεί και εξαφανιστεί στη συνέχεια⁴⁴.

⁴¹ Αθ. Συκιώτου, ό.π. σελ. 60.

⁴² Ζ. Παπασιώπη-Πασιά, ό.π., σελ. 60.

⁴³ UNODC, ό.π., σελ. 8.

⁴⁴ Μ. Καρούμπη, Α. Σκορπιδέα, 'Παράνομο εμπόριο ανθρώπινων ιστών και οργάνων', Εργαστήριο Ποινικών και Εγκληματολογικών Ερευνών του Τμήματος Νομικής Πανεπιστημίου Αθηνών, ό.π., σελ. 427- 430.

Τέλος, η εμπορία βρεφών και οι διεθνείς παράνομες υιοθεσίες, ως ειδικότερη μορφή της εμπορίας παιδιών, αποφέρουν επίσης τεράστια κέρδη στις εγκληματικές οργανώσεις. Πρόκειται για φαινόμενο που διογκώνεται τις τελευταίες δύο δεκαετίες, λόγω των ολοένα και αυξανόμενων δυσκολιών τεκνοποίησης των νέων ζευγαριών στη δυτική Ευρώπη, που σε συνδυασμό με τη φτώχεια των γονέων στην Κεντρική και Ανατολική Ευρώπη - χαρακτηριστικό είναι ότι τρεις από τις τέσσερις πλέον σημαντικές χώρες 'στην προμήθεια' θυμάτων εμπορίας με σκοπό την παράνομη υιοθεσία (Αλβανία, Μολδαβία, Ρωσία και Ουκρανία), αποτελούν τις φτωχότερες χώρες στην Ευρώπη⁴⁵ - καθιστούν το συγκεκριμένο εμπόριο ιδιαίτερα επικερδές.

Οι δε τελευταίες αυτές κατηγορίες (καταναγκαστική επαιτεία, εγκληματικές δραστηριότητες, αφαίρεση οργάνων, ακόμη και η οικιακή εργασία), συνήθως εντάσσονται στα στατιστικά δεδομένα με τον τίτλο 'άλλο'⁴⁶.

Στάδια και διαδικασία

Η εμπορία ανθρώπων έχει τρία βασικά στάδια⁴⁷. Το πρώτο βασικό στάδιο του φαινομένου, είναι η στρατολόγηση. Αυτή αφορά το στάδιο προ της αναχώρησης του υποψήφιου θύματος, μέσω κάποιου από τους τρόπους που έχουν αδρά αναφερθεί ήδη ανωτέρω: άσκηση βίας, εξαπάτηση - συνήθως με τη χρήση αγγελιών που προσφέρουν υψηλό ημερομίσθιο σε νέες γυναίκες προκειμένου να εργαστούν στο εξωτερικό, ως καλλιτέχνιδες, χορεύτριες, babysitter, συνοδοί σε άτομα μεγάλης ηλικίας, το οποίο αποτελεί κοινή μέθοδος στρατολόγησης σε όλες τις χώρες - ολική ή μερική⁴⁸, υποδούλωση ή δέσμευση του ατόμου μέσω χρεών, αγορά από την ίδια την οικογένεια του θύματος, ακόμα και απαγωγή. Η απαγωγή δεν είναι η πλέον συνηθισμένη μέθοδος στρατολόγησης του θύματος, ωστόσο στις αρχές του 2000, είχε λάβει επικίνδυνες διαστάσεις σε χώρες όπως η Αλβανία⁴⁹.

Οι τρόποι και τα μέσα στρατολόγησης χαρακτηρίζονται από μία ποικιλία και μία 'τάση δυναμικής εξέλιξης με τη χρήση κάθε πιθανής μεθόδου που μπορεί να αποδειχθεί

⁴⁵ Μ. Μιχαήλ, Ε. Δανιηλίδη, 'Εμπόριο βρεφών και παράνομες υιοθεσίες', Εργαστήριο Ποινικών και Εγκληματολογικών Ερευνών του Τμήματος Νομικής Πανεπιστημίου Αθηνών, ό.π., σελ. 415-425.

⁴⁶ Eurostat, 2015, ό.π..

⁴⁷ Μ.Χ. Παπαγιαννοπούλου, ό.π., σελ. 10, Γρ. Λάζος, ό.π., σελ. 6, Μ.Χ. Παπαγιαννοπούλου - Η. Μαρκούσης, Οδηγός Συμβουλευτικής για γυναίκες θύματα της Διεθνικής Σωματεμπορίας, Κέντρο Γυναικείων Μελετών και Ερευνών, 2007, Ζ. Παπασιώπη-Πασιά, ό.π., σελ. 49-50.

⁴⁸ Αθ. Συκιώτου, ό.π. σελ. 80.

⁴⁹ Αθ. Συκιώτου, ό.π..

αποτελεσματική' προς αυτό το σκοπό⁵⁰. Στην αποτελεσματικότητα και άρα στην επιλογή του μέσου, εντάσσονται ποικίλοι παράγοντες, που εξαρτώνται είτε από την προσωπική ιστορία του θύματος, όπως θέματα διαπροσωπικής ή ενδοοικογενειακής βίας, είτε από την κοινωνικοοικονομική κατάσταση μίας χώρας, είτε από πολιτικά γεγονότα ή το εν γένει πολιτισμικό πλαίσιο, όπως έμφυλες διακρίσεις και ανισότητες⁵¹. Η αποτελεσματικότητα των μεθόδων που χρησιμοποιούν οι δράστες, επιτείνεται όπως είναι εύλογο, από χαρακτηριστικά που αφορούν το ίδιο το θύμα ή την οικογένειά του - τις περισσότερες φορές στο 'κέντρο ενδιαφέροντος' βρίσκονται συνήθως γυναίκες 'αδέσμευτες, χαμηλού μορφωτικού επιπέδου, από οικονομικά και κοινωνικά εξαθλιωμένες περιοχές', καθώς αυτό διευκολύνει το έργο των δραστών⁵². Συχνά, η πρόσληψη μέσω της εξαπάτησης, γίνεται είτε από ολιγομελείς ομάδες, είτε από γραφεία εξεύρεσης εργασίας ή συνοικεσίων που λειτουργούν στη χώρα προέλευσης και χρησιμοποιούνται για τον εντοπισμό των υποψήφιων θυμάτων - ενώ άλλες φορές τα θύματα στρατολογούνται από άτομα που ανήκουν στο συγγενικό, φιλικό ή κοινωνικό τους περίγυρο, ή δεσμεύονται από τη σε αυτά παροχή δανειοδότησης που οδηγεί στην εξαγορά του χρέους, μέσω της χρησιμοποίησής τους ως εργατικού δυναμικού⁵³. Στην περίπτωση αυτή, τα θύματα, που συνήθως δε διαθέτουν τα χρήματα για τα έξοδα ταξιδιού, δέχονται μία 'διευκόλυνση' από τους δράστες της εμπορίας, οι οποίοι χρεώνουν εκτός από τα έξοδα του ταξιδιού, το εβδομαδιαίο ενοίκιο - ακόμη και όταν τα θύματα διαμένουν σε καθεστώς αναγκαστικής κράτησης σε άθλιους χώρους - τα έξοδα σίτισης και λογαριασμών, και όλα αυτά συνοδευόμενα από υψηλότερους τόκους, με αποτέλεσμα το θύμα να είναι αδύνατο να αποπληρώσει το χρέος του, και ολόκληρες γενεές να οδηγούνται σε αυτή τη μορφή δουλείας λόγω χρεών⁵⁴. Κατά το Λάζο βέβαια⁵⁵, η έννοια της στρατολόγησης είναι 'μάλλον άκομψη, εφόσον συμπίπτει με έναν από τους επιμέρους σκοπούς της εμπορίας'. Προτείνει αντίστοιχα τις έννοιες της 'πορνολόγησης', 'εργασιολόγησης' και 'στρατολόγησης', ανάλογα ακριβώς με τους σκοπούς της εμπορίας.

Το επόμενο στάδιο είναι η μεταφορά του ατόμου από τη χώρα προέλευσης στη χώρα προορισμού του, με νόμιμα ή παράνομα μέσα. Πρόκειται για μία διαδικασία περίπλοκη, που διαφοροποιείται συχνά για αποφυγή του εντοπισμού και πραγματοποιείται τις περισσότερες

⁵⁰ Ζ. Παπασιώπη-Πασιά, ό.π. σελ. 51.

⁵¹ Μ.Χ. Παπαγιαννοπούλου - Η. Μαρκούσης, ό.π. σελ. 13.

⁵² Ζ. Παπασιώπη-Πασιά, ό.π..

⁵³ Ζ. Παπασιώπη-Πασιά, ό.π., σελ. 51-52.

⁵⁴ Αθ. Συκιώτου, ό.π., σελ. 87.

⁵⁵ Γρ.Λάζος, ό.π., σελ. 6.

φορές μέσω εναλλαγής των μέσων μεταφοράς αλλά και των δραστών⁵⁶. Οποιοδήποτε μέσο μπορεί να χρησιμοποιηθεί, όπως τρένο, αεροπλάνο, πλοίο, αυτοκίνητο, φορτηγό, ακόμη και πεζή μπορεί το άτομο να ταξιδέψει στο σύνολο ή σε μέρος του ταξιδιού. Στο στάδιο αυτό, υπάρχει μεγάλη επικινδυνότητα - οι όροι του ταξιδιού είναι σκληροί, ενώ και η σωματική, ψυχολογική και σεξουαλική βία και οι απειλές είναι συχνό φαινόμενο, όπως και η κατάσχεση των τυχόν εγγράφων και η μετάπτωση σε μία κατάσταση χρέους και δουλείας, με νέα πώληση και αγορά του ατόμου, παντελή απουσία πληροφοριών και έλλειψη φροντίδας ή περίθαλψης⁵⁷. Αυτό το στάδιο δύναται να ξεκινήσει από ‘απλή’ παράνομη μεταφορά μεταναστών, και να εξελιχθεί σε εμπορία ανθρώπων, όταν το παράνομα μεταφερθέν και εισελθέν άτομο στη χώρα προορισμού, βρεθεί υπόχρεο στο διακινητή για αυτή του τη μεταφορά, και υποστεί απάνθρωπη σεξουαλική ή εργασιακή εκμετάλλευση, προκειμένου να ξεχρεώσει⁵⁸.

Το τελικό στάδιο σχετίζεται με τον προορισμό του ατόμου - εκεί που προορίζεται να λαμβάνει χώρα η οικονομική (σεξουαλική, εργασιακή ή άλλη) εκμετάλλευσή του. Συνήθως στο πλαίσιο αυτό επέρχεται η κακομεταχείριση του θύματος, οι κίνδυνοι σωματικής και ψυχικής υγείας του, η χρήση ή και κατάχρηση ουσιών, η μεταβολή στη νοητική και ψυχική του κατάσταση, η οικονομική του ανασφάλεια, η οριστική κατακράτηση ταξιδιωτικών εγγράφων και εγγράφων ταυτότητας, ο περιορισμός του και η συνεχής επιτήρηση σε οίκους ανοχής ή αλλού, η συνεχής αλλαγή τόπου διαμονής, οι απειλές, οι εκφοβισμοί⁵⁹ και εν γένει όλα τα μέσα καθυπόταξης του ατόμου και αποσυγκρότησης της προσωπικότητάς του. Οι μέθοδοι που χρησιμοποιεί ο εκάστοτε δράστης προκειμένου να επιτύχει την απόλυτη υποταγή και εξάρτηση του θύματος, ποικίλουν, και δυστυχώς είναι απεριόριστοι⁶⁰.

Για όλο αυτό το πλαίσιο δράσης, είναι αναγκαίες *‘μεγάλες επιχειρήσεις και διεθνή δίκτυα τα οποία συνολικά συγκροτούν μία περίπλοκη και καλά οργανωμένη βιομηχανία’*⁶¹. Το φαινόμενο της εμπορίας ανθρώπων προαπαιτεί ένα δίκτυο εγκληματικών ομαδοποιήσεων ή οργανώσεων αλλοδαπών και εγχώριων, με διάχυση αρμοδιοτήτων για κάθε διαφορετικό στάδιο, είτε στη χώρα προέλευσης είτε στη χώρα προορισμού είτε στη χώρα διαμετακόμισης:

⁵⁶ Ζ. Παπασιώπη-Πασιά, ό.π..

⁵⁷ Μ.Χ. Παπαγιανοπούλου - Η. Μαρκούσης, ό.π..

⁵⁸ Ζ. Παπασιώπη-Πασιά, ό.π..

⁵⁹ Μ.Χ. Παπαγιανοπούλου, ό.π., σελ. 10, Μ.Χ. Παπαγιανοπούλου - Η. Μαρκούσης, ό.π..

⁶⁰ Αθ. Συκιώτου, ό.π. σελ. 83.

⁶¹ Μ.Χ. Παπαγιανοπούλου, ό.π., Γ. Αντωνοπούλου., ‘Η σεξουαλική εκμετάλλευση των μεταναστών και η καταπάτηση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στην Ελλάδα κατά την περίοδο 1990-2006’, Τετράδια ιστορικής δημογραφίας 5, 2011, ΤΥΠΟΕΚΔΟΤΙΚΗ Β. ΡΟΥΒΑΣ & ΣΙΑ Ο.Ε., σελ. 14.

όπως στη χώρα προέλευσης γίνεται κυρίως η στρατολόγηση ή και η παροχή πλαστών εγγράφων και στη χώρα προορισμού η επιβολή πειθαρχίας, η μαστροπεία και η συλλογή χρεών, αντίστοιχα στη χώρα διαμετακόμισης οι μεσάζοντες φροντίζουν τη διευκόλυνση της μετακίνησης, κυρίως δηλαδή τη συνοδεία, τη μεταφορά και την προσωρινή στέγη. Ταυτόχρονα ωστόσο, δε θα πρέπει να παραγνωρίζεται ο ρόλος της νόμιμης επιχειρηματικότητας, η οποία διαπλέκεται με την εμπορία: στο πρώτο στάδιο, της στρατολόγησης, εμπλέκονται συχνά γραφεία ευρέσεως εργασίας ή γραφεία συνοικεσίων, στο στάδιο της διαμετακόμισης εμπλέκονται ταξιδιωτικά γραφεία, ενώ στο στάδιο της εκμετάλλευσης εμπλέκεται πληθώρα επιχειρήσεων, όπως νυχτερινά κέντρα, αγροτικές και οικοδομικές επιχειρήσεις, βιοτεχνίες ρούχων, ιδιοκτήτες διαμερισμάτων⁶². Συνήθως⁶³, τα δίκτυα της διεθνούς σωματεμπορίας αναλαμβάνουν τη στρατολόγηση και τη διακίνηση από τη χώρα προέλευσης στη χώρα προορισμού, ενώ ‘ο τοπικός μεσάζων’ την εγκατάσταση και άμεση εκμετάλλευση των θυμάτων, ιδίως των γυναικών και παιδιών. Τα δε θύματα συνήθως αδυνατούν να αντιδράσουν. Ο σωματέμπορος δημιουργεί ένα πλαίσιο κοινωνικής αποξένωσης και έναν κύκλο βίας και τρομοκρατίας, ιδίως με φυλάκισή τους σε δωμάτια, κράτηση του διαβατηρίου και των εγγράφων τους, απειλές κατά της ζωής και της σωματικής ακεραιότητάς τους. Ταυτόχρονα μπορεί να έχουν αδυναμία επικοινωνίας με το περιβάλλον, καθώς βιώνουν την πλήρη κοινωνική απομόνωσή τους, όντας μακριά από κάθε συγγενικό ή φιλικό πρόσωπο, και μη γνωρίζοντας τη γλώσσα. Τέλος, στην αδυναμία αντίδρασής τους, συμβάλλουν τα κρατικά όργανα, τα οποία επιδεικνύουν επίσης ‘αδυναμία ή αδιαφορία, για εντοπισμό, προστασία, περίθαλψη και αποκατάσταση των γυναικών και παιδιών θυμάτων’⁶⁴.

Στα τρία αυτά στάδια, ασκείται διαφορετικό είδος βίας ή πρακτικής, η οποία με τη σειρά της επιδρά και αλλοιώνει την προσωπικότητα του θύματος, ανάλογα με τα κίνητρα της μετανάστευσής του, την προσωπική του ιστορία, τις κοινωνικές, πολιτικές και πολιτισμικές συνθήκες από τις οποίες έφυγε. Όπως συγκεκριμένα τονίζεται⁶⁵ ‘σε καθένα από αυτά τα στάδια, η θέση τρωτότητας στην οποία περιέρχονται οι γυναίκες, επηρεάζεται από τις κοινωνικές αναπαραστάσεις και πρακτικές, τα νομικά και οικονομικά σχήματα που χαρακτηρίζουν το κάθε στάδιο, καθώς και το είδος και το εύρος της παραβίασης των δικαιωμάτων τους. Η θέση αυτή επιδρά στην ψυχοκοινωνική τους κατάσταση, στον τρόπο

⁶² Μ.Χ. Παπαγιανοπούλου, ό.π. σελ. 11.

⁶³ Γ. Τσακλάγκανου, Η Διεθνική σωματεμπορία - Trafficking, ΚΕΘΙ, 2001, σελ. 39.

⁶⁴ Γ. Τσακλάγκανου, ό.π.

⁶⁵ Μ.Χ. Παπαγιανοπούλου - Η. Μαρκούσης, ό.π., σελ. 12.

λήψης αποφάσεων και το είδος αυτών, στον τρόπο διαπραγμάτευσης με την εμπορευματοποίηση και τη μετατροπή τους σε αντικείμενα εκμετάλλευσης, στη διαχείριση της διαδικασίας του σχηματισμού τους και στην κοινωνική και νομική τους περιθωριοποίηση’.

Τέλος, η εξέλιξη του φαινομένου, είτε το θύμα συλληφθεί, είτε αποφασίσει οικειοθελώς να απομακρυνθεί από τα δίκτυα σωματεμπορίας, επίσης έχει δύο στάδια⁶⁶. Στο πρώτο στάδιο, το θύμα εμπλέκεται σε μία νομική διαδικασία, η οποία θα καταλήξει - όπως κατωτέρω αναλύεται - είτε στη σύλληψή του και την απέλασή του στη χώρα προέλευσης, είτε στην άδεια παραμονής του στη χώρα προορισμού, είτε στην κατάθεσή του εναντίον του δικτύου. Στο στάδιο αυτό μπορεί να υπάρξουν πιθανά ‘αντίποινα’ και απειλές από τους σωματέμπορους, αν αποφασίσει να καταθέσει εναντίον τους, ενώ συχνή δυστυχώς είναι η απουσία υγειονομικής μέριμνας και ψυχολογικής υποστήριξης. Συνήθως, εάν ένα θύμα απελευθερωθεί μόνο του, έχει μία τάση να συνεργάζεται με τις αρχές, ενώ αντίθετα αν εντοπιστεί από την αστυνομία, είναι αρκετά πιο διστακτικό, ή και μη συνεργάσιμο⁶⁷. Στο στάδιο αυτό, ακριβώς λόγω των ελλείψεων σε κοινωνική, ψυχολογική και οικονομική υποστήριξη των θυμάτων, τα οποία στην πλειοψηφία τους πάσχουν από μετατραυματικό στρες - το οποίο επιφέρει σοβαρές συνέπειες σε ψυχολογικό αλλά και σωματικό επίπεδο σε αυτά και μάλιστα για μεγάλο χρονικό διάστημα⁶⁸ - υπάρχει ένας μεγάλος κίνδυνος επαναδιακίνησης, ιδίως λόγω του στιγματισμού τους στις περιπτώσεις βίαιου επαναπατρισμού. Το δεύτερο στάδιο, είναι το στάδιο ενσωμάτωσης και επανένταξης του θύματος, ιδίως στην περίπτωση που αποφασίσει να παραμείνει στη χώρα προορισμού. Στην περίπτωση αυτή, είναι επίσης πιθανό το θύμα να αντιμετωπίσει κινδύνους στην ασφάλειά του και κοινωνικό αποκλεισμό, οικονομικά προβλήματα, πολιτισμικές διαφοροποιήσεις, δυσχέρειες στη φροντίδα και την αρωγή του από κρατικούς φορείς και ΜΚΟ, με αποτέλεσμα εκ νέου μεγάλη πιθανότητα να υπάρξει θύμα επαναδιακίνησης.

⁶⁶ Μ.Χ. Παπαγιανοπούλου - Η. Μαρκούσης, ό.π.

⁶⁷ Αθ. Συκιώτου, ‘Οι δυσκολίες και η σημασία της αναγνώρισης ενός ατόμου ως θύματος εμπορίας ανθρώπων’, στο Χαλκιά Α. ‘Η σύγχρονη εγκληματικότητα, η αντιμετώπισή της και η επιστήμη της εγκληματολογίας. Τιμητικός Τόμος για τον καθηγητή Ιάκωβο Φαρσεδάκη, Τόμος Ι, Αθήνα, Νομική Βιβλιοθήκη, 2011, σελ. 613.

⁶⁸ Αθ. Συκιώτου, ό.π., σελ. 614.

Έκταση του φαινομένου

Σύμφωνα με στοιχεία της ILO για το έτος 2014⁶⁹, 20,9 εκατομμύρια άνθρωποι παγκοσμίως είναι θύματα εργασιακής ή σεξουαλικής εκμετάλλευσης ή κρατούνται σε συνθήκες σκλαβιάς, εκ των οποίων 11,4 εκατομμύρια είναι γυναίκες και ανήλικα κορίτσια (το 55%), ενώ 9,5 εκατομμύρια είναι άνδρες και ανήλικα αγόρια (το υπολειπόμενο 45%). Από αυτό το σύνολο, 18,7 εκατομμύρια των θυμάτων, ήτοι το 90%, βρίσκονται υπό εκμετάλλευση στην ιδιωτική οικονομία, θύματα μεμονωμένων ατόμων ή επιχειρήσεων, ενώ τα υπόλοιπα 2,2 εκατομμύρια γίνονται αντικείμενο εκμετάλλευσης από κρατικούς φορείς, ιδίως σε φυλακές ή σε εργασία επιβεβλημένη από στρατιωτικές ή παραστρατιωτικές ομάδες. Οι ενήλικοι είναι περισσότεροι από τα παιδιά και συγκεκριμένα 15,4 εκατομμύρια, ήτοι 74%, ενώ ο αριθμός των παιδιών κάτω της ηλικίας των 18 υπολογίζονται στα 5,5 εκατομμύρια, ήτοι στο υπολειπόμενο 26%.

Η περιοχή της Ασίας έχει με διαφορά το μεγαλύτερο αριθμό θυμάτων καταναγκαστικής εργασίας: 11,7 εκατομμύρια, τα οποία αντιπροσωπεύουν το 56% του συνολικού αριθμού παγκοσμίως. Ο δεύτερος υψηλότερος αριθμός θυμάτων είναι στην Αφρική - 3,7 εκατομμύρια, ήτοι το 18% το σύνολο. Ακολουθεί η Λατινική Αμερική και η Καραϊβική, με 1,8 εκατομμύρια θύματα, που αντιπροσωπεύουν το 9% του συνόλου των θυμάτων. Οι αναπτυσσόμενες χώρες και η Ευρωπαϊκή Ένωση, έχουν 1.5 εκατομμύριο θύματα, το 7% του συνόλου, ενώ οι χώρες της Κεντρικής, Νοτιοανατολικής και Ανατολικής

⁶⁹ PROFITS AND POVERTY: The economics of forced labour, International Labour Office (ILO), 2014, σελ. 7 επ., Διαθέσιμο σε:

http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_norm/---declaration/documents/publication/wcms_243391.pdf. Στη σελίδα 14 της έκθεσης, αναφέρονται τα εξής: 'Από το 2005, ο ILO έχει υπαγάγει την καταναγκαστική εργασία σε τρεις κύριες κατηγορίες α) την καταναγκαστική εργασία που επιβάλλεται από κρατικό πράκτορα, στην οποία περιλαμβάνει όλες τις μορφές της εργασίας που επιβάλλονται από κρατικές αρχές, στρατιωτικές ή παραστρατιωτικές, την υποχρεωτική εργασία σε δημόσια έργα και την υποχρεωτική εργασία στη φυλακή, β) την καταναγκαστική εργασία που επιβάλλεται από ιδιωτικό πράκτορα, για σεξουαλική εκμετάλλευση, και καλύπτει κάθε εμπορική σεξουαλική δραστηριότητα, συμπεριλαμβανομένης της πορνογραφίας που έχει παρασχεθεί από το θύμα με απάτη ή απειλή, γ) την καταναγκαστική εργασία που επιβάλλεται από ιδιωτικό πράκτορα, για εργασιακή εκμετάλλευση, και περιλαμβάνει εργασία 'χρέους', καταναγκαστική εργασία μεταναστών σε πολλούς οικονομικούς τομείς, εργασία επιβεβλημένη στα πλαίσια σκλαβιάς ή καταναγκαστικής οικιακής εργασίας'.

Ευρώπης και η κοινοπολιτεία ανεξαρτήτων κρατών, έχουν 1,6 εκατομμύριο, επίσης το 7% του συνόλου. Υπολογίζονται επίσης 600.000 θύματα, μόλις 3%, στη Μέση Ανατολή.

Ένα πολύ ενδιαφέρον στοιχείο από την Έκθεση της ILO, είναι ότι μόνο το 44% των θυμάτων, 9,1 εκατομμύρια άνθρωποι, μετακινήθηκαν είτε εσωτερικά είτε διεθνώς, ενώ η πλειοψηφία, 11,8 εκατομμύρια άνθρωποι, το 56%, υποβλήθηκαν σε υποχρεωτική εργασία εντός του τόπου καταγωγής ή κατοικίας τους. Η μετακίνηση εκτός συνόρων σχετιζόταν ιδίως με υποχρεωτική σεξουαλική εκμετάλλευση, ενώ η πλειοψηφία των θυμάτων της υποχρεωτικής εργασιακής εκμετάλλευσης, και σχεδόν όλοι όσοι υποβάλλονταν σε υποχρεωτική εργασία από κρατικούς πράκτορες, δεν είχαν αφήσει τον τόπο κατοικίας τους.

Τα μεγέθη αυτά μεταφράζονται, σύμφωνα με την ανωτέρω έκθεση⁷⁰, σε ποσά κερδών που ξεπερνούν τα 150 δισεκατομμύρια δολάρια ετησίως, από την εργασιακή εκμετάλλευση παγκοσμίως⁷¹. Πλέον του ενός τρίτου από τα κέρδη, και συγκεκριμένα 51,2 δισεκατομμύρια δολάρια, αποκτώνται από την εργασιακή εκμετάλλευση, συμπεριλαμβανομένων 8 δισεκατομμυρίων δολαρίων, που αποκερδαίνονται από οικιακή εργασία σε εργοδότες που χρησιμοποιούν απειλές και καταναγκασμό για να μην πληρώνουν καθόλου ή για να πληρώνουν ελάχιστο μισθό. Το μεγαλύτερο μέρος των χρημάτων αυτών, αποκομίζονται στην Ασία (51,8 δισεκατομμύρια), ενώ ακολουθούν οι αναπτυσσόμενες οικονομίες και η Ευρωπαϊκή Ένωση με ποσά κερδών 46,9 δισεκατομμύρια, στη συνέχεια η Κεντρική και Νοτιοανατολική Ευρώπη και η Κοινοπολιτεία με ποσά κερδών 18 δισεκατομμύρια, η Αφρική με ποσά κερδών 13.10 δισεκατομμύρια, η Λατινική Αμερική και η Καραϊβική με ποσά κερδών 12 εκατομμύρια, και τέλος η Μέση Ανατολή με ποσά κερδών 8,5 εκατομμύρια. Ήδη παρατηρείται ότι υπάρχουν ολόκληρες ήπειροι, όπως η Αφρική, όπου αν και το ποσοστό των θυμάτων εμπορίας είναι τεράστιο, τα κέρδη που αποκομίζονται, είναι δυσανάλογα μικρότερα σε σχέση με περιοχές όπου ο αριθμός των θυμάτων είναι μικρότερος, ωστόσο τα κέρδη δυσανάλογα μεγαλύτερα - όπως οι αναπτυσσόμενες οικονομίες και η Ευρωπαϊκή Ένωση.

⁷⁰ PROFITS AND POVERTY: The economics of forced labour, ILO, 2014, σελ. 22 επ., διαθέσιμο σε: http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_norm/---declaration/documents/publication/wcms_243391.pdf

⁷¹ Διευκρινίζεται (σελ. 22 της έκθεσης) ότι, οι υπολογισμοί για τα κέρδη της καταναγκαστικής εργασιακής και σεξουαλικής εκμετάλλευσης, περιορίζονται στην εργασιακή και σεξουαλική εκμετάλλευση από ιδιωτικούς πράκτορες, λόγω έλλειψης αξιόπιστων πληροφοριών για τα οικονομικά της καταναγκαστικής εργασίας από κρατικούς φορείς και τις θεωρητικές δυσκολίες στον υπολογισμό του κέρδους σε μορφές εκμετάλλευσης, όπως τα παιδιά - στρατιώτες. Για το λόγο αυτό, τα 2,2 εκατομμύρια θυμάτων από κρατικούς πράκτορες, έχουν εξαιρεθεί από τον υπολογισμό των κερδών από την καταναγκαστική εργασία.

Σύμφωνα με την Παγκόσμια Έκθεση του Γραφείου των Ηνωμένων Εθνών για τα Ναρκωτικά και το Έγκλημα το 2016⁷², ενώ το 2004 οι άντρες θύματα εμπορίας ανθρώπων αντιστοιχούσαν σε μόλις το 13% του συνολικού πληθυσμού, με το υπόλοιπο να είναι γυναίκες και παιδιά, το 2014 η αναλογία αυτή έχει αλλάξει ραγδαία. Αντίστοιχα στην Έκθεση παρατηρείται ότι, ενώ το 2004 η διακίνηση ανηλίκων αφορούσε το 13% των συνολικά διακινούμενων θυμάτων, και συγκεκριμένα 10% κορίτσια και 3% αγόρια, τα ποσοστά αυτά σταδιακά άρχισαν να ανεβαίνουν, φτάνοντας το 2011 να αντιστοιχούν στο 34% του συνολικά διακινούμενου πληθυσμού, και συγκεκριμένα 21% κορίτσια και 13% αγόρια, και να καταλήξει το 2014 να είναι το 28% του συνόλου του πληθυσμού - 20% κορίτσια και 8% αγόρια.

Τέλος, η αύξηση των θυμάτων της εμπορίας ανθρώπων τα τελευταία χρόνια, είναι τεράστια, αν συνεκτιμήσουμε το γεγονός ότι μόλις το 2006, θύματα εμπορίας ανθρώπων, ενηλίκων και παιδιών, ήταν περίπου 13 εκατομμύρια παγκοσμίως⁷³ - επομένως αποτυπώνεται μία αύξηση 8 εκατομμυρίων σε 7 χρόνια. Την ίδια χρονιά, οι διακινητές τους κέρδισαν περίπου 32 δισεκατομμύρια δολάρια το χρόνο - επομένως παρατηρείται αύξηση 120 δισεκατομμυρίων.

Τα ανωτέρω -τεράστια - μεγέθη, είναι ευθέως δυσανάλογα με τον αριθμό των ποινικών διώξεων και των καταδικών των εμπλεκόμενων σε δίκτυα διακίνησης, καθώς και των θυμάτων που έχουν αναγνωριστεί σε διεθνές επίπεδο, όπως προκύπτει από τον κατωτέρω πίνακα⁷⁴.

ΧΡΟΝΙΑ	ΑΣΚΗΘΕΙΣΕΣ ⁷⁵ ΔΙΩΞΕΙΣ	ΚΑΤΑΔΙΚΕΣ	ΑΝΑΓΝΩΡΙΣΜΕΝΑ ΘΥΜΑΤΑ	ΝΕΑ ΝΟΜΟΘΕ ΣΙΑ
2008	5,212 (312)	2,983 (104)	30,961	26

⁷² UNODC, ό.π., σελ. 7 - 11. Διευκρινίζεται ότι τα στοιχεία αφορούν 85 χώρες (σελ. 23).

⁷³ Positions and Proposals of the NCHR on Trafficking in Persons - The situation in Greece, 2007, διαθέσιμο σε:

http://www.nchr.gr/images/English_Site/TRAFFICKING/GNCHR_TIP_Report_2007.pdf

⁷⁴ Trafficking in persons report, JUNE 2016, ό.π., σελ. 40 επ. Το 2004 συγκεντρώθηκαν δεδομένα για έρευνες, διώξεις και καταδίκες για πρώτη φορά. Από το 2007 φάνηκε μία αύξηση στις ποινικές διώξεις και στις καταδίκες για εργασιακό trafficking.

⁷⁵ Τα ανωτέρω στατιστικά είναι απλοί υπολογισμοί, δεδομένης της έλλειψης στην ομοιομορφία της δομής των εθνικών αναφορών. Οι αριθμοί στην παρένθεση αναφέρονται στις διώξεις και καταδίκες για εργασιακή εκμετάλλευση, καθώς και τα αντίστοιχα θύματα.

2009	5,606 (432)	4,166 (335)	49,105	33
2010	6,017 (607)	3,619 (237)	33,113	17
2011	7,909 (456)	3,969 (278)	42,291 (15,205)	15
2012	7,705 (1,153)	4,746 (518)	46,570 (17,368)	21
2013	9,460 (1,199)	5,776 (470)	44,758 (10,603)	58
2014	10,051 (418)	4,443 (216)	44,462 (11,438)	20
2015	18,930 (857)	6,609 (456)	77,823 (14,262)	30

Από την επισκόπηση του ανωτέρω πίνακα, παρατηρούμε ότι, παρά την τεράστια αύξηση των συλλήψεων αλλά και των καταδικών των δραστών της εμπορίας ανθρώπων, ο αριθμός είναι ελάχιστος σε σχέση με τα μεγέθη του φαινομένου. Άλλωστε οι καταδίκες είναι περίπου οι μισές από τις ποινικές διώξεις, ενώ ελάχιστοι είναι οι αριθμοί για την εμπορία ανθρώπων για εργασιακή εκμετάλλευση. Αντίστοιχα ελάχιστος είναι ο αριθμός των θυμάτων που αναγνωρίστηκαν, αν και βαίνει αυξανόμενος και με την πάροδο των ετών υπερδιπλασιάστηκε. Δε μπορεί άλλωστε παρά να αξιολογηθεί ως θετική εξέλιξη για την

καταπολέμηση της εμπορίας, το γεγονός ότι κάθε χρόνο από το 2008, προωθούνται παγκοσμίως νέα νομοθετικά μέτρα σε σχέση με το φαινόμενο.

Προφίλ θυμάτων

Οι πλέον ευάλωτες στην εμπορία ανθρώπων ομάδες διεθνώς, θεωρούνται οι προσφυγικοί πληθυσμοί - βάσει εκτιμήσεων της Ύπατης Αρμοστείας του ΟΗΕ για τους πρόσφυγες, ένας κάθε 113 ανθρώπους, άλλως 65,3 εκατομμύρια άνθρωποι παγκοσμίως, είναι είτε πρόσφυγες, είτε εσωτερικά εκτοπισμένοι, είτε αιτούντες άσυλο - και ιδίως οι γυναίκες και τα παιδιά μεταξύ αυτών, τα άτομα με ειδικές ανάγκες και οι ανιθαγενείς, οι οποίοι δεν απολαμβάνουν την προστασία κανενός κράτους⁷⁶.

Η πρωτοφανής ροή μεταναστευτικών και προσφυγικών πληθυσμών παγκοσμίως, έχει ισχυροποιήσει και αυξήσει σε τεράστια μεγέθη την εμπορία ανθρώπων. Θύματα εμπορίας ανθρώπων εντοπίζονται μεταξύ αυτών που φεύγουν από εμφυλίους πολέμους και εμπόλεμες συγκρούσεις, ενώ πολλοί μετανάστες παραμένουν ευάλωτοι στη διαδρομή ή μετά την άφιξή τους στην Ευρώπη. Ο περιορισμένος αριθμός επιβεβαιωμένων κρουσμάτων εμπορίας ανθρώπων, όπως ανωτέρω έχει καταγραφεί, δεν είναι ενδεικτικός του μεγέθους του προβλήματος, δεδομένης της απροθυμίας των θυμάτων να αναζητήσουν βοήθεια από τις αρχές ή να αναγνωρίσουν τους εαυτούς τους ως θύματα. Οι μετανάστες, συμπεριλαμβανομένων των αιτούντων άσυλο και των προσφύγων, είναι ευάλωτοι σε πολλά εγκλήματα, συμπεριλαμβανομένου του εκβιασμού, του βιασμού, και της διακίνησης ανθρώπων. Άλλωστε, τα συστήματα καταγραφής προσφύγων και αιτούντων άσυλο στις Ευρωπαϊκές χώρες, δε διευκολύνουν δυστυχώς την υποστήριξη και καταγραφή των θυμάτων,

⁷⁶ Trafficking in persons report, JUNE 2016, ό.π., σελ. 20 - 23, Report of the fact-finding mission by Ambassador Tomáš Boček, Special Representative of the Secretary General on migration and refugees, to Greece and "the former Yugoslav Republic of Macedonia" 7-11 March 2016, II2- 'Accommodation/housing of refugees and migrants: capacity, living conditions and other needs', διαθέσιμη σε:

https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectId=0900001680648495

'Report concerning the implementation of the Council of Europe Convention on Action against Trafficking in Human Beings by Greece', GRETA, Adopted on 7 July 2017, Published on 18 October 2017, σελ. 9 επ., διαθέσιμη σε:

<https://rm.coe.int/greta-2017-27-fgr-gre-en/168075f2b6>

αλλά ούτε και τους δημιουργούν τη σχετική εμπιστοσύνη για την παραδοχή του εγκλήματος που τελέστηκε εις βάρος τους. Πολλοί μετανάστες που προσπαθούν να ξεφύγουν από τη σύγκρουση, τον πόλεμο, ή και την ακραία φτώχεια στη χώρα προέλευσης, βασίζονται στους διακινητές είτε εξ αρχής, είτε ανά σημεία διέλευσης κατά τη διάρκεια του ταξιδιού τους προς τη χώρα προορισμού, με αποτέλεσμα οι διακινητές να τους εξαπατούν και να τους εγκλωβίζουν στην εμπορία ανθρώπων με σκοπό την εργασιακή ή σεξουαλική εκμετάλλευση, αλλά και το εμπόριο οργάνων.

Περαιτέρω, οι γυναίκες, οι ασυνόδευτοι ανήλικοι, όσοι ταξιδεύουν χωρίς έγγραφα ταυτότητας, αλλά και εκείνοι των οποίων το αίτημα για άσυλο απορρίφθηκε, είναι ιδιαίτερα ευάλωτοι στην εμπορία ανθρώπων, όχι μόνο κατά το στάδιο της διαμετακόμισης τους προς τις χώρες προορισμού, αλλά και κατά την άφιξή τους σε αυτές. Δυστυχώς συχνό φαινόμενο είναι η στρατολόγηση των θυμάτων εμπορίας ανθρώπων ακόμα και μέσα στα κέντρα υποστήριξης και καταγραφής του προσφυγικού πληθυσμού. Στους χώρους αυτούς (τα επονομαζόμενα ‘camps’), γυναίκες, παιδιά, ηλικιωμένοι, οικογένειες ολόκληρες, παραμένουν σε κλειστούς χώρους για μεγάλα χρονικά διαστήματα, ακόμα και για μήνες, με αποτέλεσμα την αύξηση της ευαλωτότητας τους. Συχνά στρατολογούνται απευθείας από τα κέντρα αυτά για πορνεία ή για πολύ χαμηλά αμειβόμενη εργασία.

Μία ακόμη κατηγορία που αντιμετωπίζει πολύ υψηλό κίνδυνο θυματοποίησης λόγω ευαλωτότητας, είναι τα παιδιά και οι νεαροί ενήλικες με ειδικές ανάγκες. Μάλιστα, η εκμετάλλευση ανθρώπων με φυσικές, σωματικές και αναπτυξιακές αναπηρίες βρίσκεται σε άνοδο, όπως είναι και η εκμετάλλευση ανθρώπων με αναπηρίες που ταυτόχρονα έχουν και φυλετική καταγωγή Ρομά⁷⁷. Ο κοινωνικός στιγματισμός και η κοινωνική απομόνωση, σε συνδυασμό με την έλλειψη κοινωνικής πολιτικής και πολιτικής απορρόφησης στην αγορά εργασίας για τα άτομα με σωματικές, διανοητικές ή συμπεριφορικές διαταραχές ή αναπηρίες, καθιστά αυτά στόχο των διακινητών. Τα παιδιά ιδίως με ειδικές ανάγκες, στοχοποιούνται από τους διακινητές, ώστε να εξαναγκάζονται να ζητιανεύουν επειδή έχουν αναπηρίες, ιδίως αν είναι εμφανώς ορατές, ώστε να κερδίσουν συμπάθεια και φιλανθρωπία από τους πολίτες. Σε κοινωνίες όπου τα παιδιά με ειδικές ανάγκες δεν πηγαίνουν στο σχολείο, ή όπου η εκπαίδευση δεν είναι δωρεάν, όπως το Μπαγκλαντές, η Ινδονησία, το Πακιστάν, το πιθανότερο είναι να μην αναρωτηθεί κανείς γιατί αυτά τα παιδιά δεν είναι στο σχολείο, αλλά

⁷⁷ Report on the progress made in the fight against trafficking in human beings (2016), EUROPEAN COMMISSION, ό.π..

επαιτούν στο δρόμο. Άλλωστε, οι νέοι και τα παιδιά με αναπηρίες, συχνά θεωρούνται ανεπιθύμητο οικονομικό βάρος, και μπορεί να υποβληθούν σε διακίνηση από τις οικογένειές τους, ή να ‘πωληθούν’ απευθείας σε διακινητές. Τα παιδιά που δεν έχουν εμφανείς αναπηρίες, αλλά γνωστικές ή συμπεριφορικές διαταραχές, είναι εξίσου σε κίνδυνο, καθώς επίσης μπορεί να στιγματίζονται από τις οικογένειες και τις κοινότητές τους. Συμπερασματικά, παιδιά και ενήλικες με αναπηρίες, που δεν συμμετέχουν πλήρως στο κοινωνικό ή εκπαιδευτικό περιβάλλον, είναι πιο πιθανό να απομονωθούν, και επομένως να γίνουν πιο ευάλωτα σε διακίνηση. Ταυτόχρονα, οι διακρίσεις που υφίστανται παγκοσμίως τα άτομα με αναπηρίες στην πρόσβασή τους στη δικαιοσύνη και στους διωκτικούς μηχανισμούς, και επομένως οι δυσχέρειές τους να καταγγείλουν παράνομες πράξεις εις βάρος τους, εντείνει την ευαλωτότητα τους και την αδυναμία τους να ξεφύγουν από τα δίκτυα της εμπορίας.

Τέλος, ιδιαίτερα ευάλωτη κατηγορία για θυματοποίηση από τα δίκτυα διακίνησης και εμπορίας ανθρώπων, είναι οι ανιθαγενείς, ήτοι οι άνθρωποι που δε θεωρούνται πολίτες κανενός κράτους, βάσει της εφαρμογής των νόμων του. Η Ύπατη Αρμοστεία του ΟΗΕ για τους πρόσφυγες, έχει εκτιμήσει ότι 10 εκατομμύρια άνθρωποι, περίπου το ένα τρίτο των οποίων είναι παιδιά, είναι ανιθαγενείς σήμερα. Ένα παράδειγμα ανιθαγενών, το οποίο ήρθε στη δημοσιότητα πρόσφατα με πολύ βίαιο τρόπο, είναι η εθνικότητα των Ροχίνγια, οι οποίοι ζουν στη Μιανμάρ (Βιρμανία) και ήδη από τον Αύγουστο του 2017 έχει ξεκινήσει μία διαδικασία εξόντωσής τους από το επίσημο κράτος, ενώ και όλα τα προηγούμενα χρόνια υφίσταντο τεράστιες διώξεις, κοινωνικό αποκλεισμό, αλλά και εργασιακή εκμετάλλευση. Σε πολλές όμως χώρες, άτομα χωρίς ιθαγένεια, στερούνται εγγράφων ταυτότητας, πρόσβαση στην εκπαίδευση και παροχή οικονομικών ευκαιριών. Είναι επομένως πολύ πιο εύκολο για τους εργοδότες να εξαναγκάσουν εργαζομένους χωρίς ιθαγένεια και επομένως χωρίς διοικητικά έγγραφα ή έγγραφα ταυτότητας, σε ‘δουλεία χρέους’ ή άλλες συνθήκες σκληρής εκμετάλλευσης. Άλλωστε, είναι ιδιαίτερα δύσκολη η αντιμετώπιση της εμπορίας από τις αρχές, όταν το άτομο δεν έχει νόμιμα έγγραφα - ακόμη και αν τα μέλη της οικογένειας υποψιαστούν ή αναφέρουν ότι ένα αγαπημένο τους πρόσωπο είναι θύμα εμπορίας ανθρώπων, είναι δύσκολος για τις αρχές ο εντοπισμός ενός ατόμου που δεν έχει επίσημα έγγραφα ταυτότητας. Επομένως, η έλλειψη του νομικού καθεστώτος και της πρόσβασης σε έγγραφα ταυτότητας, αυξάνει σημαντικά την ευαλωτότητα αυτού του πληθυσμού σε εμπορία και διακίνηση για σεξουαλική και εργασιακή εκμετάλλευση. Περαιτέρω, οι διακρίσεις που

αντιμετωπίζουν οι ανιθαγενείς πληθυσμοί στην καθημερινή τους ζωή, αλλά και όταν αλληλεπιδρούν με τις διοικητικές, δικαστικές και αστυνομικές αρχές, μπορεί να μειώσει αισθητά την εμπιστοσύνη τους σε αυτές - ως αποτέλεσμα, ανιθαγενείς που υπήρξαν θύματα εμπορίας, δεν καταγγέλλουν συχνά τις καταστάσεις εκμετάλλευσης που βίωσαν, φοβούμενοι είτε αδράνεια ή τιμωρία.

Στοιχεία για τα θύματα εντός των κρατών της ΕΕ

Στην παρούσα ενότητα θα εξεταστούν τα χαρακτηριστικά των θυμάτων, σε σχέση με τις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Τα στοιχεία που θα αναφερθούν κατωτέρω και από τα οποία θα εξαχθούν κάποια πρώτα συμπεράσματα, προέρχονται από στατιστικά που απέστειλαν τα 28 κράτη της Ε.Ε.⁷⁸.

Διευκρινίζεται στη σχετική έκθεση⁷⁹, ότι η προσπάθεια αποτύπωσης και καταγραφής στατιστικών δεδομένων σε σχέση με την εμπορία ανθρώπων σε επίπεδο των 28 κρατών - μελών, είναι μόλις η δεύτερη. Εξάλλου, το 2012, το Συμβούλιο Δικαιοσύνης και Εσωτερικών Υποθέσεων της Ε.Ε., κάλεσε εμφαστικά τα κράτη-μέλη *‘να εξασφαλίσουν τη συλλογή και ανταλλαγή συγκρίσιμων, αναλυτικών και ανωνυμοποιημένων δεδομένων (για τα θύματα και τους δράστες), χωρισμένων σύμφωνα με το φύλο και την ηλικία, για όλες τις μορφές της εμπορίας ανθρώπων’*.

Ήδη με την πρώτη προσπάθεια καταγραφής και ανάλυσης στατιστικών δεδομένων, το 2013, είχαν ανακύψει κενά στη διαθεσιμότητα των πληροφοριών, ενώ επίσης είχε διαφανεί η αναγκαιότητα για μεγαλύτερη συγκρισιμότητα των δεδομένων αλλά και για πιο αναλυτικές πληροφορίες. Η δεύτερη έκθεση, της οποίας τα στατιστικά δεδομένα παρατίθενται κατωτέρω, χαρακτηρίζεται ήδη από το προοίμιο της ως βελτιωμένη σε σχέση με την προγενέστερη, αλλά μόνο από πλευράς διαθεσιμότητας των δεδομένων - ταυτόχρονα τονίζεται ότι περισσότερο κατανοητές και συγκρίσιμες πληροφορίες για την εμπορία ανθρώπων σε ευρωπαϊκό επίπεδο, θα επιτρέψουν μία καλύτερη αξιολόγηση της φύσης του προβλήματος και θα οδηγήσει σε πιο ακριβή συμπεράσματα. Τέλος, διευκρινίζεται ότι

⁷⁸ Trafficking in human beings, Eurostat, 2015, σελ. 14 επ..

⁷⁹ Trafficking in human beings, Eurostat, 2015, σελ. 14-16, Trafficking in human beings, Eurostat, 2013, σελ. 13 επ., διαθέσιμο σε: <http://ec.europa.eu/eurostat/documents/3888793/5856833/KS-RA-13-005-EN.PDF/a6ba08bb-c80d-47d9-a043-ce538f71fa65?version=1.0>

υπάρχουν διαφοροποιήσεις στη διαδικασία της καταγραφής δεδομένων μεταξύ των κρατών μελών, αλλά και διαφοροποιήσεις στους νομικούς ορισμούς που χρησιμοποιούν - γεγονότα που δυσκολεύουν τη σύγκριση και την εκτίμηση των τάσεων και ρευμάτων που δημιουργούνται μεταξύ των Ευρωπαϊκών κρατών μελών, σε σχέση με το υπό εξέταση φαινόμενο.

Τα στατιστικά στοιχεία συγκεντρώνονται και υποβάλλονται από τις εθνικές αρχές. Έχουν συγκεντρωθεί από επίσημες πηγές, μεταξύ των οποίων αστυνομικές αρχές, δικωτικές υπηρεσίες, δικαστικές αρχές, υπηρεσίες μετανάστευσης, συνοριοφύλακες, επιθεωρητές εργασίας, καθώς και μη κυβερνητικές οργανώσεις, και παρέχουν πληροφορίες για καταχωρημένα θύματα, υπόπτους, διώξεις και καταδίκες που έχουν καταχωρηθεί από τις αρχές. Τονίζεται ωστόσο ότι δεν έχουν όλα τα κράτη υποβάλλει συνολικά δεδομένα για όλους τους δείκτες, γεγονός το οποίο, σε συνδυασμό με τις διαφορές μεταξύ εθνικών ορισμών και συστημάτων καταγραφής, υποδηλώνει ότι τα μεγέθη πρέπει να μεταφράζονται με προσοχή - ένας υψηλότερος αριθμός αναφερόμενων περιπτώσεων, δε σημαίνει απαραίτητα ότι μία χώρα έχει πιο πολλά θύματα ή ότι έχει καλύτερο σύστημα αναγνώρισης και καταγραφής. Επιπλέον, αιφνίδιες αυξομειώσεις μπορεί απλά να αντανακλούν νομοθετικές τροποποιήσεις ή αλλαγές στους κανόνες των στατιστικών διαδικασιών και μετρήσεων. Περαιτέρω, πρέπει να εκτιμηθεί ότι το εκάστοτε κράτος μέλος, δε λαμβάνει από όλες τις ανωτέρω πηγές πληροφορίες για τα θύματα, ούτε όλα τα κράτη λαμβάνουν πληροφορίες και στατιστικά από τις ίδιες πηγές - για παράδειγμα το Ηνωμένο Βασίλειο υποβάλλει δεδομένα, τα οποία έχουν παρασχεθεί από 7 διαφορετικές διοικητικές αρχές, ενώ η Γερμανία υποβάλλει δεδομένα μόνο από μία πηγή⁸⁰.

Κατόπιν των ανωτέρω διευκρινίσεων, παρατίθενται οι καταγραφές των τελευταίων τριών ετών από την υποβολή των ερωτηματολογίων στα κράτη-μέλη, ήτοι από το 2010 έως το 2012:

Τα συνολικά θύματα για τα τρία αυτά χρόνια, είναι 30.146. Μόνο εντός του 2012, τα θύματα έφτασαν τον αριθμό των 10.998. Από το σύνολο των 30.146 θυμάτων, η τεράστια πλειοψηφία και συγκεκριμένα το 80% του συνόλου, ήταν γυναίκες και συγκεκριμένα,

⁸⁰ Study on gender dimension of trafficking in human beings, final report, European commission - migration and home affairs, Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2016, σελ. 62, διαθέσιμο σε: http://ec.europa.eu/anti-trafficking/sites/antitrafficking/files/study_on_the_gender_dimension_of_trafficking_in_human_beings._final_report.pdf

ενήλικες γυναίκες 67% και ανήλικα κορίτσια 13%. Αντίστοιχα, το ποσοστό των ανδρών ήταν μόλις 17% ενηλίκων και 3% ανηλίκων αγοριών. Περαιτέρω, από όσα κράτη είχαν δώσει πιο λεπτομερή στοιχεία για τις ηλικίες των θυμάτων, προέκυψε το δεδομένο της ανηλικότητας για 19% από αυτά, και μάλιστα ένα ποσοστό 2 % μεταξύ 0-11 και 17 % μεταξύ 12-17. Η πλειοψηφία σχεδόν των θυμάτων ήταν πάνω από 25 ετών και συγκεκριμένα το 45 %, ενώ το 36% βρισκόταν μεταξύ των ηλικιών 18 και 24 ετών.

Από την καταγραφή του είδους της εκμετάλλευσης, είναι σαφές ότι η μεγάλη πλειοψηφία και συγκεκριμένα το 69%, αφορά τη σεξουαλική εκμετάλλευση. Ακολουθεί ποσοτικά η εργασιακή εκμετάλλευση σε ποσοστό 19%, ενώ το υπολειπόμενο 12% αφορά άλλες μορφές εκμετάλλευσης, μεταξύ των οποίων είναι η αφαίρεση οργάνων, οι εγκληματικές δραστηριότητες ή η πώληση παιδιών. Από τα ίδια ποσοτικά δεδομένα, προκύπτει ότι το 85% των γυναικών γίνεται θύμα εμπορίας για το σκοπό της σεξουαλικής εκμετάλλευσης, ενώ το 64% των ανδρών γίνεται θύμα εμπορίας για το σκοπό της εργασιακής εκμετάλλευσης. Τέλος, από τα καταγεγραμμένα θύματα σεξουαλικής εκμετάλλευσης, το 95% είναι γυναίκες, ενώ από τα καταγεγραμμένα θύματα εργασιακής εκμετάλλευσης, το 71% είναι άνδρες. Στην καταγραφή των άλλων μορφών εκμετάλλευσης, όπως η αναγκαστική επαιτεία, η αφαίρεση οργάνων και η πώληση παιδιών, το 52% είναι γυναίκες και το 38% είναι άνδρες, ενώ 10% έχει καταχωρηθεί ως αγνώστου φύλου. Τα στοιχεία αυτά διευκολύνουν στην αναζήτηση και περιγραφή των αιτιών το φαινομένου, που θα ακολουθήσει στην επόμενη ενότητα, καθώς σχετίζονται με το ρόλο που καλούνται να παίξουν αντίστοιχα οι γυναίκες και οι άντρες στην εκμετάλλευσή τους.

Κατά την έρευνα και καταγραφή της εθνικότητας των θυμάτων, προκύπτει ότι η πλειοψηφία, ήτοι το 65%, προέρχεται από κράτη μέλη της Ε.Ε., χωρίς μάλιστα αισθητή διαφοροποίηση ανά φύλο - το 64 % των ανδρών θυμάτων είναι πολίτες της Ε.Ε., και το 65 % των γυναικών θυμάτων είναι επίσης πολίτες της Ε.Ε.. Ωστόσο διαφοροποιήσεις υπάρχουν στα θύματα με χώρες προέλευσης από τις υπόλοιπες ηπείρους. Συγκεκριμένα, από την Αφρική κατάγονται περισσότερες γυναίκες από ότι ο μέσος όρος γυναικών θυμάτων, ενώ μεταξύ Ασιατών θυμάτων, είναι περισσότεροι οι άνδρες από ότι ο μέσος όρος ανδρών θυμάτων, αν και οι γυναίκες από την Ασία παραμένουν η πλειοψηφία των θυμάτων από Ασία.

Οι πρώτες πέντε χώρες προέλευσης εντός Ε.Ε. σε αριθμό θυμάτων, είναι η Ρουμανία, η Βουλγαρία, η Ολλανδία, η Ουγγαρία και η Πολωνία. Με την εξαίρεση ίσως της Ολλανδίας,

της οποίας η ‘πρωτιά’ εξηγείται μάλλον για άλλους λόγους - συναφείς με το νομικό της πλαίσιο, το οποίο θα αναλυθεί σε επόμενη ενότητα του παρόντος -, η δυσάρεστη ‘πρωτιά’ των υπολοίπων χωρών καταγωγής, εξηγείται πιθανόν από τις κοινωνικοπολιτικές συνθήκες αυτών, πτυχές των οποίων θα αναλυθούν κατωτέρω. Οι πρώτες πέντε χώρες προέλευσης εκτός Ε.Ε. σε αριθμό θυμάτων, είναι η Νιγηρία, η Βραζιλία, η Κίνα, το Βιετνάμ και η Ρωσία. Σύμφωνα με τα στοιχεία των αντίστοιχων ετών, οι χώρες που σταδιακά είδαν μία αύξηση στο συνολικό αριθμό των καταχωρημένων θυμάτων στο εσωτερικό τους, είναι το Βέλγιο, η Δανία, η Μάλτα και η Αυστρία, ενώ οι χώρες που σταδιακά είδαν μία μείωση στο συνολικό αριθμό των καταχωρημένων θυμάτων στο εσωτερικό τους, είναι η Τσεχία, η Κύπρος, η Ιρλανδία και η Ρουμανία.

Στοιχεία για τα θύματα στην Ελλάδα

Η Ελλάδα⁸¹ είναι χώρα προορισμού και διαμετακόμισης για γυναίκες - ιδίως από Ανατολική και Νότια Ευρώπη, Νότια Ασία, Νιγηρία και Κίνα - και παιδιά που γίνονται θύματα εμπορίας ανθρώπων με σκοπό τη σεξουαλική τους εκμετάλλευση. Τα άτομα αυτά γίνονται αντικείμενα σεξουαλικής εκμετάλλευσης σε παράνομους οίκους ανοχής, στο δρόμο, σε ‘strip club’, σε χώρους μασάζ και σε ξενοδοχεία⁸².

Επίσης, είναι χώρα προορισμού για πολλές γυναίκες μετανάστριες για οικιακή εργασία - το 2008 είχε υπολογιστεί ότι στην Ελλάδα βρίσκονταν 68.100 άτομα στην οικιακή εργασία - οι οποίες καθίστανται θύματα εκμετάλλευσης, καθώς η οικιακή εργασία προκύπτει κυρίως μακριά από επίσημες καταγραφές⁸³. Σχετικά, αναδεικνύεται⁸⁴ ότι, η ευρεία εκμετάλλευση ατόμων στην οικιακή εργασία, οφείλεται στις δομικές αλλαγές στην ελληνική κοινωνία από τα τέλη της δεκαετίας του ‘70, και συγκεκριμένα στην είσοδο των γυναικών στην επίσημη αγορά εργασίας. Αυτή οδήγησε στην εξέλιξη της κοινωνικής και οικονομικής θέσης των Ελληνίδων, ωστόσο οι οικιακές υποχρεώσεις παρέμειναν έμφυλες. Σε συνδυασμό με την απουσία μίας επαρκούς κοινωνικής πολιτικής, οι γυναίκες άρχισαν να χρησιμοποιούν

⁸¹ Trafficking in persons report, JUNE 2016, ό.π. σελ. 182 - 184.

⁸² Trafficking in persons report, JUNE 2017, Department of State, U.S.A., σελ. 186, διαθέσιμο σε: <https://www.state.gov/documents/organization/271339.pdf>

⁸³ ‘I THOUGHT I WAS APPLYING AS A CARE GIVER’. Combating Trafficking in Women for Labour Exploitation in Domestic Work ό.π., σελ. 7-11, 86.

⁸⁴ D. Angeli, Demand in the Context of Trafficking in Human Beings in the Domestic Work Sector in Greece, June 2016, DemandAT Country Study No. 4, σελ. 19, διαθέσιμο σε: http://www.demandat.eu/sites/default/files/DemandAT_CountryStudies_4_Greece_Angeli.pdf

όλο και περισσότερο εξωτερική βοήθεια, την οποία όμως έπρεπε να έχουν τη δυνατότητα να την πληρώσουν και για το λόγο αυτό, της φτηνής εργασίας, προτιμήθηκαν οι μετανάστριες εργαζόμενες. Με την όξυνση δε της οικονομικής κρίσης, αυξήθηκε και η ζήτηση για φθηνότερη και ακόμη πιο εκμεταλλεύσιμη εργασία, ενώ η έλλειψη νομιμοποιητικών εγγράφων συνιστά ανασταλτικό παράγοντα στην απαίτηση καλύτερων συνθηκών εργασίας.

Η Ελλάδα ταυτόχρονα αποτελεί χώρα προορισμού και διαμετακόμισης για άνδρες και παιδιά που γίνονται θύματα εμπορίας ανθρώπων με σκοπό την εργασιακή τους εκμετάλλευση. Θύματα εξαναγκαστικής εργασίας στην Ελλάδα υφίστανται κυρίως άνδρες και παιδιά από την Ανατολική Ευρώπη, τη Νότια Ασία και την Αφρική. Μετανάστες από το Μπαγκλαντές, το Πακιστάν και το Αφγανιστάν είναι πιο ευάλωτοι σε ‘δεσμό χρέους’, κυρίως στο χώρο της γεωργίας, ενώ συχνά δελεάζονται με ψευδείς ευκαιρίες εργασίας. Ταυτόχρονα, κοινωνικά και οικονομικά περιθωριοποιημένα παιδιά Ρομά από την Αλβανία, τη Βουλγαρία και τη Ρουμανία, είναι θύματα εμπορίας με σκοπό την αξιοποίησή τους στις υπόλοιπες μορφές εκμετάλλευσης, καθώς εξαναγκάζονται να πωλούν προϊόντα στο δρόμο, να επαιτούν, ή να διαπράττουν μικροκλοπές, ενώ η αύξηση σε ασυνόδευτους ανήλικους μετανάστες και πρόσφυγες, έχει αυξήσει δραματικά τον αριθμό των παιδιών που είναι ευάλωτα σε εκμετάλλευση όλων των μορφών. Το πρωτοφανές κύμα μετανάστευσης στη χώρα από τη Μέση Ανατολή, την Αφρική και την Ασία, κατά τη διάρκεια του 2016, συνεχίστηκε και εντός του 2017, φτάνοντας τον αριθμό των 170.000 μεταναστών και αιτούντων άσυλο - πολλοί από τους οποίους ήταν ασυνόδευτοι ανήλικοι και γυναίκες μόνες, με αποτέλεσμα να είναι ιδιαίτερα ευάλωτοι στην εμπορία ανθρώπων⁸⁵.

Οι βασικότερες χώρες της νοτιοανατολικής Ευρώπης, οι οποίες αποτελούν χώρες προέλευσης για μεγάλο αριθμό θυμάτων, είναι η Αλβανία⁸⁶, η Βουλγαρία⁸⁷ και η Ρουμανία⁸⁸ - άλλωστε η Βουλγαρία και η Ρουμανία, όπως αναφέρθηκε ανωτέρω, έχουν τη θλιβερή ‘πρωτιά’ σε θύματα με καταγωγή από χώρα της Ε.Ε. - όχι μόνο σε γυναίκες και ανήλικους, αλλά και σε άντρες, οι οποίοι είναι θύματα εργασιακής εκμετάλλευσης. Όπως άλλωστε επισημαίνεται⁸⁹, *‘Το 2007 η επέκταση της Ευρωπαϊκής Ένωσης και η κατάργηση των*

⁸⁵ Trafficking in persons report, JUNE 2017, ό.π.

⁸⁶ Trafficking in persons report, JUNE 2017, ό.π.,σελ. 66 επ.

⁸⁷ Trafficking in persons report, JUNE 2017, ό.π.,σελ. 101 επ.

⁸⁸ Trafficking in persons report, JUNE 2017, ό.π.,σελ. 334 επ.

⁸⁹ ‘Transnational Study on the Characteristics of Policies in the Field of Trafficking in Human Beings for Labour Exploitation 2009-2011’, σελ. 49 επ., διαθέσιμο σε: <http://www.legislationline.org/topics/country/#topic/14>

περιορισμών στην κίνηση και την εργασία για πολίτες από τη Ρουμανία και τη Βουλγαρία, διευκόλυνε τα παράνομα γραφεία εργασίας, τις οργανωμένες εγκληματικές οργανώσεις αλλά και ιδιώτες, στην οργάνωση της εισόδου στην Ελλάδα πολιτών από αυτές τις χώρες, κυρίως για εποχιακούς εργαζόμενους. Ταυτόχρονα, η άνοδος της οικονομικής κρίσης, η μείωση των εργασιακών ευκαιριών και η περαιτέρω ανάπτυξη της παραοικονομίας, επίσης εξέθρεψαν την εμπορία ανθρώπων για εργασιακή εκμετάλλευση⁹⁰. Να σημειωθεί βέβαια⁹⁰, ότι το ρεύμα των μεταναστών από τις βαλκανικές χώρες, δεν ξεκίνησε τα τελευταία χρόνια, αλλά από τις αρχές του 1990, και μέχρι το τέλος της δεκαετίας οι παράτυποι μετανάστες κυρίως από την Αλβανία, αλλά και τις υπόλοιπες χώρες, έφταναν - είτε μόνοι τους, είτε σε μικρές ομάδες - διασχίζοντας με τα πόδια τα βόρεια σύνορα της χώρας και απασχολούνταν κυρίως στη γεωργία, με πολύ χαμηλούς μισθούς, σε συνδυασμό με την προσφορά στέγασης και φαγητού.

Οι γυναίκες και τα κορίτσια από την Αλβανία, υπόκεινται κυρίως σε εμπορία με σκοπό τη σεξουαλική εκμετάλλευση, ενώ τα παιδιά, συμπεριλαμβανομένων των Ρομά ή των βαλκανικών - αιγυπτιακών εθνοτήτων, υποβάλλονται σε καταναγκαστική επαιτεία και άλλες μορφές καταναγκαστικής εργασίας. Ιδίως τα άτομα από Αλβανία με φυλετική καταγωγή Ρομά, επηρεάζονται δυσανάλογα από την εμπορία ανθρώπων, ενώ η μορφή της παιδικής επαιτείας στην Ελλάδα όπως και γενικά στη νοτιοανατολική Ευρώπη, κυρίως αφορά τα παιδιά Ρομά, μεταξύ των ηλικιών τεσσάρων ή πέντε ετών και μέχρι την εφηβεία⁹¹. Αντίστοιχα είναι τα συμπεράσματα για το εθνικό και φυλετικό προφίλ των παιδιών που εμπλέκονται σε μικροκλοπές ('pickpocketing')⁹².

Οι γυναίκες και τα παιδιά από τη Βουλγαρία υπόκεινται κυρίως σε σωματεμπορία για σεξουαλική εκμετάλλευση, ενώ άνδρες, γυναίκες και παιδιά υποβάλλονται σε καταναγκαστική εργασία κυρίως στον τομέα της γεωργίας, των κατασκευών και των υπηρεσιών. Τα παιδιά και οι ενήλικες με αναπηρία εξαναγκάζονται σε επαιτεία στο δρόμο και μικροκλοπές. Αντίστοιχα και οι Ρουμάνοι αποτελούν μία σημαντική πηγή θυμάτων για σεξουαλική εκμετάλλευση και καταναγκαστική εργασία. Άνδρες, γυναίκες και παιδιά

⁹⁰ PAPANTONIOU-FRANGOULI M., TRAFFICKING FOR LABOUR IN GREECE- Report prepared in the frame of the project: Combating trafficking in human beings- going beyond, coordinated by CCME, 2011, σελ. 6, διαθέσιμο σε: http://www.ccme.be/fileadmin/filer/ccme/20_Areas_of_Work/10_Slavery___Anti-Trafficking/National_reports/2011-03-Greek_Report_GOING_BEYOND.pdf

⁹¹ D. Anagnostou, A. Kandyla, Countering new forms of Roma children trafficking: Participatory approach. National report: Greece, CONFRONT, 2015, σελ. 21, διαθέσιμο σε: <http://www.eliamep.gr/wp-content/uploads/2015/03/CONFRONTEN.pdf>

⁹² D. Anagnostou, A. Kandyla, ό.π., σελ. 34.

υπόκεινται σε εργασιακή εκμετάλλευση στη γεωργία, τις κατασκευές, τις οικιακές υπηρεσίες, τα ξενοδοχεία και τις κατασκευές, καθώς και την καταναγκαστική επαιτεία και κλοπή. Γυναίκες και παιδιά είναι θύματα σεξουαλικής εκμετάλλευσης, ενώ Ρουμάνοι που βρίσκονται σε ιδιωτικά ιδρύματα για νοητική υστέρηση, ήταν πιο ευάλωτοι στη θυματοποίηση σε αναγκαστική εργασία.

Αξίζει να τονιστεί ότι η Κεντρική και Ανατολική Ευρώπη μετατράπηκαν στο μεγαλύτερο προμηθευτή της Δυτικής Ευρώπης σε γυναίκες από το 1990 και μετά⁹³, προφανώς λόγω της κατάρρευσης των αντίστοιχων κρατών. Οι κύριες διαφορές αυτών των γυναικών από τις γυναίκες που προέρχονταν από τις αναπτυσσόμενες χώρες, είναι ότι οι γυναίκες από την Ανατολική Ευρώπη και τα Βαλκάνια, ήταν νεότερες και υψηλότερου μορφωτικού επιπέδου.

Οι χώρες της Ασίας με τη μεγαλύτερη εκπροσώπηση σε θύματα, είναι το Μπαγκλαντές⁹⁴ και το Πακιστάν⁹⁵ - χώρες προέλευσης για άνδρες, γυναίκες και παιδιά θύματα εμπορίας για σεξουαλική εκμετάλλευση και καταναγκαστική εργασία. Πολλοί μετανάστες εργαζόμενοι από το Μπαγκλαντές, πριν από την αναχώρησή τους από τη χώρα καταγωγής, αναλαμβάνουν την υποχρέωση να πληρώσουν τις, νομοθετικά προβλεπόμενες, υψηλές αμοιβές πρόσληψης, στα γραφεία ευρέσεως εργασίας, αλλά και σε παράνομα δίκτυα, το οποίο θέτει τους διακινούμενους εργαζομένους σε κίνδυνο ‘δουλείας χρέους’. Αντίστοιχα, το μεγαλύτερο πρόβλημα της εμπορίας ανθρώπων με χώρα καταγωγής το Πακιστάν, είναι ο ‘δεσμός εργασίας’, όπου μία αρχική οφειλή που αναλαμβάνει ο εργαζόμενος ως μέρος των όρων εργασίας αξιοποιείται, τελικά, για εγκλωβισμό και άλλων μελών της οικογένειας, μερικές φορές για γενεές. Σε ορισμένες περιπτώσεις, όταν τα θύματα προσπαθούν να ξεφύγουν ή να ζητήσουν έννομη προστασία, η αστυνομία τα επιστρέφει στους διακινητές τους, οι οποίοι τους κρατούν σε ιδιωτικές φυλακές. Αν και μεταναστεύουν εθελοντικά για απασχόληση ως ανειδίκευτοι, στην οικιακή εργασία και στις κατασκευές, γίνονται θύματα διακίνησης, συχνά λόγω των υψηλών ‘τελών προσλήψεων’ που επιβάλλουν τα γραφεία ευρέσεως εργασίας.

Τέλος, πολύ μεγάλη εκπροσώπηση μεταξύ των θυμάτων έχουν τα θύματα από τη Νιγηρία⁹⁶ - χώρα προέλευσης και διέλευσης για γυναίκες και παιδιά θύματα της

⁹³ Αθ. Συκιώτου, ό.π., σελ. 85.

⁹⁴ Trafficking in persons report, JUNE 2017, ό.π.,σελ. 80 επ.

⁹⁵ Trafficking in persons report, JUNE 2017, ό.π.,σελ. 311 επ.

⁹⁶ Trafficking in persons report, JUNE 2017, ό.π.,σελ. 305 επ.

καταναγκαστικής εργασίας και της σεξουαλικής εκμετάλλευσης. Δεν είναι τυχαίο άλλωστε, το ότι πολλές υποθέσεις που έχουν φτάσει στο ΕΔΔΑ για παραβίαση του άρθρου 4, αφορούν γυναίκες, από τη Νιγηρία. Τα θύματα της σωματεμπορίας προέρχονται κυρίως από αγροτικές και σε μικρότερο βαθμό, από αστικές περιοχές. Οι γυναίκες και τα κορίτσια προορίζονται για την οικιακή δουλειά και τη σεξουαλική εκμετάλλευση, ενώ τα αγόρια για καταναγκαστική εργασία, ιδίως στη γεωργία και τη βιομηχανία, και επαιτεία.

Τα στοιχεία αυτά, ιδίως σε σχέση με τις εθνικότητες και το φύλο, επιβεβαιώνονται και από τα στατιστικά δεδομένα και τις εκθέσεις της Ελληνικής Αστυνομίας⁹⁷. Τα στατιστικά δεδομένα συγκεντρώνονται από το 2003 και σταδιακά βελτιώνονται με συνεχή εμπλουτισμό και συσχετισμό των δεδομένων.

Ειδικότερα, για το έτος 2015 από τα στατιστικά της ΕΛΑΣ⁹⁸ προκύπτει ότι σκοπός της εμπορίας ανθρώπων ήταν κυρίως η σεξουαλική εκμετάλλευση, καθώς 30 από τα 50 θύματα εμπορίας ανθρώπων έγιναν αντικείμενο σεξουαλικής εκμετάλλευσης, 11 θύματα έγιναν αντικείμενο εργασιακής εκμετάλλευσης και 9 θύματα έγιναν αντικείμενο εργασιακής εκμετάλλευσης υπό την ειδικότερη μορφή της επαιτείας. Μεταξύ των 7 ανήλικων θυμάτων, εκ των οποίων τα 5 ήταν ανήλικα κορίτσια και τα 2 ήταν ανήλικα αγόρια, τα τέσσερα ανήλικα κορίτσια έγιναν αντικείμενο σεξουαλικής εκμετάλλευσης, ενώ το πέμπτο ανήλικο κορίτσι και τα δύο ανήλικα αγόρια έγιναν αντικείμενο εργασιακής εκμετάλλευσης υπό την ειδικότερη μορφή της επαιτείας.

Την ίδια χρονιά, τα θύματα εμπορίας ανθρώπων είναι κυρίως από τη Ρουμανία: 22 από τα συνολικά 50 θύματα έχουν ρουμανική υπηκοότητα. Η πλειοψηφία αυτών και συγκριμένα οι 15 ήταν άντρες, ενώ τα υπόλοιπα επτά θύματα γυναίκες. Ο κύριος σκοπός εκμετάλλευσης των θυμάτων αυτών, ήταν η εργασιακή εκμετάλλευση και η εργασιακή εκμετάλλευση υπό την ειδικότερη μορφή της επαιτείας. Συγκεκριμένα, τα 18 από τα 22 θύματα, ενεπλάκησαν με τις δύο αυτές κατηγορίες εκμετάλλευσης. Δεύτερη σε αριθμό θυμάτων εθνικότητα, ήταν η Βουλγαρία, με 11 θύματα βουλγαρικής καταγωγής, αποκλειστικά γυναίκες, όλες για σεξουαλική εκμετάλλευση. Ακολουθούν με μικρότερο αριθμό θυμάτων, η Μολδαβία με 4 θύματα, η Ελλάδα με 4 θύματα, η Ουκρανία με 4 θύματα,

⁹⁷ Διαθέσιμα σε:

http://www.astynomia.gr/index.php?option=oz_content&perform=view&id=81&Itemid=73

⁹⁸ Διαθέσιμα σε:

http://www.astynomia.gr/index.php?option=oz_content&lang=%27..%27&perform=view&id=54291&Itemid=1074&lang=

η Αλβανία με 2 θύματα και η Πολωνία και η Ρωσία από 1 θύμα. Από το σύνολο των θυμάτων, οι 33 ήταν γυναίκες και οι 17 άντρες. Από τα 4 θύματα ελληνικής υπηκοότητας, οι 3 ήταν γυναίκες, ενώ τα 3 προορίζονταν για σεξουαλική εκμετάλλευση και το 1 για επαιτεία. Δυστυχώς, για το 2015 δεν υπάρχουν στατιστικά δεδομένα για την προστασία και την αρωγή των θυμάτων.

Αντίστοιχα ήταν και τα αποτελέσματα για το 2014. Από τα 64 θύματα εμπορίας ανθρώπων συνολικά, τα 48 ήταν θύματα σεξουαλικής εκμετάλλευσης, τα 5 ήταν θύματα εργασιακής εκμετάλλευσης και τα 11 ήταν θύματα εργασιακής εκμετάλλευσης της επαιτείας. Τα ανήλικα θύματα εμπορίας ανθρώπων ήταν 14. Από αυτά, τα 7 ήταν θύματα σεξουαλικής εκμετάλλευσης, αποκλειστικά ανήλικα κορίτσια. Το 1 ανήλικο κορίτσι ήταν θύμα εργασιακής εκμετάλλευσης, ενώ άλλα 6 ανήλικα παιδιά ήταν θύματα εργασιακής εκμετάλλευσης της επαιτείας - πέντε ανήλικα κορίτσια και ένα ανήλικο αγόρι.

Σε σχέση με τις εθνικότητες των θυμάτων, επιβεβαιώνονται τα στοιχεία που αμέσως προηγουμένως αναπτύχθηκαν. Η τεράστια πλειοψηφία των θυμάτων προέρχονται από τη Βουλγαρία και τη Ρουμανία. Συγκεκριμένα από τη Βουλγαρία προέρχονται 19 θύματα, αποκλειστικά γυναίκες, ενώ από τη Ρουμανία προέρχονται 22 θύματα, 4 άντρες και 18 γυναίκες. Υπάρχουν επίσης 8 θύματα από την Ελλάδα, ισομερώς κατανεμημένα μεταξύ των δύο φύλων - τέσσερις άντρες και τέσσερις γυναίκες. Ακολουθούν ως χώρες προέλευσης των θυμάτων, 4 γυναίκες από Αλβανία, 3 γυναίκες από Αφρική, 2 άντρες από το Πακιστάν, 3 γυναίκες από τη Ρωσία, 2 γυναίκες από την Τσεχία και 1 γυναίκα από την Ουκρανία. Συνολικά από τα 64 θύματα, τα 54 είναι γυναίκες.

Η τεράστια πλειοψηφία των θυμάτων από τη Βουλγαρία, 18 από τα 19 θύματα, υπήρξαν αντικείμενο σεξουαλικής εκμετάλλευσης, ενώ από τα 22 θύματα από τη Ρουμανία, το 50% ήταν επίσης αντικείμενο σεξουαλικής εκμετάλλευσης. Το 50% των θυμάτων της Ελλάδας ήταν αντικείμενα σεξουαλικής εκμετάλλευσης, ενώ το σύνολο των θυμάτων από Αλβανία, Αφρική, Ουκρανία, Πακιστάν, Ρωσία και Τσεχία, ήταν επίσης αντικείμενα σεξουαλικής εκμετάλλευσης.

Από όλα τα ανωτέρω θύματα, μόλις επτά αναγνωρίστηκαν με εισαγγελική διάταξη εντός του 2014. Συγκεκριμένα, αναγνωρίστηκαν τρία θύματα από Ρουμανία, ένα από τη Ρωσία, ένα από τη Νιγηρία, 1 από την Ελλάδα και ένα από τη Βουλγαρία.

Η εικόνα του 2013 είναι ουσιαστικά διαφορετική. Συνολικά ο αριθμός των θυμάτων είναι αρκετά μεγαλύτερος από τις δύο προηγούμενες χρονιές και ανέρχονται σε 99

ανθρώπους, 52 άντρες και 47 γυναίκες. Υπάρχουν ακόμη 7 ανήλικα θύματα, για τα οποία δεν υπάρχουν στοιχεία για το είδος της εκμετάλλευσής τους.

Μεταξύ των ενηλίκων, η μεγάλη πλειοψηφία, 55 άτομα, έγιναν θύματα εργασιακής εκμετάλλευσης, ενώ σε αριθμό θυμάτων ακολουθεί η σεξουαλική εκμετάλλευση με 30 θύματα, η εργασιακή και σεξουαλική εκμετάλλευση ταυτόχρονα με 8 θύματα, και τέλος η εργασιακή εκμετάλλευση της επαιτείας με 6 θύματα. Από τα θύματα με σκοπό την εργασιακή εκμετάλλευση, οι 35 ήταν υπήκοοι Μπαγκλαντές, οι 13 ήταν υπήκοοι Ρουμανίας, οι 6 ήταν υπήκοοι Βουλγαρίας και ένας υπήκοος Κίνας. Στη σεξουαλική και εργασιακή εκμετάλλευση, από τα οκτώ θύματα, τα 7 προέρχονται από τη Δομινικανή Δημοκρατία, ενώ το ένα από τη Ρουμανία. Στην εκμετάλλευση της επαιτείας, τα 5 θύματα προέρχονται από τη Βουλγαρία και το ένα από την Πολωνία. Τέλος, σε σχέση με τη σεξουαλική εκμετάλλευση, τα θύματα προέρχονται από ένα κυριολεκτικό ψηφιδωτό εθνικοτήτων - ένα από την Ακτή Ελεφαντοστού, ένα από την Αλβανία, 9 από τη Βουλγαρία, δύο από την Ελλάδα, ένα από το Καμερούν, 3 από Κίνα, ένα από Νιγηρία, ένα από Πολωνία, 6 από Ρουμανία και ένα από Ρωσία.

Είναι εμφανές ότι τα περισσότερα θύματα είναι άντρες από το Μπαγκλαντές, ενώ υπάρχει επιπλέον και ένας ανήλικος - συνολικά 36 υπήκοοι Μπαγκλαντές. Ακολουθούν 20 υπήκοοι Βουλγαρίας, εκ των οποίων οι 15 γυναίκες, 25 υπήκοοι Ρουμανίας, εκ των οποίων οι 12 άνδρες, οι οκτώ γυναίκες και οι πέντε ανήλικοι, 7 γυναίκες από τη Δομινικανή Δημοκρατία, 4 γυναίκες από Κίνα, 3 γυναίκες από Μολδαβία, 2 γυναίκες από Ελλάδα, 2 γυναίκες από Πολωνία, καθώς και οι υπόλοιπες εθνικότητες από τις οποίες ανωτέρω αναφέρεται ότι προέρχονται θύματα αποκλειστικά σεξουαλικής εκμετάλλευσης.

Από όλα αυτά τα θύματα, σε μόλις 24 παρασχέθηκε αρωγή και προστασία. Από αυτά, η πλειοψηφία, 14 άτομα, ήταν από την Ρουμανία, 4 από την Βουλγαρία, 3 από την Κίνα, 2 από την Μολδαβία και 1 από την Πολωνία.

Τα ανωτέρω στοιχεία εν μέρει διαφοροποιούνται, εν μέρει συγκλίνουν, με έρευνες που αφορούν τα στοιχεία της εμπορίας ανθρώπων τη δεκαετία της μαζικής εισροής μεταναστών και μεταναστριών, ήτοι τη δεκαετία του 1990.

Ένα κοινό σημείο αναφοράς, είναι ότι και τότε, όπως και τώρα, η μεγάλη πλειοψηφία των θυμάτων της εμπορίας ανθρώπων στη χώρα μας, προορίζονταν για σεξουαλική εκμετάλλευση. Η Ελλάδα, από τη δεκαετία του 1990 και εξής, αποτελεί 'χώρα εισαγωγής,

ένταξης, εκπόρνευσης, εγκατάστασης και διαμετακόμισης χιλιάδων γυναικών και παιδιών⁹⁹. Κατά τη διάρκεια εκείνης της δεκαετίας, πάνω από 75.000 γυναίκες και ανήλικοι υπήρξαν θύματα σεξουαλικής εκμετάλλευσης μέσω της εξαναγκαστικής πορνείας. Διαφοροποιούνται ωστόσο, για λόγους ιδίως ιστορικούς και κοινωνικούς, οι χώρες προέλευσης των θυμάτων. Τότε τα θύματα έρχονταν από τη Ρωσία κατά 40%, την Ουκρανία κατά 30%, τη Ρουμανία και τη Βουλγαρία κατά 10% και την Αλβανία κατά 16%. Αντίθετα σήμερα, όπως προκύπτει από τα στατιστικά δεδομένα που ανωτέρω αναλύθηκαν, τα θύματα σε ποσοστό πλέον του 50%, προέρχονται από τη Ρουμανία και τη Βουλγαρία, ενώ από τη Ρωσία, την Ουκρανία και την Αλβανία, είναι ελάχιστα ή και καθόλου.

Ένα άλλο χαρακτηριστικό των γυναικών θύματα σεξουαλικής εκμετάλλευσης της δεκαετίας του 1990, είναι ότι δε γνώριζαν τι θα αντιμετώπιζαν στην Ελλάδα. Η άγνοια αυτή μπορούσε να λάβει τρεις μορφές¹⁰⁰. Στην πρώτη περίπτωση, βρέθηκαν παρά τη βούλησή τους και στη χώρα, αλλά και στην παροχή σεξουαλικών υπηρεσιών. Συχνά, υπήρξαν αντικείμενο αγοραπωλησίας από συγγενικά τους πρόσωπα, ή θύματα απαγωγής και εκβιασμού από εγκληματικές οργανώσεις ή συμμορίες που εμπλέκονταν στην εμπορία ανθρώπων. Στα θύματα αυτά, ασκήθηκε κάθε είδους ψυχολογική και σωματική βία - η παύση της άσκησης σωματικής βίας ως ακατάλληλη για το 'προϊόν' και η προτίμηση της ψυχολογικής βίας και της συναισθηματικής αποστέρησης, αναπτύχθηκε αρκετά αργότερα. Συγκεκριμένα¹⁰¹, σταδιακά από το 2000 και μετά, ο εξαναγκασμός των γυναικών διαφοροποιείται, καθώς οι μορφές του μετεξελίσσονται σε ηπιότερες και πιο έμμεσες - οι νέες μορφές δεν είναι πλέον οφθαλμοφανείς, για αυτό και είναι πολύ δύσκολο να διαπιστωθούν, εφόσον οι κοπέλες δίνουν την εντύπωση ότι ασκούν την πορνεία με τη θέλησή τους. Ήτοι, μετά το 2000, έχουμε πλέον τη μορφή εξαναγκασμού που είναι ευρύτερα γνωστή ως *happy trafficking*, με μορφές βίας ηπιότερες και περισσότερες εκλεπτυσμένες¹⁰². Στη δεύτερη περίπτωση, τα θύματα επιδίωκαν να έρθουν στην Ελλάδα, αλλά όχι με το σκοπό της παροχής σεξουαλικών υπηρεσιών. Σκοπός τους ήταν η εύρεση εργασίας. Και αυτές είχαν την ίδια τύχη με τα θύματα της προηγούμενης κατηγορίας - ασκήθηκε πάνω τους πολύ έντονη σωματική και ψυχολογική βία, ούτως ώστε να καμφθεί η βούλησή τους και να απασχοληθούν με τον τρόπο

⁹⁹ Γ. Τσακλάγκανου, ό.π., σελ. 38.

¹⁰⁰ Γ. Τσακλάγκανου, ό.π., σελ. 38.

¹⁰¹ Α. Παπαντωνίου, Μ. Παπαντωνίου-Φραγκούλη, Αθ. Συκιώτου, 'Σωματεμπορία. Ο ρόλος του πελάτη, νομική προσέγγιση και εμπειρικά δεδομένα', Εκδόσεις Αντώνη Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, 2013, σελίδα 389.

¹⁰² Παπαντωνίου Α., Παπαντωνίου-Φραγκούλη Μ., Συκιώτου Αθ., ό.π., σελ. 367.

που επιδίωκε ο σωματέμπορας. Στην τρίτη κατηγορία εντάσσονται γυναίκες, οι οποίες βρέθηκαν με τη βούλησή τους και στην Ελλάδα και στην παροχή σεξουαλικών υπηρεσιών. Ωστόσο εξαπατήθηκαν ως προς τις συνθήκες που θα απασχολούνταν, τα χρήματα που θα αποκέρδαιναν, τον αριθμό των πελατών και την ένταση της εργασίας, την υποχρεωτικότητα εν γένει των συνθηκών ζωής και εργασίας τους. Και αυτές αναγκάστηκαν να υποστούν βία, ώστε να πειστούν να εργαστούν με τις δεδομένες συνθήκες. Χαρακτηριστικό των ανωτέρω είναι ότι, σημαντικό ποσοστό των γυναικών θύματα εμπορίας με σκοπό τη σεξουαλική εκμετάλλευση, χαρακτηρίζεται από ‘σαφή άγνοια της αίσθησης χώρου και χρόνου και από πλήρη άγνοια της κοινωνικής πραγματικότητας, ενώ πολλά θύματα πάσχουν από ψυχολογικά προβλήματα, λοιμώδεις νόσους ή είναι τοξικοεξαρτημένα’¹⁰³.

¹⁰³ Αθ. Συκιώτου, ό.π., σελ. 86.

Προφίλ δραστών

Οι περισσότεροι δράστες είναι άντρες, όπως συμβαίνει σχεδόν σε κάθε άλλο έγκλημα - περίπου έξι στους δέκα παραβάτες είναι άντρες κατά τη διάρκεια όλων των σταδίων της διαδικασίας απονομής ποινικής δικαιοσύνης. Ωστόσο, στην εμπορία ανθρώπων, η σημαντική συμμετοχή των γυναικών παραβατών είναι αξιοσημείωτη, καθώς είναι λίγα τα εγκλήματα με τόσο υψηλά επίπεδα γυναικείας συμμετοχής¹⁰⁴.

Συγκεκριμένα, το σύννηθες και καθιερωμένο πρότυπο της συμμετοχής κυρίως ανδρών παραβατών στο έγκλημα, παραμένει ως πραγματικότητα στις περισσότερες περιοχές και υποπεριφέρειες, αν και οι ακριβείς αναλογίες μεταξύ ανδρών και γυναικών ποικίλουν. Ωστόσο, υπάρχει μία αξιοσημείωτη εξαίρεση στην Ανατολική Ευρώπη και την Κεντρική Ασία, όπου το προφίλ του φύλου των διακινητών είναι το αντίθετο από αυτά που παρατηρούνται στις υπόλοιπες περιοχές - η πλειοψηφία των παραβατών σε αυτή την περιοχή είναι γυναίκες. Συγκεκριμένα, για το έτος 2014¹⁰⁵, στην Ανατολική Ευρώπη και την Κεντρική Ασία το 54% των υπόπτων της εμπορίας ανθρώπων είναι γυναίκες. Αντίθετα, στη Νότια Αφρική και τη Μέση Ανατολή, οι άντρες είναι η πλειοψηφία των υπόπτων με 74%, στην Κεντρική και Νοτιοανατολική Ευρώπη με 70%, στη Δυτική και Νότια Ευρώπη με 73%, στην Ανατολική Ασία και τον Ειρηνικό με 64%, στη Νότια Αμερική με 66%, στη Νότια Ασία με 63%, στην Κεντρική Αμερική και την Καραϊβική με 52%, ενώ αξιοσημείωτη είναι η αναλογία στην υποσαχάρια Αφρική, η οποία περιλαμβάνει πέντε χώρες, όπου το ποσοστό είναι μοιρασμένο ακριβώς στο 50% μεταξύ ανδρών και γυναικών υπόπτων.

Αντίστοιχα, το ίδιο έτος, τα άτομα που διώχθηκαν ποινικά για εμπορία ανθρώπων, ήταν κυρίως άντρες, με εξαίρεση όμως δύο περιοχές, την Ανατολική Ευρώπη και Κεντρική Ασία, και την Κεντρική Αμερική και την Καραϊβική - και στις δύο αυτές περιοχές, το 58% των ατόμων που διώχθηκαν ποινικά, ήταν γυναίκες. Ωστόσο, στην Κεντρική και Νοτιοανατολική Ευρώπη, τα άτομα που διώχθηκαν ποινικά ήταν κατά 82% άντρες, στη Νότια Αφρική και τη Μέση Ανατολή ήταν κατά 80% άντρες, στη Δυτική και Νότια Ευρώπη, ήταν 69% άντρες, στη Νότια Αμερική ήταν 60% άντρες, στη βόρεια Αμερική ήταν 68% άντρες, και στην υποσαχάρια Αφρική ήταν 58% άντρες.

¹⁰⁴ UNODC, 2016, Global report on trafficking in persons, σελ. 33.

¹⁰⁵ UNODC, 2016, ό.π., σελ. 34 επ.

Τελικά, με στοιχεία από 66 χώρες, τα 6.800 περίπου άτομα που καταδικάστηκαν ως δράστες εμπορίας ανθρώπων το 2014, ήταν κατά 63% άντρες και κατά 37% γυναίκες. Οι γυναίκες αυτές, συνήθως στρατολογούν ή επιτηρούν τις γυναίκες θύματα εμπορίας, ενώ οι άντρες κυρίως εμπλέκονται στους οργανωτικούς ή εκμεταλλευτικούς ρόλους. Έρευνα που διενεργήθηκε σε δικαστικές αποφάσεις σε σχέση με την εμπορία ανθρώπων, υπέδειξε ότι οι γυναίκες διακινητές είχαν εμπλοκή στο 54% από τις 155 υποθέσεις που εξετάστηκαν. Από αυτές, το 21% δούλευε μόνο του ή με άλλες γυναίκες, έχοντας κεντρικό ρόλο και διακινώντας μεγάλους αριθμούς άλλων γυναικών για σεξουαλική εκμετάλλευση, ενώ το υπόλοιπο 33% εργαζόταν μαζί με άντρες διακινητές¹⁰⁶.

Περαιτέρω, οι γυναίκες διακινητές είναι πιο πιθανό να καταδικαστούν στις χώρες καταγωγής τους - ενώ οι χώρες προορισμού αναφέρουν ότι το ποσοστό των καταδικασμένων για εμπορία ανθρώπων γυναικών είναι 30% για την περίοδο 2012-2014, το αντίστοιχο ποσοστό στις χώρες καταγωγής ήταν 44%.

Τέλος, παρατηρείται ότι μεταξύ διακινητών που δεν έχουν εμπλακεί σε εγκληματική οργάνωση και εμπλέκονται σε 'εσωτερική' εμπορία ανθρώπων, εντός συνόρων, διαμορφώνονται δύο τυπολογίες δράσης. Στην πρώτη, η εμπορία διαπράττεται από ζευγάρια, είτε συζύγων, είτε συντρόφων, που στρατολογούν και εκμεταλλεύονται θύματα μαζί. Στη δεύτερη τυπολογία, τα θύματα στρατολογούνται από μέλη της οικογένειας και των δύο φύλων - σε αυτές τις περιπτώσεις, και οι άντρες και οι γυναίκες παραβάτες έχουν παρόμοια συμμετοχή.

Για τη συγκρότηση δικτύου εμπορίας ανθρώπων, είναι αναγκαία η συμμετοχή πολιτών της ίδιας της χώρας όπου αυτό το δίκτυο αναπτύσσεται - περίπου τα τρία τέταρτα (75%) των καταδικασμένων δραστών, είναι πολίτες της χώρας στην οποία καταδικάστηκαν. Οι υπόλοιποι παραβάτες, αλλοδαποί στη χώρα που καταδικάστηκαν, ισομοιράζονται μεταξύ πολιτών χωρών είτε εντός - σε ποσοστό 14% - είτε εκτός - σε ποσοστό 11% - της ευρύτερης περιοχής της χώρας αυτής¹⁰⁷.

Τέλος, οι άντρες δράστες, τουλάχιστον τα προηγούμενα χρόνια, ήταν άτομα συνήθως νέα, συμπαθητικά, που εμπνέουν εμπιστοσύνη σε νεαρά κορίτσια και εμφανίζονταν ως επιχειρηματίες που προσφέρουν εργασία ή υπόσχονται γάμους σε Ευρωπαϊκές χώρες, ενώ η πλειοψηφία εξ αυτών που έρχονται σε πρώτη επαφή με τα θύματα, είναι ηλικίας μεταξύ 20

¹⁰⁶ UNODC, 2016, ό.π..

¹⁰⁷ UNODC, 2016, ό.π., σελ. 37.

και 25 ετών¹⁰⁸. Ανεξαρτήτως της χώρας καταγωγής, οι δράστες συχνά παρουσιάζουν τα ίδια χαρακτηριστικά, ενώ μετέρχονται των ίδιων μεθόδων.

Στοιχεία για τους δράστες εντός των κρατών της ΕΕ

Στην παρούσα ενότητα θα εξεταστούν τα χαρακτηριστικά των δραστών, σε σχέση με τις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Τα στοιχεία που θα αναφερθούν, προέρχονται κυρίως από στατιστικά που απέστειλαν τα 28 κράτη της Ε.Ε.¹⁰⁹ και αφορούν την περίοδο από το 2010 έως το 2012. Οι διευκρινίσεις και οι επισημάνσεις που έγιναν ανωτέρω¹¹⁰ σε σχέση με τη συλλογή δεδομένων για το προφίλ των θυμάτων, ισχύουν αντιστοίχως και σε αυτή την ενότητα. Επιπλέον επισημαίνεται¹¹¹, ότι οι πληροφορίες σε σχέση με την ηλικία των δραστών, ήταν πολύ δύσκολο να συγκεντρωθούν, καθώς οι περισσότερες χώρες δεν καταχωρούν τις ηλικίες των δραστών. Τέλος, μόνο 22 κράτη μέλη παρείχαν πληροφορίες για το συνολικό αριθμό των υπόπτων για εμπορία ανθρώπων και για τα τρία χρόνια, επομένως τα συμπεράσματα πιθανόν να είναι επισφαλής. Στην ίδια την έκθεση¹¹² θεωρείται ότι δε μπορούν να εξαχθούν συμπεράσματα για μία συνολική τάση στους αριθμούς των καταχωρημένων υπόπτων σε Ευρωπαϊκό επίπεδο. Άλλωστε, η προσπάθεια της καταχώρησης θυμάτων και δραστών του φαινομένου της εμπορίας ανθρώπων από τα κράτη-μέλη, είναι, όπως ανωτέρω έχει αναλυθεί, σχετικά πρόσφατα.

Σε σχέση με την εθνικότητα των δραστών, από στοιχεία που χορήγησαν 17 κράτη-μέλη, σε ποσοστό 69% - 5.941 δράστες - πρόκειται για πολίτες της Ευρωπαϊκής Ένωσης, με την πλειοψηφία να προέρχεται από τη Βουλγαρία και τη Ρουμανία - τις χώρες που είναι πρώτες και σε αριθμό θυμάτων. Συγκεκριμένα, το 21% των δραστών προέρχεται από τη Βουλγαρία, το 20% από τη Ρουμανία, το 18% από το Βέλγιο, το 11% από τη Γερμανία, το 7% από την Ισπανία, και ένα ποσοστό μόλις 23% για όλα τα υπόλοιπα κράτη-μέλη¹¹³. Η επόμενη μεγαλύτερη σε αριθμούς κατηγορία διακινητών, προέρχεται από την Αφρική, με 425 δράστες σε σύνολο 8.630 εντός της τριετίας (σε ποσοστό 5%), και στη συνέχεια από την Ασία, με 234 δράστες (σε ποσοστό 3%). Από τη δε Αφρική, μεγαλύτερος αριθμός δραστών εντοπίζεται από τη Νιγηρία - και τις τρεις χρονιές, οι δράστες με χώρα

¹⁰⁸ Αθ. Συκιώτου, ό.π..

¹⁰⁹ Trafficking in human beings, Eurostat, 2015, σελ. 14 επ..

¹¹⁰ Σελ. 23 επ. της παρούσας.

¹¹¹ Eurostat, Trafficking in human beings, 2015, σελ. 51.

¹¹² Eurostat, Trafficking in human beings, 2015, σελ. 53.

¹¹³ Κανένα κράτος μέλος δε συμμετέχει σε ποσοστό πάνω από 4% του 23%.

προέλευσης τη Νιγηρία, ήταν πρώτοι σε απόλυτους αριθμούς, ακολουθούμενοι από την Τουρκία, την Αλβανία, τη Βραζιλία και το Μαρόκο.

Ένα άλλο ενδιαφέρον στοιχείο, είναι ότι για τη Βουλγαρία, τη Λετονία και την Ουγγαρία, και για τα 3 χρόνια υπό εξέταση, όλοι οι διακινητές ήταν πολίτες των χωρών τους. Σε αντίθεση με αυτές τις χώρες, η Ιταλία είχε τα χαμηλότερα ποσοστά από ίδιους πολίτες, καθώς ήταν το μόνο κράτος-μέλος που δήλωσε ότι μόλις το 15% των διακινητών ή υπόπτων για διακίνηση, ήταν πολίτες της.

Τα στοιχεία για το φύλο συγκεντρώθηκαν από 19 κράτη μέλη. Η πλειοψηφία των διακινητών είναι άντρες - αν και είναι αξιοσημείωτος και ο αριθμός των γυναικών - με τα ποσοστά των ανδρών να αυξάνονται σταδιακά. Συγκεκριμένα, το 2010 το ποσοστό των αντρών δραστών ήταν 70%, το 2011 ήταν 72%, και το 2012 ανήλθε στο 73%¹¹⁴. Οι γυναίκες που εμπλέκονται, συνήθως έχουν καθήκοντα 'χαμηλόβαθμων' στελεχών στο δίκτυο¹¹⁵.

Συνολικά εντός της τριετίας διώχθηκαν ποινικά από τα κράτη-μέλη 8.805 ύποπτοι για εμπορία ανθρώπων. Από αυτούς καταδικάστηκαν 3.855 συνολικά. Οι περισσότερες καταδίκες της τριετίας παρατηρούνται το έτος 2012 (1054 καταδίκες), ενώ 853 παρατηρούνται το 2011 και 793 το 2010. Η μεγάλη αυτή αύξηση, ιδίως του έτους 2012, οφείλεται σε μεγάλο βαθμό στα αποτελέσματα της Ρουμανίας, η οποία μεταξύ του 2011 και του 2012 διπλασιάζει τους αριθμούς των καταδικαστικών αποφάσεων. Μαζί, η Ρουμανία και η Γαλλία αντιπροσώπευαν περίπου το ήμισυ όλων των αναφερόμενων καταδικαστικών αποφάσεων κατά τα τρία έτη.

Στα υπόλοιπα κράτη-μέλη δεν υπάρχουν μεγάλες αποκλίσεις στον αριθμό των καταδικαστικών αποφάσεων ανά έτος¹¹⁶. Αυτές αφορούν στη μεγάλη τους πλειοψηφία δράστες άντρες. Συγκεκριμένα, το 2010 το 71% των καταδικασμένων για εμπορία ανθρώπων ήταν άντρες, το 2011 αυτό το ποσοστό έφτασε το 77%, ενώ το 2012 ήταν το 76%. Περαιτέρω¹¹⁷, από τα 15 κράτη-μέλη που παρείχαν στοιχεία για τις ποινικές διώξεις σε σχέση με τη μορφή της εκμετάλλευσης, και τα 15 ανέφεραν διώξεις για εμπορία ανθρώπων με σκοπό τη σεξουαλική εκμετάλλευση κατά την περίοδο 2010-2012. Επτά κράτη μέλη

¹¹⁴ Eurostat, ό.π., σελ. 53.

¹¹⁵ Europol, Situation Report, Trafficking in human beings in the EU, 2016, σελ. 13, διαθέσιμο σε: <https://www.europol.europa.eu/publications-documents/trafficking-in-human-beings-in-eu>

¹¹⁶ Eurostat, ό.π., σελ. 58-59.

¹¹⁷ Eurostat, ό.π., σελ. 57, figure 16. Οι πληροφορίες βασίστηκαν σε 15 κράτη-μέλη που έδωσαν δεδομένα τουλάχιστον για ένα από τα τρία έτη.

ανέφεραν διώξεις για εμπορία ανθρώπων με σκοπό την εκμετάλλευση της εργασίας και 10 κράτη μέλη ανέφεραν διώξεις για εμπορία ανθρώπων για άλλες μορφές εκμετάλλευσης.

Για το έτος 2014¹¹⁸, τα 4 πρώτα κράτη σε αριθμό υπόπτων - το 69% εξ αυτών - είναι πολίτες από τη Βουλγαρία, την Ουγγαρία, τη Ρουμανία και τη Σλοβακία, ενώ επιβεβαιώνεται ότι ομάδες από τη Νιγηρία και την Κίνα είναι αρκετά ενεργοί στην Ευρώπη - τα δίκτυα των Νιγηριανών κυρίως ασχολούνται με τη χρήση παράνομων ή κλεμμένων διαβατηρίων και θεωρήσεων εισόδου, ενώ συχνά καταχρώνται του συστήματος ασύλου. Τα κινέζικα δίκτυα δημιουργούν πλαστά έγγραφα και συχνά εκμεταλλεύονται το καθεστώς της τουριστικής θεώρησης εισόδου, ενώ τα δίκτυα από Βουλγαρία, Ουγγαρία, Ρουμανία και Σλοβακία, έχουν ιεραρχικές αλλά ευέλικτες δομές, χρησιμοποιούν ένα βαθμό φυσικού καταναγκασμού απέναντι στα θύματά τους, και κάποιες φορές έχουν βρεθεί και περιπτώσεις που προέκυπτε συνεργασία μεταξύ τους. Αντίστοιχα είναι τα στατιστικά στοιχεία από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή για το ίδιο έτος¹¹⁹.

Στοιχεία για τους δράστες από την Ελλάδα

Στοιχεία για τις εθνικότητες και το φύλο των δραστών εντός της Ελλάδας, συγκεντρώνονται από τα στατιστικά δεδομένα και τις εκθέσεις της Ελληνικής Αστυνομίας¹²⁰. Όπως ανωτέρω αναφέρθηκε, τα στατιστικά δεδομένα συγκεντρώνονται από την ΕΛΑΣ από το 2003.

Ειδικότερα, για το έτος 2015¹²¹, προκύπτει ότι το σύνολο των δραστών ήταν 117, εκ των οποίων 76 ήταν άντρες και 30 γυναίκες, ενώ υπάρχουν και 11 δράστες άγνωστης υπηκοότητας και άγνωστου φύλου. Οι δράστες από την Ελλάδα ήταν συνολικά 35, εκ των οποίων 24 άνδρες και 11 γυναίκες. Σε αντιστοιχία με τα αποτελέσματα σε Ευρωπαϊκό επίπεδο που παρατέθηκαν προηγουμένως, η εθνικότητα που εκπροσωπείται περισσότερο σε επίπεδο δραστών είναι η Ρουμανία, με 23 δράστες, εκ των οποίων 13 άνδρες και 10 γυναίκες.

¹¹⁸ Europol, ό.π..

¹¹⁹ Report on the progress made in the fight against trafficking in human beings (2016), EUROPEAN COMMISSION, ό.π., σελ. 4-5.

¹²⁰ Στοιχεία διαθέσιμα σε:

http://www.astynomia.gr/index.php?option=οz_content&perform=view&id=81&Itemid=73

¹²¹ Στοιχεία διαθέσιμα σε:

http://www.astynomia.gr/index.php?option=οz_content&lang=%27..%27&perform=view&id=54291&Itemid=1074&lang=

Ακολουθεί η Βουλγαρία με 17 δράστες, εκ των οποίων 13 άνδρες και 4 γυναίκες, και η Αλβανία με 15 άνδρες. Τέλος, υπήρχαν οκτώ δράστες από τη Μολδαβία, πέντε άντρες και τρεις γυναίκες, δύο δράστες από Αιθιοπία - μία γυναίκα και ένας άντρας, ένας άνδρας από τη Συρία, ένας άντρας από το Μπαγκλαντές, ένας άντρας από την Ουγγαρία και μία γυναίκα από την Ουκρανία.

Σε σχέση με το είδος της εκμετάλλευσης, οι δράστες κατανεμημένοι ανά εθνικότητα, είχαν ως εξής: Το 100% των δραστών άγνωστης εθνικότητας, προέβησαν στην εμπορία ανθρώπων για σεξουαλική εκμετάλλευση των θυμάτων τους. Αντίστοιχα, όλοι οι δράστες από Αιθιοπία, Αλβανία, Μολδαβία, Ουγγαρία, Ουκρανία και Βουλγαρία, προέβησαν στην εμπορία ανθρώπων με σκοπό τη σεξουαλική εκμετάλλευση. Σχεδόν όλοι οι δράστες από Ελλάδα, και συγκεκριμένα οι 33 από τους 35, προέβησαν επίσης σε σεξουαλική εκμετάλλευση, ενώ ένας προέβη σε εργασιακή εκμετάλλευση και ένας σε εργασιακή εκμετάλλευση υπό τη μορφή της επαιτείας. Από το Μπαγκλαντές, όλοι οι δράστες προέβησαν αποκλειστικά σε εργασιακή εκμετάλλευση, ενώ στους δράστες από Ρουμανία, παρατηρείται μία σχετική ισοκατανομή - 7 προέβησαν σε εργασιακή εκμετάλλευση, 7 προέβησαν σε εργασιακή εκμετάλλευση της επαιτείας και 9 προέβησαν σε σεξουαλική εκμετάλλευση. Ο υπήκοος Συρίας προέβη στην εργασιακή εκμετάλλευση της επαιτείας. Στο σύνολο επομένως των δραστών, 97 προέβησαν σε σεξουαλική εκμετάλλευση, 11 σε εργασιακή εκμετάλλευση και 9 σε εργασιακή εκμετάλλευση της επαιτείας.

Αντίστοιχη είναι και η εικόνα των δραστών εντός του 2014¹²². Σε σύνολο 125 δραστών, σχεδόν το ένα τρίτο, ήτοι οι 46 δράστες, είναι από την Ελλάδα, εκ των οποίων 37 άνδρες και 9 γυναίκες. Ακολουθούν οι Βούλγαροι, όπου σε σύνολο 23 δραστών, 11 είναι οι άντρες και 12 οι γυναίκες, και οι Ρουμάνοι, όπου σε σύνολο 17 δραστών, 8 είναι οι άντρες και 9 γυναίκες. Στη συνέχεια, η επόμενη πληθυσμιακά ομάδα δραστών, είναι οι δράστες από την Αλβανία, όπου μάλιστα υπάρχουν 6 άνδρες αλλά και 5 γυναίκες εντός αυτών. Η ύπαρξη γυναικών σε τέτοια αναλογία, είναι σχετικά ιδιαίτερο εύρημα, δεδομένου ότι οι γυναίκες από την Αλβανία είναι συχνότατα θύματα κάθε είδους έμφυλης διάκρισης, με μεγάλα ποσοστά όχι μόνο εμπορίας ανθρώπων αλλά και έμφυλης βίας, ενώ η κοινωνία είναι ακόμα ιδιαίτερα πατριαρχική. Ακολουθούν οι δράστες άγνωστης υπηκοότητας, τρεις άνδρες και τέσσερις

¹²² Στοιχεία διαθέσιμα σε:

http://www.astynomia.gr/index.php?option=oz_content&lang=%27..%27&perform=view&id=54290&Itemid=1246&lang=

γυναίκες, ενώ μία σχετικά μικρή συμμετοχή στους δράστες υπάρχει από υπηκόους Γεωργίας, όπου εντοπίζονται 3 γυναίκες, Ρωσίας, όπου εντοπίζονται επίσης 3 γυναίκες, Συρίας, όπου παρατηρούμε 3 άντρες, Τουρκίας, όπου παρατηρούμε 3 άντρες, Τσεχίας, όπου παρατηρούμε 2 γυναίκες, Πακιστάν, όπου παρατηρούμε δύο άντρες, Νιγηρίας, όπου οι δράστες είναι δύο - ένας άντρας και μία γυναίκα, Ουκρανία, όπου υπάρχει μία δράστιδα, Λευκορωσία, όπου υπάρχει επίσης μία δράστιδα, και Βοσνίας, όπου υπάρχει ένας δράστης. Συμπερασματικά, εντός του 2014, υπάρχει ένας αρκετά σημαντικός αριθμός γυναικών μεταξύ των δραστών, καθώς στο σύνολο των 125 ατόμων, 75 είναι οι άντρες και 50 είναι οι γυναίκες.

Όσον αφορά το είδος της εκμετάλλευσης, για άλλη μία φορά συνάγεται εύκολα από τους σχετικούς πίνακες, ότι η μεγάλη πλειοψηφία των δραστών προβαίνουν σε σεξουαλική εκμετάλλευση των θυμάτων τους. Συγκεκριμένα, από τους 125 δράστες, οι 108 εξ αυτών προέβησαν σε εμπορία ανθρώπων με σκοπό την σεξουαλική εκμετάλλευση, οι 10 εξ αυτών προέβησαν σε εμπορία ανθρώπων με σκοπό την εργασιακή εκμετάλλευση - 5 υπήκοοι Βουλγαρίας, 3 υπήκοοι Ρουμανίας και 2 υπήκοοι Ελλάδας - ενώ 7 δράστες προέβησαν σε εμπορία ανθρώπων με σκοπό την εργασιακή εκμετάλλευση της επαιτείας - 4 υπήκοοι Ελλάδας και 3 υπήκοοι Ρουμανίας.

Το 2013¹²³ υπήρχαν συνολικά 142 δράστες εμπορίας ανθρώπων και σωματεμπορίας. Μεταξύ αυτών, οι 119 ήταν άντρες και οι 23 γυναίκες. Το μεγαλύτερο ποσοστό των δραστών το 2013, 44 άτομα, επίσης ήταν ελληνικής καταγωγής, μεταξύ των οποίων οι 41 ήταν άντρες, ενώ υπήρχαν και 3 γυναίκες. Ακολουθεί η Βουλγαρία, όπου σε σύνολο 34 δραστών, οι 26 είναι άντρες και οι 8 γυναίκες. Αμέσως μετά, ξεπερνώντας σε αριθμούς τη Ρουμανία, ακολουθεί η Αλβανία με 19 δράστες, εκ των οποίων οι δύο είναι γυναίκες. Η Ρουμανία συμμετείχε με 17 δράστες, εκ των οποίων 14 ήταν άντρες και 3 ήταν γυναίκες, ο Άγιος Δομίνικος είχε 12 άντρες δράστες, η Κίνα είχε 9 δράστες, εκ των οποίων οι 5 ήταν άντρες και οι 4 ήταν γυναίκες. Υπήρχε επίσης ένας μικρός αριθμός άγνωστης εθνικότητας δραστών, και συγκεκριμένα τρία άτομα, αλλά και ένας υπήκοος Τουρκίας, μία υπήκοος Μαρόκου, και δύο γυναίκες υπήκοοι Μολδαβίας.

Όσον αφορά το είδος της εκμετάλλευσης, στην πλειοψηφία των δραστών αυτή αφορούσε τη σεξουαλική εκμετάλλευση. Συγκεκριμένα 79 δράστες από το σύνολο των 142,

¹²³ Στοιχεία διαθέσιμα σε:

http://www.astynomia.gr/index.php?option=oz_content&lang=%27..%27&perform=view&id=37821&Itemid=1246&lang=

προέβησαν στη σεξουαλική εκμετάλλευση των θυμάτων, 26 δράστες προέβησαν στην εργασιακή εκμετάλλευσή τους, 23 δράστες προέβησαν στην εργασιακή και σεξουαλική εκμετάλλευση τους, ενώ 14 προέβησαν στην εργασιακή εκμετάλλευση της επαιτείας τους.

Στα πλαίσια της έρευνας για το προφίλ των δραστών εντός της Ελλάδας, πρέπει να συνεκτιμηθεί το γεγονός της συγκρότησης, περί τα μέσα της δεκαετίας του 2000, ενός είδους επιχειρηματία-διακινητή, ο οποίος διαχειριζόταν την εκμετάλλευση ενός μεγάλου αριθμού γυναικών και παιδιών. Αφενός οι ανακατατάξεις στο εσωτερικό της Ευρωπαϊκής Ένωσης με την ένταξη νέων κρατών-μελών της κεντρικής Ευρώπης και τη δημιουργία με τον τρόπο αυτό, ενός ‘εσωτερικού trafficking’ και αφετέρου η πολυεθνικότητα του πληθυσμού των γυναικών που εντοπίστηκαν να εκδίδονται υπό τον έλεγχο δικτύων σωματεμπορίας, ιδίως από το 1990 και μετά¹²⁴, συνεισέφεραν στη συγκρότηση αυτού του νέου μοντέλου. Στην Ελλάδα, ήδη από το 2007¹²⁵, η αναλογία των προερχόμενων από το εξωτερικό θυμάτων της εμπορίας ανθρώπων, σε σχέση με τα θύματα της εμπορίας ανθρώπων με χώρα προέλευσης την Ελλάδα, από 30/70 που ήταν στο παρελθόν, μετατράπηκε σε 20/80, ενώ οι πελάτες της πορνείας αυξήθηκαν κατά 600%¹²⁶.

Σε σχέση με τα δίκτυα των δραστών της εμπορίας ανθρώπων προς το σκοπό της σεξουαλικής εκμετάλλευσης ειδικότερα, από έρευνα που διεξήχθη το 2015 στην Αθήνα και σε άλλες μεγάλες πόλεις, όπως στην Πάτρα και στην Κομοτηνή¹²⁷, φάνηκε ότι τα βασικά δίκτυα είναι δύο. Το πρώτο αποτελείται από γυναίκες και παιδιά από την Κεντρική Ευρώπη που είναι και χώρες της Ε.Ε. πλέον, αυξάνοντας την εμπορία ανθρώπων εντός της Ε.Ε., και το δεύτερο αποτελείται από γυναίκες από την Αφρική.

Στην Αθήνα οι δράστες που συγκροτούν τα δίκτυα της εμπορίας ανθρώπων, έχουν συγκροτήσει δύο τάσεις, που αφορούν όμως μόνο τους οίκους ανοχής, όπου διεξήχθη η έρευνα. Η πρώτη περίπτωση αφορά αλλοδαπούς πελάτες, με διαμόρφωση της τιμής του μισθώματος σε χαμηλά επίπεδα, και η δεύτερη περίπτωση αφορά Έλληνες πελάτες, με

¹²⁴ Λάζος Γρ., ‘Διεθνική σωματεμπορία και εξαναγκαστική πορνεία στην Ελλάδα του 2002’, σελ. 21-22.

¹²⁵ Hellenic Republic, National Commission for Human Rights, ‘Propositions and Proposals of the NCHR on trafficking in persons - the situation in Greece’, σελ. 1, διαθέσιμο σε: http://www.nchr.gr/images/English_Site/TRAFFICKING/GNCHR_TIP_Report_2007.pdf

¹²⁶ Propositions and Proposals of the NCHR on trafficking in persons - the situation in Greece’, ό.π..

¹²⁷ Η έρευνα διεξήχθη από τη ΜΚΟ Praxis και τη CMT Προοπτική, υπό την αιγίδα του Γραφείου του Εθνικού Εισηγητή Καταπολέμησης Εμπορίας Ανθρώπων, στο πλαίσιο του έργου ‘πορνεία και παράνομη διακίνηση και εμπορία γυναικών με σκοπό τη σεξουαλική/ οικονομική εκμετάλλευση (trafficking) στην Ελλάδα’, και τα αποτελέσματά της παρουσιάστηκαν στο κοινό τον Απρίλιο του 2015.

υψηλότερα μισθώματα και πιο περιπονημένη κατάσταση στους οίκους. Στην περιοχή της Πάτρας, φαίνεται ότι έχει συγκροτηθεί δίκτυο ‘κρυφής πορνείας’ σε κλαμπ και μπαρ, ενώ οι οίκοι ανοχής και τα στούντιο, είτε στο κέντρο της πόλης, είτε σε περιοχή έξω από αυτήν, είναι μόλις πέντε. Στην Κομοτηνή, προέκυψε ότι οι γυναίκες μετακινούνται σε διάφορες πόλεις της Β. Ελλάδας - Δράμα, Θεσσαλονίκη, Κομοτηνή, Ξάνθη - ενώ εμπλέκονται πάλι δίκτυα από τη Βουλγαρία, η οποία, με το άνοιγμα του νέου δρόμου προς Κομοτηνή και με την ένταξή της στην Ε.Ε., έχει ηγετικό ρόλο στις διαδικασίες στρατολόγησης και διαμοιρασμού των θυμάτων της εμπορίας.

ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΤΩΝ ΑΙΤΙΩΝ

Οι ειδικότερες αιτίες λόγω των οποίων συγκροτείται, αναπτύσσεται και εξελίσσεται το φαινόμενο της εμπορίας ανθρώπων, ποικίλουν. Επί της ουσίας όμως, σχετίζονται με μία βασική πρωταρχική αιτία - τις ιστορικά διαμορφούμενες κοινωνικές, πολιτικές, πολιτισμικές και οικονομικές συνθήκες στις χώρες προέλευσης, αλλά και προορισμού. Οι συνθήκες αυτές, αναλόγως την ιστορική συγκυρία, τροποποιούνται. Σημαντικές ιστορικές εξελίξεις στις χώρες καταγωγής, όπως ένας πόλεμος ή μία οικονομική και κοινωνική κατάρρευση, οι οικονομικές και οι κοινωνικές συνθήκες, η έλλειψη μόρφωσης, τα υψηλά επίπεδα ανεργίας και οι άσχημες βιοτικές συνθήκες, ο ρόλος της γυναίκας στην εκάστοτε κοινωνική δομή, η αποδυνάμωση του κοινωνικού ιστού - όλα αυτά συμβάλλουν στη δημιουργία της προσφοράς των θυμάτων της εμπορίας (*'push factors'*), σε συνδυασμό με την πιθανότητα καλύτερων συνθηκών ζωής και ευκαιριών εργασίας στις χώρες προορισμού (*'pull factors'*)¹²⁸.

Άλλωστε, οι συνθήκες δουλείας συναντώνται ανεξαρτήτως ιστορικών περιόδων, σχεδόν σε κάθε οργανωμένη κοινωνία. Στα πιο πρόσφατα χρόνια, το φαινόμενο του δουλεμπορίου με σκοπό τη σεξουαλική εκμετάλλευση, εμφανίστηκε στα τέλη του 19ου αιώνα και στις αρχές του 20ού, οπότε και λεγόταν 'εμπόριο λευκής σαρκός'. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει η Πάολα Μοντζίνι¹²⁹, 'το 'εμπόριο λευκής σαρκός' περιγράφει το εμπόριο νέων γυναικών που προορίζονται να δουλέψουν σε συνθήκες ημι-σκλαβιάς στους μακρινούς οίκους ανοχής των αποικιών ή στις μεγάλες μητροπόλεις της εποχής. Άνθισε σε μία ιστορική περίοδο στην οποία χιλιάδες άνθρωποι - άντρες και γυναίκες - βιώνουν με εξαιρετική σκληρότητα τα αποτελέσματα των μεγάλων και ταχύτατων, κοινωνικών και οικονομικών αλλαγών. Οι συνέπειες της δεύτερης βιομηχανικής επανάστασης, αποδείχθηκαν καταστροφικές για τις προϋπάρχουσες οικονομίες και κοινωνίες, και δημιούργησαν την ανάγκη μετανάστευσης - οι άνθρωποι δοκίμαζαν την τύχη τους στο εξωτερικό ή στις μεγάλες πόλεις... Τα μεγάλα ευρωπαϊκά μεταναστευτικά κύματα συγκροτούνταν από τεράστιους ανδρικούς πληθυσμούς με ανικανοποίητες 'επείγουσες σεξουαλικές ανάγκες' που δημιουργούσαν αυξημένη ζήτηση για πορνεία'.

¹²⁸ Europol, ό.π., σελ. 10-11.

¹²⁹ Π. Μοντζίνι, 'Εμπόριο γυναικών, πορνεία, μαστροπεία και εκμετάλλευση', Εκδόσεις Μελάι, 2007, σελ. 11-16.

Καθίσταται λοιπόν σαφές, πώς οι αλλαγές κοινωνικών και οικονομικών συνθηκών και οι ανάγκες που γεννώνται από αυτές, μπορεί να πυροδοτήσουν την ανάπτυξη ή την ενίσχυση ενός τέτοιου φαινομένου, είτε συνολικά, είτε συγκεκριμένων πτυχών του.

Κατά τη Συκιώτου¹³⁰, από την πλευρά της ζήτησης, σημαντικοί παράγοντες είναι η ανάγκη φθηνού εργατικού δυναμικού στις οικονομικά ανεπτυγμένες χώρες, το νομικό καθεστώς που συχνά περιορίζει τη μεταναστευτική πολιτική και δεν επιτρέπει την άμεση ζήτηση εργασίας ή την άμεση προμήθεια εργατικού δυναμικού, η εκμετάλλευση της παράνομης εργασίας παρατύπως διαμενόντων αλλοδαπών, ο καταναλωτισμός και η ανάγκη για εύκολο και γρήγορο κέρδος.

Πράγματι, ο παράγοντας της ζήτησης φθηνού εργατικού δυναμικού στις οικονομικά ανεπτυγμένες χώρες και η αυξανόμενη ζήτηση για αλλοδαπούς εργάτες, ιδίως για οικιακές και αγροτικές εργασίες, χωρίς το σχετικό πλαίσιο προστασίας των εργατικών ρυθμίσεων¹³¹, δεν πρέπει να θεωρείται αμελητέος, στο βαθμό που δημιουργεί την ανάγκη για ύπαρξη εργαζομένων φοβισμένων, πρόθυμων και υπο-αμειβόμενων. Η απαίτηση επομένως για χαμηλότερο κόστος εργασίας στις αναπτυγμένες χώρες, σε συνδυασμό με τη φτώχεια στις αναπτυσσόμενες, αναγκαστικά οδηγούν στην πλήρη εκμετάλλευση της εργασίας των ανθρώπων αυτών, οι οποίοι προσφέρουν την εργασία τους κάτω από απάνθρωπες και εξευτελιστικές συνθήκες εργασίας¹³². Περαιτέρω, το φαινόμενο ενισχύεται λόγω της εμπορευματοποίησης του ανθρώπινου σώματος, η οποία οδηγεί είτε στη ζήτηση οργάνων και ιστών για την πραγματοποίηση μεταμοσχεύσεων, είτε στη ζήτηση σεξουαλικών υπηρεσιών, είτε στις συναλλαγές που εμπλέκουν βρέφη και παιδιά.

Από την πλευρά της ζήτησης, επηρεάζουν ακόμα και πρακτικοί, συγκυριακοί παράγοντες, όπως η τεράστια συμβολή και ανάπτυξη του διαδικτύου, μέσω του οποίου καθίσταται εφικτή η διακίνηση υλικού, η προσέλκυση θυμάτων, η οργάνωση σε υπερεθνικά εγκληματικά δίκτυα, η διευκόλυνση πράξεων σεξουαλικής ιδίως εκμετάλλευσης, με την εξασφάλιση της ανωνυμίας και της μείωσης των δυνατοτήτων εντοπισμού¹³³. Άλλωστε, το

¹³⁰ Αθ. Συκιώτου, 'Εμπορία ανθρώπων στα Βαλκάνια - θύμα, δράστης και κατασταλτικές στρατηγικές', εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 2003, σελ. 106.

¹³¹ Μ. Παναγιαννοπούλου, Το φαινόμενο της διεθνικής σωματεμπορίας στην Ελλάδα και διεθνώς', ό.π., σελ. 14.

¹³² Ζ. Παπασιώπη-Πασιά, ό.π., σελ. 48.

¹³³ Sykiotou Ath., 'Trafficking in human beings: internet recruitment. Misuse of the internet for the recruitment of victims of trafficking in human beings', Directorate General of human rights and legal affairs, Council of Europe, 2007, σελ. 25-27. Η συγγραφέας αναφέρει ότι στο 89% παιδιών μεταξύ 12 και 17 ετών, αρέσει να συνομιλούν δια μέσω του διαδικτύου, με συμμαθητές, με αγνώστους χρήστες, με δίκτυα παιχνιδιών, επομένως αυτά είναι τέλεια σημεία επαφής για διακινητές και

γεγονός ότι ο χώρος του διαδικτύου χαρακτηρίζεται από την έλλειψη ενός αυστηρού ρυθμιστικού πλαισίου, καθιστά αναπόδραστα το μέσο αυτό ιδιαίτερα ελκυστικό στους δράστες της εμπορίας ανθρώπων για την προσέλκυση νέων θυμάτων, ιδίως αυτών που προορίζονται για εργασιακή και σεξουαλική εκμετάλλευση, συχνά μέσω γραφείων γνωριμιών ή αγοράς εξ αποστάσεως¹³⁴. Επιπλέον, εγγενή χαρακτηριστικά του φαινομένου της εμπορίας ανθρώπων, όπως ο μικρός κίνδυνος καταστροφής του ‘προϊόντος’, σε αντίθεση με άλλες εγκληματικές δραστηριότητες, η δυνατότητα ‘μεταπώλησης’ και ‘επαναχρησιμοποίησης’ αυτού, η οποία αυξάνει τις, ήδη καλές, πιθανότητες εύκολου και γρήγορου κέρδους, το καθιστούν ιδιαίτερα ελκυστικό ως εγκληματική δραστηριότητα¹³⁵. Άλλως ειπείν¹³⁶, ‘για να εισέλθουν οι δουλέμποροι σε αυτή την επιχείρηση, η αρχική επένδυση τους είναι χαμηλή, οι πιθανότητες σύλληψης ελάχιστες, τα έσοδα - αντιθέτως - μεγάλα’.

Τέλος, τα ίδια τα νομικά συστήματα των διαφόρων κρατών, συχνά ωθούν στη δημιουργία παρανόμων και αφανών κυκλωμάτων διακίνησης και εμπορίας ανθρώπων. Η έλλειψη ή μη νομοθετικών πρωτοβουλιών για τη νομιμοποίηση παράτυπων μεταναστών ή για τη νομότυπη είσοδό τους στο έδαφος άλλης χώρας, τους καθιστά αντίστοιχα περισσότερο ή λιγότερο ευάλωτους στη θυματοποίηση τους από δίκτυα σωματεμπόρων. Συνυπάρχουν δηλαδή, ‘η επιθυμία για μετανάστευση και οι οικονομικές και πρακτικές δυσκολίες για την έκδοση νόμιμης βίζας ... και η ανάγκη για βοήθεια και η μετέπειτα εξάρτηση από τους μεσάζοντες στη διαδικασία μετανάστευσης, που συχνά αποδεικνύονται διακινητές ή δουλέμποροι’¹³⁷.

Αντίστοιχα, οι δυσκολίες του συστήματος απονομής ποινικής δικαιοσύνης, όπως αποτυπώνονται στο χαμηλό αριθμό συλλήψεων και καταδικών, οι διαφορές της ποινικής διαδικασίας μεταξύ των κρατών και τα τυχόν νομικά κενά¹³⁸, οι δυσχέρειες στη συλλογή του αποδεικτικού υλικού, η εξάρτηση της ποινικής δίωξης από την καταγγελία του, απρόθυμου

παιδόφιλους που χρησιμοποιούν ψευδείς ταυτότητες για να δελεάσουν πιθανά θύματα σε μία συνάντηση.

¹³⁴ Ζ. Παπασιώπη-Πασιά, ό.π., σελ. 54. Η συγγραφέας αναφέρει ως χαρακτηριστικό παράδειγμα, τη διοργάνωση δημοπρασίας για την πώληση τριών νεαρών βιετναμέζικης καταγωγής μέσω της ιστοσελίδας eBay, στην Ταϊβάν.

¹³⁵ Μ. Παναγιαννοπούλου, ό.π.

¹³⁶ Π. Μοντζίνι, ό.π., σελ. 18.

¹³⁷ Χρ. Τσάκαλου, ‘Διαδικασίες κοινωνικού αποκλεισμού και παροχή υπηρεσιών των μεταναστριών θυμάτων σεξουαλικής εκμετάλλευσης στην Ελλάδα’, Κοινωνική Πολιτική, τεύχος 1, Απρίλιος 2013, σελ. 5.

¹³⁸ Europol, ό.π., σελ. 12.

συνήθως, θύματος¹³⁹, επιτρέπουν στα εγκληματικά δίκτυα αλλά και στους ‘μοναχικούς’ δράστες της εμπορίας ανθρώπων, να θεωρούν ότι το κέρδος τους είναι εξασφαλισμένο και με ελάχιστο ρίσκο.

Όσον αφορά την πλευρά της προσφοράς¹⁴⁰, ουσιώδεις παράγοντες συνιστούν οι οικονομικές και κοινωνικές διαφοροποιήσεις μιας υπό διαδικασία ανάπτυξης χώρας, οι διακρίσεις λόγω φύλου και εθνικότητας που δύνανται να αποκόψουν ευάλωτες ομάδες, ιδίως γυναίκες, από τα δικαιώματά τους στην εργασία και την εκπαίδευση, η οικονομική αδυναμία, η εμπορευματοποίηση του γυναικείου ιδίως σώματος, καθώς και εμπόλεμες καταστάσεις που δημιουργούν πρόσφυγες και εσωτερικά εκτοπισμένους. Επιπλέον, η ‘θηλυκοποίηση’ της μετανάστευσης, σε συνδυασμό με την ανεπαρκή πληροφόρηση για τα θέματα και τους κινδύνους της γυναικείας μετανάστευσης, είναι ένας παράγοντας που συντελεί στην προσφορά, τουλάχιστον όσον αφορά τις γυναίκες θύματα¹⁴¹.

Ανωτέρω¹⁴² έχουν ήδη αναλυθεί οι ευάλωτες ομάδες πληθυσμού, οι οποίες λόγω της αδυναμίας ή απροθυμίας των κρατών να τις προστατέψουν, λόγω της ακραίας ανισότητας των φύλων σε πολλά σημεία του πλανήτη, ή λόγω των κοινωνικών και θρησκευτικών προκαταλήψεων, είναι πολύ πιθανό να επανδρώσουν ως θύματα, τα δίκτυα της εμπορίας. Καθίσταται σαφές¹⁴³ ότι οι συστημικές κοινωνικές, πολιτιστικές και οικονομικές πολιτικές ή πρακτικές μπορούν να περιθωριοποιούν ή να διακρίνουν εναντίον ατόμων ή ομάδων επειδή είναι φτωχοί, πνευματικά ή σωματικά ανάπηροι, ή λόγω φύλου ή εθνικότητας. Τα άτομα ή οι ομάδες αυτές, μπορεί να μην έχουν πρόσβαση σε υπηρεσίες υγείας και νομικές υπηρεσίες λόγω της κατάστασής τους ή λόγω γλωσσικών εμποδίων, και κάποιος από αυτούς, όπως κοινότητες σε καταστάσεις κρίσης, ή ανήλικα παιδιά, μπορεί να μην έχουν την ικανότητα να προστατέψουν τον εαυτό τους. Οι διακινητές εκμεταλλεύονται αυτά τα προβλήματα και τις ιδιαιτερότητες - ‘καραδοκούν’ για όσους δεν έχουν ασφάλεια και ευκαιρίες, τους εξαναγκάζουν ή τους εξαπατούν ώστε να αποκτήσουν τον έλεγχό τους οι ίδιοι, και στη συνέχεια κερδίζουν από την καταναγκαστική εκμετάλλευσή τους.

¹³⁹ Ελ. Συμεωνίδου – Καστανίδου, ‘Εμπορία ανθρώπων: Ειδικά μέτρα αντιμετώπισης και προβλήματα εφαρμογής τους’, ΠοινΔικ2006, 234 επ..

¹⁴⁰ Αθ. Σουκιώτου, ‘Εμπορία ανθρώπων στα Βαλκάνια - θύμα, δράστης και κατασταλτικές στρατηγικές’, ό.π..

¹⁴¹ Παναγιαννοπούλου Μ., ό.π.

¹⁴² Σελ. 27 επ. της παρούσας.

¹⁴³ Trafficking in persons report, Department of State, 2016, ό.π., σελ. 8.

Περαιτέρω, όσον αφορά την πλευρά της προσφοράς, το φαινόμενο τροφοδοτείται από την - κατά πάγια πρακτική - παράνομη είσοδο μεταναστευτικών και προσφυγικών πληθυσμών στις χώρες υποδοχής, σε συνδυασμό με την άγνοια εκ μέρους τους της γλώσσας, την οικονομική δυσπραγία και τον κοινωνικό αποκλεισμό τους, τα οποία επίσης επιβαρύνουν την ψυχολογική και συναισθηματική τους κατάσταση και τους οδηγούν στα δίκτυα της διακίνησης και εμπορίας τους.

Δεν πρέπει δε να παροραθεί ότι, η διαβίωση σε χώρες όπου επικρατούν συνθήκες οικονομικής εξαθλίωσης, επέρχονται φυσικές καταστροφές, εξελίσσονται εμπόλεμες καταστάσεις ή δημιουργείται οικονομική και πολιτική αστάθεια, οδηγεί αναπόφευκτα στην ανάγκη για μετανάστευση. Υπολογίστηκε¹⁴⁴ ότι το 2015, υπήρχαν 244 εκατομμύρια μεταναστών διεθνώς - μία αύξηση πλέον του 40% από το έτος 2000 που οι μετανάστες διεθνώς ήταν 173 εκατομμύρια, ενώ επιπλέον 740 εκατομμύρια άνθρωποι είναι εσωτερικοί μετανάστες, κινούμενοι στο εσωτερικό των χωρών τους¹⁴⁵.

Παράλληλα¹⁴⁶, 65,6 εκατομμύρια άνθρωποι εντός του 2016, έχουν υποχρεωτικά εκτοπιστεί λόγω συγκρούσεων. Ο αριθμός αυτός έχει αυξηθεί σημαντικά τις τελευταίες δύο δεκαετίες, καθώς το 1997, ο αντίστοιχος αριθμός ήταν 33,9 εκατομμύρια. Η τεράστια αυτή αύξηση, εστιάζεται ιδίως στα έτη από το 2012 έως το 2015 και οφείλεται στη σύρραξη στη Συρία, καθώς και σε άλλες συγκρούσεις στην περιοχή, όπως συγκρούσεις στο Ιράκ, στην Υεμένη και την υποσαχάρια Αφρική, συμπεριλαμβανομένων των χωρών του Μπουρούντι, της Δημοκρατίας της Κεντρικής Αφρικής, της Δημοκρατίας του Κονγκό, του Σουδάν και του Νότιου Σουδάν. Συνολικά εντός του 2016, εκτοπίστηκαν 10,3 εκατομμύρια άνθρωποι επιπλέον.

Όλα αυτά τα εκατομμύρια των ανθρώπων, που είτε φεύγουν οικειοθελώς από τη χώρα τους ή την περιοχή τους για να διεκδικήσουν καλύτερες συνθήκες διαβίωσης, είτε εκτοπίζονται υποχρεωτικά, είναι ιδιαίτερα ευάλωτοι στην εμπορία ανθρώπων - για το λόγο αυτό υπάρχει μία καθαρή σύνδεση μεταξύ της μετανάστευσης ως ευρύτερο φαινόμενο και

¹⁴⁴ United Nations, Department of Economic and Social Affairs, Population Division, 2016, 'International Migration Report 2015: Highlights', σελ. 1, διαθέσιμο σε: http://www.un.org/en/development/desa/population/migration/publications/migrationreport/docs/MigrationReport2015_Highlights.pdf

¹⁴⁵ United Nations Development Programme, 2009, Human Development Report, 2009, 'Overcoming barriers: Human mobility and development', σελ. 21, διαθέσιμο σε: http://hdr.undp.org/sites/default/files/reports/29/hdr_2009_en_complete.pdf

¹⁴⁶ United Nations High Commissioner for Refugees, 2017, 'Global Trends. Forced Displacement in 2016', σελ. 2, διαθέσιμο σε: <http://www.unhcr.org/globaltrends2016/>

της εμπορίας ανθρώπων¹⁴⁷. Η ελπίδα των μεταναστών και η απελπισία των προσφύγων, οι οποίοι προσπαθούν να φύγουν είτε από συγκρούσεις είτε από διώξεις, μπορούν να χρησιμοποιηθούν από τους διακινητές ώστε να τους εξαπατήσουν και να τους εξαναγκάσουν σε εκμετάλλευση. Μάλιστα, οι πρόσφυγες και οι εκτοπισμένοι μπορούν είτε να γίνουν θύματα εμπορίας στην προσπάθειά τους να αποφύγουν τα πεδία των συγκρούσεων, είτε να γίνουν αντικείμενα εκμετάλλευσης από οπλισμένες ομάδες, στις ίδιες τις περιοχές των συγκρούσεων. Βάσει άλλωστε, των εκτιμήσεων της ILO¹⁴⁸, το 44% όλων των θυμάτων καταναγκαστικής εργασίας, είχαν μεταναστεύσει είτε εντός, είτε εκτός των συνόρων της χώρας τους, πριν γίνουν θύματα καταναγκαστικής εργασίας, ενώ υπάρχει ευθεία συσχέτιση μεταξύ της ανάγκης να δανειστούν χρήματα για την αποπληρωμή των ‘εξόδων στρατολόγησής’ τους, και του κινδύνου να καταλήξουν στην καταναγκαστική εργασία. Σε κάθε περίπτωση, το αν θα βρεθούν ή όχι σε μία κατάσταση εμπορίας με σκοπό την εργασιακή τους εκμετάλλευση, σχετίζεται και με τη χώρα προορισμού, το νομικό καθεστώς των μεταναστών σε αυτήν, καθώς και την τυχόν εκπαίδευσή τους.

Περαιτέρω, η εμπορία ανθρώπων με σκοπό την υποχρεωτική τους εργασία σε τομείς όπως οι κατασκευές, η εξόρυξη, το ψάρεμα, η δασοκομία, η βιομηχανία και η οικιακή εργασία, είναι συνήθης, καθώς πρόκειται για τομείς που προσελκύουν εργάτες με χαμηλά ή καθόλου προσόντα, όπου η εργασία απαιτεί ελαστικότητα και οι εργασιακές συνθήκες είναι φτωχές¹⁴⁹.

Ταυτόχρονα, ανεξαρτήτως των διαφοροποιήσεων μεταξύ των κρατών και των οικονομικών συνθηκών, τα φτωχά νοικοκυριά έχουν πολύ μεγάλη δυσχέρεια να αντιμετωπίσουν μειώσεις στα εισοδήματά τους, ιδίως όταν αυτές τα ωθούν κάτω από το όριο της φτώχειας. Σε σχετική έρευνα του ILO¹⁵⁰, διαβλέπεται μία συσχέτιση μεταξύ της ευαλωτότητας των νοικοκυριών σε αιφνίδιες αλλαγές εισοδήματος, και της πιθανότητας της εξαναγκαστικής εργασίας: Σε μία τέτοια δύσκολη οικονομική κατάσταση, η οποία θα επιδεινωθεί μέσω ενός ξαφνικού εισοδηματικού ‘σοκ’, άντρες και γυναίκες χωρίς δίχτυ κοινωνικής προστασίας, έχουν την τάση να αποδέχονται οποιαδήποτε εργασία για τους ίδιους ή την οικογένειά τους, ακόμη και υπό συνθήκες εκμετάλλευσης, το οποίο οδηγεί σε μεγάλη εξάρτηση από πιστωτές ή στρατολογητές που θα εκμεταλλευτούν αυτήν την κατάσταση της

¹⁴⁷ UNODC, ό.π., σελ. 13.

¹⁴⁸ ‘Profits and poverty: the economics of forced labour’, ILO, ό.π. σελ. 7.

¹⁴⁹ ‘Profits and poverty: the economics of forced labour’, ό.π., σελ. 5.

¹⁵⁰ ό.π..

ευαλωτότητας. Άλλωστε, οι μειονότητες και οι νέοι άνθρωποι ειδικά, τείνουν να βιώνουν τον αποκλεισμό από την αγορά εργασίας σε χώρες που βγαίνουν από συγκρούσεις, και να υποφέρουν από απομόνωση και αδυναμία ιδίως σε αγροτικές περιοχές και μικρές πόλεις¹⁵¹.

Επιπλέον, η έλλειψη μόρφωσης και ο αναλφαριθμητισμός, καθιστούν ευάλωτους τους πληθυσμούς στην καταναγκαστική εργασία, επομένως και στην εμπορία, καθώς αφενός ελαχιστοποιούν τις ευκαιρίες για εργασία, αφετέρου ένας εργαζόμενος που μπορεί να διαβάσει και να κατανοήσει το συμβόλαιό του, μπορεί να εντοπίσει σε αυτό όρους εκμετάλλευσης και εξαναγκασμού. Άλλωστε, και το φύλο είναι ένας καθοριστικός παράγοντας για την ανάπτυξη του φαινομένου: στην υποχρεωτική σεξουαλική εκμετάλλευση και στην οικιακή εργασία, η μεγάλη πλειοψηφία των θυμάτων είναι γυναίκες και ανήλικα κορίτσια. Αντίστροφα, σε άλλες οικονομικές δραστηριότητες, άντρες και ανήλικα αγόρια διατρέχουν μεγαλύτερο κίνδυνο για καταναγκαστική εργασία.

¹⁵¹ Omelaniuk I., 'Trafficking in human beings', 2005, UNITED NATIONS EXPERT GROUP MEETING ON INTERNATIONAL MIGRATION AND DEVELOPMENT, σελ. 4, διαθέσιμο σε: http://www.un.org/esa/population/meetings/itmigdev2005/P15_IOMelaniuk.pdf

ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΚΑ ΖΗΤΗΜΑΤΑ

Είναι σημαντικό να διευκρινιστεί ότι, δεδομένου του σύνθετου χαρακτήρα της εμπορίας ανθρώπων, είναι δύσκολο να συγκεντρωθούν και να καταγραφούν αξιόπιστα δεδομένα για τη διάχυση, εξέλιξη και επικράτηση του φαινομένου σε τοπικό, περιφερειακό και παγκόσμιο επίπεδο. Κατά την εκτίμηση των στατιστικών και ερευνητικών δεδομένων, δεν πρέπει να ξεχνάμε ότι σε κάθε περίπτωση, πρόκειται για ένα φαινόμενο που *‘ακολουθεί τους κανόνες της άδηλης εγκληματικότητας, με ένα σκοτεινό αριθμό περιστατικών που δε δημοσιοποιούνται και αλλοιώνουν την πραγματική εικόνα του προβλήματος. Εκτός από τον πολύ μικρό αριθμό περιστατικών που βλέπουν το φως της δημοσιότητας, ένα από τα χαρακτηριστικά του προβλήματος είναι ότι η ύπαρξη και εξέλιξή του προϋποθέτουν την αθέμιτη σιωπηρή συνενοχή και τη νομότυπη ενεργό συμμετοχή πλήθους ανθρώπων’*¹⁵².

Έχουν ήδη, σε προγενέστερη ενότητα της παρούσας, αναφερθεί οι δυσκολίες ακόμα και στην καταχώρηση και καταγραφή δεδομένων εντός των κρατών-μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης, λόγω διαφοροποιήσεων - μεταξύ άλλων - στα ποινικά συστήματα, στον τρόπο καταγραφής δεδομένων, στο είδος των δεδομένων που συγκεντρώνονται για τους δράστες και τα θύματα. Βεβαίως¹⁵³, κατά τη διάρκεια των ετών, η υποστήριξη των θυμάτων που επιβίωσαν¹⁵⁴, έχει διευρύνει την κατανόηση του συγκεκριμένου εγκλήματος, και σε συνδυασμό με τις έρευνες και τις εκτιμήσεις των προγραμμάτων καταπολέμησης της εμπορίας, έχει ρίξει φως στις καλές πρακτικές για την προστασία των θυμάτων και την ενδυνάμωση του νόμου. Ωστόσο χρειάζονται επιπλέον προσπάθειες και πηγές για έρευνα, συλλογή δεδομένων και εκτίμηση, ώστε να εντοπιστούν οι πιο αποτελεσματικές δράσεις για την αποφυγή της θυματοποίησης και να καλυφθούν κενά που υπάρχουν στη γνώση για την αντιμετώπισή του. Τα ακριβή δεδομένα για τους ρυθμούς ανάπτυξης ή σταθεροποίησης του φαινομένου, είναι σημαντικά για την ανάπτυξη μέτρων αποτροπής, την ορθή εκτίμηση των

¹⁵² Ν. Μπεχλιβάνη, ‘Σκέψεις για το φαινόμενο του trafficking με αφορμή τη δικανική κρίση του Μικτού Ορκωτού Δικαστηρίου Σερρών 37-46/2005’, σε: ‘Νομικό καθεστώς για τις αλλοδαπές γυναίκες - θύματα εκμετάλλευσης και παράνομης διακίνησης. Νομολογία’, Παπασιώπη Πασιά - Κούρτης, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Επιτροπή Ερευνών, Θεσσαλονίκη, 2008, σελ. 361.

¹⁵³ Trafficking in persons report, JUNE 2016, Department of State, ό.π., σελ. 12.

¹⁵⁴ Η έννοια που χρησιμοποιείται για αυτούς τους ανθρώπους που έχουν υπάρξει θύματα εμπορίας και διακίνησης και έχουν ξεφύγει από αυτά τα δίκτυα, είναι ‘survivors’.

αποτελεσμάτων των πολιτικών που ακολουθούνται, καθώς και την πλήρη και σωστή αξιολόγηση και αξιοποίηση των προγραμμάτων συνδρομής των θυμάτων.

Τα τελευταία χρόνια υπάρχει πράγματι μία αύξηση των ερευνών, των μελετών και των προγραμμάτων, σε σχέση με τα ζητήματα παράνομης διακίνησης, εμπορίας και εκμετάλλευσης ανθρώπων, τόσο στον ελληνικό όσο και στο διεθνή χώρο. Η αύξηση αυτή είναι ευθέως ανάλογη με την αύξηση και διεθνοποίηση του φαινομένου, καθώς και με τη συγκρότηση ενός πληρέστερου πλέγματος αντεγκληματικής πολιτικής που στοχοποιεί τους διακινητές και θέτει δίκτυα προστασίας και αποκατάστασης για τα θύματα.

Παρόλα αυτά, η ανωτέρω αναφερόμενη δυσκολία συγκέντρωσης αξιόπιστων αριθμητικών και εμπειρικών δεδομένων, παραμένει. Τα μεθοδολογικά προβλήματα και οι ερευνητικές δυσχέρειες, που δεν αφορούν μόνο στην καταγραφή και συγκέντρωση αξιόπιστων ποσοτικών δεδομένων, αλλά και στην εξακρίβωση αυτών, σχετίζονται με σειρά παραγόντων¹⁵⁵.

Καταρχάς, ο διεθνικός χαρακτήρας της εμπορίας ανθρώπων, απαιτεί τη συλλογή και καταγραφή δεδομένων από περισσότερες χώρες- τουλάχιστον δύο. Το γεγονός αυτό από μόνο του δημιουργεί δυσκολίες στην ακρίβεια των πληροφοριών, καθώς, όπως ήδη έχει αναφερθεί, κάθε χώρα έχει διαφορετικές μεθόδους καταγραφής, συλλέγει διαφορετικά ποιοτικά δεδομένα, ενώ συχνά μπορεί να έχει και διαφορετικούς νομικούς ορισμούς από μία άλλη. Επιπλέον, μία ακόμη ερευνητική δυσκολία, η οποία αποτυπώθηκε ανωτέρω - στην ενότητα για το προφίλ των θυμάτων και των δράστων - συνιστά η έλλειψη συγκρίσιμων στατιστικών στοιχείων, όπως είναι οι μηνύσεις, οι ποινικές διώξεις, οι καταδίκες, ο αριθμός των διακινούμενων ατόμων και οι καταγγελλόμενες πράξεις. Ακόμη και σε επίπεδο Ε.Ε., η Eurostat πρώτη φορά το 2012 άρχισε την καταγραφή ποιοτικών και ποσοτικών δεδομένων, χωρίς ωστόσο τα κράτη-μέλη της Ε.Ε. να έχουν ταυτίσει τα δεδομένα που συλλέγουν ή τον τρόπο που τα συλλέγουν.

Η έλλειψη συστηματικής έρευνας και η έλλειψη, την προηγούμενη δεκαετία, ενός ακριβούς, συγκροτημένου και ξεκάθਾਰου ορισμού του φαινομένου, επίσης αναγνωρίζονται ως παράγοντες που καθιστούν σχεδόν αδύνατη τη συγκρότηση αξιόπιστων στατιστικών¹⁵⁶. Η

¹⁵⁵ Μ. Παπαγιαννοπούλου, ό.π. σελ. 16.

¹⁵⁶ Doezeema Jo, 'Loose Women or Lost Women? The re-emergence of the myth of 'white slavery' in contemporary discourses of 'trafficking in women', Gender Issues, Vol. 18, no. 1, Winter 2000, pp. 23-50 (33).

έλλειψη ομοιογένειας των στατιστικών στοιχείων άλλωστε, συνδυάζεται και με την έλλειψη κεντρικής καταγραφής των θυμάτων¹⁵⁷: κάθε χώρα, και μάλιστα, ακόμα χειρότερα, κάθε φορέας σε κάθε χώρα, συλλέγει και καταγράφει με δικό του τρόπο στοιχεία για την εμπορία. Οι κυβερνητικοί φορείς στις περισσότερες χώρες, έχουν την τάση να καταγράφουν τα περισσότερα θύματα εμπορίας ως οικειοθελώς εκδιδόμενα άτομα, και αντίθετα οι μη κυβερνητικοί φορείς, θεωρούν κάθε αλλοδαπό ως θύμα εμπορίας. Επιπλέον, ενδέχεται να καταγράφονται διπλά οι ίδιες υποθέσεις, αν το θύμα έχει ζητήσει συνδρομή από δύο και πλέον ΜΚΟ που κάνουν αυτοτελείς καταγραφές των θυμάτων στα οποία παρέχουν αρωγή και προστασία, με αποτέλεσμα η πρόσθεση του αριθμού των θυμάτων που έχουν συνδράμει ΜΚΟ, να μη συμπίπτει με τον εμφανή αριθμό θυμάτων στη συγκεκριμένη χώρα.

Περαιτέρω, η ετερογενής ποινικοποίηση της διεθνικής εμπορίας και διακίνησης ανθρώπων στις εκάστοτε εθνικές νομοθεσίες, σε συνδυασμό με την έλλειψη ενός κοινά αποδεκτού ορισμού σε διεθνές επίπεδο, για την παράνομη διακίνηση και εκμετάλλευση ανθρώπων, μπορεί να οδηγήσει είτε σε διπλές καταγραφές των ίδιων εγκλημάτων, είτε στην εξαίρεση πληθώρας πράξεων που, κατά κάποια εθνική νομοθεσία, δύναται να άπτονται της εμπορίας, κατά άλλη όμως όχι.

Άλλωστε, όπως εισαγωγικά αναφέρθηκε, κατεξοχήν στα εγκλήματα έμφυλης ή σεξουαλικής βίας, υπάρχει ένας πολύ υψηλός σκοτεινός αριθμός - παρά τα ήδη υψηλά μεγέθη του φαινομένου, σημαντικός αριθμός θυμάτων δεν καταγράφεται ποτέ. Εξάλλου ο ίδιος ο 'συγκεκριμενισμένος και αθέατος' χαρακτήρας του φαινομένου, δυσχεραίνει την πρόσβαση σε ποιοτικά ιδίως δεδομένα, καθώς η προσέγγιση των δραστών αλλά και των θυμάτων, σπανίως είναι εφικτή. Όσον αφορά τα θύματα της σεξουαλικής εκμετάλλευσης, το μέρος εκείνο της κοινωνίας που έρχεται σε άμεση επαφή μαζί τους, είναι κατεξοχήν οι ίδιοι οι πελάτες. Αντίστοιχα, τα θύματα της εργασιακής εκμετάλλευσης, έρχονται κυρίως σε άμεση επαφή με τους εργοδότες τους. Και στις δύο αυτές περιπτώσεις, η προσέγγιση του ωφελούμενου από την εκμετάλλευση του θύματος, είτε πρόκειται για τον πελάτη, είτε πρόκειται για τον εργοδότη, είτε για το σωματέμπορα, είναι σχεδόν απροσπέλαστη, τουλάχιστον χωρίς τη συναίνεσή του. Σε κάθε περίπτωση, ο κίνδυνος επαναθυματοποίησης και κοινωνικού στιγματισμού του θύματος, αυξάνει τη δυσκολία του να αφηγηθεί την ιστορία του, όπως και ο εκφοβισμός του από τα εγκληματικά δίκτυα που το εκμεταλλεύτηκαν. Ιδίως ο εκφοβισμός, είτε του θύματος είτε κάποιου πιθανού μάρτυρα, δυσχεραίνει την απόφασή

¹⁵⁷ Αθ. Συκιώπου, ό.π., σελ. 181.

τους να καταγγείλουν περιστατικό εμπορίας ή διακίνησης ή να καταθέσουν ενώπιον των αρχών, στο βαθμό που δεν νιώθουν ασφάλεια και προστασία από τις κρατικές αρχές. Είναι χαρακτηριστικό, ότι τα ποσοτικά δεδομένα για την αρωγή και προστασία των θυμάτων για το έτος 2012 που παρασχέθηκαν από τα 24 κράτη-μέλη της Ε.Ε. που είχαν συγκεντρώσει τέτοια στοιχεία, δείχνουν ότι ο αριθμός των θυμάτων που έλαβαν μιας μορφής προστασία ήταν 5.452, ενώ ο αριθμός των θυμάτων που έλαβαν άδεια παραμονής ως θύματα εμπορίας, ήταν 1.100, με στοιχεία από 20 κράτη μέλη¹⁵⁸.

Τέλος, ενδεικτικό του σκοτεινού αριθμού, αλλά και της αδυναμίας των κρατικών αρχών να έρθουν σε επαφή με τα θύματα, είναι το γεγονός ότι, μεταξύ των κρατών-μελών της Ε.Ε., για τα έτη 2010-2012, τα κράτη μέλη που κατάφεραν να έρθουν οι αρχές τους σε επαφή με τα περισσότερα θύματα ανά αναλογία πληθυσμού - ήτοι τουλάχιστον 5 για κάθε 100.000 κατοίκους - ήταν μόνο 3, και συγκεκριμένα η Βουλγαρία, η Ολλανδία και η Ρουμανία. Ταυτόχρονα, είναι πολλές οι χώρες που δήλωσαν ότι οι αρχές τους ήρθαν σε επαφή με ένα χαμηλό αριθμό θυμάτων ανά αναλογία πληθυσμού, και συγκεκριμένα λιγότερο από 1 για κάθε 100.000 κατοίκους - η Κροατία, η Γερμανία, η Ελλάδα, η Λιθουανία, η Πορτογαλία, η Πολωνία και η Σλοβακία¹⁵⁹.

¹⁵⁸ Eurostat 2015, ό.π., σελ. 12.

¹⁵⁹ Eurostat 2015, ό.π., σελ. 23.

ΔΕΥΤΕΡΟ ΜΕΡΟΣ

Η ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ ΤΗΣ ΕΜΠΟΡΙΑΣ ΑΝΘΡΩΠΩΝ

Διεθνή και Ευρωπαϊκά νομοθετικά κείμενα

Τα τελευταία χρόνια, λόγω ιδίως της έξαρσης του φαινομένου που ανωτέρω περιγράφηκε, τέθηκαν σε ισχύ αρκετά νομικά κείμενα ενάντια στην εμπορία ανθρώπων, τα οποία στην πλειοψηφία τους έχουν ενταχθεί στην εσωτερική έννομη τάξη. Οι διεθνείς και ευρωπαϊκές ρυθμίσεις των τελευταίων ετών, έχουν ως απώτερο στόχο την προστασία των θεμελιωδών ανθρωπίνων δικαιωμάτων των θυμάτων, ήτοι έχουν αποκτήσει, όπως θα διαφανεί κατωτέρω από την επισκόπησή τους, έναν έντονα προστατευτικό και θυματοκεντρικό χαρακτήρα¹⁶⁰.

Το Πρωτοκόλλο του Palermo

Το Πρωτοκόλλο του Palermo¹⁶¹ με τον ορισμό της εμπορίας ανθρώπων όπως περιγράφεται σε αυτό¹⁶², αποτελεί το πρώτο νομικά δεσμευτικό κείμενο που καλύπτει όλες τις πτυχές της διακίνησης προσώπων η οποία συντελείται στο πλαίσιο μιας εγκληματικής οργάνωσης, ενώ ταυτόχρονα¹⁶³ τονίζεται ότι η συναίνεση του θύματος στη σκοπούμενη εκμετάλλευσή του, δεν λαμβάνεται υπ' όψιν. Ταυτόχρονα ορίζει ρητά¹⁶⁴ ότι σε κάθε περίπτωση, η στρατολόγηση, μεταφορά και μετακίνηση ενός παιδιού - κάθε ατόμου κάτω των 18 ετών - με το σκοπό της εκμετάλλευσης, θεωρείται εμπορία ανθρώπων, ακόμη και αν δεν περιλαμβάνει κάποιο από τα μέσα που περιλαμβάνει ο ορισμός του human trafficking.

¹⁶⁰ Το σύνολο της ευρωπαϊκής νομοθεσίας για το φαινόμενο της εμπορίας ανθρώπων, έχει συγκεντρωθεί σε πρόσφατο σχετικό οδηγό της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, 'The EU rights of victims of trafficking in human beings', 2013, διαθέσιμο σε: https://ec.europa.eu/anti-trafficking/sites/antitrafficking/files/eu_rights_of_victims_of_trafficking_en_1.pdf

¹⁶¹ Διαθέσιμο σε:

<http://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/ProtocolTraffickingInPersons.aspx>

¹⁶² Ανωτέρω, σελ. 7 και 8 της παρούσας.

¹⁶³ Άρθρο 3, παράγραφος 1 εδάφιο β'.

¹⁶⁴ Άρθρο 3, παράγραφος 1 εδάφιο γ'.

Το Πρωτόκολλο ορίζει ως σκοπούς του, όχι μόνο την ποινικοποίηση συγκεκριμένων συμπεριφορών που εμπίπτουν στην τυπολογία του εγκλήματος της εμπορίας ανθρώπων, αλλά και την παροχή προστασίας και αρωγής στα θύματα και τη διεθνή συνεργασία των συμβεβλημένων κρατών, προκειμένου να επιτύχουν τους ανωτέρω στόχους.

Στα πλαίσια αυτά, οριοθετεί σε ξεχωριστή ενότητα την προστασία των θυμάτων της εμπορίας ανθρώπων, κατοχυρώνοντας σειρά δικαιωμάτων, με σκοπό την αρωγή και την προστασία τους¹⁶⁵. Καταρχάς υποχρεώνει τα κράτη να προστατεύουν την ιδιωτικότητα και την ταυτότητα των θυμάτων, καθιστώντας εμπιστευτικές τις νομικές διαδικασίες που σχετίζονται με το φαινόμενο. Επιπλέον, υποχρεώνει τα συμβαλλόμενα κράτη αφενός να παρέχουν συμβουλές και πληροφορίες στα θύματα σχετικά με τα νόμιμα δικαιώματά τους και τις υπηρεσίες που είναι διαθέσιμες, και αφετέρου τους υποδεικνύει να εφαρμόσουν μέτρα για τη σωματική και ψυχολογική ανάρρωση, καθώς και την κοινωνική επανένταξη των θυμάτων, σε συνδυασμό με μη κυβερνητικές οργανώσεις και άλλους φορείς της κοινωνίας των πολιτών. Συγκεκριμένα, υποδεικνύεται η εξασφάλιση κατάλληλων ξενώνων, η νομική συνδρομή σε σχέση με τα έννομα δικαιώματά τους σε γλώσσα που αντιλαμβάνονται, η ιατρική, ψυχολογική και υλική υποστήριξή τους, καθώς και η απασχόληση και η παροχή εκπαιδευτικών ευκαιριών σε αυτά. Στο ίδιο άρθρο, απαιτεί από τα κράτη να διασφαλίσουν ότι υπάρχει τουλάχιστον ένας νομικός μηχανισμός ή διαδικασία, μέσω της οποίας τα θύματα της εμπορίας ανθρώπων μπορούν να διεκδικήσουν αποζημίωση. Τέλος, υποδεικνύει στα συμβαλλόμενα κράτη να παρέχουν στα θύματα τη δυνατότητα νόμιμης παραμονής στο έδαφός τους, καθώς και να τα προστατεύουν από την επαναθυματοποίησή τους, ιδίως τις γυναίκες και τα παιδιά.

Η Σύμβαση του Συμβουλίου της Ευρώπης ενάντια στην εμπορία ανθρώπων¹⁶⁶

Η Σύμβαση του Συμβουλίου της Ευρώπης ενάντια στην εμπορία ανθρώπων¹⁶⁷ συμπληρώνει το Πρωτόκολλο του Παλέρμο, έχοντας ευρύτερο πεδίο εφαρμογής από αυτό, εφόσον δεν αφορά μόνο την καταπολέμηση της εμπορίας ως αποτέλεσμα του οργανωμένου εγκλήματος, αλλά και ως αυτόνομο φαινόμενο, ανεξάρτητα από την πηγή από την οποία

¹⁶⁵ Άρθρο 6, 7, 9 παράγραφος 1, εδάφιο β' του Πρωτοκόλλου.

¹⁶⁶ CoE Convention on Action against Trafficking in Human Beings, 2005.

¹⁶⁷ Διαθέσιμη σε: <https://rm.coe.int/168008371d>

προέρχεται - το διεθνικό ή εθνικό του χαρακτήρα, τη σύνδεσή του ή μη με το οργανωμένο έγκλημα. Πρωταρχικό Στόχο¹⁶⁸ θέτει την προστασία των θυμάτων εμπορίας, την εγγύηση της ισότητας των φύλων και την πρόβλεψη μηχανισμών εφαρμογής των ρυθμίσεών της. Με τη σύμβαση αυτή κατέστη ακόμη περισσότερο σαφές, ότι στο εξής, το βασικό στοιχείο των νομοθετικών ρυθμίσεων για την καταπολέμηση της εμπορίας ανθρώπων, είναι ο προστατευτικός και θυματοκεντρικός τους χαρακτήρας. Η Σύμβαση ορίζει το εμπόριο ανθρώπων ως - πριν και πάνω από όλα - μία παραβίαση ανθρωπίνων δικαιωμάτων και μία προσβολή στην αξιοπρέπεια και την ακεραιότητα του ανθρώπου¹⁶⁹.

Εκτός από την επανάληψη του βασικού πλαισίου των διαδικαστικών εγγυήσεων προστασίας των θυμάτων που αναφέρονταν ήδη στο Πρωτόκολλο του Παλέρμο και αναπτύχθηκαν ήδη - εξασφάλιση αρωγής και προστασίας των θυμάτων μέσω συνεργασίας με ΜΚΟ, υποχρέωση των κρατών να παρέχουν στην κατάλληλη γλώσσα επικοινωνίας, συμβουλές και πληροφορίες στα θύματα σχετικά με τα νόμιμα δικαιώματά τους και τις υπηρεσίες που είναι διαθέσιμες, σαφής κατοχύρωση του δικαιώματος στην εργασία, παροχή άδειας παραμονής - η Σύμβαση ρητά καθορίζει ότι όλα τα κράτη πρέπει να εξασφαλίσουν ότι η επιλογή ενός θύματος να καταθέσει ως μάρτυρας ή όχι, δε θα πρέπει να συνιστά όρο για την εξασφάλιση σε αυτό των δικαιωμάτων του για αρωγή. Περαιτέρω, ορίζει το δικαίωμα των θυμάτων σε δωρεάν νομική συνδρομή, καθώς και την παροχή σε αυτά αποζημιώσεων απευθείας από τα περιουσιακά στοιχεία που κατασχέθηκαν από τους δράστες, ή από ειδικά ταμεία που θα πρέπει να συγκροτηθούν για τις αποζημιώσεις των θυμάτων ή την κοινωνική τους ενσωμάτωση¹⁷⁰.

Ένα ακόμα ενδιαφέρον στοιχείο της Σύμβασης¹⁷¹, είναι η καθιέρωση της αρχής της μη-δίωξης των θυμάτων για την εμπλοκή τους σε παράνομες δραστηριότητες, κατά την έκταση που έχουν υποχρεωθεί να σε αυτό. Η αρχή αυτή βασίζεται αφενός στον εξαναγκασμό του θύματος, λόγω του οποίου δε θα πρέπει να θεωρηθεί υπεύθυνο για έγκλημα που έχει εξαναγκαστεί να διαπράξει, και αφετέρου στην αιτιότητα, την άμεση σύνδεση του διαπραχθέντος αδικήματος με την εμπορία ανθρώπων. Ταυτόχρονα, σε μία ακόμη έμφαση στην υποχρέωση των κρατών να προστατεύουν τα θύματα, ιδίως αυτά που έχουν αποφασίσει

¹⁶⁸ CoE Convention on Action against Trafficking in Human Beings, Preamble, άρθρο 1 εδάφιο β'.

¹⁶⁹ Report concerning the implementation of the Council of Europe Convention on Action against Trafficking in Human Beings by Greece, GRETA, ό.π., σελ. 5.

¹⁷⁰ Άρθρο 15 της Σύμβασης.

¹⁷¹ Άρθρο 26 της Σύμβασης.

να καταθέσουν ως μάρτυρες, προτείνονται συγκεκριμένα μέτρα¹⁷² ως προς το είδος της προστασίας μαρτύρων, και συγκεκριμένα, η φυσική τους προστασία, η μετεγκατάσταση, η αλλαγή ταυτότητας και η παροχή βοήθειας για την απόκτηση θέσης εργασίας.

Οδηγία 2011/36/EU του Ευρωπαϊκού κοινοβουλίου και του Συμβουλίου για την πρόληψη και την καταπολέμηση της εμπορίας ανθρώπων και για την προστασία των θυμάτων της

Με την Οδηγία 2011/36/EU¹⁷³, η οποία επιδιώκει μία ολιστική προσέγγιση στο φαινόμενο του human trafficking¹⁷⁴, διευρύνεται ο ορισμός της εμπορίας ανθρώπων, ώστε να καλύπτει τα 'εγκλήματα δρόμου'¹⁷⁵, όπως μικροκλοπές και επαιτεία¹⁷⁶, ενώ επαναλαμβάνονται οι νομοθετικές προβλέψεις για την αρωγή και την προστασία των θυμάτων που προβλέπονται στο Πρωτόκολλο του Παλέρμο και στη Σύμβαση του Συμβουλίου της Ευρώπης - ασφαλής στέγαση, υλική βοήθεια, ιατρική θεραπεία, ψυχολογική υποστήριξη, πληροφόρηση και νομική συνδρομή, μετάφραση και διερμηνεία - ενώ εκ νέου διευκρινίζεται ότι η συνεργασία του θύματος με τις διωκτικές αρχές δεν είναι προαπαιτούμενο για την πρόσβαση σε αυτές¹⁷⁷, ενώ η Οδηγία επιμένει στην παροχή 'νομικών συμβουλών χωρίς καθυστέρηση' στο πλαίσιο της ποινικής διαδικασίας¹⁷⁸. Σημειωτέον ότι η Οδηγία απαιτεί από τα κράτη να διασφαλίζουν ότι τα θύματα εμπορίας ανθρώπων προστατεύονται κατάλληλα, βάσει ατομικής αξιολόγησης του κινδύνου, μεταξύ άλλων και μέσω προγραμμάτων προστασίας μαρτύρων¹⁷⁹.

¹⁷² Άρθρο 28 της Σύμβασης.

¹⁷³ Διαθέσιμη σε: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/?uri=CELEX%3A32011L0036>

¹⁷⁴ E. Symeonidou – Kastanidou, 'Directive 2011/36/EU on Combating Trafficking in Human Beings: Fundamental Choices and Problems of Implementation', New journal of European Criminal law, 2016, σελ. 478.

¹⁷⁵ Μ. Γαλανού, 'Τα εγκλήματα του δρόμου (street crimes) ως δείκτης κοινωνικής αταξίας', τιμητικός τόμος Καλλιόπης Σπινέλλη, σελ. 72. Κατά τη συγγραφέα, 'στο εννοιολογικό περιεχόμενο του όρου *street crimes*, εντάσσονται κατά κύριο λόγο ληστείες σε ανοιχτό χώρο (*mugging*) ή κλοπές στο δρόμο χωρίς την άσκηση βίας στο θύμα κατά την αφαίρεση των περιουσιακών του αντικειμένων. Ωστόσο επειδή τα εγκλήματα που τελούνται στους δρόμους των αστικών κέντρων συνιστούν έννοια γένους, μπορεί να περιλαμβάνουν και άλλα είδη προσβολών, όπως για παράδειγμα τη δράση πορτοφολάδων, τσαντάκηδων, τη διακίνηση ναρκωτικών ουσιών, τη δημόσια μέθη, την αποδοχή προϊόντων εγκλήματος, την κλοπή αυτοκινήτων, την παράβαση της νομοθεσίας περί όπλων, τη δημόσια εκπόρνευση, τα γκράφιτι, τους βανδαλισμούς δημόσιας περιουσίας και τις φθορές ξένης ιδιοκτησίας'.

¹⁷⁶ Άρθρο 2 παρ. 3 2011/36/EU 'Exploitation shall include, as a minimum, the exploitation of the prostitution of others or other forms of sexual exploitation, forced labour or services, including begging, slavery or practices similar to slavery, servitude, or the exploitation of criminal activities, or the removal of organs'.

¹⁷⁷ Άρθρο 11 της Οδηγίας 2011/36.

¹⁷⁸ Άρθρο 12 παράγραφος 2.

¹⁷⁹ Άρθρο 12 παράγραφος 3.

Πολύ σημαντικό στοιχείο στην υπό εξέταση Οδηγία, είναι το ειδικό κεφάλαιο για την προστασία των παιδιών θυμάτων εμπορίας ανθρώπων κατά τη διάρκεια της ποινικής διαδικασίας¹⁸⁰. Προβλέπεται ρητά ότι θα πρέπει να τους διοριστεί αντιπρόσωπος, να έχουν άμεση πρόσβαση σε δωρεάν νομική συνδρομή και εκπροσώπηση προκειμένου, μεταξύ άλλων, να διεκδικήσουν αποζημίωση, και να δίνουν συνεντεύξεις ή καταθέσεις χωρίς καμία καθυστέρηση, σε ειδικές εγκαταστάσεις και από εξειδικευμένους επιστήμονες, οι οποίοι θα εμφανίζονται κατά το δυνατόν σταθεροί, δηλαδή δε θα αλλάζουν κατά τη διάρκεια της ποινικής διαδικασίας. Περαιτέρω, οι καταθέσεις των ανήλικων θυμάτων θα πρέπει να καταγράφονται, και αυτή η ηλεκτρονικά καταγεγραμμένη κατάθεση θα χρησιμοποιείται ως στοιχείο ενώπιον των ποινικών διαδικασιών, καθώς τα ίδια τα θύματα θα πρέπει να αποφεύγεται να καταθέτουν ή να παρίστανται αυτοπροσώπως. Ταυτόχρονα προβλέπονται διατάξεις για τη βοήθεια, την υποστήριξη και την προστασία ασυνόδευτων ανήλικων θυμάτων εμπορίας ανθρώπων, στα οποία θα πρέπει, πέραν των ανωτέρω δικαιωμάτων τους, να ορίζεται επίτροπος. Τέλος, η Οδηγία επαναλαμβάνει την αρχή της μη-δίωξης¹⁸¹, όπως και την υποχρέωση των κρατών να παρέχουν στα θύματα πρόσβαση σε υφιστάμενα προγράμματα αποζημίωσης¹⁸².

Οδηγία 2012/29/EU του Ευρωπαϊκού κοινοβουλίου και του Συμβουλίου για την καθιέρωση των ελάχιστων εγγυήσεων για τα δικαιώματα, την υποστήριξη και την προστασία θυμάτων εγκληματικών πράξεων

Στην Οδηγία¹⁸³ αυτή χαράσσονται οι ελάχιστες εγγυήσεις για τα δικαιώματα των θυμάτων εγκληματικών πράξεων, συμπεριλαμβανομένων των θυμάτων εμπορίας. Καταρχάς καθιερώνεται το δικαίωμα των θυμάτων στην πλήρη ενημέρωσή τους σε σχέση με το είδος της υποστήριξης που μπορούν να αποκτήσουν και από ποιον, περιλαμβανομένης της ιατρικής, συναισθηματικής και ψυχολογικής υποστήριξης και της δυνατότητας στέγασης, τις διαδικασίες για να καταγγείλουν μία εγκληματική παράβαση και το ρόλο τους σε σχέση με αυτές, πώς και με ποιες προϋποθέσεις μπορεί να αποκτήσουν προστασία, νομική συνδρομή,

¹⁸⁰ Άρθρο 15.

¹⁸¹ Άρθρο 8.

¹⁸² Άρθρο 17.

¹⁸³ Διαθέσιμη σε:

<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2012:315:0057:0073:EN:PDF>

αποζημίωση, διερμηνεία και μετάφραση, καθώς και ενημέρωση για τις διαδικασίες καταγγελιών, εάν τα δικαιώματά τους δε γίνονται σεβαστά από τις αρμόδιες αρχές, καθώς και στοιχεία επικοινωνίας για την υπόθεσή τους¹⁸⁴. Περαιτέρω, έχουν το δικαίωμα να ενημερωθούν για την απόφαση των Αρχών να μη συνεχισθεί ή να περατωθεί η ποινική διαδικασία - συμπεριλαμβανομένης της αιτιολογίας για αυτό - καθώς και για το χρόνο και τον τόπο διεξαγωγής της δίκης και τη φύση των κατηγοριών που αποδίδονται στον κατηγορούμενο ως δράστη του εγκλήματος της εμπορίας ανθρώπων.

Σε πρώτο στάδιο, την υποχρέωση να ενημερώνουν τα θύματα εμπορία για τα δικαιώματά τους έχουν οι αστυνομικές και ανακριτικές αρχές, ενώ κατά τη διάρκεια της ποινικής διαδικασίας, η υποχρέωση αυτή βαρύνει τις εισαγγελικές και τις δικαστικές αρχές. Η Οδηγία όμως επεκτείνει το πεδίο εφαρμογής της υποχρέωσης, αναθέτοντάς την εν γένει στις 'αρμόδιες αρχές' του κάθε κράτους. Σημαντικό είναι επίσης ότι η Οδηγία ορίζει ότι δεν αρκεί το θύμα να 'ακούσει' απλώς τις πληροφορίες σχετικά με τα δικαιώματά του, αλλά πρέπει να διασφαλίζεται ότι πράγματι τις κατανοεί.

Άλλωστε, στις Κατευθύνσεις για την Οδηγία για τα Θύματα τονίζεται ότι «...η οδηγία επιδιώκει να εξασφαλίσει ότι τα θύματα - με βάση τα προσωπικά τους χαρακτηριστικά (π.χ. φύλο, αναπηρία, ηλικία, ωριμότητα, σχέση ή εξάρτηση από το δράστη) - κατανοούν και μπορούν να γίνουν κατανοητοί κατά τη διάρκεια της ποινικής διαδικασίας (γλωσσικά ή με άλλο τρόπο), και ότι οι αρχές συνδράμουν ενεργά τα θύματα να πράξουν αυτό καθ 'όλη την ποινική διαδικασία». Για τον σκοπό αυτό τα κράτη-μέλη καλούνται να εξετάσουν τη δημιουργία «διαδικασιών που επιτρέπουν στις αρχές να αξιολογούν τις ανάγκες για επικοινωνία και τους περιορισμούς του κάθε θύματος, από την πρώτη του επαφή με το σύστημα ποινικής δικαιοσύνης...».

Ιδίως για τα θύματα σεξουαλικής ή έμφυλης βίας, πρέπει να παρέχεται εξειδικευμένη και στοχευμένη υποστήριξη¹⁸⁵. Επαναλαμβάνεται δε, το δικαίωμα των θυμάτων να διεκδικούν αποζημίωση από το δράστη του εις βάρος τους εγκλήματος, και ταυτόχρονα προβλέπεται το δικαίωμά τους να αποφύγουν την οποιαδήποτε επαφή με το δράστη, ακόμη και κατά τη διάρκεια της ποινικής διαδικασίας¹⁸⁶.

¹⁸⁴ Άρθρο 4, 6.

¹⁸⁵ Άρθρο 9 παράγραφος 3 β.

¹⁸⁶ Άρθρο 16, 19.

Τα μέτρα που λαμβάνονται για τη στήριξη του θύματος¹⁸⁷, θα πρέπει να σχεδιαστούν έτσι ώστε να ανταποκρίνονται στις ατομικές ανάγκες του κάθε ατόμου και να ανακουφίζουν τις σωματικές και ψυχολογικές βλάβες που έχει υποστεί. Εάν το θύμα είναι ιδιαίτερα ευάλωτο σε δευτερογενή και επαναλαμβανόμενη θυματοποίηση, θα πρέπει να λαμβάνονται ειδικά μέτρα προστασίας. Αυτό συμβαίνει σχεδόν πάντα στις περιπτώσεις εμπορίας ανθρώπων¹⁸⁸. Η Οδηγία εισάγει την ατομική προσέγγιση προς το θύμα, η οποία για κάθε περίπτωση απαιτεί μια διπλή αξιολόγηση: Τη διάγνωση για το εάν το θύμα έχει ειδικές ανάγκες προστασίας και τον προσδιορισμό των μέτρων προστασίας που ενδεχομένως θα πρέπει να εφαρμοστούν στη συγκεκριμένη περίπτωση¹⁸⁹. Οι αρμόδιες αρχές θα πρέπει επομένως να δημιουργήσουν εσωτερικές διαδικασίες για την εκτίμηση των αναγκών των θυμάτων, προκειμένου να διευκολυνθεί η διαδικασία παραπομπής τους στις απαραίτητες υπηρεσίες.

Μερικά από τα μέτρα προστασίας τα οποία πρέπει να εφαρμοστούν, όπως αυτά προτείνονται από την Οδηγία για τα Θύματα, είναι τα εξής¹⁹⁰:

- Οι συνεντεύξεις θα πρέπει να διεξάγονται από επαγγελματίες ειδικά εκπαιδευμένους για το σκοπό αυτό. Αυτό είναι ιδιαίτερος σημαντικό, λαμβάνοντας υπόψη την ευπάθεια του θύματος. Είναι επίσης μεγάλης σημασίας, σε περιπτώσεις που η ταυτότητα του θύματος παραμένει μυστική και ο ανακριτικός υπάλληλος θα πρέπει όχι μόνο να διευκρινίσει τα πραγματικά περιστατικά της υπόθεσης, αλλά και να εμποδίσει τον διακινητή να μάθει την ταυτότητα του μάρτυρα.
- Οι συνεντεύξεις θα πρέπει να διεξάγονται από το ίδιο πρόσωπο κατά τη διάρκεια της έρευνας, προκειμένου να κερδίσει την εμπιστοσύνη του θύματος.

¹⁸⁷ Preamble 38, άρθρο 9 παρ. 2, άρθρο 22.

¹⁸⁸ Preamble 57.

¹⁸⁹ Μερικές από τις **βασικές ερωτήσεις** που πρέπει να τίθενται για την αξιολόγηση των κινδύνων σε περιπτώσεις εμπορίας ανθρώπων είναι: Ποιος ή τί βρίσκεται σε κίνδυνο; Ποιός είναι ο κίνδυνος; Ποιο είναι το επίπεδο του κινδύνου; Τι μέτρα πρέπει να ληφθούν; Κατά τον καθορισμό των επιμέρους ειδικών αναγκών προστασίας του θύματος, θα πρέπει επίσης να ληφθούν υπόψη τα εξής: Τα προσωπικά χαρακτηριστικά του θύματος, συμπεριλαμβανομένης της υγείας, της ψυχολογικής του κατάστασης, της ευπάθειάς του και εάν έχει υποστεί εκφοβισμό. Στην πλειοψηφία των περιπτώσεων εμπορίας ανθρώπων, υπάρχει ένα υψηλό επίπεδο ευπάθειας και εκφοβισμού. Η φύση και οι περιστάσεις του εγκλήματος, συμπεριλαμβανομένου του τύπου της σχέσης μεταξύ του θύματος και του δράστη: UNODC, Anti-human trafficking manual for criminal justice practitioners, Module 5 Risk assessment in trafficking in persons investigations, (2009), διαθέσιμο στο: http://www.unodc.org/documents/human-trafficking/TIP_module5_Ebook.pdf

¹⁹⁰ Άρθρο 23.

- Οι συνεντεύξεις θα πρέπει να διεξάγονται σε ειδικά σχεδιασμένους χώρους για αυτό το σκοπό. Μάλιστα, θα ήταν σημαντικό να διασφαλίζεται ότι οι εγκαταστάσεις του δικαστηρίου έχουν ξεχωριστές εισόδους και ξεχωριστούς χώρους αναμονής για τα θύματα.
- Στις συνεντεύξεις θα πρέπει να λαμβάνεται υπόψη το φύλο του θύματος, ιδίως δε σε περιπτώσεις σεξουαλικής και έμφυλης βίας, όπου θα πρέπει αυτές να διεξάγονται από άτομα του ιδίου φύλου.
- Θα πρέπει να γίνεται χρήση των νέων τεχνολογιών επικοινωνίας προκειμένου να αποφευχθεί η οπτική επαφή μεταξύ θύματος και δράστη κατά την κατάθεση.
- Οι περιττές ερωτήσεις κατά την διάρκεια της ανάκρισης θα πρέπει να αποφεύγονται, και οι ερωτήσεις που αφορούν στην ιδιωτική και τη σεξουαλική ζωή θα πρέπει να είναι όσο το δυνατόν λιγότερες.
- Η ακροαματική διαδικασία θα πρέπει να διεξάγεται κεκλεισμένων των θυρών.

Και η Οδηγία για τα Θύματα έχει ξεχωριστές ρυθμίσεις για τα ανήλικα και τα ασυνόδευτα παιδιά¹⁹¹, εκτιμώντας προφανώς ότι έχουν πάντα συγκεκριμένες ανάγκες για την προστασία τους και για τον λόγο αυτό θα πρέπει να ληφθούν ειδικά μέτρα. Για τα ασυνόδευτα ή χωρισμένα από την οικογένειά τους παιδιά-θύματα εμπορίας, θα πρέπει ενεργοποιούνται οι διατάξεις του νόμου για διορισμό επιτρόπου. Επίτροπος που εκπροσωπεί τον ανήλικο και τα συμφέροντά του θα πρέπει επίσης να διορίζεται και σε περιπτώσεις που οι δικαιούχοι της γονικής μέριμνας αποκλείονται από την εκπροσώπηση του παιδιού λόγω σύγκρουσης συμφερόντων - όπως θα συμβαίνει αν οι γονείς κατηγορούνται ως διακινητές του παιδιού τους.

Προαιρετικό Πρωτόκολλο στη Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού σχετικά με την εμπορία παιδιών, την παιδική πορνεία και παιδική πορνογραφία

Το Προαιρετικό Πρωτόκολλο υιοθετήθηκε από τη Γενική Συνέλευση του ΟΗΕ και άνοιξε για υπογραφή, κύρωση και προσχώρηση, με την απόφαση 54/263 στις 25 Μαΐου 2000. Έναρξη ισχύος του ορίστηκε η 18η Ιανουαρίου 2002¹⁹².

¹⁹¹ Άρθρο 24.

¹⁹² Διαθέσιμο σε:

<http://www.refworld.org/cgi-bin/texis/vtx/rwmain/opendocpdf.pdf?reldoc=y&docid=4bcbf8aa2>

Με το Πρωτόκολλο αυτό αναγνωρίζεται αφενός η ‘σημαντική και αυξανόμενη διεθνής διακίνηση παιδιών με σκοπό την εμπορία παιδιών, την παιδική πορνεία και παιδική πορνογραφία’, αφετέρου η ‘ευρέως διαδεδομένη και συνεχιζόμενη πρακτική του σεξουαλικού τουρισμού, στην οποία τα παιδιά είναι ιδιαίτερα ευπαθή, καθώς προάγει άμεσα την εμπορία παιδιών, την παιδική πορνογραφία και την παιδική πορνεία’.

Στα πλαίσια αυτά, τα κράτη μέλη υποχρεούνται να θεσπίσουν κατάλληλα μέτρα για την προστασία των δικαιωμάτων των παιδιών θυμάτων της εμπορίας, ιδίως αναγνωρίζοντας τις ιδιαίτερες ανάγκες τους, ενημερώνοντάς τα για τα δικαιώματά τους και το ρόλο τους στην ποινική διαδικασία, παρέχοντάς τους υπηρεσίες στήριξης και προστατεύοντας την ιδιωτική τους ζωή.

Οδηγία 2004/80/EC για την αποζημίωση των θυμάτων εγκληματικών πράξεων

Η οδηγία αυτή¹⁹³ θεσπίζει σύστημα συνεργασίας για τη διευκόλυνση της αποζημίωσης των θυμάτων εγκληματικών πράξεων - πράξεις που συνιστούν εκ προθέσεως έγκλημα βίας - σε υποθέσεις με διασυνοριακό χαρακτήρα και ορίζει ότι πρέπει να συσταθεί μηχανισμός αποζημίωσης σε όλα τα κράτη-μέλη. Η αιτιολόγηση αυτής της πρωτοβουλίας έγκειται στην αδυναμία των θυμάτων εγκληματικών πράξεων να λάβουν αποζημίωση από το δράστη της αξιόποινης πράξης, καθώς αυτός ενδέχεται να μη διαθέτει τους απαιτούμενους πόρους για να παράσχει αποζημίωση, ενώ είναι πιθανό να μη μπορεί να εξακριβωθεί η ταυτότητά του ή να διωχθεί αυτός ποινικά¹⁹⁴.

Την ευθύνη για την καταβολή της αποζημίωσης στο θύμα, την έχει το κράτος μέλος στο έδαφος του οποίου τελέστηκε η εγκληματική πράξη, οι αρχές του οποίου έχουν την υποχρέωση να ενημερώνουν τον αιτούντα την αποζημίωση για το δικαίωμά του αυτό, καθώς και για κάθε συναφή με αυτό, σημαντική πληροφορία.

Καταστατικό της Ρώμης του Διεθνούς Ποινικού Δικαστηρίου

¹⁹³ Διαθέσιμη σε: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/ALL/?uri=CELEX%3A32004L0080>

¹⁹⁴ Σκέψη 10 της Οδηγίας

Σύμφωνα με το καταστατικό της Ρώμης¹⁹⁵, πτυχές της εμπορίας ανθρώπων, μπορούν υπό προϋποθέσεις να συνιστούν εγκλήματα κατά της ανθρωπότητας ή εγκλήματα πολέμου. Συγκεκριμένα, η σεξουαλική δουλεία και ο εξαναγκασμός σε πορνεία, συνιστούν είτε έγκλημα κατά της ανθρωπότητας¹⁹⁶ είτε έγκλημα πολέμου¹⁹⁷, ενώ η στρατολόγηση παιδιών ηλικίας κάτω των 15 ετών στις εθνικές ένοπλες δυνάμεις, ή η χρησιμοποίησή τους για ενεργό συμμετοχή στις εχθροπραξίες, συνιστά έγκλημα πολέμου¹⁹⁸.

Απόφαση Γενικής Συνέλευσης Ηνωμένων Εθνών υπ' αριθμόν 40/3429

Τέλος, ήδη από το Νοέμβριο του 1985, η δίκαιη αποκατάσταση και αποζημίωση των θυμάτων από το δράστη, αναφέρονται επίσης στη Διακήρυξη των Ηνωμένων Εθνών για τις 'Βασικές Αρχές για την Απόδοση Δικαιοσύνης στα Θύματα Εγκλήματος και Κατάχρησης Εξουσίας'.

Χάρτης θεμελιωδών δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Το άρθρο 5 του Χάρτη των θεμελιωδών δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, υπό τον τίτλο 'απαγόρευση της δουλείας και της αναγκαστικής εργασίας' ορίζει τα εξής: '1. Κανείς δεν μπορεί να κρατηθεί σε δουλεία ούτε σε ειλωτεία. 2. Κανείς δεν μπορεί να υποβληθεί σε αναγκαστική ή υποχρεωτική εργασία. 3. Απαγορεύεται η εμπορία των ανθρωπίνων όντων'.

¹⁹⁵ Διαθέσιμο σε:

<http://www.ministryofjustice.gr/site/LinkClick.aspx?fileticket=44807ojhqGY%3D&tabid=132>

¹⁹⁶ Άρθρο 7 παράγραφος 2 εδάφιο ζ'.

¹⁹⁷ Άρθρο 8 παράγραφος 2 εδάφιο β xxii.

¹⁹⁸ Άρθρο 8 παράγραφος 2 εδάφιο β xxvi.i

Ειδικότερα η αντιμετώπιση της ζήτησης σεξουαλικών υπηρεσιών σε επιμέρους ευρωπαϊκά κράτη

Στα πλαίσια της μελέτης της θεσμικής αντιμετώπισης της σεξουαλικής ιδίως εκμετάλλευσης, θα γίνει αναφορά σε ειδικότερα νομικά συστήματα επιμέρους κρατών, τα οποία εισάγουν μία ενδιαφέρουσα προβληματική στην αντιμετώπιση του φαινομένου. Η αφορμή για αυτή την αναφορά, είναι η συγκρότηση, ιδίως τα τελευταία χρόνια, πολιτικών πρωτοβουλιών που είτε έχουν στόχο την ποινικοποίηση του πελάτη των υπηρεσιών, είτε την αποποινικοποίηση εν γένει και τον έλεγχο της αγοράς των σεξουαλικών υπηρεσιών. Υποστηρίζεται ότι *‘η διαφωνία ανάμεσα σε εκείνους που υποστηρίζουν την αναγκαιότητα απαγόρευσης της πορνείας - σωματεμπορίας με βάση τις διεθνείς συμβάσεις περί ανθρωπίνων δικαιωμάτων και σε εκείνους που υποστηρίζουν το δικαίωμα των ανθρώπων να χρησιμοποιούν το σώμα τους με σκοπό το κέρδος, αποτελεί το βασικό σχίσμα στο εσωτερικό των πολιτικών κινητοποιήσεων σε σχέση με τη σωματεμπορία’*¹⁹⁹.

Τα νομικά συστήματα των οποίων θα γίνει επισκόπηση κατωτέρω, εκ διαμέτρου αντίθετα στην αντιμετώπισή τους σε σχέση με τις σεξουαλικές υπηρεσίες, είναι αφενός η Σουηδία, η Νορβηγία, η Ισλανδία, η Βόρεια Ιρλανδία και προσφάτως η Γαλλία, οι οποίες θεωρούν ότι η πορνεία συνιστά δείγμα ανισότητας των φύλων, προσβολή στην ανθρώπινη αξιοπρέπεια και μοχλό που οδηγεί στη σεξουαλική εκμετάλλευση και την εμπορία ανθρώπων, και αφετέρου οκτώ κράτη με προεξάρχοντα τη Γερμανία και την Ολλανδία, που θεωρούν ότι η αναγνώριση της παροχής σεξουαλικών υπηρεσιών ως εργασία και η κατοχύρωση εργασιακών δικαιωμάτων στους παρόχους αυτών των υπηρεσιών, συνιστούν μέσα πρόληψης της σεξουαλικής εκμετάλλευσης και της εμπορίας ανθρώπων. Ως αποτέλεσμα, τα αντίστοιχα συστήματα έχουν επικρατήσει ως ‘το σουηδικό/σκανδιναβικό μοντέλο’ ή ‘το γερμανολλανδικό μοντέλο’, και σε αυτά θα εστιάσουμε κατωτέρω. Ως ένα ενδιάμεσο μοντέλο αντιμετώπισης της παροχής σεξουαλικών υπηρεσιών, θα αναφερθεί και η Φιλανδία.

¹⁹⁹ Ν. Λάζαρη, Ι. Λαλιώτου, ‘Σωματεμπορία γυναικών, πορνεία, σεξουαλική εκμετάλλευση. Επισκόπηση - καταγραφή ελληνικής και ξένης βιβλιογραφίας’, ΚΕΘΙ, Αθήνα 2001, σελ. 4.

Το Σκανδιναβικό μοντέλο

Την 1η Ιανουαρίου 1999, η Σουηδία έγινε η πρώτη χώρα παγκοσμίως που εισήγαγε νομοθεσία, η οποία ποινικοποιούσε την αγορά, αλλά όχι την πώληση, σεξουαλικών υπηρεσιών²⁰⁰. Η πρόταση για την ποινικοποίηση της αγοράς σεξουαλικών υπηρεσιών αποτέλεσε μέρος ενός νομοσχεδίου για τη βία κατά των γυναικών, και βασίστηκε στην πεποίθηση ότι, αν δεν υπάρχει ζήτηση, δε θα υπάρχει πορνεία²⁰¹. Αντίστοιχα, θεωρήθηκε αφενός ότι η πώληση σεξουαλικής υπηρεσίας καθιστά τον πωλητή θύμα ανισότητας των φύλων, και αφετέρου ότι η πλειοψηφία όσων απασχολούνται στην πορνεία, δεν το κάνουν με την ελεύθερη βούλησή τους²⁰².

Σύμφωνα με το άρθρο 11 του Κεφαλαίου 6 του Σουηδικού Ποινικού Κώδικα²⁰³, *‘Ένα πρόσωπο, το οποίο αποκτά μια περιστασιακή σεξουαλική σχέση έναντι αμοιβής, καταδικάζεται για αγορά σεξουαλικής υπηρεσίας, σε πρόστιμο ή σε φυλάκιση για ένα έτος κατ' ανώτατο όριο. Η διάταξη της πρώτης παραγράφου ισχύει επίσης εάν η πληρωμή υποσχέθηκε ή δόθηκε από άλλο πρόσωπο’*. Το αδίκημα περιλαμβάνει όλες τις μορφές σεξουαλικών υπηρεσιών, ανεξάρτητα από το αν αγοράζονται στο δρόμο, σε οίκους ανοχής, σε χώρους μασάζ ή σε άλλους κλειστούς χώρους, η δε πληρωμή μπορεί να είναι σε χρήμα, αλλά μπορεί επίσης να συνίσταται και σε άλλη αμοιβή σε είδος, όπως σε αλκοόλ ή ναρκωτικά. Η εν λόγω διάταξη ισχύει και για άτομο που επωφελείται από σεξουαλική υπηρεσία που καταβάλλεται από άλλο πρόσωπο. Τέλος, τιμωρείται και η απόπειρα αγοράς σεξουαλικών υπηρεσιών²⁰⁴.

Στις 02/07/2010, η Υπουργός Δικαιοσύνης της Σουηδίας, υπέβαλε την αναφορά²⁰⁵ ‘Απαγόρευση της αγοράς σεξουαλικών υπηρεσιών. Μία εκτίμηση 1999-2008’²⁰⁶. Η

²⁰⁰ ‘Prohibition of the Purchase of Sexual Services Act’.

²⁰¹ Per-Anders Sunesson-The Swedish Ambassador for combating trafficking in Persons, Statement during ERA's seminar, ‘Demand reduction in relation to trafficking in Human beings for sexual exploitation’, 6-7 Απριλίου 2017.

²⁰² Per-Anders Sunesson, ό.π.

²⁰³ Διαθέσιμο σε:

http://www.government.se/49cd61/contentassets/602a1b5a8d65426496402d99e19325d5/chapter-6-of-the-swedish-penal-code_unofficial-translation_20140922.pdf

²⁰⁴ Report on Exploitation and Demand, pornography and prostitution, 2016, unizon, σελ. 16, διαθέσιμο σε:

http://unizon.se/sites/default/files/media/pornography_and_prostitution_report_unizon_2016.pdf

²⁰⁵ Κυβερνητικά γραφεία της Σουηδίας, επίσημη ιστοσελίδα, διαθέσιμο σε:

<http://www.government.se/articles/2011/03/evaluation-of-the-prohibition-of-the-purchase-of-sexual-services/>

²⁰⁶ Διαθέσιμο σε:

<http://www.government.se/4a4908/contentassets/8f0c2ccaa84e455f8bd2b7e9c55773e/english-summary-of-sou-2010-49.pdf>

απαγόρευση είχε σκοπό να βοηθήσει στην καταπολέμηση της πορνείας, θεωρώντας ότι ήταν απαράδεκτο σε μία κοινωνία ισότητας των φύλων, οι άντρες να αποκτούν σεξουαλικές σχέσεις με γυναίκες με αντάλλαγμα πληρωμή. Περαιτέρω, αυτή η πρωτοβουλία αναμενόταν να έχει ένα αποτρεπτικό αποτέλεσμα σε τυχόν πελάτες σεξουαλικών υπηρεσιών και θα μείωνε το ενδιαφέρον εγκληματικών οργανώσεων ή ιδιωτών στη δημιουργία ενός εκτεταμένου οργανωμένου δικτύου πορνείας στη Σουηδία, ιδίως στο βαθμό που υπάρχει μία καθαρή σύνδεση μεταξύ της ύπαρξης της πορνείας και της εμπορίας ανθρώπων με το σκοπό της σεξουαλικής εκμετάλλευσης τους²⁰⁷. Θεωρήθηκε λοιπόν ότι η απαγόρευση της αγοράς των σεξουαλικών υπηρεσιών, συνιστά ένα σημαντικό εργαλείο για την πρόληψη και την αντιμετώπιση της εμπορίας ανθρώπων, αλλά και για την προστασία των ανθρώπων που βρίσκονται στον κίνδυνο να εμπλακούν στην πορνεία και σε άλλες μορφές σεξουαλικής εκμετάλλευσης.

Βεβαίως, στην ανωτέρω αναφορά, διευκρινίζεται ότι στη Σουηδία υπάρχει ακόμη αντίλογος, με τους υποστηρικτές της πορνείας να επικαλούνται ότι υπάρχει δυνατότητα διάκρισης μεταξύ της εθελοντικής και της μη-εθελοντικής πορνείας, ότι οι ενήλικοι θα έπρεπε να έχουν το δικαίωμα να πουλάνε και να αγοράζουν ελεύθερα σεξουαλικές υπηρεσίες, και ότι η απαγόρευση της αγοράς αυτών των υπηρεσιών αντιπροσωπεύει μία παρωχημένη θέση βασισμένη στο 'σεξουαλικό μοραλισμό'. Ωστόσο, κατά την επίσημη θέση του σουηδικού κράτους και του Υπουργείου Δικαιοσύνης, 'σε μία προοπτική που βασίζεται στην ισότητα των φύλων και στα ανθρώπινα δικαιώματα - ανεξαρτήτως μάλιστα ζητημάτων όπως οι δράστες της εμπορίας ανθρώπων, οι προαγωγοί και οι αγοραστές - η διάκριση μεταξύ εθελοντικής και μη πορνείας δεν είναι το πραγματικό ζήτημα'. Ο νόμος βέβαια δε μπορεί να γίνει κατανοητός χωρίς μία συνολική αντίληψη για την πολιτική ίσων ευκαιριών στη Σουηδία τις τελευταίες δεκαετίες - σε μία κοινωνία ισότητας των φύλων, οι άντρες δε θεωρούν τις γυναίκες ως εμπόρευμα²⁰⁸. Σε κάθε περίπτωση, πρέπει να διευκρινιστεί ότι η απαγόρευση της πορνείας στη Σουηδία, δεν προέκυψε τη δεκαετία του '90, αλλά αντίθετα υπήρχε ήδη η συζήτηση από το 1970, καθώς ήδη από τότε θεωρούνταν ότι οι ιδέες της ελευθερίας του ατόμου και της ισότητας των φύλων - βασικές αρχές στη Σουηδία - ήταν ασύμβατες με την

²⁰⁷ Αναφορά Υπ. Δικαιοσύνης, ό.π., σελ. 29-30.

²⁰⁸ C. Kajsa, 'Targeting the sex buyer. The swedish example: stopping prostitution and trafficking where it all begins', 2010, σελ. 10, διαθέσιμο σε: http://exoduscry.com/wp-content/uploads/2010/07/swedish_model.pdf

πορνεία. Άλλωστε, της υιοθέτησης του νόμου, είχαν προηγηθεί εκτεταμένες έρευνες²⁰⁹ για την αντιμετώπιση της πορνείας και για πιθανά μέτρα εναντίον της, εντός των οποίων ήταν και η ποινικοποίηση του προσώπου που παρείχε την υπηρεσία - πρόταση που αντιμετώπισε κριτική και εγκαταλείφθηκε.

Είναι σημαντικό να αναφερθεί ότι, σύμφωνα με την αναφορά του Υπουργείου Δικαιοσύνης, τα μέτρα ενάντια στην παροχή σεξουαλικών υπηρεσιών, δεν περιορίζονται στην ποινικοποίηση της αγοράς τους, αλλά ταυτόχρονα έχουν θεσμοθετηθεί δομές κοινωνικών υπηρεσιών σε μεγάλες πόλεις της Σουηδίας και στη Στοκχόλμη²¹⁰, όπου υποδέχονται πελάτες σεξουαλικών υπηρεσιών με σκοπό να τους κινητοποιήσουν να αλλάξουν τη συμπεριφορά τους. Μία εκτίμηση του Εθνικού Συμβουλίου Υγείας και Πρόνοιας το 2012, κατέληξε ότι αυτοί που έλαβαν τη συγκεκριμένη παρέμβαση, μείωσαν την κατανάλωση αλκοόλ και ναρκωτικών, όπως και την επονομαζόμενη 'διαταραχή υπερ-σεξουαλικότητας'²¹¹. Επιπλέον βασικό εργαλείο για τη μείωση της πορνείας, συνιστά, σύμφωνα με το Υπουργείο Δικαιοσύνης, η συνδρομή των ανθρώπων που παρέχουν τη σεξουαλική υπηρεσία, ώστε να απομακρυνθούν από αυτήν, παρέχοντάς τους μεταξύ άλλων, ψυχολογική υποστήριξη και θεραπεία.

Η εκτίμηση των αποτελεσμάτων²¹² της απαγόρευσης συνιστά ένα δύσκολο έργο, στο βαθμό που η πορνεία και η εμπορία ανθρώπων για σεξουαλική εκμετάλλευση είναι 'πολυποίκιλα φαινόμενα τα οποία εν μέρει συμβαίνουν στα κρυφά' - σε συνδυασμό επομένως με την αύξηση της χρήσης του Internet αλλά και τη διεθνοποίηση του φαινομένου, είναι δύσκολο να αποκτηθεί μία πλήρης γνώση σε σχέση με τους πραγματικούς αριθμούς, ιδίως εκτός των αστικών κέντρων. Παρόλα αυτά, η πορνεία στο δρόμο φαίνεται ότι έχει μειωθεί στο μισό. Ταυτόχρονα, ενώ η πορνεία στο δρόμο ήταν στα ίδια μεγέθη στις πρωτεύουσες της Νορβηγίας, της Δανίας και της Σουηδίας πριν την απαγόρευση, στη Νορβηγία - πριν την απαγόρευση - και στη Δανία έχει αυξηθεί δραματικά - συγκεκριμένα, το 2008 ο αριθμός αυτός στη Νορβηγία και στη Δανία, είχε υπολογιστεί να είναι τρεις φορές μεγαλύτερος από ότι στη Σουηδία, παρόλο που η Σουηδία έχει περισσότερο πληθυσμό. Αυτό το συμπέρασμα

²⁰⁹ Study on the gender dimension of trafficking in human beings', final report, European commission, migration and home affairs, 2016, σελ. 126, διαθέσιμη σε: http://ec.europa.eu/anti-trafficking/sites/antitrafficking/files/study_on_the_gender_dimension_of_trafficking_in_human_beings_final_report.pdf

²¹⁰ Τα επονομαζόμενα KAST, άλλως BOSS - Buyers of sexual services.

²¹¹ Study on the gender dimension of trafficking in human beings, ό.π., σελ. 129.

²¹² Αναφορά Υπ. Δικαιοσύνης, ό.π., σελ. 34-35.

ενισχύεται από το γεγονός ότι στη Νορβηγία, μετά τον Ιανουάριο του 2009, που κατέστη η δεύτερη χώρα μετά τη Σουηδία που εισήγαγε μία γενική απαγόρευση της αγοράς σεξουαλικών υπηρεσιών, η πορνεία στο δρόμο μειώθηκε δραματικά. Ακόμη και η αύξηση των μεταναστριών γυναικών στην πορνεία του δρόμου, αλλά και η αύξηση της παροχής των υπηρεσιών μέσω του ίντερνετ, οι οποίες παρατηρήθηκαν και στη Σουηδία, είναι μη συγκρίσιμες, σε σχέση με την αντίστοιχη αύξηση των άλλων δύο χωρών. Αυτό επίσης επιρρώνει την εκτίμηση ότι η μείωση κατά το ήμισυ της πορνείας του δρόμου στη Σουηδία, συνιστά μία πραγματική μείωση της πορνείας στη χώρα, δεδομένου του ότι από κανένα στοιχείο, πληροφορία ή έρευνα, δε διαφαίνεται ότι έχει αυξηθεί ο αριθμός στην πορνεία εντός κλειστών χώρων, όπως οι χώροι μασάζ, τα κλαμπ και τα ξενοδοχεία. Σε κάθε περίπτωση, η πορνεία στη Σουηδία δεν έχει αυξηθεί, τη στιγμή που έχει αυξηθεί στα κοντινά σε αυτήν κράτη. Τέλος, εκτιμάται ότι η εμπορία ανθρώπων για σεξουαλική εκμετάλλευση στη Σουηδία, είναι σημαντικά μικρότερη σε κλίμακα από ότι στις υπόλοιπες Σκανδιναβικές χώρες - χώρες με τις οποίες συγκρίνεται λόγω μεγάλης ομοιότητας σε κοινωνικό και οικονομικό επίπεδο²¹³. Οι αξιωματικοί της αστυνομίας, δηλώνουν ότι συχνά έχουν ακούσει δράστες της εμπορίας ανθρώπων να δηλώνουν ότι η Σουηδία είναι μία 'φτωχή αγορά', εφόσον ο αριθμός των πιθανών πελατών έχει μειωθεί, και ταυτόχρονα είναι λιγότερα τα μέρη από όπου μπορεί κάποιος να δράσει, χωρίς τον κίνδυνο της αστυνομικής επιτήρησης. Πρόκειται επομένως για μία αγορά λιγότερο ελκυστική για τα κυκλώματα της εμπορίας ανθρώπων²¹⁴.

Περαιτέρω, η απαγόρευση της αγοράς σεξουαλικών υπηρεσιών, είχε σκοπό να απευθυνθεί ως δήλωση του κοινωνικού συνόλου, ότι η πορνεία είναι ένα μη επιθυμητό φαινόμενο. Φαίνεται ότι αυτό πραγματώθηκε: από τέσσερις έρευνες που διεξήχθησαν πριν και μετά την απαγόρευση²¹⁵ και βασίζονταν στη γνώμη του πληθυσμού, υπάρχει μία αλλαγή συμπεριφοράς όσον αφορά την αγορά αυτών των υπηρεσιών, η οποία συμπίπτει με την ποινικοποίηση. Η σημειούμενη αλλαγή συμπεριφοράς στη Σουηδία - η οποία δεν έχει αντίστοιχο στη Νορβηγία και στη Δανία - σημαίνει ότι η απαγόρευση είχε μία σημαντική

²¹³ Βλ. επίσης και Study on the gender dimension of trafficking in human beings, ό.π., σελ. 131, 134 in fine.

²¹⁴ G. Ekberg, 'SWEDISH LAWS AND POLICIES ON PROSTITUTION AND TRAFFICKING IN HUMAN BEINGS: AN OVERVIEW', 2013, σελ. 7 (Παραπομπή σε στοιχεία του Σουηδού Εθνικού Εισηγητή σε θέματα trafficking), διαθέσιμο σε: <http://www.sccjr.ac.uk/wp-content/uploads/2011/12/Briefing-Law-and-policies-on-prostitution-and-T HB-Sweden-Gunilla-S.-Ekberg-130704.pdf>

²¹⁵ Αναφορά Υπ. Δικαιοσύνης, ό.π., σελ. 37.

επίδραση, ιδίως κρίνοντας από το γεγονός ότι η υποστήριξη της απαγόρευσης είναι μεγαλύτερη μεταξύ των νέων ανθρώπων και επομένως αναμένεται να διαρκέσει. Συγκεκριμένα, και στις τρεις έρευνες που διεξήχθησαν μετά την απαγόρευση, περισσότερο από 70% είχε θετική άποψη για το μέτρο.

Η κοινωνική υποστήριξη του μέτρου επιβεβαιώθηκε και σε νεότερες έρευνες²¹⁶. Η τελευταία έρευνα, του 2014, έδειξε ότι 72% του κοινωνικού συνόλου, ήταν υπέρ του μέτρου - 85% γυναίκες και 60% άντρες. Η δε υποστήριξη της ποινικοποίησης της πώλησης των σεξουαλικών υπηρεσιών, εκφράστηκε από το 48% του κοινωνικού συνόλου - 59% γυναίκες και 38% άντρες. Ταυτόχρονα, επιβεβαιώθηκε η μείωση της πορνείας στο δρόμο σε ποσοστό μεγαλύτερο του 50% - το 1995 την πορνεία στο δρόμο εξασκούσαν 650 γυναίκες, ενώ το 2014, δεν ξεπερνούσαν τις 250. Αν και σε αυτή την έρευνα, αναγνωρίζεται ότι τα τελευταία 15 χρόνια αναπτύχθηκαν τεχνολογίες που ευνοούν άλλους τρόπους ανάπτυξης της πορνείας, ιδίως το διαδίκτυο, τονίζεται επίσης ότι δε μπορεί να αγνοηθεί το γεγονός ότι σε χώρες όπου η αγορά σεξουαλικών υπηρεσιών είναι νόμιμη και η πορνεία στο δρόμο είναι ευρέως διαδεδομένη υπό τη μορφή, για παράδειγμα, των 'συνοικιών των κόκκινων φαναριών', την ίδια στιγμή η παράνομη πορνεία στο ίντερνετ παραμένει και σε αυτές μία πραγματικότητα. Η έρευνα υπολόγισε επίσης, ότι ο αριθμός των διαφημίσεων για συνοδούς που απευθύνονται σε άντρες, σημείωσε μία σημαντική αύξηση τα τελευταία οκτώ χρόνια, από 304 σε 6.965, ενώ η αύξηση στις διαφημίσεις των συνοδών που απευθύνονται κυρίως στην LGBT κοινότητα και αποτελούνται σχεδόν αποκλειστικά από άντρες που αγοράζουν σεξουαλικές υπηρεσίες από άντρες, έχει αυξηθεί από 190 σε 702 σε περίπου τέσσερα χρόνια. Οι αρχές ωστόσο που μελετούν τις διαφημίσεις συνοδών στο Internet, οι αστυνομικές αρχές, όπως και άλλες αρχές που εργάζονται στο πεδίο, παρατηρούν ότι το ίδιο εκδιδόμενο πρόσωπο συχνά βρίσκεται σε πολλές διαφημίσεις, και το 2008 υπολογίστηκε μάλιστα²¹⁷ ότι μόλις 247 γυναίκες και 57 άντρες στη Σουηδία, παρέχουν σεξουαλικές υπηρεσίες μέσω διαδικτύου. Με εξαίρεση αυτή την παρατήρηση, δεν υπάρχει κανένα άλλο στοιχείο που να υποδεικνύει ότι έχουν αυξηθεί τα άτομα που εμπλέκονται στην πορνεία. Άλλωστε η πιο πρόσφατη σχετική αναφορά, του 2015, εντόπισε πράγματι ένα αρκετά μεγαλύτερο αριθμό ιστοσελίδων, ωστόσο διευκρινίζει

²¹⁶ National coordinator against prostitution and trafficking, 'The extent and development of prostitution in Sweden', 2015, summary, σελ. 1-3, διαθέσιμο σε: <http://www.lansstyrelsen.se/stockholm/SiteCollectionDocuments/Sv/publikationer/2015/rapport-2015-18.pdf>

²¹⁷ Study on the gender dimension of trafficking in human beings, ό.π., σελ. 133.

ότι η αναλογία μεταξύ ιστότοπων και πραγματικών προσώπων, είναι περίπλοκη, με τον αριθμό των προσώπων να είναι πάντα πολύ μικρότερος²¹⁸.

Σε σχέση με τις συνθήκες εργασίας των ανθρώπων που ακόμη παρέχουν σεξουαλικές υπηρεσίες²¹⁹, μέχρι τώρα δεν έχει διαφανεί ότι η πορνεία έγινε 'υπόγεια', δημιουργώντας αύξηση στην κακοποίηση και εν γένει επί τα χείρω αλλαγή των συνθηκών ζωής των γυναικών που παρέχουν αυτές τις υπηρεσίες. Αντίθετα, κοινωνικοί λειτουργοί αλλά και αστυνομικοί, αναφέρουν ότι οι αγοραστές των σεξουαλικών υπηρεσιών έχουν γίνει πιο προσεκτικοί, και ότι η απαγόρευση οδήγησε σε μία μείωση στη ζήτηση, τουλάχιστον όσον αφορά την πορνεία στο δρόμο. Σημαντικό είναι να τονιστεί, ότι από όταν ο νόμος εφαρμόστηκε, δεν έχει υπάρξει ούτε μία ανθρωποκτονία ατόμου που πουλάει σεξουαλικές υπηρεσίες στη Σουηδία, ενώ οι αγοραστές προσέχουν τη συμπεριφορά τους, καθώς γνωρίζουν ότι αν γίνουν βίαιοι, οι γυναίκες στην πορνεία θα επικοινωνήσουν με την αστυνομία καταγγέλλοντας το συμβάν, καθώς δεν φοβούνται πια ότι θα τιμωρηθούν και έχουν καλύτερες σχέσεις με τις αρχές και τους κοινωνικούς λειτουργούς²²⁰. Σύμφωνα ιδίως με την αστυνομία, οι αγοραστές φοβούνται να συλληφθούν, αλλά ακόμη περισσότερο φοβούνται ότι η παράβαση μπορεί να γίνει γνωστή στην οικογένεια και τον κοινωνικό τους περίγυρο. Η δε εκτίμηση ότι οι αγοραστές έχουν γίνει πιο προσεκτικοί, έχει διαμορφωθεί και από κάποιες από τις πρώην και νυν ιερόδουλες που απάντησαν σε σχετική έρευνα, ενώ άλλες έχουν απαντήσει ότι η ποινικοποίηση δεν έχει επηρεάσει τους αγοραστές, επειδή πολύ λίγοι συλλαμβάνονται και οι ποινές είναι χαμηλές. Επιπλέον, έρευνα στη Νορβηγία μετά την ποινικοποίηση της παροχής σεξουαλικών υπηρεσιών το 2009, έδειξε ότι βίαια εγκλήματα κατά των εκδιδόμενων προσώπων, όπως βιασμοί και σωματικές επιθέσεις είτε από τακτικούς πελάτες, είτε από προαγωγούς, είτε σε αυτοκίνητα από άγνωστους πελάτες, μειώθηκαν κατά το ήμισυ ή και περισσότερο²²¹.

Τέλος, σε έρευνα του 2008, κάποιοι από τους άντρες που ρωτήθηκαν, ανέφεραν ότι η απαγόρευση τους επηρέασε σε βαθμό που πλέον δεν αγοράζουν σεξουαλικές υπηρεσίες. Μάλιστα, σύμφωνα με έρευνα του 2008 από το Σκανδιναβικό Ινστιτούτο Φύλου²²², ο αριθμός των αγοραστών σεξουαλικών υπηρεσιών στη Σουηδία, έχει μειωθεί αισθητά σε σύγκριση με

²¹⁸ Study on the gender dimension of trafficking in human beings, ό.π..

²¹⁹ Αναφορά Υπ. Δικαιοσύνης, ό.π..

²²⁰ Per-Anders Sunesson, ό.π., Study on the gender dimension of trafficking in human beings, ό.π., σελ. 137.

²²¹ Study on the gender dimension of trafficking in human beings, ό.π., σελ. 136.

²²² C. Kajsa, ό.π., σελ. 17, G. Ekberg, ό.π., σελ. 8.

αντίστοιχη έρευνα που είχε γίνει το 1996. Συγκεκριμένα, ο αριθμός των αντρών που αγοράζουν σεξουαλικές υπηρεσίες, έχει μειωθεί από το 13,6% στο 7,9%. Και στις δύο έρευνες, είχαν ερωτηθεί 2.500 άτομα, μεταξύ 18 και 74 ετών. Είναι αξιοσημείωτο, ότι η μείωση της ζήτησης σεξουαλικών υπηρεσιών, γίνεται αποδεκτή ακόμη και από τους πολέμιους της ποινικοποίησης²²³. Από αυτή την άποψη, η συμβολική αξία της νομοθέτησης είναι σημαντική: ο νόμος για την ποινικοποίηση της αγοράς σεξουαλικών υπηρεσιών, μαζί με τις εκστρατείες ενημέρωσης που διοργάνωσε το σουηδικό κράτος για να επηρεάσει συμπεριφορές, αποδείχθηκε επιτυχημένος²²⁴.

Σε σχέση με το προφίλ των πελατών, μελέτη του 2008 από το Εθνικό Συμβούλιο για την Αποτροπή του Εγκλήματος της Σουηδίας²²⁵, κατέληξε ότι οι Σουηδοί αγοραστές σεξουαλικών υπηρεσιών, δε συνιστούν ένα ομοιογενές σύνολο. Ηλικιακά καλύπτουν ένα ευρύ φάσμα - από νέους εφήβους μέχρι ενηλίκους 80 χρόνων - αν και γενικά βρίσκονται μεταξύ των ηλικιών 30 και 50. Ταυτόχρονα, αντιστοιχούν σε όλες τις κοινωνικές τάξεις. Δεν είναι αφύσικο για τον αγοραστή, να έχει μία καλή δουλειά και ένα κανονικό εισόδημα, ενώ περίπου οι μισοί είναι απόφοιτοι δευτεροβάθμιας ή τριτοβάθμιας εκπαίδευσης. Σχεδόν το 40% έχει παιδιά.

Εφαρμόζοντας το νόμο²²⁶, η αστυνομία ιδίως στοχεύει στην πορνεία του δρόμου και σε πιο οργανωμένες μορφές πορνείας, διαπλεκόμενες με μαστροπεία και εμπορία ανθρώπων. Σύμφωνα με τους αξωματικούς της αστυνομίας και εισαγγελείς, οι οποίοι συμμετείχαν στην έρευνα, αρκετά σημαντικός αριθμός των αγοραστών σεξουαλικών υπηρεσιών θα μπορούσε να διωχθεί ποινικά, εάν είχε δοθεί προτεραιότητα σε αυτή τη μορφή του εγκλήματος, το οποίο δε συμβαίνει λόγω της χαμηλής ποινικής απαξίας αυτής της συμπεριφοράς, ενώ υπάρχουν και σοβαρά αποδεικτικά προβλήματα²²⁷. Επιπλέον, 8 στις 10 υποθέσεις που δίνονται ποινικά οι αγοραστές σεξουαλικών υπηρεσιών, περιλαμβάνουν περιπτώσεις όπου η παράβαση έχει συνομολογηθεί, οπότε ο εισαγγελέας επιβάλλει απλά ένα πρόστιμο. Το προφίλ των ανθρώπων που συνελήφθησαν μεταξύ του 1999 και του 2008, ήταν άντρες με μέσο όρο ηλικίας 43 ετών, οι οποίοι συνήθως κατέβαλαν την αμοιβή σε μετρητά, ενώ οι

²²³ Study on the gender dimension of trafficking in human beings, ό.π., σελ. 134.

²²⁴ Purchasing sexual services in Sweden and the Netherlands, 2004, Report, Norwegian Ministry of Justice and the police, σελ. 55, Διαθέσιμο σε: http://www.nswp.org/sites/nswp.org/files/232216-purchasing_sexual_services_in_sweden_and_the_netherlands.pdf

²²⁵ C. Kajsa, ό.π., σελ. 11.

²²⁶ Αναφορά Υπ. Δικαιοσύνης, ό.π. σελ. 39-40.

²²⁷ Purchasing sexual services in Sweden and the Netherlands, 2004, Report, ό.π., σελ. 19.

παραβάσεις διαπράττονταν στις τρεις κεντρικές περιοχές της Σουηδίας. Οι επιβαλλόμενες ποινές παρουσιάζουν μία ομοιομορφία, καθώς πάνω από το 85% όλων των ποινικών διώξεων για ατομικές περιστάσεις τέτοιων αγορών, έχουν καταλήξει με την ποινή του ημερήσιου προστίμου, και συγκεκριμένα 50 ‘ημερήσια πρόστιμα’²²⁸. Μετά από την πρώτη περίοδο αβεβαιότητας στην εφαρμογή του νόμου, πλέον δεν υπάρχουν προβλήματα εφαρμογής, καθώς οι σχετικές παραβάσεις θεωρούνται απλές στη διερεύνηση και εύκολες αποδεικτικά.

Το Υπουργείο Δικαιοσύνης με την ανωτέρω αναφορά του, πρότεινε²²⁹ να αυξηθεί η ποινή από φυλάκιση μέχρι 6 μηνών σε φυλάκιση μέχρι ενός έτους, καθώς υπάρχει αναγκαιότητα αυστηρότερης τιμωρίας, ιδίως σε περιπτώσεις όπου υπάρχει δυσαναλογία ποινής και σοβαρότητας του εγκλήματος, το οποίο μπορεί να εμπλέκει την εκμετάλλευση ενός ατόμου με ψυχιατρική αναπηρία ή μέσω τρίτου προσώπου, εκμετάλλευση ενός προσώπου για περισσότερες ώρες από περισσότερους αγοραστές, ή ενός νέου ατόμου υπό την επήρεια ναρκωτικών. Η αυστηροποίηση της ποινής πράγματι έλαβε χώρα το 2011²³⁰, χωρίς να επηρεάσει την αντίληψη του κοινωνικού συνόλου για την αναγκαιότητα της ποινικοποίησης του φαινομένου.

Η θεσμοθέτηση και εφαρμογή από τη Σουηδία αυτού του μοντέλου, σταδιακά επηρέασε και άλλες χώρες. Από το 2009²³¹, τόσο η Νορβηγία όσο και η Ισλανδία έχουν θεσπίσει παρόμοιους νόμους. Συγκεκριμένα, ποινικοποιούν τον αγοραστή της σεξουαλικής υπηρεσίας, αλλά όχι τον πάροχο αυτής: την 1η Ιανουαρίου 2009, η Νορβηγία εισήγαγε νόμο που ποινικοποιεί τους πελάτες των σεξουαλικών υπηρεσιών. Ο νόμος αυτός εφαρμόζει τις ίδιες περίπου ποινές με τον αντίστοιχο σουηδικό. Ωστόσο, ο νορβηγικός νόμος διαφέρει από τον αντίστοιχο σουηδικό, καθώς επίσης απαγορεύει την αγορά σεξουαλικής υπηρεσίας στο εξωτερικό. Της εφαρμογής του νόμου, είχαν προηγηθεί εκτενείς έρευνες του σουηδικού και του ολλανδικού μοντέλου, από πλευράς αποτελεσμάτων²³². Τέλος, μία αξιολόγηση του νορβηγικού νομοθετικού πλαισίου, οδηγεί στο συμπέρασμα ότι ο νόμος αυτός, έχει, όπως και στη Σουηδία, μειώσει τη ζήτηση και έχει κάνει τη χώρα λιγότερο ελκυστική για τους δράστες της εμπορίας ανθρώπων²³³.

²²⁸ C. Kajsa, ό.π., σελ. 11.

²²⁹ Αναφορά Υπ. Δικαιοσύνης, ό.π. σελ. 42.

²³⁰ Κυβερνητικά γραφεία της Σουηδίας, επίσημη ιστοσελίδα, διαθέσιμο σε:

<http://www.government.se/articles/2011/03/legislation-on-the-purchase-of-sexual-services/> Claude Kajsa, ό.π., σελ. 11.

²³¹ C. Kajsa, ό.π., σελ. 15.

²³² Purchasing sexual services in Sweden and the Netherlands, 2004, Report, ό.π., σελ. 5.

²³³ Study on the gender dimension of trafficking in human beings, ό.π., σελ. 141.

Η Ισλανδία επίσης το 2007 προέβη στην άρση της απαγόρευσης της πορνείας για τους προσφέροντες τη σεξουαλική υπηρεσία, και δύο χρόνια αργότερα, τον Απρίλιο του 2009, ποινικοποίησε την αγορά των σεξουαλικών υπηρεσιών, ακολουθώντας και αυτή το παράδειγμα της Σουηδίας. Παράλληλα εφαρμόζει και τις ίδιες ποινές: πρόστιμο ή φυλάκιση μέχρι ενός έτους. Η Δανία αποποινικοποίησε την πορνεία το 1999, ωστόσο τώρα διεξάγεται η συζήτηση για την ποινικοποίηση του πελάτη. Η ποινικοποίηση της αγοράς σεξουαλικών υπηρεσιών εν γένει, έχει επίσης θεσμοθετηθεί στη Βόρεια Ιρλανδία²³⁴.

Στη Γαλλία, η πρώτη προσπάθεια ποινικοποίησης του πελάτη των σεξουαλικών υπηρεσιών, έγινε τον Οκτώβριο του 2013, οπότε και κατατέθηκε σχετικό νομοσχέδιο, το οποίο ήγειρε μεγάλες αντιδράσεις από το συνδικάτο των εκδιδόμενων προσώπων, και εντέλει απορρίφθηκε από τη Γαλλική Γερουσία τον Ιούλιο του 2014²³⁵. Ο νόμος 2016-444 για την ενίσχυση της καταπολέμησης του συστήματος της πορνείας²³⁶ επανήλθε και τελικά ψηφίστηκε στις 13 Απριλίου 2016, έχοντας ως στόχο την καταπολέμηση της πορνείας και την αντιμετώπιση της εμπορίας ανθρώπων που σχετίζεται με την πορνεία²³⁷.

Στα άρθρα 21 και 22 του Ποινικού Κώδικα²³⁸, ορίζεται πλέον ότι *‘η πράξη προσέλκυσης, αποδοχής ή απολαβής επαφών σεξουαλικής φύσης από ένα άτομο που ασκεί πορνεία, ακόμη και περιστασιακά, με αντάλλαγμα μιας αμοιβής, ή υπόσχεσης αμοιβής, ή ενός ανταλλάγματος σε είδος ή υπόσχεση ενός τέτοιου ανταλλάγματος, είναι καταδικαστέα με το πρόστιμο που προβλέπεται για τις παραβάσεις της πέμπτης τάξης. Εφόσον πραγματοποιείται με υποτροπή, τιμωρείται με πρόστιμο 3.750 ευρώ. Τιμωρείται με τριετή φυλάκιση και με 45.000 ευρώ πρόστιμο, η πράξη προσέλκυσης, αποδοχής ή απολαβής επαφών σεξουαλικής φύσης από ένα άτομο που ασκεί πορνεία, ακόμα και περιστασιακά, εφόσον το άτομο είναι ανήλικο ή ιδιαιτέρως ευάλωτο, εμφανώς ή σε γνώση του δράστη, εξαιτίας κάποιας ασθένειας, κάποιας αναπηρίας, κάποιου μειονεκτήματος ή σε κατάσταση εγκυμοσύνης’*. Στο άρθρο 22, προβλέπεται μεταξύ άλλων, ότι θα κατατεθεί στο κοινοβούλιο μία έκθεση για την εφαρμογή

²³⁴ ‘Study on the gender dimension of trafficking in human beings’, ό.π., σελ. 28, 125.

²³⁵ International committee on the rights of Sex workers in Europe, διαθέσιμο σε: <http://www.sexworkereurope.org/news/generalnews/french-senates-special-comission-rejects-criminalisation-clients>

²³⁶ Law to Strengthen the Fight Against Prostitution, CAP, σελ. 5, διαθέσιμο σε: <http://www.mouvementdunid.org/IMG/pdf/brøchuresfrfinalen-web.pdf>

²³⁷ Boring N., ‘France: New Law to Punish Prostitution Clients’, 2016, διαθέσιμο σε: <http://www.loc.gov/law/foreign-news/article/france-new-law-to-punish-prostitution-clients/>

²³⁸ Διαθέσιμο σε: <https://www.legifrance.gouv.fr/affichTexte.do?cidTexte=JORFTEXT000032396046&categorieLien=id>

του νόμου δύο χρόνια μετά την έκδοσή του, επομένως τον Απρίλιο του 2018. Η έκθεση θα συνιστά τον απολογισμό του νέου νομικού πλαισίου.

Ο νόμος αντιμετωπίζει πλέον τις ιερόδουλες ως θύματα και επιδιώκει να τις βοηθήσει να φύγουν από την πορνεία, καταργώντας προγενέστερο νόμο του 2003 για την τιμώρηση με φυλάκιση και πρόστιμο της δημόσιας πρόκλησης από ιερόδουλες, υιοθετώντας μέτρα όπως πρόσβαση σε ξενώνες και κέντρα κοινωνικής επανένταξης για αυτές, δημιουργώντας ένα ειδικό ταμείο για την ενίσχυση μέτρων πρόληψης της πορνείας και βοήθειας των θυμάτων της, και θέτοντας ταυτόχρονα νέους κανόνες για την ποινικοποίηση των πελατών²³⁹. Το πρόστιμο για έναν πελάτη χωρίς υποτροπή είναι 1.500 ευρώ, ωστόσο η ποινή του μπορεί επίσης να περιλαμβάνει και άλλα τιμωρητικά μέτρα, όπως αναστολή του διπλώματος οδήγησής του, υποχρέωση να παράσχει από 20 μέχρι 120 ώρες κοινωφελούς εργασίας, υποχρέωση παρακολούθησης εκπαιδευτικής ημερίδας για την ευαισθητοποίηση ενάντια στην πορνεία²⁴⁰.

Το γερμανολλανδικό μοντέλο

Σε αντίθεση με το σκανδιναβικό μοντέλο που μόλις αναπτύχθηκε, ένα άλλο μοντέλο στα πλαίσια της Ευρωπαϊκής Ένωσης, είναι το μοντέλο των χωρών που θεωρούν ότι η καλύτερη αντιμετώπιση για το φαινόμενο της πορνείας και της εμπορία ανθρώπων με σκοπό τη σεξουαλική εκμετάλλευσή τους, είναι η ρύθμισή του μέσα από νομοθετικές παρεμβάσεις που παρέχουν πλήρη εργασιακά και φορολογικά δικαιώματα στις ιερόδουλες - με άλλα λόγια, η αντιμετώπισή του ως ένα ακόμα επάγγελμα. Ανεξαρτήτως από ειδικότερες διαφοροποιήσεις στην εφαρμογή αυτού του μοντέλου, συνολικά είναι τα οκτώ από τα 27 κράτη της Ε.Ε., που αντιμετωπίζουν την πορνεία ως νόμιμη και υποκείμενη σε ένα καθαρό νομικό πλαίσιο - η Γερμανία, η Ολλανδία, η Αυστρία, η Ελβετία, η Ελλάδα, η Λετονία, η Ουγγαρία και η Τουρκία²⁴¹.

²³⁹ Boring N., ό.π..

²⁴⁰ Boring N., ό.π., 'Η νομοθεσία για τον αγοραίο έρωτα στη Γαλλία - νέα εποχή', the art of Crime, 2016, διαθέσιμο σε: <http://theartofcrime.gr/%ce%b7-%ce%bd%ce%bf%ce%bc%ce%bf%ce%b8%ce%b5%cf%83%ce%af%ce%b1-%ce%b3%ce%b9%ce%b1-%cf%84%ce%bf%ce%bd-%ce%b1%ce%b3%ce%bf%cf%81%ce%b1%ce%af%ce%bf-%ce%ad%cf%81%cf%89%cf%84%ce%b1-%cf%83%cf%84%ce%b7-%ce%b3/>

²⁴¹ L. Reinschmidt, 'Prostitution in Europe between regulation and prohibition. Comparing legal situations and effects', 2016, Observatory for Sociopolitical Developments in Europe, σελ. 4, διαθέσιμο σε:

Οι υποστηρικτές της νομιμοποίησης και αποποινικοποίησης της πορνείας²⁴² εκκινούν από τη θέση ότι η πορνεία προέρχεται από προσωπική επιλογή, αποτελεί ένδειξη της ενδυνάμωσης των γυναικών και είναι μια επαγγελματική συμφωνία μεταξύ συναινούντων και ισότιμων ενηλίκων. Υποστηρίζουν - σε αντίθεση με την αντίληψη του σκανδιναβικού μοντέλου ότι η πορνεία είναι αποτέλεσμα κοινωνικής, πολιτικής και οικονομικής ανισότητας στην οποία υποβάλλονται οι γυναίκες λόγω της κοινωνικής ευαλωτότητάς τους - ότι η πορνεία είναι μία *‘έγκυρη μορφή εργασίας’* και ότι δεν είναι *‘έμφυτα βλαβερή για τις γυναίκες’*.

Η νομιμοποίηση γενικά αναφέρεται στη ρύθμιση της πορνείας μέσα από εργατικούς νόμους που νομιμοποιούν την πλειοψηφία από τα εξής: μαστροπεία, αγορά και ιδιοκτησία πορνείων, πώληση σεξουαλικών υπηρεσιών. Σε αυτές τις περιπτώσεις, η κυβέρνηση λαμβάνει ενεργό ρόλο στη ρύθμιση της πορνείας, όπως συμβαίνει ιδίως στην Αυστραλία, την Ολλανδία, τη Γερμανία και την Αυστρία²⁴³. Σε αυτές τις χώρες και η αγορά και η πώληση σεξουαλικής υπηρεσίας, με συγκεκριμένους τύπους και σε συγκεκριμένες τοποθεσίες, επιτρέπεται²⁴⁴. Στη Γερμανία μάλιστα, οι ιερόδουλες καταχωρούνται για λόγους φορολογικούς και δημόσιας ασφάλειας²⁴⁵ - καταγραφή που επιτρέπεται βάσει της Οδηγίας για την προστασία των δεδομένων του 1995²⁴⁶, καθώς τα δεδομένα συγκεντρώνονται για εργασιακούς σκοπούς και όχι για έλεγχο. Εκτιμάται βέβαια ότι οι σκοποί που είχε θέσει ο νόμος στη Γερμανία, δεν υλοποιήθηκαν²⁴⁷.

Η προσέγγιση της κανονικοποίησης και ρύθμισης της σεξουαλικής αγοράς²⁴⁸, βασίζεται στις έννοιες του ‘αγοραστή’ και του ‘πωλητή’ υπηρεσιών - άλλως ειπείν, το σεξουαλικό trafficking υπό την έννοια της ολλανδικής και της γερμανικής προσέγγισης, είναι ένα έγκλημα που βρίσκεται σε αντίθεση με την ‘οικειοθελή’ ανταλλαγή μεταξύ αγοραστών και πωλητών, και παραβιάζει τους κανόνες που τίθενται από τους κανονισμούς για τις νόμιμες μορφές παροχής σεξουαλικών υπηρεσιών και την κοινή κατανόηση της

<http://www.beobachtungsstelle-gesellschaftspolitik.de/f/52b9df1667.pdf>

²⁴² Mathieson A., Branam E., Noble A., ‘Prostitution Policy: Legalization, Decriminalization and the nordic model’, Seattle Journal for Social Justice, volume 14, article 10, φθινόπωρο 2015, σελ. 367, 378, διαθέσιμο σε:

<http://digitalcommons.lawseattleu.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1814&context=sjsj>

²⁴³ Mathieson A., Branam E., Noble A., ό.π., σελ. 13.

²⁴⁴ Kajsa C., ό.π., σελ. 13.

²⁴⁵ Study on the gender dimension of trafficking in human beings, ό.π., σελ. 86.

²⁴⁶ 1995 Data protection directive.

²⁴⁷ L. Reinschmidt, ό.π., σελ. 6.

²⁴⁸ Study on the gender dimension of trafficking in human beings, ό.π., σελ. 97-98.

‘δικαιοσύνης’ στη συναλλαγή της σεξουαλικής υπηρεσίας. Θεωρείται ότι, όπως στις περισσότερες αγορές υπηρεσιών, η πορνεία προωθείται μέσω μιας διαμεσολάβησης, είτε υπό τη μορφή μιας μεγάλης επιχείρησης με μία αναγνωρίσιμη τοποθεσία, όπως ένας οίκος ανοχής, ένα διαμέρισμα ή ένα κλαμπ, είτε υπό τη μορφή ενός πράκτορα, όπως είναι οι υπηρεσίες συνοδών ή οι οικοδεσπότες ενός διαδικτυακού ιστότοπου γνωριμιών.

Από την οπτική λοιπόν τέτοιων *‘εισπρακτόρων μισθώματος, κερδών ή τελών’* στις διάφορες ανωτέρω μορφές συναλλαγών, που επιτρέπονται από τη σεξουαλική αγορά, οι διακινητές ανθρώπων συνιστούν μία μορφή *‘παράνομης υπηρεσίας στελέχωσης’*, η οποία διακόπτει τη νόμιμη διαμεσολάβηση και τις επιχειρήσεις τους, μειώνοντας τους μισθούς, τις απαιτήσεις και τα έσοδα στην κανονική αγορά. Στα πλαίσια αυτά, οι υποστηρικτές αυτού του μοντέλου, ισχυρίζονται ότι βελτιώνουν την αυτονομία και την προστασία των πωλητών, αναγνωρίζοντας την παροχή της υπηρεσίας αυτής ως μία επαγγελματική επιλογή και μία νόμιμη μορφή εργασίας. Σε αυτή την *‘εναλλακτική στρατηγική μείωσης της ζήτησης’*, η βασική διάκριση έγκειται μεταξύ της οικειοθελούς και της υποχρεωτικής πορνείας, όπου η δεύτερη σχετίζεται με εγκληματική εκμετάλλευση και εμπορία ανθρώπων. Η ρύθμιση επομένως των εργασιακών σχέσεων μεταξύ των *‘διαμεσολαβητών-εισπρακτόρων’* και των πωλητών, στοχεύει στην εξώθηση εκτός της αγοράς της πορνείας, της *‘τροφοδοτικής αλυσίδας’* που σχετίζεται με εγκληματικά δίκτυα. Στην πραγματικότητα, αυτή η εναλλακτική στρατηγική, διαχωρίζει μεταξύ νόμιμων και μη νόμιμων επιχειρήσεων, όπου οι νόμιμες απολαμβάνουν ένα *‘λογικό’* ποσοστό κέρδους ή μισθώματος από τους πωλητές, ενώ οι παράνομες αποζητούν *‘υπερβολικό’* κέρδος από την εγκληματική τους επιχείρηση, η οποία βασίζεται στους προαγωγούς, στην εκμετάλλευση της πορνείας των άλλων, και στο σεξουαλικό trafficking.

Το υπό εξέταση μοντέλο αθώνει τους πελάτες, αλλά υπό προϋποθέσεις και τις επιχειρήσεις, καθώς διακρίνει μεταξύ του *‘λογικού’* και του *‘υπερβολικού’* κέρδους που δικαιούνται να εισπράξουν από την άσκηση της πορνείας από τους *‘πωλητές’*. Ωστόσο, προστατεύει τους πωλητές, οι οποίοι δεν ποινικοποιούνται - όπως και στο σκανδιναβικό μοντέλο - και αποσκοπεί να βελτιώσει την αυτονομία και τον έλεγχο των γυναικών στην πορνεία, να εξαλείψει την καταναγκαστική εργασία των γυναικών, αλλά και τη βία και την εκμετάλλευση των γυναικών από προαγωγούς, σωματέμπορους και άλλους εγκληματίες, που εμπλέκονται σε εκμεταλλευτικές πρακτικές εκτός των αγορών της πορνείας. Υποστηρικτές του μοντέλου θεωρούν ότι εάν κανονικοποιηθεί ως εργασία κάθε μορφή πορνείας, όπως κάθε

άλλη ‘αγοραία’ ανθρώπινη δραστηριότητα, θα βελτιώσει τη ζωή και τα ατομικά δικαιώματα των γυναικών²⁴⁹.

Στη Γερμανία, η πορνεία έλαβε την ιδιότητα της νόμιμης εμπορικής συναλλαγής, μέσω της θέσης σε ισχύ από την 1η Ιανουαρίου 2002, της ‘Πράξης για τη ρύθμιση των νομικών ζητημάτων των ιερόδουλων’²⁵⁰. Στην Ολλανδία, χώρα που η πορνεία απαγορευόταν από το 1911, νομιμοποιήθηκε το 2000, με την κατάργηση των άρθρων 250 και 432 του Ποινικού της Κώδικα και την άρση της απαγόρευσης στη διατήρηση οίκων ανοχής και στην είσπραξη κερδών από την πορνεία²⁵¹. Ωστόσο, στον Ποινικό Κώδικα αλλά και στη νομοθεσία ενάντια στην εμπορία ανθρώπων και των δύο χωρών, παραμένουν ρυθμίσεις που τιμωρούν την εκμετάλλευση της πορνείας άλλων, τη μαστροπεία και την πορνεία ανηλίκων. Επιπλέον, διοικητικοί νόμοι ορίζουν τις διαδικασίες αδειοδότησης των επιχειρήσεων πορνείας και προβλέπουν τη δυνατότητα εφαρμογής απαγορεύσεων εν γένει της πορνείας, ή σε συγκεκριμένες μορφές, σε τοπικό διοικητικό επίπεδο.

Ειδικότερα²⁵², ο γερμανικός νόμος για την πορνεία άλλαξε τη νομική της κατάσταση, από μία επιχείρηση αντίθετη στην ‘ηθική τάξη’, στην κατάσταση μιας νόμιμης εμπορικής σχέσης, αναγνωρίζοντας συγκεκριμένα τις ιερόδουλες ως εργαζόμενα άτομα, που καλύπτονται από την εργασιακή νομοθεσία και με δικαιώματα κοινωνικής ασφάλισης. Ο νόμος επιπλέον περιγράφει την εποπτεύουσα αρχή των εργοδοτών, ώστε να μην επιλέγουν αυτοί τους πελάτες ή το είδος της υπηρεσίας που θα παρασχεθεί, ενώ περαιτέρω, δύο παράγραφοι στον Ποινικό κώδικα, αναφέρονται στην τιμώρηση της εκμετάλλευσης των ιερόδουλων και της μαστροπείας, χαράσσοντας με τον τρόπο αυτό μία καθαρή διαχωριστική γραμμή μεταξύ της νόμιμης και εθελοντικής πορνείας και της εκμετάλλευσης της πορνείας των άλλων²⁵³. Ως ‘εγκληματική εκμετάλλευση’ του πωλητή σεξουαλικής υπηρεσίας, ορίστηκε η διατήρησή του σε ‘κατάσταση προσωπικής ή οικονομικής εξάρτησης’, ενώ

²⁴⁹ Mathieson A., Branam E., Noble A., ό.π., σελ. 369.

²⁵⁰ Act on the Regulation of Prostitutes' Legal Affairs, διαθέσιμο σε: https://www.bgbl.de/xaver/bgbl/start.xav?statbk=Bundesanzeiger_BGBl&start=//%255B@attr_id=%27bgbl101s3983.pdf%27%255D#___bgbl___%2F%2F*%5B%40attr_id%3D%27bgbl101s3983.pdf%27%5D__1508939485428

²⁵¹ Dutch Policy on Prostitution, questions and answers 2012, Dutch ministry of foreign affairs, σελ. 3, διαθέσιμο σε: http://www.minbuza.nl/binaries/content/assets/minbuza/en/import/en/you_and_the_netherlands/about_the_netherlands/ethical_issues/faq-prostitutie-pdf--engels.pdf-2012.pdf

²⁵² Study on the gender dimension of trafficking in human beings, ό.π., σελ. 98-101.

²⁵³ Άρθρο 2 του Νόμου, 180 ΠΚ.

μαστροπεία²⁵⁴ πλέον δε θεωρείται κάθε εμπορική διαμεσολάβηση σεξουαλικής υπηρεσίας, αλλά *‘συγκεκριμένες πράξεις που στοχεύουν στην αύξηση του οικονομικού ανταλλάγματος του ενός, μέσω της πορνείας κάποιου άλλου, ελέγχοντας το μέρος, την ώρα, την έκταση, ή άλλες συνθήκες της παροχής της υπηρεσίας, ή απαγορεύοντας στις ιερόδουλες την άρνηση κάποιας από αυτές τις συνθήκες, όπως και κάθε ευθεία επίβλεψη της παροχής της σεξουαλικής υπηρεσίας, πέραν ενός απλού περιστατικού’*. Περαιτέρω, η Γερμανία τιμωρεί αυστηρά οποιονδήποτε *‘εισάγει’* στην πορνεία άτομο κάτω των 21 ετών.

Στην Ολλανδία, όπως και στη Γερμανία, η αλλαγή της νομικής κατάστασης της πορνείας, περιελάμβανε αλλαγές στον Ποινικό Κώδικα, ενώ συγκεκριμένα οι αλλαγές που ήσαν τις απαγορεύσεις για τους οίκους ανοχής και τη μαστροπεία, πρόσθεσαν μία διάκριση μεταξύ οικειοθελούς και υποχρεωτικής πορνείας. Είναι δε αξιοσημείωτο ότι η μαστροπεία, αν και περιγράφεται στα πλαίσια των νομοθετικών προβλέψεων του ποινικού νόμου ενάντια στην εμπορία ανθρώπων²⁵⁵, δεν κατονομάζεται ως τέτοια από το 2000, σε κανένα σημείο του ολλανδικού Ποινικού Κώδικα. Τέλος, στην Ολλανδία, και συγκεκριμένα στο Άμστερνταμ, έχει αυξηθεί το όριο ηλικίας για τη νόμιμη πορνεία στα 21 έτη.

Όμως, η Γερμανία και η Ολλανδία δεν έχουν αντίστοιχες αξιολογήσεις μόνο στην ποινική αντιμετώπιση του φαινομένου, αλλά και στις διοικητικές νομοθετικές προβλέψεις για την αδειοδότηση της αγοράς της πορνείας²⁵⁶. Συγκεκριμένα, εφαρμόζουν δύο προϋποθέσεις, οι οποίες είναι πολύ σημαντικές και για την αναγνώριση, την πρόληψη και τη δίωξη της εμπορίας ανθρώπων. Αφενός έχουν αναλυτικούς Εμπορικούς Κώδικες για την παροχή και την ανάκληση αδειών λειτουργίας, και για τη διεκπεραίωση επιθεωρήσεων των επιχειρήσεων της πορνείας, συμπεριλαμβανομένων ελέγχων των εσωτερικών χώρων, και αφετέρου διατηρούν τη δυνατότητα να απαγορεύσουν την πορνεία σε συγκεκριμένες περιπτώσεις, βασιζόμενες στις έννοιες της δημόσιας τάξης, της ποιότητας της ζωής, της ασφάλειας των κατοίκων και της προστασίας της νεότητας, που είναι πολύ σημαντικό σε δύσκολα ελέγξιμους και διαχειρίσιμους τομείς της πορνείας, όπου συνήθως προκύπτει η εκμετάλλευση, η εμπορία ανθρώπων και η μαστροπεία. Αυτό συνήθως συμβαίνει με την πορνεία του δρόμου, η οποία είναι και από τις πιο δύσκολες μορφές. Επιπλέον, τα δύο κράτη έχουν διατηρήσει τη δυνατότητα να αρνούνται την αδειοδότηση, ή να την ανακαλούν,

²⁵⁴ Άρθρο 181 ΠΚ.

²⁵⁵ Άρθρο 273 ΠΚ.

²⁵⁶ Study on the gender dimension of trafficking in human beings, ό.π., σελ. 100-102.

κατόπιν ελέγχων. Η δυνατότητα αυτή είναι ο σημαντικότερος διοικητικός μηχανισμός, μέσω του οποίου συγκροτούνται εμπόδια στην εισχώρηση στο χώρο της πορνείας σωματεμπόρων, μαστροπών και εκμεταλλευτικών πρακτικών, καθώς όταν κριθεί ότι οι υποχρεώσεις της αδειοδότησης και οι συνεχείς έλεγχοι δεν είναι αποτελεσματικοί, τότε ενεργοποιούνται οι απαγορεύσεις της πορνείας, ή η απαγόρευση συγκεκριμένων μορφών πορνείας, ή η απαγόρευση της πορνείας σε γεωγραφικά προσδιορισμένα μέρη, ή με χρονικούς περιορισμούς. Στις περιπτώσεις αυτές, και οι ιερόδουλες και οι αγοραστές υποβάλλονται σε πρόστιμα ή φυλάκιση και στις δύο χώρες.

Ωστόσο, η αποτελεσματικότητα αυτών των μέτρων καθίσταται αμφίβολη, στο βαθμό που δεν εφαρμόζονται σε εθνικό επίπεδο, αλλά σε επίπεδο τοπικών αρχών, ήτοι περιφερειών ή δήμων, ο συντονισμός μεταξύ των οποίων, δεν είναι πάντοτε ο καλύτερος²⁵⁷. Αυτή η αποκέντρωση της αδειοδότησης, δυσχεραίνοντας τις κοινές κρατικές στρατηγικές για την εξάλειψη της πορνείας και του trafficking προς το σκοπό της σεξουαλικής εκμετάλλευσης, δυσχεραίνει και τη μείωση της ζήτησης. Περαιτέρω, διευκολύνει τη μεταφορά της πορνείας, καθώς και των εγκληματικών και εκμεταλλευτικών μορφών της, στις λιγότερο ή καθόλου οργανωμένες τοπικές περιφέρειες και δήμους, με αποτέλεσμα ακόμη και στους δήμους που αποτυπώνεται η μείωση της ζήτησης, αυτή να μην αντιστοιχεί στα πραγματικά μεγέθη. Να σημειωθεί ότι τουλάχιστον στα πρώτα χρόνια εφαρμογής του νέου νομικού καθεστώτος, στο βαθμό που η αστυνομία εστίαζε κυρίως στον έλεγχο της νομιμότητας των αδειοδοτημένων οίκων ανοχής, η παράνομη πορνεία, αλλά και η εμπορία ανθρώπων, δεν υφίστατο αποτελεσματικούς ελέγχους²⁵⁸.

Στη Γερμανία η αδειοδότηση εντάσσεται σε εμπορικούς νόμους που αφορούν τα εστιατόρια και τα μπαρ. Οι τοπικοί αξιωματούχοι διενεργούν ελέγχους στο προφίλ των αιτούντων την αδειοδότηση, ώστε να αποκλείσουν όσους έχουν ποινικά μητρώα ή όσους θεωρείται ότι λειτουργούν εκ μέρους άλλων εγκληματιών ή συμμοριών. Ταυτόχρονα, η απαίτηση να πληρούνται οι προϋποθέσεις για τα καταστήματα υγειονομικού ενδιαφέροντος (εστιατόρια και μπαρ) οδηγεί στην άρνηση ή την ανάκληση αδειών που δεν πληρούν μία σειρά από κριτήρια σχετικά με τις συνθήκες υγιεινής ή την ασφάλεια του κτιρίου. Στην πράξη τα κριτήρια αυτά λειτουργούν ως μοχλός πίεσης για το κλείσιμο επιχειρήσεων όπου υπάρχει υποψία για την ύπαρξη σωματεμπορίας, μαστροπείας ή εκμετάλλευσης.

²⁵⁷ Purchasing sexual services in Sweden and the Netherlands, 2004, Report, ό.π., σελ. 42.

²⁵⁸ Purchasing sexual services in Sweden and the Netherlands, 2004, Report, σελ. 56.

Στην Ολλανδία, οι τοπικές αρχές αποφασίζουν τις ειδικότερες διαδικασίες αδειοδότησης, η οποία είναι ευρέως διαδεδομένη. Θεωρείται ότι οι δήμοι είναι σε καλύτερη θέση για την ανάπτυξη στρατηγικών και κανονισμών της πορνείας, προσαρμοσμένους στην τοπική κοινωνία, οι δε διαδικασίες αδειοδότησης αναφέρονται ειδικά στην αδειοδότηση της πορνείας σε δημοτικό επίπεδο. Οι τοπικοί αξιωματούχοι εγκρίνουν, αρνούνται ή ανακαλούν άδειες για επιχειρήσεις πορνείας. Οι ειδικότερες μορφές της πορνείας που καλύπτονται από την άδεια διαφέρουν, ανάλογα με το Δήμο ή την τοπική διοίκηση. Η πόλη του Άμστερνταμ συγκεκριμένα, αδειοδοτεί όλες τις μορφές της πορνείας που οργανώνονται ως επιχείρηση, συμπεριλαμβανομένων των υπηρεσιών συνοδών. Ταυτόχρονα, και στην Ολλανδία γίνονται έλεγχοι του ιστορικού και του ποινικού μητρώου των ιδιοκτητών και διαχειριστών των επιχειρήσεων, με αποτέλεσμα να μη δίνονται ή να ανακαλούνται οι άδειες σε γνωστούς ή υπόπτους για εγκληματικές δραστηριότητες, ή σε περιπτώσεις όπου η πραγματική πηγή των εισοδημάτων μιας επιχείρησης, δε μπορεί να εντοπιστεί με διαφάνεια.

Εν κατακλείδι²⁵⁹, η αδειοδότηση και οι απαγορεύσεις ταυτόχρονα με τους ποινικούς νόμους ενάντια στη σώματεμπορία, τη μαστροπεία και την εκμετάλλευση, συνιστούν σύμφωνα με αυτό το μοντέλο, προσπάθειες εξαφάνισης ή μείωσης της ζήτησης για εμπορία ανθρώπων με σκοπό τη σεξουαλική εκμετάλλευση, δημιουργώντας και ρυθμίζοντας μία νομική ζώνη για την εθελοντική πορνεία. Αυτή η προσέγγιση έχει σκοπό να μειώσει τη ζήτηση από τους *‘εισπράκτορες μισθώματος, κερδών ή τελών’*, η οποία συνδέεται με την εμπορία ανθρώπων, υποβάλλοντας τις επιχειρήσεις σε συχνούς και αυστηρούς ελέγχους και προχωρώντας σε απαγόρευση επιχειρήσεων, οι οποίες είναι γνωστές για εγκληματικές δραστηριότητες ή έχουν την τάση να προβαίνουν σε αυτές, ή απαγορεύοντας μορφές ή ζώνες της πορνείας οι οποίες προκαλούν προβλήματα δημόσιας τάξης ή απειλών προς τους νέους. Η ρύθμιση της εργοδοτικής πλευράς της πορνικής αγοράς στοχεύει στην εξαφάνιση της απαίτησης για φθηνή και κακοποιητική παροχή υπηρεσίας ως στρατηγική αποκομιδής κέρδους, καθώς και στην τήρηση συγκεκριμένων πλαισίων προστασίας για τις ιερόδουλες. Ωστόσο, έρευνες έχουν δείξει ότι η μεγάλη πλειοψηφία των ιερόδουλων είναι αυτοαπασχολούμενες, γεγονός που πιθανά συνιστά παραβίαση των νόμων και στις δύο χώρες, καθώς χρησιμοποιείται η πρακτική της αυτοαπασχόλησης αντί για την πρόσληψη προσώπων με σχέση εργασίας, ώστε να αποφεύγεται η κοινωνική ασφάλιση και τα εργασιακά τους δικαιώματα. Αυτό συμβαίνει ιδίως όταν η αυτοαπασχόληση αφορά την

²⁵⁹ Study on the gender dimension of trafficking in human beings, ό.π., σελ. 103.

παροχή υπηρεσίας σε μόνο μία επιχείρηση. Άλλωστε, υποστηρίζεται ότι το νομοθετικό πλαίσιο που περιγράφεται, 'ισχύει μόνο για όσες γυναίκες κατοικούν μόνιμα σε χώρες-μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης: η μεγάλη πλειοψηφία των 'εκτός κοινότητας' γυναικών, που έχει αποκλειστεί από τη νόμιμη αγορά, τροφοδοτεί μία τεράστια εναλλακτική παράνομη αγορά, στην οποία ο ανταγωνισμός, που επικεντρώνεται στην τακτική μείωσης των τιμών, βασίζεται στην εξοντωτική εκμετάλλευση τους - εκτιμάται δε, ότι το 50% τουλάχιστον των γυναικών που εκδίδονται στη Γερμανία, είναι αλλοδαπές'²⁶⁰.

Πρέπει ωστόσο, στα πλαίσια εξέτασης του παρόντος μοντέλου, να σημειωθεί ότι²⁶¹ 'μετά τη νομιμοποίηση της πορνείας, οι δημοτικές και εθνικές κυβερνήσεις, μπορούν επίσης να προωθήσουν τη βιομηχανία του σεξ: Η επίσημη ιστοσελίδα της πόλης του Αμβούργου διαφημίζει²⁶² 'μία ποικιλία ψυχαγωγίας, συμπεριλαμβανομένων των διάσημων strip clubs και των οίκων ανοχής'. Ταυτόχρονα, στην Ολλανδία, η επίσημη δικτυακή πύλη του Άμστερνταμ, παρέχει μια σελίδα πληροφοριών για την περιοχή με τα κόκκινα φανάρια. Η σελίδα προειδοποιεί τους τουρίστες σχετικά με τη διακίνηση προς σεξουαλική εκμετάλλευση και την καταναγκαστική πορνεία στην περιοχή αυτή, αλλά εξακολουθεί να υπόσχεται 'πολλά sex shops, peer shows, οίκους ανοχής, ένα περίτεχνο κατάστημα προφυλακτικών, ένα μουσείο του σεξ και ιερόδουλες σε παράθυρα με κόκκινο φωτισμό'. Ωστόσο ο ιστότοπος, για να διασκεδάσει τους φόβους και τις ηθικές αναστολές των σεξουαλικών τουριστών, διαβεβαιώνει ότι οι εργαζόμενοι στη βιομηχανία του σεξ έχουν τη δική τους συνδικαλιστική ένωση, άφθονη αστυνομική προστασία, κέντρο πληροφοριών, συχνές καταγραφές και εξετάσεις και επαγγελματικά πρότυπα. Οι χώρες νομιμοποίησης ενσωματώνουν την οικονομία της πορνείας στη δομή της αγοράς της χώρας, επιτρέποντας σε αυτήν να αποκομίσει σημαντικούς φόρους και έσοδα από τουρίστες... Οι χώρες που αποποινικοποιούν την πορνεία, ωφελούνται από τον τουρισμό με σκοπό την πορνεία και συλλέγουν φορολογικά έσοδα μέσω διοικητικών κανονισμών'.

Στη μελέτη τους για την εφαρμογή του νεοφιλελευθερισμού στην πολιτική για την πορνεία, οι Mathieson, Branam, Noble²⁶³ αναφέρουν ότι 'Από το 1911 έως το 2000 στην Ολλανδία, η μαστροπεία και η ιδιοκτησία οίκων ανοχής ήταν ποινικοποιημένες, αν και οι νόμοι ήταν σε μεγάλο βαθμό ανεφάρμοστοι. Στη δεκαετία του '80, η ολλανδική κυβέρνηση

²⁶⁰ Π. Μοντζίνι, ό.π., σελ. 177.

²⁶¹ Mathieson A., Branam E., Noble A., ό.π., σελ. 378-379.

²⁶² Τουλάχιστον μέχρι τον Ιανουάριο του 2016, σύμφωνα με διευκρίνιση της συγγραφέως (ανωτέρω, υποσημείωση 66).

²⁶³ Mathieson A., Branam E., Noble A., ό.π., σελ. 382-383.

άρχισε να εξετάζει τη νομιμοποίηση και τη φορολόγηση της πορνείας, υποστηρίζοντας ότι η πορνεία νομιμοποιήθηκε για να της επιτρέψει να τερματίσει τις καταχρήσεις στη βιομηχανία του σεξ και ότι η πολιτική αυτή εμποδίζει την εμπορία ανθρώπων. Άλλωστε, Ολλανδοί βουλευτές αναγνώρισαν ότι η νομιμοποίηση θα επέτρεπε στην ολλανδική κυβέρνηση να φορολογήσει τη μεγάλη, παράνομη αλλά κερδοφόρα βιομηχανία σεξ’.

Από τους ίδιους, στην ανωτέρω μελέτη, υποστηρίζεται ότι ‘για την επίτευξη αυτού του στόχου, η χώρα χορήγησε επιδοτήσεις σε μη κυβερνητικές οργανώσεις, που ασκούσαν πιέσεις για νομιμοποίηση, και οι οποίες με κρατική χρηματοδότηση, ήταν σε θέση να υποστηρίξουν διεθνώς τη δημιουργία μιας θεωρητικής διαίρεσης της πορνείας σε δύο κατηγορίες: αναγκαστική - γνωστή σήμερα ως εμπορία ανθρώπων - και ελεύθερη - γνωστή ως σεξουαλική εργασία²⁶⁴. Οι ομάδες αυτές συμφερόντων και η κυβέρνηση που τις χρηματοδότησε, διαίρεσε την πορνεία σε αυτές τις κατηγορίες, προκειμένου να φορολογήσει νόμιμα τη μία και να αποκόψει την άλλη. Αφού νομιμοποίησε έναν τομέα της αγοράς παράνομης πορνείας ως εθελοντική (χαρακτηρίζοντας τις γυναίκες στον τομέα αυτό ως γυναίκες που επέλεξαν να είναι μέσα στην πορνεία), η ολλανδική κυβέρνηση υποστήριξε τη νομιμοποίηση ως επίσημη θέση της. Οι αγοραστές της πορνείας σχημάτισαν οργανώσεις για την προώθηση της αγοράς και της νομιμοποίησης, και συμπεριλήφθηκαν ως σύμβουλοι σχετικά με κυβερνητικές εκθέσεις για την πορνεία’. Ως αποτέλεσμα αυτών των ενεργειών, το 2000, η Ολλανδία άλλαξε τον ποινικό της κώδικα με τον τρόπο που αναφέρθηκε εκτενώς ανωτέρω, ως ‘η άρση της γενικής απαγόρευσης της πορνείας’, η οποία περιελάμβανε τη νομιμοποίηση της μαστροπείας και της διατήρησης των οίκων ανοχής, και οδήγησε στη γνωστή συνοικία των κόκκινων φαναριών της Ολλανδίας και στη διεθνή αναγνώριση της χώρας ως προορισμού για σεξουαλικό τουρισμό²⁶⁵.

Περαιτέρω αναφέρεται²⁶⁶ ότι ‘στο Άμστερνταμ, την πρωτεύουσα της Ολλανδίας, όπου κατοικούν 750.000 κάτοικοι, ο αριθμός των ιερόδουλων υπολογίζεται μεταξύ 20.000 και 35.000, τη στιγμή που στη Στοκχόλμη, την πρωτεύουσα της Σουηδίας με 1,3 εκατομμύρια κατοίκους, στην πορνεία στο δρόμο απασχολούνται 200 άτομα. Την άνοιξη του 2009, η αστυνομία στο Άμστερνταμ, υποχρεώθηκε να κλείσει ένα μεγάλο αριθμό οίκων ανοχής και sex

²⁶⁴ Ενδεικτικά, Amnesty International, Resolution on state obligations to respect and fulfil the human rights of sex workers, 2015, διαθέσιμο σε: <https://www.amnesty.org/en/policy-on-state-obligations-to-respect-protect-and-fulfil-the-human-rights-of-sex-workers/>

²⁶⁵ Mathieson A., Branam E., Noble A., ό.π., σελ. 384.

²⁶⁶ C. Kajsa, ό.π., σελ. 17-18.

shop στη διαβόητη περιοχή των 'κόκκινων φαναριών', σε μία προσπάθεια να ελέγξει το εγκληματικό στοιχείο, καθώς το οργανωμένο έγκλημα ακολουθεί αυστηρά την πορνεία και, μεταξύ άλλων εγκλημάτων που συμβαίνουν, ξεπλένεται μεγάλη ποσότητα μαύρου χρήματος. Επιπλέον, ο κοινωνικός στιγματισμός των ιερόδουλων δεν θα αποφευχθεί απλά με τη νομιμοποίηση της δραστηριότητας'. Στην πράξη, ο σκοπός της ολλανδικής Κυβέρνησης δε μπορούσε να υλοποιηθεί από πολύ νωρίς - από το 2003 η πόλη του Άμστερνταμ ξεκίνησε να κλείνει πολλά sex bars και clubs και να θέτει περιορισμούς στην πορνεία, ενώ ταυτόχρονα περιόρισε τις ώρες των ολονύκτιων οίκων ανοχής, αλλά και - στις 15 Δεκεμβρίου του 2003 - απαγόρευσε συνολικά τις ζώνες της πορνείας του δρόμου²⁶⁷. Ήδη το 2004, η Ολλανδία είχε διπλάσιους κατοίκους από τη Σουηδία, και δεκαπλάσιο αριθμό ατόμων στην πορνεία²⁶⁸. Στη συνέχεια, τα έτη 2005 και 2006, πολλές ολλανδικές πόλεις έκλεισαν τις ζώνες της νόμιμης πορνείας καθώς είχαν γίνει ιδιαίτερα ανασφαλείς για γυναίκες, λόγω της αύξησης του οργανωμένου εγκλήματος στη σεξουαλική βιομηχανία, ενώ στο Άμστερνταμ συγκεκριμένα έκλεισαν 37 χώροι πορνείας, τους οποίους διαχειριζόταν το οργανωμένο έγκλημα, ιδίως διευκολύνοντας την εμπορία ανθρώπων με σκοπό τη σεξουαλική εκμετάλλευση - γεγονός που διαπίστωσε και η Europol μετά από έρευνές της²⁶⁹. Μάλιστα, εξαιτίας αυτών των διαπιστώσεων, ο αριθμός συγκεκριμένα των 'παραθύρων' στη συνοικία των κόκκινων φαναριών, μειώθηκαν το 2008 από το δημοτικό συμβούλιο, από 482 σε 243 - παρόλα αυτά, αναφορές για την κατάσταση της πορνείας στην Ολλανδία, έδειξαν ότι εγκληματικές συμμορίες οι οποίες λειτουργούσαν ως σωματοφύλακες και μαστροποί, χρησιμοποιούσαν εκτεταμένη βία εναντίον των γυναικών στο νόμιμο αδειοδοτημένο τομέα της βιομηχανίας για πάνω από 10 χρόνια παρά την ύπαρξη επιθεωρητών²⁷⁰.

Σύμφωνα με άλλους υπολογισμούς²⁷¹, το 2014 στην πόλη του Άμστερνταμ υπήρχαν, με βάση στοιχεία που ο Δήμος είχε δώσει, 6.750 ιερόδουλες με άδεια, ενώ στην πόλη υπήρχαν 195 παράθυρα-οίκοι ανοχής, 247 sex club, 125 υπηρεσίες συνοδών, 47 ερωτικά μασάζ, 21 club και επιπλέον 39 εγκαταστάσεις αδειοδοτημένες - σύνολο 833 εγκαταστάσεις. Επιπλέον υπολογίστηκε, από τις 28.000 διαφορετικές αγγελίες, ότι υπάρχουν περίπου 7.500 ιερόδουλες χωρίς άδεια. Το σύνολο επομένως των ιερόδουλων στο Άμστερνταμ, αγγίζει τις

²⁶⁷ Mathieson A., Branam E., Noble A., ό.π., σελ. 385. Η αναφορά γίνεται στις επωνομαζόμενες 'street tolerance zones'.

²⁶⁸ Purchasing sexual services in Sweden and the Netherlands, 2004, Report, ό.π., σελ. 24.

²⁶⁹ Mathieson A., Branam E., Noble A., ό.π..

²⁷⁰ Mathieson A., Branam E., Noble A., ό.π., σελ. 386.

²⁷¹ Study on the gender dimension of trafficking in human beings, ό.π., σελ. 81-84.

15.000. Πρόκειται σε κάθε περίπτωση για μεγάλη αύξηση, καθώς προηγούμενη αναφορά του 2006, υπολόγισε τον αριθμό των ιερόδουλων στα 9.000 άτομα. Άλλωστε, και η αναφορά του Ολλανδού Συνηγόρου του Πολίτη ήδη από το 2013, αποτυπώνει έναν αριθμό ατόμων απασχολούμενων στην πορνεία στο Άμστερνταμ, που αγγίζει τις 20.000, ενώ αναγνωρίζει ότι είναι πολύ δύσκολο να υπολογιστεί ο πραγματικός αριθμός των εξαναγκαζόμενων ατόμων²⁷².

Αντίστοιχα σημαντικά είναι τα νούμερα για τις ιερόδουλες στη Γερμανία²⁷³, καθώς βάσει υπολογισμών, που βέβαια αφορούν προγενέστερα χρονικά διαστήματα, συγκεκριμένα τα έτη περίπου 2007-2008, και βασίζονται κυρίως στα συνδικάτα των ιερόδουλων, υπάρχουν περίπου 400.000 ιερόδουλες - το 90% γυναίκες - και μεταξύ 3.000 - 3.500 sex club στη χώρα. Και νεότεροι όμως υπολογισμοί²⁷⁴ επίσης οδηγούν στο συμπέρασμα, ότι σχεδόν 400.000 ιερόδουλες στη Γερμανία εξυπηρετούν 1,2 εκατομμύρια άντρες κάθε μέρα. Είναι δε αξιοσημείωτο ότι ο αριθμός των ιερόδουλων ανά 100.000 πληθυσμού, στη Σουηδία είναι από 6,65-15,4, στην Ολλανδία 53,2-118,2 και στη Γερμανία 185-93,3. Είναι σαφές ότι οι σουηδικοί αριθμοί φαίνεται ότι είναι με μεγάλη απόσταση οι μικρότεροι, με την Ολλανδία έχει περίπου 9 φορές μεγαλύτερα μεγέθη από τη Σουηδία, και τη Γερμανία να έχει πολύ μεγάλη απόκλιση²⁷⁵.

Όσον αφορά το σημαντικότερο επιχείρημα για τη νομιμοποίηση της πορνείας, και συγκεκριμένα την 'κανονικοποίηση' της πορνείας 'από επιλογή', η οποία διακρίνεται από την εμπορία ανθρώπων και τη σεξουαλική τους εκμετάλλευση, αναφορά του 2008 από την Υπηρεσία της Εθνικής Αστυνομίας στην Ολλανδία, έδειξε ότι περίπου το 50 έως 90% των ιερόδουλων, εργαζόταν χωρίς τη θέλησή του - γεγονός που έρχεται σε πλήρη αντίθεση με τους διακηρυγμένους στόχους της νομιμοποίησης²⁷⁶. Ταυτόχρονα, μελέτη του 2012²⁷⁷, αξιοποιώντας δεδομένα από τη Δανία, τη Γερμανία και τη Σουηδία, καταλήγει στο συμπέρασμα ότι οι χώρες που έχουν νομιμοποιήσει την αγορά σεξουαλικών υπηρεσιών,

²⁷² National Rapporteur on trafficking in human beings and sexual violence against children, 'Does legalised prostitution generate more human trafficking?', σελ. 1, διαθέσιμο σε: https://www.dutchrapporteur.nl/binaries/dutch-rapporteurdoes-legalised-prostitution-generate-more-human-trafficking.2013_tcm24-35348.pdf

²⁷³ Study on the gender dimension of trafficking in human beings, ό.π..

²⁷⁴ Mathieson A., Branam E., Noble A., ό.π., σελ. 395.

²⁷⁵ Study on the gender dimension of trafficking in human beings, ό.π..

²⁷⁶ Mathieson A., Branam E., Noble A., ό.π., σελ. 388.

²⁷⁷ Cho S.-Y., Dreher A., Neumayer E., 'Does legalized prostitution increase human trafficking?', World Development Vol. 41, pp. 67-82, 2013, σελ. 75-76, διαθέσιμο σε: https://ac.els-cdn.com/S0305750X12001453/1-s2.0-S0305750X12001453-main.pdf?_tid=91cf0360-bfe2-11e7-b344-00000aabb0f27&acdnat=1509636729_14ba340af49be321b9b50e2dbaecb97c

σχετίζονται με υψηλότερους δείκτες εμπορίας ανθρώπων με σκοπό τη σεξουαλική εκμετάλλευση, σε σύγκριση με χώρες όπου η αγορά αυτών των υπηρεσιών απαγορεύεται. Ίδια είναι τα συμπεράσματα και από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή²⁷⁸, η οποία, παραπέμποντας επίσης στα δεδομένα της Europol, αναφέρει ότι *‘σε χώρες όπου η πορνεία είναι νόμιμη και ρυθμισμένη, είναι πιθανό η σεξουαλική εργασία να επηρεάζεται από τη ζήτηση για φτηνή εργασία, και σε αυτές τις χώρες είναι ακόμα πιο εύκολο για τους διακινητές που επιθυμούν να χρησιμοποιήσουν ένα νομικό περιβάλλον για να εκμεταλλεύονται τα θύματά τους’*. Χαρακτηριστικά αναφέρεται²⁷⁹ ότι τα τελευταία 6-7 χρόνια στο Άμστερνταμ, πιο πολύ *‘παίζεται ένα παιχνίδι της γάτας με το ποντίκι’* μεταξύ των δυνάμεων επιβολής του νόμου και των σωματεμπόρων, με τους τελευταίους να μετακινούν και απομακρύνουν τα θύματά τους όλο και περισσότερο, όσο πιο πολύ μειώνονται οι επιλογές τους στην πορνεία. Τέλος²⁸⁰, το 2006, ο Ολλανδός Συνήγορος του Πολίτη, ανέφερε ότι υπάρχει μία μεγάλη αύξηση στον αριθμό των ανήλικων θυμάτων, ιδίως στις ηλικίες μεταξύ 15 και 17 χρονών - άλλωστε δεν είναι τυχαίο ίσως, το ότι στην Ολλανδία από το 2006 μέχρι το 2010 υπήρχε το μόνο γνωστό πολιτικό κόμμα που προωθούσε την παιδοφιλία, το *‘Party for brotherly love, freedom and diversity’*, που αποσκοπούσε στο να μειώσει το όριο ηλικίας στην παροχή συναίνεσης για τη σεξουαλική συνέντευξη στα 12 έτη, και να νομιμοποιήσει την παιδική πορνογραφία.

Όσον αφορά την πορνεία στην Αυστρία²⁸¹, είναι επίσης νόμιμη και ρυθμισμένη με νόμους είτε σε περιφερειακό, είτε σε εθνικό επίπεδο, οι οποίοι ορίζουν με λεπτομέρεια ποιοι, πότε και πού μπορούν να προσφέρουν σεξουαλικές υπηρεσίες. Οι *‘εργαζόμενοι στο σεξ’* καταχωρούνται στην αστυνομία και δέχονται συμβουλευτικές υπηρεσίες από μη κυβερνητικές οργανώσεις. Ταυτόχρονα οι πελάτες είναι υποχρεωμένοι να καταβάλλουν πρόστιμο, εάν προσεγγίσουν εργαζόμενο σε οίκο ανοχής που δεν έχει αδειοδοτηθεί, ή έξω από τις ζώνες που επιτρέπεται.

Εντυπωσιακό είναι ότι οι ποινές για τους δράστες εμπορίας ανθρώπων για σεξουαλική εκμετάλλευση²⁸², επισείουν ποινή φυλάκισης από 6 μήνες μέχρι 5 χρόνια μόλις. Επιπλέον, οι αδειοδοτημένοι οίκοι ανοχής στη Βιέννη είναι 800, και οι καταχωρημένες

²⁷⁸ Report on the progress made in the fight against trafficking in human beings (2016), EUROPEAN COMMISSION, ό.π., σελ. 6.

²⁷⁹ Study on the gender dimension of trafficking in human beings, ό.π., σελ. 116.

²⁸⁰ Mathieson A., Branam E., Noble A., ό.π., σελ. 393.

²⁸¹ Ticky-Fisslberger E., Deputy Director General for European and economic affairs, Ministry for foreign affairs, Austria, Statement during ERA's seminar, *‘Demand reduction in relation to trafficking in Human beings for sexual exploitation’*, 6-7 Απριλίου 2017, L. Reinschmidt, ό.π., σελ 9.

²⁸² Άρθρο 104 Α του Ποινικού Κώδικα

εργαζόμενες στο σεξ είναι 8.000 - το 50% του συνολικού αριθμού -, εκ των οποίων το 98% είναι γυναίκες, και το 95% μετανάστες από την Ανατολική Ευρώπη. Στην παράνομη αγορά υπολογίζεται ότι κινούνται 3.000-4.000 ιερόδουλες με υψηλότερο ποσοστό πολίτες της Αυστρίας, για λόγους που εκτιμάται ότι σχετίζονται με την ανωνυμία, την αποφυγή υγειονομικών ελέγχων και τη φορολόγηση. Υποστηρίζεται βέβαια ότι, *‘η ροπή για διπλό εμπόριο, νόμιμο και παράνομο, ενισχύθηκε στις κυριότερες χώρες με κρατικό διακανονισμό, μεταξύ των οποίων και η Αυστρία’* - σχετικώς αναφέρεται ότι *‘ήδη το 1996 υπήρχε η εκτίμηση ότι μειώθηκε ο αριθμός των γυναικών που δούλευαν στην ‘καθαρή’ αγορά αλλά σε συνάρτηση με αυτόν, αυξήθηκε το παράνομο εμπόριο’*²⁸³.

Το παράδειγμα της Φιλανδίας

Στη Φιλανδία, η οποία βίωσε μία έξαρση της πορνείας στις αρχές του 1990, λόγω της αυξανόμενης ανεργίας, αλλά και της οικονομικής κατάρρευσης της Σοβιετικής Ένωσης²⁸⁴, από τον Οκτώβριο του 2006 έχει ποινικοποιηθεί η αγορά σεξουαλικών υπηρεσιών από εκδιδόμενες γυναίκες θύματα εμπορίας ανθρώπων²⁸⁵, αλλά και επιπλέον από γυναίκες θύματα του ‘εμπορίου του σεξ’, όπου στην έννοια αυτή δεν εντάσσονται μόνο τα θύματα της εμπορίας ανθρώπων αλλά και οι γυναίκες τις οποίες εκμεταλλεύεται μαστροπός (*‘objects of pimping’*).

Ήδη όμως από τις αρχές του 2000 είχε αρχίσει να αυστηροποιεί τον Ποινικό της Κώδικα σε σχέση με την πορνεία και τη μαστροπεία, και μάλιστα το 2004, μεταξύ άλλων, είχε απαγορεύσει ακόμη και τη δημοσίευση διαφημίσεων για πορνεία. Η διαφήμιση σεξουαλικών υπηρεσιών μέσω περιοδικών και εφημερίδων μέχρι το 2004 που απαγορεύτηκε, ήταν ο πιο συνηθισμένος τρόπος διαφήμισης²⁸⁶. Την ίδια περίοδο, υπήρχε πολύ μεγάλη δημόσια συζήτηση σε σχέση με την πορνεία του δρόμου υπό την έποψη της δημόσιας τάξης,

²⁸³ Π. Μοντζίνι, ό.π., σελ. 177-178.

²⁸⁴ Conference report, ‘prostitution in the nordic countries’, Stockholm, October 2008, σελ. 18, διαθέσιμο σε: <http://norden.diva-portal.org/smash/get/diva2:701621/FULLTEXT01.pdf>

²⁸⁵ C. Kajsa, ό.π., σελ. 15.

²⁸⁶ Report 2008:21, ‘The organisation of human trafficking - a study of criminal involvement in sexual exploitation in Sweden, Finland and Estonia’, Swedish National Council for Crime prevention, 2008, σελ. 84, διαθέσιμο σε: https://www.bra.se/download/18.cba82f7130475a2f1800023448/1371914733517/2008_21_human_trafficking.pdf

η οποία μάλιστα είχε καταλήξει στην απαγόρευση και της πώλησης και της αγοράς σεξουαλικών υπηρεσιών σε δημόσια μέρη στην πόλη του Ελσίνκι²⁸⁷.

Στην πραγματικότητα, ο νόμος του 2006 κάνει ένα διαχωρισμό μεταξύ συναινετικής, ανεξάρτητης εργασίας στο σεξ μεταξύ ενηλίκων, και στην εμπορία ανθρώπων για σεξουαλική εκμετάλλευση και πορνεία οργανωμένη από τρίτα μέρη, η εμπλοκή των οποίων ποινικοποιείται σε κάθε περίπτωση²⁸⁸ - με τον τρόπο αυτό, οδηγεί σε μία 'μερική απαγόρευση'²⁸⁹.

Συνολικά, το 2008, υπήρχε ένας αριθμός περίπου 8.000 ιερόδουλων ενεργών στη Φιλανδία σε ετήσια βάση, και ένας αριθμός 500 ατόμων σε καθημερινή βάση, ενώ υπάρχει αξιοσημείωτη αύξηση στην αγορά της διαδικτυακής πορνείας από το 2000²⁹⁰. Τα οργανωμένα εγκληματικά δίκτυα την ίδια περίοδο, με βάση τις φιλανδικές αρχές, ήταν 79, με περίπου 1.000 μέλη, ενώ συχνά οι μαστροποί πλήρωναν πολίτες άλλων εθνικοτήτων, κυρίως από την Εσθονία, για τη στρατολόγηση γυναικών στη βιομηχανία του σεξ²⁹¹. Στην ίδια έρευνα²⁹² αναφέρεται ότι οι αγοραστές σεξουαλικών υπηρεσιών στη Φιλανδία, προέρχονται από διαφορετικές κοινωνικές τάξεις και ηλικιακές ομάδες, ενώ πολλοί έχουν υψηλό επίπεδο μόρφωσης, ικανοποιητικά εισοδήματα και μπορεί να είναι παντρεμένοι.

Ο νόμος τροποποιήθηκε το 2015, εντάσσοντας στο πεδίο εφαρμογής του και τις πράξεις τις τελεσθείσες από αμέλεια, καθώς ήταν δύσκολο να αποδειχθεί ότι ο αγοραστής της υπηρεσίας γνώριζε την ύπαρξη της σωματεμπορίας ή της μαστροπείας - το πιθανότερο ήταν είτε να μην μπορεί να τα αναγνωρίσει ή να μην τον ενδιέφερε, ενώ οι φιλανδικές αρχές παρατήρησαν ότι γυναίκες που διαφημίζονταν από το διαδίκτυο, κάποιες φορές ανέφεραν στις διαφημίσεις τους ότι δεν ήταν θύματα σωματεμπορίας²⁹³. Οι κατηγορίες ήταν δύσκολο να στοιχειοθετηθούν, ακόμη και όταν εμπλέκονταν ξενοδοχεία τα οποία συνιστούσαν επιχειρήσεις μαστροπείας, καθώς υπήρχαν αποδεικτικές δυσχέρειες²⁹⁴. Σύμφωνα με στατιστικά στοιχεία της φιλανδικής αστυνομίας²⁹⁵, η μαστροπεία μειώθηκε μεταξύ του 2013

²⁸⁷ Conference report, 'prostitution in the nordic countries', ό.π., σελ. 21.

²⁸⁸ Essi Thesslund, Senior Adviser, Work against Trafficking (Iris), NGO Pro-tukipiste ry Finland, Statement during ERA's seminar, 'Demand reduction in relation to trafficking in Human beings for sexual exploitation', 6-7 Απριλίου 2017

²⁸⁹ Conference report, 'prostitution in the nordic countries', ό.π., σελ. 37.

²⁹⁰ Report 2008:21, ό.π., σελ. 26.

²⁹¹ Report 2008:21, ό.π., σελ. 47.

²⁹² Report 2008:21, ό.π., σελ. 151.

²⁹³ Report 2008:21, ό.π..

²⁹⁴ Report 2008:21, ό.π., σελ. 92.

²⁹⁵ Essi Thesslund, ό.π..

και του 2017, όχι όμως και η εμπορία ανθρώπων, ωστόσο οι αναφορές είναι ελάχιστες και επομένως δε μπορούν να εξαχθούν συμπεράσματα από την εφαρμογή του νόμου μετά την τροποποίησή του το 2015. Πρέπει να σημειωθεί ότι από έρευνες σε σχέση με την αντίληψη των γυναικών και των ανδρών για την αγορά σεξουαλικής υπηρεσίας, αλλά και για τους ίδιους τους αγοραστές και τους πωλητές, προκύπτει ότι το 2008, το 59% των ανδρών και το 32% των γυναικών, θεωρούσαν αποδεκτό για τους άντρες να πληρώνουν για σεξουαλική επαφή²⁹⁶. Τέλος, αναφέρεται ότι η μερική απαγόρευση της πορνείας δεν έχει μειώσει τη ζήτηση, με αποτέλεσμα να συνεχίζεται στη Φιλανδία η συζήτηση για πλήρη απαγόρευση της αγοράς σεξουαλικών υπηρεσιών²⁹⁷.

Πρέπει ωστόσο να ληφθεί υπόψη κατά την εκτίμηση του μοντέλου της μερικής - αλλά και της πλήρους - απαγόρευσης, ότι κράτη όπως η Φιλανδία, η Σουηδία, η Νορβηγία και η Ισλανδία - χώρες που έχουν υιοθετήσει παρόμοια μέτρα σε σχέση με την πορνεία και τους πελάτες της - έχουν ως κοινό παρονομαστή, μία καλή οικονομική κατάσταση και ένα αυξημένο κατά κεφαλήν εισόδημα, σε αντίθεση με κράτη όπως η Ινδία, που έχει πάνω από ένα δισεκατομμύριο κατοίκους, με εξαιρετικά χαμηλό κατά κεφαλήν εισόδημα, όπου υπολογίζεται ότι έχει απασχολούμενους στη βιομηχανία του σεξ περίπου τρία εκατομμύρια ανθρώπους, ενώ δεκάδες χιλιάδες είναι τα θύματα της εμπορίας ανθρώπων²⁹⁸.

²⁹⁶ Conference report, 'prostitution in the nordic countries', ό.π., σελ. 31.

²⁹⁷ 'The effects of the swedish ban on the purchase of sexual services', March 8 Initiative, 2012, διαθέσιμο σε:

<http://8marts.dk/upl/14431/TheEffectsoftheSwedishBanonthePurchaseofSexualServicesOK.pdf>

²⁹⁸ Jordan A., 'The swedish law to criminalise clients: a failed experiment in social engineering', Center for Human Rights and Humanitarian Law American University Washington College of Law, 2012, σελ. 2, διαθέσιμο σε:

http://www.nswp.org/sites/nswp.org/files/Swedish%20Law%20to%20Criminalise%20Clients_A%20Failed%20Experiment%20in%20Social%20Engineering_2012.pdf

Νομοθετικό Πλαίσιο στην Ελλάδα

Παρά την πληθώρα των διεθνών και ευρωπαϊκών νομοθετικών κειμένων, όπως ανωτέρω αναλυτικά εισφέρθηκαν, η χώρα μας άργησε χαρακτηριστικά να συμμορφωθεί και να υιοθετήσει τα διεθνή συμβατικά κείμενα για την εμπορία ανθρώπων και με αυτά, ένα σύγχρονο και λειτουργικό πλαίσιο τιμώρησης των δραστών και υποστήριξης των θυμάτων του φαινομένου.

Η πρώτη εγχώρια νομοθετική προσπάθεια για την αντιμετώπιση του φαινομένου της εμπορίας ανθρώπων, ήταν η υιοθέτηση του Ν. 3064/2002 (ΦΕΚ Α' 248/15.10.2002) για την καταπολέμηση της εμπορίας ανθρώπων, των εγκλημάτων κατά της γενετήσιας ελευθερίας, της πορνογραφίας ανηλίκων και της οικονομικής εκμετάλλευσης της γενετήσιας ζωής και αρωγής στα θύματα των πράξεων αυτών.

Το άρθρο 323Α ΠΚ για την εμπορία ανθρώπων προστέθηκε στον ποινικό κώδικα με το άρθρο 1 του Ν. 3064/2002²⁹⁹, ενώ με το άρθρο 8 του ίδιου νόμου, αντικαταστάθηκε το άρθρο 351 ΠΚ, ώστε να αντιμετωπίζει ειδικότερα την εμπορία ανθρώπων με σκοπό τη σεξουαλική τους εκμετάλλευση³⁰⁰. Περαιτέρω, ποινικοποιήθηκε η εν γνώσει αποδοχή

²⁹⁹ 'Άρθρο 1: Μετά το άρθρο 323 του Ποινικού Κώδικα προστίθεται άρθρο 323Α που έχει ως εξής:

Άρθρο 323Α. Εμπορία ανθρώπων.

1. Όποιος με τη χρήση βίας, απειλής ή άλλου εξαναγκαστικού μέσου ή την επιβολή ή κατάχρηση εξουσίας προσλαμβάνει, μεταφέρει ή προωθεί εντός ή εκτός της επικράτειας, κατακρατεί, υποθάλπει, παραδίδει με ή χωρίς αντάλλαγμα σε άλλον ή παραλαμβάνει από άλλον πρόσωπο με σκοπό την αφαίρεση οργάνων του σώματός του ή για να εκμεταλλευθεί ο ίδιος ή άλλος την εργασία του, τιμωρείται με κάθειρξη μέχρι δέκα ετών και με χρηματική ποινή δέκα χιλιάδων έως πενήντα χιλιάδων ευρώ.

2. Με την ποινή της προηγούμενης παραγράφου τιμωρείται ο υπαίτιος αν, για να επιτύχει τον ίδιο σκοπό, αποσπά τη συναίνεση προσώπου με τη χρήση απατηλών μέσων ή το παρασύρει, εκμεταλλευόμενος την ευάλωτη θέση του, με υποσχέσεις, δώρα, πληρωμές ή παροχή άλλων ωφελημάτων.

3. Όποιος εν γνώσει δέχεται την εργασία προσώπου το οποίο τελεί υπό τις συνθήκες που περιγράφονται στις παραγράφους 1 και 2 τιμωρείται με φυλάκιση τουλάχιστον έξι μηνών.

4. Με κάθειρξη τουλάχιστον δέκα ετών και χρηματική ποινή πενήντα χιλιάδων έως εκατό χιλιάδων ευρώ τιμωρείται ο υπαίτιος σύμφωνα με τις προηγούμενες παραγράφους, αν η πράξη:

α) στρέφεται κατά ανηλίκου, β) τελείται κατ' επάγγελμα, γ) τελείται από υπάλληλο ο οποίος κατά την άσκηση της υπηρεσίας του ή επωφελούμενος από την ιδιότητά του αυτή διαπράττει ή συμμετέχει με οποιονδήποτε τρόπο στην πράξη ή δ) είχε ως αποτέλεσμα τη βαριά σωματική βλάβη του παθόντος.

5. Όποιος χρησιμοποιεί τα μέσα των παραγράφων 1 και 2 για να στρατολογήσει ανήλικο με σκοπό τη χρησιμοποίησή του σε ένοπλες συγκρούσεις τιμωρείται με κάθειρξη τουλάχιστον δέκα ετών και χρηματική ποινή πενήντα χιλιάδων έως εκατό χιλιάδων ευρώ'.

³⁰⁰ 'Άρθρο 8: Το άρθρο 351 του Ποινικού Κώδικα αντικαθίσταται ως εξής:

Άρθρο 351. Σωματεμπορία.

υπηρεσιών από άτομο που τελεί υπό τις συνθήκες εμπορίας. Η πρώτη αυτή νομοθετική προσέγγιση, σκοπό είχε την αντιμετώπιση του φαινομένου από πλευράς ποινικής καταστολής, και όχι τόσο την υποστήριξη και αρωγή των θυμάτων. Αυτό έγινε με την επόμενη νομοθετική ρύθμιση, το Π.Δ. 233/2003 (ΦΕΚ Α' 204/28-8-2003) περί προστασίας και αρωγής στα θύματα των εγκλημάτων των άρθρων 323, 323Α, 349, 351 και 351Α ΠΚ, όπως είχε προβλεφθεί στο άρθρο 12 του νόμου 3064/2002. Ιδίως ρυθμίστηκε, με το άρθρο 7 του Π.Δ., η παροχή 'άμεσης και δωρεάν ιατροφαρμακευτικής και νοσοκομειακής περίθαλψης από τις υπηρεσίες του Εθνικού Συστήματος Υγείας για όσο χρονικό διάστημα διαρκούν τα μέτρα προστασίας και αρωγής', αλλά και η συγκρότηση και λειτουργία συμβουλευτικών κέντρων, στο Παράρτημα του Π.Δ..

Μία απλή επισκόπηση βέβαια των, αναφερόμενων στο παράρτημα του Π.Δ., συμβουλευτικών κέντρων και μονάδων παροχής υπηρεσιών κοινωνικής φροντίδας στα θύματα³⁰¹, οδηγεί αβίαστα στο συμπέρασμα ότι είναι επιτακτική η ανάγκη επικαιροποίησής

1.Όποιος με τη χρήση βίας, απειλής ή άλλου εξαναγκαστικού μέσου ή την επιβολή ή κατάχρηση εξουσίας προσλαμβάνει, μεταφέρει ή προωθεί εντός ή εκτός της επικράτειας, κατακρατεί, υποθάλπει, παραδίδει με ή χωρίς αντάλλαγμα σε άλλον ή παραλαμβάνει από άλλον πρόσωπο με σκοπό να προβεί ο ίδιος ή άλλος στη γενετήσια εκμετάλλευσή του τιμωρείται με κάθειρξη μέχρι δέκα ετών και χρηματική ποινή δέκα χιλιάδων έως πενήντα χιλιάδων ευρώ.

2.Με την ποινή της προηγούμενης παραγράφου τιμωρείται ο υπαίτιος αν, για να πετύχει τον ίδιο σκοπό, αποσπά τη συναίνεση προσώπου με τη χρήση απατηλών μέσων ή το παρασύρει, εκμεταλλεζόμενος την ευάλωτη θέση του με υποσχέσεις, δώρα, πληρωμές ή παροχή άλλων ωφελημάτων.

3.Όποιος εν γνώσει ενεργεί ασελγή πράξη με πρόσωπο το οποίο τελεί υπό τις συνθήκες που περιγράφονται στις παραγράφους 1 και 2 τιμωρείται με φυλάκιση τουλάχιστον έξι μηνών.

4.Με κάθειρξη τουλάχιστον δέκα ετών και χρηματική ποινή πενήντα χιλιάδων έως εκατό χιλιάδων ευρώ τιμωρείται ο υπαίτιος σύμφωνα με τις προηγούμενες παραγράφους, αν η πράξη:

α) στρέφεται κατά ανηλίκου ή συνδέεται με την πνευματική αδυναμία ή την κουφότητα του παθόντος, β) τελέσθηκε από ένα από τα πρόσωπα που αναφέρονται στο στοιχείο γ' της παραγράφου 2 του άρθρου 349, γ) συνδέεται με την παράνομη είσοδο, παραμονή ή έξοδο του παθόντος από τη χώρα, δ) τελείται κατ' επάγγελμα, ε) τελείται από υπάλληλο ο οποίος κατά την άσκηση της υπηρεσίας του ή επωφελούμενος από την ιδιότητά του αυτή διαπράττει ή συμμετέχει με οποιονδήποτε τρόπο στην πράξη ή στ) είχε ως αποτέλεσμα τη βαριά σωματική βλάβη του παθόντος.

5.Αν κάποια από τις πράξεις της πρώτης και δεύτερης παραγράφου είχε ως αποτέλεσμα το θάνατο του παθόντος επιβάλλεται ισόβια κάθειρξη.

6. Η κατά τις προηγούμενες παραγράφους γενετήσια εκμετάλλευση συνίσταται στην επιχείρηση από κερδοσκοπία οποιασδήποτε ασελγούς πράξης ή στη χρησιμοποίηση από κερδοσκοπία του σώματος, της φωνής ή της εικόνας προσώπου για την πραγματική ή προσποιητή επιχείρηση τέτοιας πράξης ή για την παροχή εργασίας ή υπηρεσιών που αποσκοπούν στη γενετήσια διέγερση'.

³⁰¹ ΥΠΗΡΕΣΙΕΣ ΚΑΙ ΜΟΝΑΔΕΣ ΠΑΡΟΧΗΣ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ ΚΑΙ ΑΡΩΓΗΣ:

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΕΣΩΤΕΡΙΚΩΝ, ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΚΑΙ ΑΠΟΚΕΝΤΡΩΣΗΣ:

ΓΕΝΙΚΗ ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑ ΙΣΟΤΗΤΑΣ:

1) Συμβουλευτικό Κέντρο Αθήνας 2) Συμβουλευτικό Κέντρο Πειραιά

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΥΓΕΙΑΣ ΚΑΙ ΠΡΟΝΟΙΑΣ:

Α) ΑΠΟΚΕΝΤΡΩΜΕΝΕΣ ΜΟΝΑΔΕΣ ΠΑΡΟΧΗΣ ΥΠΗΡΕΣΙΩΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΦΡΟΝΤΙΔΑΣ ΤΩΝ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΩΝ ΣΥΣΤΗΜΑΤΩΝ ΥΓΕΙΑΣ ΚΑΙ ΠΡΟΝΟΙΑΣ:

τους, ώστε αφενός να περιλαμβάνει τα νέα συμβουλευτικά κέντρα και δομές φιλοξενίας που παρέχονται πλέον από μη κυβερνητικές οργανώσεις³⁰², και αφετέρου να καταργεί δομές, οι οποίες δεν υφίστανται πια. Ήδη η Γενική Γραμματεία Ισότητας των Φύλων έχει δημιουργήσει 25 Συμβουλευτικά Κέντρα για την υποστήριξη των γυναικών θυμάτων βίας στους Δήμους Αλεξανδρούπολης, Αρταίων, Βέροιας, Ζακύνθου, Θήβας, Καβάλας, Καλαμάτας, Κεφαλονιάς, Καστοριάς, Κατερίνης, Κερατσινίου-Δραπετσώνας, Κορινθίων, Κω, Περιστερίου, Πρέβεζας, Πύργου, Ρεθύμνης, Ρόδου, Σερρών, Τρικκαίων, Φλώρινας, Φυλής, Χαλανδρίου, Χαλκιδέων και Χίου, που παρέχουν ψυχοκοινωνική και νομική συνδρομή και συμβουλευτική, καθώς και υπηρεσίες παραπομπής σε γυναίκες θύματα βίας, εμπορίας ανθρώπων και διακρίσεων λόγω φύλου³⁰³. Ταυτόχρονα το δίκτυο των φορέων, των ξενώνων και των υποστηρικτικών υπηρεσιών για γυναίκες θύματα βίας, είναι πλήρως διαφοροποιημένο σε σχέση με τις προβλέψεις του Π.Δ. 233/2003³⁰⁴. Τα περισσότερα από αυτά τα κέντρα, συνεργάζονται με τοπικούς Δικηγορικούς Συλλόγους για να προσφέρουν δωρεάν νομικές υπηρεσίες και νομική εκπροσώπηση των γυναικών που απευθύνονται σε αυτά. Εκτός από τους δικηγορικούς συλλόγους, ρόλο στην υποστήριξη των θυμάτων έχει και ο ΔΟΜ, που δραστηριοποιείται στον επαναπατρισμό τους.

Ακολούθως, ο Ν. 3274/2004 (ΦΕΚ Α' 195/19-8-04) για την 'οργάνωση και λειτουργία των Οργανισμών Τοπικής Αυτοδιοίκησης πρώτου και δεύτερου βαθμού',

1) Ίδρυμα Πρόνοιας Παιδιού «ΑΓΙΟΣ ΑΝΔΡΕΑΣ» ΚΑΛΑΜΑΚΙΟΥ ΑΘΗΝΑ 2) Ειδική Επαγγελματική Σχολή «ΑΓΙΑ ΒΑΡΒΑΡΑ» Ν. ΣΜΥΡΝΗ, ΑΘΗΝΑ 3) «ΑΓΙΑ ΕΛΕΝΗ», ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ 4) «ΑΓΙΟΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ» ΚΑΒΑΛΑΣ 5) Νεάπολης, ΛΑΣΙΘΙΟΥ ΚΡΗΤΗΣ 6) «ΑΓΙΑ ΣΟΦΙΑ», ΜΑΓΝΗΣΙΑΣ 7) «ΑΓΙΑ ΟΛΓΑ», ΦΛΩΡΙΝΑΣ 8) Θηλέων Ηρακλείου, ΗΡΑΚΛΕΙΟ 9) Αρρένων Λαμίας, ΛΑΜΙΑ 10) Παπάφειο Κ.Π.Μ. Αρρένων Θεσσαλονίκης «Ο ΜΕΛΙΤΕΥΣ» ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ 11) Θηλέων Ρόδου, ΡΟΔΟΣ Β) ΑΝΑΡΡΩΤΗΡΙΟ ΠΕΝΤΕΛΗΣ, ΑΘΗΝΑ Γ) ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΙ ΞΕΝΩΝΕΣ ΕΝΗΛΙΚΩΝ, ΒΟΥΛΙΑΓΜΕΝΗ, ΑΘΗΝΑ

ΝΟΜΙΚΑ ΠΡΟΣΩΠΑ ΔΗΜΟΣΙΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ:

Εθνικό Κέντρο Άμεσης Κοινωνικής Βοήθειας (ΕΚΑΚΒ). Κέντρο Ερευνών για Θέματα Ισότητας (ΚΕΘΙ), ΑΘΗΝΑ.

ΣΤΕΓΕΣ ΤΩΝ ΕΤΑΙΡΕΙΩΝ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ ΑΝΗΛΙΚΩΝ:

1) Πρότυπη Στέγη Ανηλίκων Περισσού, ΑΘΗΝΑ 2) Στέγη «Καλού Ποιμένα», ΠΕΙΡΑΙΑΣ 3) Στέγη Ανηλίκων Βόλου, ΒΟΛΟΣ 4) Στέγη Ανηλίκων Ηρακλείου, ΗΡΑΚΛΕΙΟ.

³⁰² Με θύματα εμπορίας ανθρώπων ασχολούνται ΜΚΟ είτε με παρεμβάσεις στο δρόμο ('street work'), είτε με παροχή συμβουλευτικής, είτε με την παροχή φιλοξενίας σε δομές που λειτουργούν, αλλά και γενικότερα υποστήριξης σε όλα τα στάδια, από τον εντοπισμό μέχρι και την προστασία. Άλλωστε, με αρωγή από ΜΚΟ υποστηρίχτηκαν και εν τέλει εκπροσωπήθηκαν και ενώπιον του ΕΔΔΑ, θύματα εμπορίας ανθρώπων, περιπτώσεις των οποίων οδήγησαν σε καταδίκη της χώρας. Κάποιες ΜΚΟ δραστηριοποιούνται μέσω στοχευόμενων προγραμμάτων και παρεμβάσεων για θύματα διεθνικής σωματεμπορίας, και κάποιες άλλες έρχονται σε επαφή ή αποτελούν σημεία υποδοχής πρώτης γραμμής μεταναστευτικών ροών που δύναται να έρθουν σε επαφή.

³⁰³ <http://www.isotita.gr/emfyli-via/>

³⁰⁴ http://old.isotita.gr/var/uploads/BIA/foreis_yphresies_DEK2012.pdf

προέβλεπε στο άρθρο 34 παράγραφος 7, ότι η απέλαση αλλοδαπών, που βρίσκονται παράνομα στην Ελλάδα και καταγγέλλουν πράξεις προαγωγής σε πορνεία, μπορεί, με διάταξη του εισαγγελέα πλημμελειοδικών και έγκριση του εισαγγελέα εφετών, να αναστέλλεται έως ότου εκδοθεί αμετάκλητη απόφαση για τις πράξεις που καταγγέθηκαν³⁰⁵.

Ήδη από τις αρχές του 2000 προβλέφθηκε και η δυνατότητα παροχής δωρεάν νομικής συνδρομής στα θύματα της εμπορίας ανθρώπων. Σύμφωνα με το Άρθρο 7, παράγραφος 3 του Νόμου 3226/2004 (ΦΕΚ Α' 24/04-02-2004), τα θύματα, μεταξύ άλλων, *‘εγκλημάτων κατά της ζωής, κατά της προσωπικής ελευθερίας και της γενετήσιας ελευθερίας, οικονομικής εκμετάλλευσης της γενετήσιας ζωής’*, δικαιούνται δωρεάν συνδρομή δικηγόρου που θα συντάξει και θα υποβάλει καταγγελία κατά των διακινητών τους ενώπιον του Εισαγγελέα, καθώς και τη σύνταξη σχετικής αίτησης για να παραστούν ως πολιτικώς ενάγοντες στην ποινική δίκη.

Στη συνέχεια, ψηφίστηκε ο Ν. 3386/2005 (ΦΕΚ Α' 212/23-8-2005) για την *‘είσοδο, διαμονή και κοινωνική ένταξη υπηκόων τρίτων χωρών στην ελληνική επικράτεια’*, που προέβλεπε την παροχή άδειας διαμονής για ανθρωπιστικούς λόγους στα θύματα εμπορίας ανθρώπων. Στα άρθρα 46 έως 52, ορίζεται ότι σε υπήκοο τρίτης χώρας που έχει χαρακτηριστεί θύμα εμπορίας ανθρώπων με πράξη του αρμόδιου Εισαγγελέα, χορηγείται άδεια διαμονής διάρκειας δώδεκα μηνών εφόσον όμως συνεργάζεται στην καταπολέμηση της εμπορίας ανθρώπων, η οποία ανανεώνεται κάθε φορά για ισόχρονο διάστημα προς διευκόλυνση της διενεργούμενης έρευνας ή της ποινικής διαδικασίας. Ταυτόχρονα προβλέπεται για πρώτη φορά η περίοδος επίσκεψης, η οποία όμως δε μπορεί να ξεπερνά τον ένα μήνα, και κατά τη διάρκεια της οποίας τα θύματα έχουν πρόσβαση μόνο σε ιατροφαρμακευτική κάλυψη. Τέλος, προβλέπεται η υποχρέωση των ανακριτικών και εισαγγελικών αρχών να ενημερώσουν το θύμα για τη δυνατότητα και τις προϋποθέσεις απόκτησης της ανωτέρω άδειας διαμονής.

³⁰⁵ ‘7. Η απέλαση αλλοδαπών, που βρίσκονται παράνομα στη Χώρα και καταγγέλλουν πράξεις προαγωγής σε πορνεία, μπορεί, με διάταξη του εισαγγελέα πλημμελειοδικών και έγκριση του εισαγγελέα εφετών, να αναστέλλεται έως ότου εκδοθεί αμετάκλητη απόφαση για τις πράξεις που καταγγέθηκαν. Αν η καταμήνυση αποδειχθεί ψευδής, η απέλαση εκτελείται. Για όσο χρόνο διαρκεί η αναστολή της απέλασης χορηγείται, με απόφαση του Γενικού Γραμματέα Περιφέρειας, άδεια διαμονής κατά παρέκκλιση των διατάξεων του Ν. 2910/2001. Η ανωτέρω άδεια διαμονής επέχει και θέση άδειας εργασίας, χορηγείται για χρονικό διάστημα έξι (6) μηνών και ανανεώνεται για ίσο χρονικό διάστημα ως την έκδοση της αμετάκλητης δικαστικής απόφασης και για τη χορήγηση της δεν απαιτείται η καταβολή του παραβόλου του άρθρου 71. Οι διατάξεις των προηγούμενων εδαφίων εφαρμόζονται αναλόγως και για τις περιπτώσεις του άρθρου 12 του Ν. 3064/2002’.

Ακολούθησε η έκδοση του Ν. 3625/2007 (ΦΕΚ Α' 290/24-12-2007), με τον οποίο η χώρα μας κύρωσε το Προαιρετικό Πρωτόκολλο της Σύμβασης των Ηνωμένων Εθνών για τα Δικαιώματα του Παιδιού σχετικά με την εμπορία παιδιών, την παιδική πορνεία και πορνογραφία. Στο άρθρο 8, προβλέπεται ότι *‘1. Τα Κράτη Μέρη υιοθετούν κατάλληλα μέτρα για την προστασία των δικαιωμάτων και των συμφερόντων των παιδιών θυμάτων, ιδίως: (α) αναγνωρίζοντας την ευπάθεια των παιδιών θυμάτων και προσαρμόζοντας τις διαδικασίες για την αναγνώριση των ιδιαίτερων αναγκών τους, στις οποίες συμπεριλαμβάνονται οι ιδιαίτερες ανάγκες τους ως μαρτύρων, (β) ενημερώνοντας τα παιδιά θύματα για τα δικαιώματά τους, το ρόλο τους και το πλαίσιο, το χρόνο και την πρόοδο της διαδικασίας και την έκβαση των υποθέσεων τους, (γ) επιτρέποντας την παρουσίαση και εξέταση των απόψεων, των αναγκών και των ανησυχιών των παιδιών θυμάτων στη διαδικασία, όταν επηρεάζονται τα προσωπικά τους συμφέροντα, με τρόπο που συνάδει με τους διαδικαστικούς κανόνες της εθνικής νομοθεσίας, (δ) παρέχοντας κατάλληλες υπηρεσίες στήριξης στα παιδιά θύματα, σε όλη τη διάρκεια της νομικής διαδικασίας, (ε) προστατεύοντας, ως αρμόζει, την ιδιωτική ζωή και την ταυτότητα των παιδιών θυμάτων’*. Ταυτόχρονα στο άρθρο 10 παράγραφος 3, προβλέπει ότι *‘Τα Κράτη Μέρη προάγουν την ενίσχυση της διεθνούς συνεργασίας για να αντιμετωπισθούν τα αίτια που βρίσκονται στη ρίζα του προβλήματος, όπως η φτώχεια και η υπανάπτυξη, που συμβάλλουν στο ευάλωτο των παιδιών ως προς την εμπορία παιδιών, την παιδική πορνεία, την παιδική πορνογραφία και τον παιδικό σεξουαλικό τουρισμό’*.

Επιπλέον, ο νόμος αυτός επέφερε την προσθήκη στο άρθρο 323 Α ΠΚ, βάσει της οποίας τιμωρείται πλέον η εμπορία ανθρώπων όταν έχει θανατηφόρο αποτέλεσμα, και προσέθεσε στον Ποινικό Κώδικα το άρθρο 323 Β, με το οποίο ποινικοποιείται ως κακούργημα ο σεξουαλικός τουρισμός, με τη μορφή της οργάνωσης, της χρηματοδότησης, της εποπτείας, αλλά και της διαφήμισης ή της με οποιοδήποτε τρόπο μεσολάβησης σε αυτόν. Ο μετέχων στο ταξίδι με σκοπό τη σεξουαλική συνεύρεση με ανήλικο, τιμωρείται σε βαθμό πλημμελήματος.

Στο Ν. 3625/2007, ενδιαφέρον παρουσιάζει η πρόβλεψη της ευθύνης των νομικών προσώπων για μία σειρά αδικημάτων κατά της προσωπικής και γενετήσιας ελευθερίας, όπως και η εμπορία ανθρώπων που στρέφεται κατά των ανηλίκων, η τέλεση των οποίων επισύρει την επιβολή διοικητικών κυρώσεων, μεταξύ των οποίων η αφαίρεση της άδειας λειτουργίας της επιχείρησης, η απαγόρευση άσκησης επιχειρηματικής δραστηριότητας, ο αποκλεισμός από δημόσιους διαγωνισμούς και μεγάλου ύψους διοικητικά πρόστιμα.

Τέλος, προβλέφθηκαν ειδικές ρυθμίσεις για την ποινική διαδικασία, οι οποίες εισήχθησαν στον Κώδικα Ποινικής Δικονομίας με το άρθρο 226 Α, για την προστασία των ανηλίκων θυμάτων³⁰⁶.

Στη συνέχεια, με το Ν. 3692/2008 (ΦΕΚ Α' 173/25-08-2008) κυρώθηκε η συμφωνία μεταξύ της Ελλάδας και της Αλβανίας για την προστασία και αρωγή των ανηλίκων θυμάτων εμπορίας, η οποία, μεταξύ άλλων, ορίζει δράσεις για την ευαισθητοποίηση της κοινωνίας και την ενημέρωση σχετικά με το φαινόμενο, ενώ προβλέπει την παραπομπή του ανηλίκου σε κέντρο μέριμνας, στο οποίο θα του παρέχεται προστασία, ιατρική αρωγή, ψυχολογική υποστήριξη, εκπαίδευση και διατροφή.

Με το Ν. 3811/2009 (ΦΕΚ Α' 231-18-12-2009), εναρμονίστηκε η ελληνική νομοθεσία με την Οδηγία 2004/80/ΕΚ για την 'Αποζημίωση των θυμάτων εγκλημάτων βίας από πρόθεση και άλλες διατάξεις'. Ο νόμος θεσπίζει την Ελληνική Αρχή Αποζημίωσης, η οποία είναι η αρμόδια αρχή για να αποφασίζει για τα αιτήματα να καταβληθεί αποζημίωση από το Ελληνικό Δημόσιο. Το Άρθρο 3 παράγραφος 1 του Ν. 3811/2009, προβλέπει ρητά το δικαίωμα αποζημίωσης των θυμάτων εμπορίας ανθρώπων από το κράτος. Η αξίωση αποζημίωσης γεννάται 'α) στην περίπτωση που ο δράστης του εγκλήματος δεν διαθέτει τους απαιτούμενους προς τούτο πόρους, από την έκδοση αμετάκλητης καταδικαστικής απόφασης, β) στην περίπτωση που δεν μπορεί να εξακριβωθεί η ταυτότητα του δράστη, από τη θέση της δικογραφίας στο αρχείο αγνώστων δραστών και γ) στην περίπτωση που ο δράστης δεν μπορεί να διωχθεί ποινικά ή να του επιβληθεί ποινή, από τη θέση της δικογραφίας στο αρχείο με πράξη του αρμόδιου εισαγγελέα ή από την έκδοση αμετάκλητου απαλλακτικού βουλεύματος ή από την έκδοση αμετάκλητης αθωωτικής απόφασης ή από την με οποιονδήποτε άλλο τρόπο

³⁰⁶ 'Ανήλικοι μάρτυρες θύματα προσβολής προσωπικής και γενετήσιας ελευθερίας: 1. Κατά την εξέταση, ως μάρτυρα, του ανήλικου θύματος των πράξεων που αναφέρονται στα άρθρα 323Α παρ. 4, 324, 336, 338, 339, 342, 343, 345, 346, 347, 348, 348Α, 349, 351, 351 Α του Ποινικού Κώδικα, διορίζεται ως πραγματογνώμων παιδοψυχολόγος ή παιδοψυχίατρος, και σε περίπτωση έλλειψής τους ψυχολόγος ή ψυχίατρος, χωρίς να εφαρμόζονται κατά τα λοιπά οι διατάξεις των άρθρων 204-208 του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας. 2. Ο παιδοψυχολόγος ή ο παιδοψυχίατρος προετοιμάζει τον ανήλικο για την εξέταση, συνεργαζόμενος προς τούτο με τους προανακριτικούς υπαλλήλους και με τους ικαστικούς λειτουργούς. Για το σκοπό αυτόν χρησιμοποιεί κατάλληλες διαγνωστικές μεθόδους, αποφαινεται για την αντιληπτική ικανότητα και την ψυχική κατάσταση του ανήλικου και διατυπώνει τις διαπιστώσεις του σε γραπτή έκθεση, που αποτελεί αναπόσπαστο στοιχείο της δικογραφίας. 3. Η κατάθεση του ανήλικου συντάσσεται εγγράφως και καταχωρίζεται και σε ηλεκτρονικό οπτικοακουστικό μέσο, όταν αυτό είναι δυνατόν. Η ηλεκτρονική προβολή της κατάθεσης του ανήλικου αντικαθιστά τη φυσική παρουσία του στα επόμενα στάδια της διαδικασίας. 4. Η γραπτή κατάθεση του ανήλικου αναγιγνώσκεται πάντοτε στο ακροατήριο. Αν ο ανήλικος κατά την ακροαματική διαδικασία έχει συμπληρώσει το δέκατο όγδοο έτος, μπορεί να παρίσταται αυτοπροσώπως'.

οριστική περάτωση της υπόθεσης³⁰⁷, και καλύπτει ‘τα ιατρικά έξοδα και νοσήλια, την απώλεια εισοδήματος για εύλογο χρονικό διάστημα και τα έξοδα κηδείας’³⁰⁸. Μέχρι το 2014, κανένα θύμα εμπορίας δεν είχε προσφύγει στην Ελληνική Αρχή Αποζημίωσης³⁰⁹.

Σημαντικές αλλαγές και τροποποιήσεις σε διατάξεις του Ποινικού Κώδικα και του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας, επέφερε ο Ν. 3875/2010 (ΦΕΚ Α’ 158/20-09-2010), με τον οποίο η Ελλάδα κύρωσε τη Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών κατά του Διεθνικού Οργανωμένου Εγκλήματος και τα τρία Πρωτόκολλα που προσαρτήθηκαν σε αυτήν (Πρωτόκολλο του Παλέρμο). Τα σημαντικότερα σημεία αφορούν την τροποποίηση του άρθρου 323Α ΠΚ περί εμπορίας ανθρώπων, ώστε να καλύπτει πλέον την εμπορία ιστών και την εκμετάλλευση προσώπων με τον εξαναγκασμό τους σε επαιτεία³¹⁰, τη δυνατότητα χορήγησης άδειας διαμονής και σε θύματα εμπορίας που δεν συνεργάζονται με τις δικωτικές αρχές³¹¹, την επιμήκυνση της περιόδου περίσκεψης από ένα σε τρεις μήνες³¹² και την επέκταση της εφαρμογής των προστατευτικών διατάξεων της ελληνικής νομοθεσίας για τα θύματα εμπορίας και στα πρόσωπα που χαρακτηρίζονται ως θύματα παράνομης διακίνησης μεταναστών³¹³.

Με το Ν. 4198/2013 (ΦΕΚ Α’ 215/11-10-2013) για την ‘Πρόληψη και καταπολέμηση της εμπορίας ανθρώπων και προστασία των θυμάτων αυτής και άλλες διατάξεις’, ενσωματώθηκε η Ευρωπαϊκή Οδηγία 2011/36/ΕΕ και μέσω αυτής μία ακόμη περισσότερο θυματοκεντρική προσέγγιση του νομοθετικού πλαισίου.

Η σημαντικότερη πρόβλεψη του συγκεκριμένου νόμου είναι η σύσταση ‘Γραφείου Εθνικού Εισηγητή για την εκπόνηση, το συντονισμό και την εφαρμογή εθνικής στρατηγικής στην αντιμετώπιση της εμπορίας ανθρώπων στα επίπεδα της πρόληψης, της καταστολής και της δίωξης των δραστών, καθώς και της προστασίας των θυμάτων εμπορίας, το οποίο υπάγεται απευθείας στον Υπουργό Εξωτερικών’³¹⁴. Στην πραγματικότητα το Γ.ΕΘ.ΕΙΣ. λειτουργεί ως Εθνικός Συντονιστικός Μηχανισμός όλων των συναρμόδιων φορέων και των πιστοποιημένων ΜΚΟ, με στόχο τη συστηματική συνεργασία με το Γραφείο Συντονισμού

³⁰⁷ Άρθρο 3 παράγραφος 2.

³⁰⁸ Άρθρο 8 παράγραφος 2.

³⁰⁹ Νομικός οδηγός καλών πρακτικών για το χειρισμό υποθέσεων εμπορίας ανθρώπων, συμπεριλαμβανομένων των μηχανισμών διεκδίκησης αποζημίωσης, ΚΕΠΑΔ, 2014, σελ. 71.

³¹⁰ Άρθρο δεύτερο, παράγραφος 4.

³¹¹ Άρθρο δεύτερο, παράγραφος 5, άρθρο τέταρτο παράγραφος 2α.

³¹² Άρθρο τέταρτο, παράγραφος 7.

³¹³ Άρθρο τέταρτο, παράγραφος 4.

³¹⁴ Άρθρο 6.

και Δράσης της Ε.Ε. για την αντιμετώπιση της εμπορίας ανθρώπων. Βασική προτεραιότητα του Γ.ΕΘ.ΕΙΣ. αποτέλεσε *‘η δημιουργία του Εθνικού Μηχανισμού Αναφοράς και Παραπομπής Θυμάτων και πιθανών Θυμάτων Εμπορίας Ανθρώπων (Ε.Μ.Α.)*. Ο Ε.Μ.Α. αποτελεί ένα διεθνώς αναγνωρισμένο συνεργατικό «εργαλείο» αναφοράς, μέσω του οποίου, συναρμόδιοι κρατικοί φορείς, διεθνείς οργανισμοί και ανθρωπιστικές οργανώσεις συντονίζουν τις ενέργειες ταυτοποίησης, παραπομπής και αρωγής για την έμπρακτη προστασία θυμάτων και πιθανολογούμενων θυμάτων εμπορίας ανθρώπων³¹⁵. Ο Ε.Μ.Α. συγκροτήθηκε τελικά στα τέλη του 2016 - τρία χρόνια μετά τη νομοθετική πρόβλεψη³¹⁶ της σύστασης, λειτουργίας και εποπτείας Εθνικής Βάσης Δεδομένων και Εθνικού Συστήματος Αναγνώρισης και Παραπομπής Θυμάτων Εμπορίας Ανθρώπων - και θα εξεταστεί κατωτέρω. Περαιτέρω, το Γ.ΕΘ.ΕΙΣ. αναλαμβάνει πρωτοβουλίες για την κατάρτιση των συναρμόδιων φορέων μέσω επιμορφωτικών προγραμμάτων, αλλά και την εκπαίδευση και ενημέρωση του κοινωνικού συνόλου, ενώ από τον Οκτώβριο του 2015 οργανώνει την πολύ-θεματική εκστρατεία κοινωνικής ευαισθητοποίησης «Break the Chain», με αφορμή την Πανευρωπαϊκή Ημέρα Καταπολέμησης της Εμπορίας Ανθρώπων.

Επιπλέον, μεταξύ άλλων τροποποιήσεων του Ποινικού Κώδικα, προβλέφθηκε η δυνατότητα του Εισαγγελέα Πλημμελειοδικών περί προσωρινής ή οριστικής αποχής από την άσκηση ποινικής δίωξης για παραβάσεις των ρυθμίσεων περί αλλοδαπών και προσώπων που εκδίδονται επ’ αμοιβή, καθώς και η αναστολή της απέλασης για τους αλλοδαπούς που καταγγέλλουν αξιόποινες πράξεις στο πλαίσιο της εμπορίας ανθρώπων ή σωματεμπορίας³¹⁷, ενώ ρητή είναι πλέον η θεμελίωση της ευθύνης των νομικών προσώπων για πράξεις εμπορίας ανθρώπων ή σωματεμπορίας, κατά το πρότυπο του Ν. 3625/2007³¹⁸. Ταυτόχρονα, προστέθηκε στον Κώδικα Ποινικής Δικονομίας το άρθρο 226 Β, που αφορά στην ασφάλεια των θυμάτων εμπορίας ανθρώπων και σωματεμπορίας που καταθέτουν ως μάρτυρες σε όλα τα στάδια της ποινικής διαδικασίας³¹⁹. Τέλος, κατοχυρώνεται ρητά το δικαίωμα εύλογης και προσήκουσας αποζημίωσης από το Ελληνικό Δημόσιο για τα θύματα εγκλημάτων εμπορίας ανθρώπων ή σωματεμπορίας που έχουν την κατοικία ή τη συνήθη διαμονή τους στην Ελλάδα ή στο έδαφος άλλου κράτους - μέλους της Ευρωπαϊκής Ένωσης³²⁰.

³¹⁵ <http://www.mfa.gr/exoteriki-politiki/pagkosmiazitimata/paranomi-diakinisi-prosopon.html>

³¹⁶ Άρθρο 6 παράγραφος 7.

³¹⁷ Άρθρο 2 παράγραφος 2.

³¹⁸ Άρθρο 3, παράγραφοι 1 και 2.

³¹⁹ Άρθρο 4 παράγραφος 2.

³²⁰ Άρθρο 5.

Στη συνέχεια, ο Ν. 4216/2013 (ΦΕΚ Α' 266/10-12-2013) κύρωσε τη Σύμβαση του Συμβουλίου της Ευρώπης για τη δράση κατά της Εμπορίας Ανθρώπων, του 2005. Στο άρθρο 6 προβλέπει μέτρα για την αποθάρρυνση της ζήτησης, 'που ευνοεί κάθε είδους εκμετάλλευση ατόμων, και ιδιαίτερα γυναικών και παιδιών, η οποία οδηγεί στην εμπορία ανθρώπων', και επιβάλλει στα συμβαλλόμενα μέρη να λαμβάνουν 'νομοθετικά, διοικητικά, εκπαιδευτικά, κοινωνικά, πολιτιστικά και άλλα μέτρα περιλαμβανομένων των ακόλουθων: α. έρευνα για την αναγνώριση των καλύτερων πρακτικών, μεθόδων και στρατηγικών, β. ενίσχυση της συνειδητοποίησης της ευθύνης και του σημαντικού ρόλου των μέσων ενημέρωσης και της κοινωνίας των πολιτών όσον αφορά στην αναγνώριση της ζήτησης ως μίας εκ των βασικών αιτιών της διακίνησης και εμπορίας ανθρώπων, γ. εκστρατείες ενημέρωσης που περιλαμβάνουν, όπου είναι δυνατό, μεταξύ άλλων, τις δημόσιες αρχές και τους υπεύθυνους χάραξης πολιτικής, δ. προληπτικά μέτρα, περιλαμβανομένων εκπαιδευτικών προγραμμάτων για αγόρια και κορίτσια κατά τα σχολικά τους χρόνια, τα οποία τονίζουν τη μη αποδοχή της διάκρισης λόγω φύλου και τις καταστροφικές της συνέπειες, τη σπουδαιότητα της ισότητας των δύο φύλων και την αξιοπρέπεια και ακεραιότητα κάθε ανθρώπου'. Ταυτόχρονα, στο άρθρο 12 κάνει εκτενή αναφορά στην υποχρέωση των κρατών για αρωγή των θυμάτων: 'Κάθε συμβαλλόμενο μέρος λαμβάνει νομοθετικά ή άλλα μέτρα που απαιτούνται προκειμένου να βοηθά τα θύματα στη σωματική, ψυχολογική και κοινωνική τους αποκατάσταση. Η εν λόγω αρωγή περιλαμβάνει ιδίως: α. βιοτικό επίπεδο ικανό να διασφαλίζει τη διαβίωσή τους, μέσω μέτρων όπως: κατάλληλη και ασφαλής διαμονή, ψυχολογική και υλική υποστήριξη, β. πρόσβαση σε επείγουσα ιατρική θεραπεία, γ. υπηρεσίες μετάφρασης και διερμηνείας, όπου είναι απαραίτητες, δ. συμβουλευτική και ενημέρωση, ιδιαίτερα σε ό,τι αφορά στα νόμιμα δικαιώματά τους και τις υπηρεσίες που υπάρχουν στη διάθεσή τους, σε γλώσσα την οποία καταλαβαίνουν, ε. υποστήριξη προκειμένου να διευκολύνεται η παρουσίαση των δικαιωμάτων και των συμφερόντων τους, καθώς και η ενάσκησή τους σε όλα τα στάδια της ποινικής διαδικασίας, στ. πρόσβαση των παιδιών στην εκπαίδευση'. Επίσης προβλέπει³²¹ τη διασφάλιση εκ μέρους των κρατών της δυνατότητας των θυμάτων σε νομική συνδρομή και δωρεάν νομική βοήθεια, την αποζημίωση των θυμάτων από τους δράστες ή μέσω της δημιουργίας ειδικού ταμείου, τη λήψη μέτρων για την κοινωνική ένταξη των θυμάτων, καθώς και πληροφόρηση για όλες τις δικαστικές και διοικητικές διαδικασίες που τα αφορούν.

³²¹ Άρθρο 15.

Τέλος³²² προβλέπεται η συγκρότηση ομάδας εμπειρογνομόνων για την καταπολέμηση της εμπορίας ανθρώπων (GRETA).

Στη συνέχεια, τα ζητήματα αδειών διαμονής για τα θύματα, η διαδικασία και οι προϋποθέσεις αναγνώρισής τους από την 01/06/2014 και εξής, προβλέφθηκαν στο Ν. 4251/2014 (ΦΕΚ Α' 80/01-4-2014), 'Κώδικας Μετανάστευσης και Κοινωνικής Ένταξης και λοιπές διατάξεις'. Η άδεια για τα θύματα τα οποία συνεργάστηκαν με τις διωκτικές αρχές³²³, χορηγείται με απόφαση του Υπουργού Εσωτερικών, μετά τη σύνταξη της Πράξης Αναγνώρισης, για ένα έτος και ανανεώνεται μέχρις ότου ολοκληρωθεί η ποινική διαδικασία, ενώ παρέχει πρόσβαση στην αγορά εργασίας, ιατρική και ψυχολογική υποστήριξη. Τα θύματα δικαιούνται προθεσμία επίσκεψης τριών μηνών, ώστε να εκτιμήσουν αν θα συνεργαστούν με τις αρχές, ενώ οι αρμόδιες αρχές - εισαγγελικές, αστυνομικές, φορείς κοινωνικής στήριξης - οφείλουν να τα ενημερώνουν για τη δυνατότητά τους να λάβουν άδεια διαμονής. Παρέχεται ωστόσο η δυνατότητα έκδοσης άδειας διαμονής και για θύματα που δε συνεργάζονται με τις αρχές, αλλά αναγνωρίζονται ως θύματα από την εισαγγελική αρχή με πράξη αναγνώρισης, βάσει της ΚΥΑ 30651/2014 (ΦΕΚ Β' 1453 /05-06-2014), 'Καθορισμός κατηγορίας άδειας διαμονής για ανθρωπιστικούς λόγους, καθώς και του τύπου, της διαδικασίας και των ειδικότερων προϋποθέσεων χορήγησής της'.

Στη συνέχεια, συστήθηκε επίσημα το Σεπτέμβριο του 2016 ο Ε.Μ.Α., με την ΚΥΑ 30840/2016 (ΦΕΚ Β' 3003/20-09-2016) και *'συνιστά πλέον το εθνικό εργαλείο συγκέντρωσης των απαραίτητων στοιχείων εντοπισμού και προστασίας θυμάτων, λειτουργώντας παράλληλα ως το πλαίσιο για την ανάπτυξη σταθερής συνεργασίας μεταξύ όλων των εμπλεκόμενων εταίρων. Το Γ.ΕΘ.ΕΙΣ. εποπτεύει τον Ε.Μ.Α., ενώ το Εθνικό Κέντρο Κοινωνικής Αλληλεγγύης (Ε.Κ.Κ.Α.) έχει αναλάβει τη διαχειριστική μέριμνα του Μηχανισμού'*³²⁴. Κεντρικό επιχειρησιακό συντονιστή του Εθνικού Μηχανισμού Αναφοράς, αποτελεί το Ε.Κ.Κ.Α., που συνιστά τον κύριο φορέα παροχής αρωγής και φιλοξενίας των θυμάτων εμπορίας ανθρώπων. Είναι δε πολύ σημαντική η πρόβλεψη³²⁵ της ανάπτυξης και τήρησης πλήρως ενημερωμένου ηλεκτρονικού μητρώου θυμάτων, τα στοιχεία του οποίου θα διατίθενται στο Γ.ΕΘ.ΕΙΣ., καθώς θα ωφελήσει την οργάνωση και συνεργασία όλων των φορέων και μη κυβερνητικών

³²² Άρθρα 36-38.

³²³ Άρθρα 49-56.

³²⁴ <http://www.mfa.gr/exoteriki-politiki/pagkosmiazitimata/paranomi-diakinisi-prosopon.html>

³²⁵ Άρθρο 4.

οργανώσεων, οι οποίες μέχρι την πλήρη συγκρότηση του ΕΜΑ τηρούσαν η καθεμία το δικό της αρχείο θυμάτων.

Τέλος, όπως πρόσφατη είναι η κύρωση της Οδηγίας 2012/29 για τα θύματα, με το Ν. 4478/2017 (ΦΕΚ Α' 91/23-06-2017), όπου αναλυτικά προβλέπονται τα δικαιώματα πληροφόρησης, υποστήριξης και προστασίας των θυμάτων, ενώ περιέχει διατάξεις περί αποκαταστατικής δικαιοσύνης, πρόσβαση στην οποία δικαιούται να έχει το θύμα εφόσον δεχθεί τη δυνατότητα αυτή, μετά από τρεις εβδομάδες περίσκεψης του³²⁶. Καθώς ο νόμος

³²⁶ Άρθρο 63: 1. Για την προφύλαξη του θύματος από δευτερογενή και επαναλαμβανόμενη θυματοποίηση και από εκφοβισμό, κατά την παροχή ενδεχόμενων υπηρεσιών αποκαταστατικής δικαιοσύνης, όπου αυτές προβλέπονται από ειδικότερες διατάξεις:

α) Τα μέτρα αποκαταστατικής δικαιοσύνης προσφέρονται από προσωπικό εκπαιδευμένο να αναγνωρίζει τις μεταβλητές επιπτώσεις της προσφοράς στο θύμα και να αξιολογεί τις ιδιαίτερες ανάγκες του. Στο θύμα παρέχονται πληροφορίες σχετικά με το πού μπορεί να έχει πρόσβαση σε ανεξάρτητη στήριξη και συμβουλές. Το θύμα αποφασίζει για το αν δέχεται ή απορρίπτει την προσφορά μετά την παρέλευση τουλάχιστον τριών (3) εβδομάδων από την πρόταση της προσφοράς, ώστε να διασφαλίζεται η ελεύθερη και εν επιγνώσει συναίνεσή του, η οποία μπορεί να ανακληθεί οποτεδήποτε.

β) Με την επιφύλαξη της αρμοδιότητας και λειτουργικής και προσωπικής ανεξαρτησίας των αρμοδίων δικαστικών και εισαγγελικών αρχών, οι διαδικασίες αποκαταστατικής δικαιοσύνης εφαρμόζονται μόνο αν είναι προς το συμφέρον του θύματος και τα μέτρα αποσκοπούν να αποκαταστήσουν τη ζημία που υπέστη το θύμα από την τέλεση της αξιόποινης πράξης και να αποφευχθεί η πρόκληση περαιτέρω ζημίας.

γ) Ο δράστης πρέπει να έχει αναγνωρίσει τα βασικά περιστατικά της υπόθεσης.

δ) Το θύμα λαμβάνει πλήρεις και αντικειμενικές πληροφορίες σχετικά με τη διαδικασία και την πιθανή έκβαση της εν λόγω διαδικασίας, καθώς και σχετικά με τις διαδικασίες ελέγχου της εφαρμογής ενδεχόμενης συμφωνίας και τα αποτελέσματα αυτής.

ε) Στο θύμα προσφέρεται υποστήριξη πριν, κατά τη διάρκεια και μετά τη συμμετοχή σε οποιαδήποτε διαδικασία εφαρμογής μέτρων αποκαταστατικής δικαιοσύνης.

στ) Στο θύμα που προτιμά να μην συναντήσει τον δράστη, δίνεται η επιλογή της έμμεσης διαμεσολάβησης ή οποιοδήποτε άλλο κατάλληλο μέτρο εκτός αν οι αρμόδιες δικαστικές ή εισαγγελικές αρχές κρίνουν άλλως. Η τυχόν διαφορετική απόφαση πρέπει να είναι αιτιολογημένη. Σε κάθε περίπτωση, ο τυχόν πληρεξούσιος δικηγόρος του δράστη δύναται να υποβάλλει ερωτήσεις προς το θύμα δια μέσου του ενεργούντος τη διαδικασία της διαμεσολάβησης.

ζ) Οι συνομιλίες στις διαδικασίες αποκαταστατικής δικαιοσύνης που δεν διεξάγονται δημοσίως, είναι εμπιστευτικές και δεν δημοσιοποιούνται στη συνέχεια, εκτός αν συμφωνούν τα εμπλεκόμενα μέρη ή αν αυτό επιβάλλεται από λόγους υπέρτερου δημόσιου συμφέροντος κατά την κρίση της αρμόδιας δικαστικής ή εισαγγελικής αρχής.

η) Κάθε συμφωνία που συνάπτεται εκουσίως από αμφότερα τα μέρη και επικυρώνεται από τον αρμόδιο δικαστή ή εισαγγελέα με σύμπραξη γραμματέα, έχει την αποδεικτική δύναμη δημοσίου εγγράφου, μπορεί δε να λαμβάνεται υπόψη σε οποιοδήποτε στάδιο της ποινικής διαδικασίας μεταξύ των ίδιων διαδίκων.

θ) Κατά τη διαδικασία αποκαταστατικής δικαιοσύνης, μπορούν να παρέχονται στο θύμα ή στον δράστη, περισσότερες από μία ακροάσεις, κατόπιν αίτησης των τελευταίων, έτσι ώστε να είναι πλήρως κατανοητή η διαδικασία και τα αποτελέσματα αυτής.

ι) Το θύμα που έλαβε μέρος στη διαδικασία μέτρων αποκαταστατικής δικαιοσύνης ενημερώνεται για τη δυνατότητα του δράστη να εκπληρώσει τους όρους της συμφωνίας.

ια) Κατά τη διαδικασία αποκαταστατικής δικαιοσύνης παρέχονται στα διάδικα μέρη πληροφορίες που είναι επωφελείς για αμφότερα τα μέρη.

ιβ) Κατά τη διαδικασία αποκαταστατικής δικαιοσύνης αμφότερα τα διάδικα μέρη μπορούν να παρίστανται με συνήγορο ή και αυτοπροσώπως.

έχει εφαρμογή ελάχιστους μήνες, είναι ακόμη αδύνατο να εκτιμηθεί πώς θα εφαρμοστεί και ακόμη περισσότερο πώς θα λειτουργήσει για τα θύματα η συγκεκριμένη πρόβλεψη.

Όσον αφορά τη νομοθεσία ειδικότερα για την παροχή υπηρεσιών από εκδιδόμενα πρόσωπα, αυτή όπως αναφέρθηκε, προσεγγίζει το γερμανολλανδικό μοντέλο, καθώς αναγνωρίζει την παροχή σεξουαλικών υπηρεσιών ως επάγγελμα και ορίζει τις ειδικότερες προϋποθέσεις υπό τις οποίες ένα πρόσωπο δύναται να το ασκεί, έχοντας λάβει πιστοποιητικό άσκησης επαγγέλματος.

Πρέπει να αναφερθεί³²⁷ ότι η επιλογή του ‘διακανονιστικού συστήματος’, ήτοι ενός συστήματος που συνοψίζεται στο τρίπτυχο ‘περιορισμός της πορνείας- περιφρούρηση της ηθικής- προστασία της Δημόσιας Υγείας’, έγινε στην Ελλάδα το 1836 και ίσχυσε μέχρι το 1955. Κύρια χαρακτηριστικά του ήταν ότι η αναγνώριση επισήμως το επάγγελμα της πόρνης και η καταγραφή τις γυναίκες υπό τις ιδιότητές τους ως πορνών 2) η νομιμοποίηση της ομαδικής εκμετάλλευσης της πορνείας εντός των οίκων ανοχής 3) η επιβολή υποχρεωτικής ιατρικής εξέτασης στις αναγνωρισμένες πόρνες και η υποχρεωτική θεραπεία τους 4) ότι ο χαρακτηρισμός και αποχαρακτηρισμός μιας γυναίκας ως πόρνης, επιβάλεται από ειδική διοικητική επιτροπή, η οποία επίσης χορηγεί ή αφαιρεί άδεια λειτουργίας πορνείων’. Το σύστημα αυτό άρχισε να δέχεται δριμεία κριτική, μεταξύ άλλων, ως ‘ανάξιο για έναν πολιτισμένο κόσμο, αφού παραβιάζει βασικές αρχές του δικαίου’³²⁸. Αν και καταργήθηκε το 1955, μία απλή επισκόπηση των διατάξεων του νομοθετικού πλαισίου για την πορνεία στην Ελλάδα σήμερα, αναδεικνύει τα κοινά μεταξύ του πρώτου νομοθετικού καθεστώτος και του σημερινού - απουσιάζει πλήρως μόνο το δεύτερο χαρακτηριστικό, ο περιορισμός της πορνείας σε συγκεκριμένα μέρη, κυρίως μέσω του εγκλεισμού των πορνών σε μέρη όπως τα Βούρλα.

Οι σχετικές προβλέψεις βρίσκονται στο Ν. 2734/1999 (ΦΕΚ Α’ 161/05-08-1999), όπου επίσης προβλέπεται πως οι δήμοι και οι κοινότητες καθορίζουν με απόφασή τους τον αριθμό των αδειών εγκατάστασης και χρήσης οικήματος όπου θα ασκείται το εν λόγω επάγγελμα, ‘με βάση τις ιδιαίτερες τοπικές συνθήκες και ανάγκες, που σχετίζονται κυρίως με τον πληθυσμό τους και τη σύνθεση αυτού, την ύπαρξη στρατοπέδων, λημανιών και

2. Οι υπηρεσίες υποστήριξης και φροντίδας θυμάτων, όταν ενδείκνυται η εφαρμογή διαδικασίας αποκαταστατικής δικαιοσύνης, ενθαρρύνουν το θύμα να επισκεφθεί τις υπηρεσίες αποκαταστατικής δικαιοσύνης’.

³²⁷ Γρ. Λάζος, ‘Πορνεία και διεθνική σωματεμπορία στη σύγχρονη Ελλάδα’, εκδόσεις Καστανιώτη, Αθήνα, 2001, σελ. 61-62.

³²⁸ Γρ. Λάζος, ό.π., σελ. 68.

βιομηχανικών μονάδων, καθώς και με την ανάπτυξη εμπορικών ή άλλων δραστηριοτήτων που επιβάλλουν απασχόληση ή διέλευση ατόμων από άλλες περιοχές³²⁹. Οι προϋποθέσεις για την παροχή πιστοποιητικού άσκησης επαγγέλματος, εξειδικεύτηκαν λίγους μήνες μετά, με την ΚΥΑ 38449/1999 (ΦΕΚ Β' 2056/24-11-1999) και μετέπειτα με το Ν. 4861/2001 (ΦΕΚ Β' 206/02-03-2001), ενώ η διαδικασία ιατρικού ελέγχου προβλέφθηκε αναλυτικά, με την υπουργική απόφαση Β1/οικ.660 (ΦΕΚ Β' 198/22-02-2000).

Αν και στην πραγματικότητα, αναγνωρίζεται η πορνεία ως επάγγελμα με τον ανωτέρω νόμο, εν τέλει, μετά από σχετική συζήτηση στη Βουλή, 'συμφωνήθηκε ότι πρέπει να αντιμετωπιστεί ως βιοποριστική δραστηριότητα, που όμως δεν είναι επάγγελμα προς όφελος της κοινωνίας, αλλά και διότι σε συνάρτηση με την πορνεία, λέξεις όπως 'επάγγελμα' και 'ωράριο' δεν ηχούν όμορφα'³³⁰. Παρατηρείται επιπλέον ότι ο νόμος ψηφίστηκε το 1999 - τη χρονιά που 'η διεθνική σωματεμπορία και η εξαναγκαστική πορνεία αλλοδαπών γυναικών και παιδιών, μεσουρανούν, έχοντας γνωρίσει θεαματική άνοδο επί μία δεκαετία: ουσιαστικά το 1999 η εξαναγκαστική πορνεία αποτελεί την κυρίαρχη μορφή πορνείας στην Ελλάδα'³³¹.

³²⁹ Άρθρο 3.

³³⁰ Γρ. Λάζος, ό.π., σελ. 81.

³³¹ Γρ. Λάζος, ό.π., σελ. 82.

Εφαρμογή και αξιολόγηση του εθνικού θεσμικού πλαισίου

Βάσει των υποχρεώσεων που έχει θεσπίσει το ανωτέρω νομικό πλαίσιο, συγκροτείται ένα αναλυτικό και πλήρες πλαίσιο προστασίας των θυμάτων, που καθορίζεται από τις ανάγκες τους, μετά την αναγνώριση και ταυτοποίησή τους ως θύματα εμπορίας ανθρώπων, και οδηγεί στην παραπομπή και την υποστήριξή τους, ώστε να λάβουν ιατρική και ψυχολογική υποστήριξη, υπηρεσίες στέγασης, νομική υποστήριξη, πιθανόν αποζημίωση και νομιμοποίηση των διοικητικών τους εγγράφων, ενίοτε επαναπατρισμό και υποστήριξη στις χώρες προέλευσης.

Βάσει των αναγκαιοτήτων αυτών, διακρίνονται τρία βασικά στάδια για τη θεσμική αντιμετώπιση και υποστήριξη των θυμάτων³³². Προτεραιότητα έχει το στάδιο άμεσης διαχείρισης της κρίσης, όπου είναι αναγκαία η κάλυψη πρακτικών αναγκών, όπως ο ρουχισμός ή η τροφή, η παροχή προστασίας και ασφάλειας, η παροχή στέγασης και η εγκατάσταση σε ξενώνα, η συνοδεία για παροχή ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης, η βοήθεια κατά τη διάρκεια των άμεσων ποινικών διαδικασιών, η άδεια προσωρινής παραμονής, η εύρεση και παροχή διερμηνείας. Στη συνέχεια, ακολουθεί το στάδιο αντιμετώπισης ψυχο-κοινωνικών προβλημάτων και καθορισμού προσωπικών και ρεαλιστικών στόχων, όπου το θύμα λαμβάνει ψυχολογική υποστήριξη, νομική συμβουλευτική και συνδρομή, πληροφορίες και προληπτική ιατρική και νοσηλευτική, συμμετέχει σε προγράμματα ενδυνάμωσης με τη διαμεσολάβηση ΜΚΟ ή άλλων φορέων. Τελευταίο είναι το στάδιο της κοινωνικής επανένταξης και του προσδιορισμού μακροπρόθεσμων στόχων. Στα πλαίσια αυτά το θύμα ενημερώνεται για τις πιθανές επιλογές του, όπως η ενσωμάτωση στη χώρα προορισμού ή ο επαναπατρισμός στη χώρα προέλευσης, η συμβουλευτική περί απασχόλησης, η προετοιμασία και στήριξη για ένα ανεξάρτητο και αυτάρκες μέλλον, τα προγράμματα εκμάθησης ελληνικής γλώσσας, τα σεμινάρια επαγγελματικής κατάρτισης και εξεύρεσης εργασίας, η παροχή βοήθειας και υποστήριξης για μετακίνηση σε περίπτωση επαναπατρισμού.

³³² Παπαγιαννόπουλου Μ.- Μαρκούσης Η., ό.π., σελ. 19 επ.

Η πλήρωση αυτών των αναγκαιοτήτων, προβλέπεται ρητώς από το εκτενές πλέγμα νομοθετικών διατάξεων που παρατέθηκαν. Στο σημείο αυτό επομένως, θα επιχειρηθεί μία αναγκαία αξιολόγηση της εφαρμογής του ανωτέρω νομοθετικού πλαισίου προστασίας των θυμάτων και της πλήρωσης ή μη από τις ελληνικές αρχές και φορείς των στόχων που αυτό θέτει, αντλώντας στοιχεία αφενός από διεθνείς ή ευρωπαϊκές εκθέσεις και το Ε.Δ.Δ.Α., αφετέρου από συνεντεύξεις με επαγγελματίες που δραστηριοποιούνται στο πεδίο και εφαρμόζουν στην πράξη το πλαίσιο αυτό.

GRETA

Η πρώτη αξιολόγηση της χώρας μας από τους εμπειρογνώμονες της GRETA³³³ δημοσιεύθηκε στις 18 Οκτωβρίου 2017³³⁴ και δεν είναι ιδιαίτερα θετική, επισημαίνοντας σοβαρά παθογενή χαρακτηριστικά, όσον αφορά την εφαρμογή του θεσμικού πλαισίου από τις ελληνικές αρχές. Βέβαια, αναγνωρίζεται η προσπάθεια της χώρας να εκπληρώσει τις υποχρεώσεις της στην καταπολέμηση της εμπορίας ανθρώπων, μέσα από συνεχείς νομοθετικές τροποποιήσεις τα χρόνια από το 2002 και εξής, που εξελίσσουν τη νομοθεσία, ενώ τονίζεται η δημιουργία, το Σεπτέμβριο του 2016, του Ε.Μ.Α. και του Γ.ΕΘ.ΕΙΣ. το 2013.

Παρόλα αυτά, σημειώνει την έλλειψη μιας εθνικής στρατηγικής κατά της εμπορίας ανθρώπων ή ενός σχεδίου δράσης, από το 2012. Επισημαίνει ότι άμεσα πρέπει να τεθεί σε προτεραιότητα ένα νέο εθνικό σχέδιο δράσης και μία εθνική στρατηγική, συνοδευόμενα από ένα μηχανισμό ελέγχου της εφαρμογής τους. Στο σημείο αυτό, αξίζει να αναφερθεί ότι το 2002, το (τότε) Υπουργείο Δημόσιας Τάξης εκπόνησε ενημερωτικό εγχειρίδιο για το χειρισμό σχετικών υποθέσεων, καθώς και σχέδιο *‘επιχειρησιακής διυπηρεσιακής δράσης για την αντιμετώπιση της παράνομης διακίνησης ανθρώπων με την ονομασία ΙΛΑΕΙΡΑ, σκοπός του οποίου ήταν η συντονισμένη και αποτελεσματική ανταπόκριση όλων των εμπλεκομένων στην καταπολέμηση του φαινομένου φορέων, μέσω κοινών επιχειρήσεων πανελλαδικής εμβέλειας’*³³⁵. Το σχέδιο αυτό είναι πλέον ουσιαστικά ανενεργό, καθώς δεν έχει επικαιροποιηθεί έκτοτε,

³³³ Σελίδα 96-97 της παρούσας.

³³⁴ ‘Report concerning the implementation of the Council of Europe Convention on Action against Trafficking in Human Beings by Greece’, ό.π., σελ. 7-8.

³³⁵ Παπαγιαννόπουλου Μ., ό.π., σελ. 26.

και για το λόγο αυτό προτείνεται η αξιολόγηση, επαναλειτουργία και επικαιροποίησή του από το Γ.ΕΘ.ΕΙΣ. και εξειδικευμένες ΜΚΟ³³⁶.

Ταυτόχρονα, οι εμπειρογνώμονες της GRETA, εκτιμούν - σαφώς υπό το βάρος μίας ακόμα καταδίκης της χώρας μας, η οποία εξετάζεται κατωτέρω - ότι πρέπει η εθνική στρατηγική να έχει ως στοχοθεσία αφενός την ενδυνάμωση της δράσης ενάντια στην εμπορία ανθρώπων για το σκοπό της εργασιακής εκμετάλλευσης, και αφετέρου την υποστήριξη σε όλα τα θύματα της εμπορίας ανθρώπων για όλες τις μορφές εκμετάλλευσης, συμπεριλαμβανομένων των εικονικών γάμων, των παράνομων υιοθεσιών, της υποχρεωτικής εγκληματικότητας και της αφαίρεσης οργάνων και ιστών. Ιδίως για το τελευταίο, γίνεται επίκληση σε αναφορές γυναικών από τη Βουλγαρία, οι οποίες ανέφεραν ότι υπήρξαν θύματα εμπορίας με το σκοπό των παράνομων υιοθεσιών ή της αφαίρεσης ωαρίων³³⁷. Παράλληλα προτείνουν την τροποποίηση του νομοθετικού πλαισίου, ώστε να περιλαμβάνει ρητώς την οικιακή δουλειά μεταξύ των μορφών εκμετάλλευσης που προκύπτουν στα πλαίσια της εμπορίας ανθρώπων, καθώς θεωρείται ότι η παράλειψη τυποποίησης της συγκεκριμένης εγκληματικής παράβασης στο εθνικό μας δίκαιο, οδηγεί σε δυσκολίες συμμόρφωσης με τις θετικές υποχρεώσεις του κράτους υπό το άρθρο 4 της ΕΣΔΑ³³⁸. Τέλος, σε σχέση με το νομικό πλαίσιο, η GRETA θεωρεί ότι πρέπει να εξασφαλιστεί η πλήρης συμμόρφωση με τις υποχρεώσεις του άρθρου 4 της Συμβάσης του Συμβουλίου της Ευρώπης για την ποινικοποίηση της εμπορίας παιδιών, και ότι η ρητή αναφορά στο νόμο ότι η συναίνεση ενός θύματος εμπορίας ανθρώπων στην εκμετάλλευσή του, είναι αδιάφορη για οποιοδήποτε από τα μέσα που χρησιμοποιούνται, θα βελτιώνει την εφαρμογή των διατάξεων ενάντια στην εμπορία ανθρώπων.

Περαιτέρω, η GRETA θεωρεί ότι οι ελληνικές αρχές πρέπει να βελτιώσουν τις προσπάθειές τους να αποτρέψουν τη ζήτηση των υπηρεσιών των θυμάτων εμπορίας για κάθε μορφή εκμετάλλευσης, και να τονίσουν, σε συνεργασία με ΜΚΟ, συνδικαλιστικές ενώσεις και τον ιδιωτικό τομέα, την ποινικοποίηση της εν γνώσει χρήσης των υπηρεσιών αυτών των

³³⁶ 'Κατάθεση συστάσεων/ προτάσεων για το σχεδιασμό στοχευμένων πολιτικών και την εφαρμογή δράσεων με στόχο την καταπολέμηση του φαινομένου trafficking, ενώπιον της συνεδρίασης της Επιτροπής Ισότητας, Νεολαίας και Δικαιωμάτων του Ανθρώπου', 2015, σελ. 9, διαθέσιμο σε: <http://www.southeastsafenet.eu/sites/default/files/%CE%9A%CE%BF%CE%B9%CE%BD%CF%8C%20%CE%A5%CF%80%CF%8C%CE%BC%CE%BD%CE%B7%CE%BC%CE%B1%20%CE%BC%CE%B5%20%CF%84%CE%B9%CF%82%20%CE%A3%CF%85%CF%83%CF%84%CE%AC%CF%83%CE%B5%CE%B9%CF%82%20%CE%B3%CE%B9%CE%B1%20%CF%84%CF%81%CE%B1%CF%86%CE%B9%CE%BA%CE%B9%CE%BD%CE%B3%CE%BA.pdf>

³³⁷ Σελ. 24 παράγραφος 69.

³³⁸ Σελ. 7-8 και 18, παράγραφος 47 της αναφοράς.

ατόμων, με έμφαση στις εφοδιαστικές αλυσίδες και την οικιακή εργασία³³⁹. Φυσικά, αποτυπώνεται η σύνδεση μιας αποτελεσματικής λειτουργίας του συγκροτημένου θεσμικού πλαισίου υπό το συντονισμό του Γ.ΕΘ.ΕΙΣ., με μία επένδυση σε αυτό, και σε οικονομικούς πόρους και σε ανθρώπινο δυναμικό.

Ταυτόχρονα, προτρέπει τις ελληνικές αρχές να ενδυναμώσουν την πρόληψη, μέσα από μέτρα κοινωνικής και οικονομικής ενδυνάμωσης των ευάλωτων ομάδων, ιδίως των αιτούντων άσυλο, των μεταναστών, των ασυνόδευτων ανηλίκων και των παιδιών που διαμένουν στο δρόμο. Ιδίως για τους ανήλικους, προτείνεται η ψυχολογική τους υποστήριξη και ενσωμάτωση στο εκπαιδευτικό σύστημα, ενώ τονίζεται αφενός η αναγκαιότητα να υλοποιηθεί ένα σύστημα επιτροπείας για τα παιδιά χωρίς γονική μέριμνα και να τροποποιηθεί το σύστημα καταγραφής των γεννήσεων ώστε να μειώσει τον κίνδυνο μη καταχώρησης των νεογέννητων παιδιών, και αφετέρου η αναγκαιότητα βελτίωσης της υποστήριξης στα παιδιά θύματα, τη συνεκτίμηση των ειδικών τους αναγκών, την αντιμετώπιση της εξαφάνισης παιδιών και την κατάργηση της διοικητικής τους κράτησης για λόγους που σχετίζονται με την πολιτική της μετανάστευσης³⁴⁰.

Ο προβληματισμός για την αντιμετώπιση των πλέον ευάλωτων μεταξύ των προσφυγικών πληθυσμών, ήτοι των ασυνόδευτων ανηλίκων, γυναικών και ανθρώπων με αναπηρίες, αντιστοιχεί και με σχετικό προβληματισμό που τέθηκε ενώπιον του Συμβουλίου της Ευρώπης με σχετική αναφορά, το Μάρτιο του 2016³⁴¹. Εκεί αναφέρεται ότι μία από τις μεγαλύτερες προκλήσεις, δεδομένων των πρόσφατων αφίξεων των 50.000 προσφύγων και μεταναστών, είναι η κάλυψη των αναγκών τους σε στέγαση, λόγω ιδίως της *‘εξαιρετικής ευαλωτότητας’* πολλών από αυτών, καθώς τα δύο τρίτα των αφίξεων αφορούν γυναίκες και παιδιά, με πολλές γυναίκες με παιδιά να ταξιδεύουν χωρίς άλλη συνοδεία, άλλες να έχουν αρκετά παιδιά μαζί τους, άλλες να βρίσκονται σε κατάσταση εγκυμοσύνης, ενώ πολλά άτομα στις πρόσφατες αφίξεις, έχουν σοβαρές αναπηρίες.

Σύμφωνα με την GRETA, ένα ακόμη προβληματικό σημείο στην εφαρμογή των νομοθετικών προβλέψεων, είναι η διαδικασία αναγνώρισης ενός θύματος επίσημα, η οποία μπορεί να κρατήσει από 6 μέχρι 12 μήνες, ενώ διαπιστώνεται ότι έχουν υπάρξει λίγες υποθέσεις αναγνωρισμένων θυμάτων εμπορίας ανθρώπων για το σκοπό της εργασιακής τους

³³⁹ Σελίδα 31.

³⁴⁰ Σελίδα 34 παράγραφοι 122-125.

³⁴¹ Report of the fact-finding mission by Ambassador Tomáš Boček, ό.π..

εκμετάλλευσης, παρόλη την ύπαρξη αναφορών για καταναγκαστική εργασία στους τομείς της γεωργίας, του τουρισμού, της παραγωγής ποτών και τροφίμων και της οικιακής εργασίας. Προτείνεται μάλιστα³⁴² ότι, για να βελτιωθεί η διαδικασία αναγνώρισης, πρέπει να παρασχεθεί η δυνατότητα σε μία σειρά φορέων, μεταξύ των οποίων εξειδικευμένων ΜΚΟ, κοινωνικών λειτουργών και επιθεωρητών εργασίας, να διεξάγουν αναγνωρίσεις. Θεωρείται ότι τα αναγνωρισμένα θύματα, όπως τα μεγέθη αυτών έχουν αναφερθεί ανωτέρω με τα στατιστικά της ΕΛΑΣ, δεν προσεγγίζουν επουδενί την πραγματικότητα, λόγω δυσκολιών στην αναγνώριση των θυμάτων, προβλημάτων στη συλλογή δεδομένων³⁴³ αλλά και ανεπαρκή προσοχή στα θύματα της εμπορίας προς το σκοπό της εργασιακής εκμετάλλευσης. Παράλληλα εντοπίζεται μία διασύνδεση μεταξύ της οικονομικής κρίσης και των προγραμμάτων λιτότητας που υιοθετήθηκαν στην Ελλάδα από το 2009, με την υψηλή ανεργία και την απορρύθμιση της αγοράς εργασίας, που με τη σειρά τους αυξάνουν την ευάλωτοτητα στην εμπορία ανθρώπων και την εκμετάλλευση³⁴⁴. Σημαντική είναι μάλιστα η παρατήρηση, ότι το 14% των 1.545 μεταναστών που έφτασαν στην Ευρώπη από τον Ιούνιο μέχρι το Σεπτέμβριο του 2016 μέσω της μεσογειακής οδού, ήτοι της Ελλάδας, και εξετάστηκαν, εμφάνισαν τουλάχιστον έναν ενδείκτη εκμετάλλευσης ή εμπορίας ανθρώπων σε κάποιο σημείο του ταξιδιού³⁴⁵, αλλά παρόλα αυτά δεν υπάρχει καμία πληροφορία για θύμα εμπορίας ανθρώπων αναγνωρισμένο μεταξύ των αιτούντων άσυλο. Σε κάθε περίπτωση, καταγράφηκε η αδυναμία των αρχών να προσκομίσουν στοιχεία για τον αριθμό των θυμάτων τα οποία, αν και δε συνεργάστηκαν, αναγνωρίστηκαν ως θύματα εμπορίας ανθρώπων βάσει ψυχιατρικών ή ψυχολογικών αναφορών, λόγω της έλλειψης μηχανοργάνωσης στο σύστημα απονομής ποινικής δικαιοσύνης.

Επιπλέον, η αναφορά διαπιστώνει ότι σπάνια εφαρμόζεται η περίοδος περίσκεψης των τριών μηνών, ενώ μάλιστα δεν υπάρχουν στατιστικά στοιχεία για την απονομή της

³⁴² Παράγραφος 136.

³⁴³ Τονίζεται ότι η συλλογή δεδομένων είναι αποσπασματική και χωρίς συνοχή, ενώ τα δεδομένα συγκεντρώνονται από πολλές διαφορετικές αρχές και ΜΚΟ, καθώς η δημιουργία μιας κοινής βάσης δεδομένων από το Γ.ΕΘ.ΕΙΣ. έχει καθυστερήσει λόγω της έλλειψης χρηματοδότησης - παράγραφος 86.

³⁴⁴ Σελ. 11 παράγραφος 14, σελ. 23 παράγραφος 67.

³⁴⁵ 'Analysis: Flow Monitoring Surveys – the Human trafficking and Other Exploitative Practices Prevalence Indication Survey', IOM, Reporting Period, June to September 2016, σελ. 3, διαθέσιμο σε:

http://migration.iom.int/docs/Analysis_-_Flow_Monitoring_and_Human_trafficking_Surveys_in_the_Mediterranean_and_Beyond_-_6%20October_2016.pdf

περιόδου περίσκεψης³⁴⁶, και προτρέπει τις ελληνικές αρχές να ενημερώνουν συστηματικά τα πιθανά θύματα για τη δυνατότητά τους να χρησιμοποιούν αυτή την περίοδο περίσκεψης, η οποία πρέπει να τους χορηγείται αποτελεσματικά. Πρωτοβουλίες προτείνονται και σε σχέση με τη χορήγηση άδειας διαμονής στα θύματα εμπορίας ανθρώπων - ανεξαρτήτως του αν συνεργάστηκαν ή όχι με τις αρχές - στα οποία πρέπει να εξασφαλίζεται η δυνατότητά τους να αποκτήσουν μία ανανεώσιμη άδεια διαμονής με αποτελεσματικό τρόπο, καθώς δεν έχει υπάρξει μέχρι τώρα καμία περίπτωση παροχής άδειας διαμονής για ανθρωπιστικούς λόγους σε θύμα εμπορίας ανθρώπων. Εκτιμάται ότι οι εισαγγελείς είναι απρόθυμοι να εφαρμόσουν αυτή τη δυνατότητα.

Παρατηρείται επίσης ότι δεν υπάρχει μία κεντρική βάση δεδομένων για όλα τα ποινικά και αστικά δικαστήρια η οποία θα επέτρεπε να διεξαχθεί έρευνα σε σχέση με τις αποζημιώσεις των θυμάτων από τους δράστες. Παρόλα αυτά, βάσει στοιχείων από ΜΚΟ και δικηγόρους, δεν έχει υπάρξει καμία υπόθεση επιδίκασης αποζημίωσης σε θύμα από τους δράστες, και για το λόγο αυτό προτείνονται παρεμβάσεις για την καλύτερη νομική υποστήριξη και συνδρομή των θυμάτων³⁴⁷. Συμπληρωματικά, όσον αφορά τις παροχές στα θύματα, καταγράφηκε ότι, αν και υπάρχουν δομές φιλοξενίας για γυναίκες και ανήλικους που υπήρξαν θύματα trafficking, δεν υπάρχουν αντίστοιχες δομές φιλοξενίας για άντρες που υπήρξαν θύματα trafficking, και προτείνεται η ανάληψη δράσεων και όσον αφορά την παροχή σε αυτούς κατάλληλης στέγης³⁴⁸.

Τέλος, ούτε η εφαρμογή της αρχής της μη τιμώρησης του θύματος φαίνεται να είναι ικανοποιητική σε σχέση με τη Σύμβαση³⁴⁹, με αποτέλεσμα να προτείνεται στις ελληνικές αρχές να λάβουν επιπλέον μέτρα για την εξασφάλιση της ατιμωρησίας των θυμάτων για την εμπλοκή τους σε παράνομες δραστηριότητες, στις οποίες υποχρεώθηκαν να προβούν από τους δράστες της εις βάρος τους διακίνησης. Τα μέτρα αυτά, πρέπει να περιλαμβάνουν τη σωστή ενημέρωση των αστυνομικών και εισαγγελικών αρχών, αλλά και νομοθετικές παρεμβάσεις, ώστε να μην προαπαιτείται η καταγγελία του θύματος για τις εναντίον του πράξεις, για την αποχή από την άσκηση ποινικής δίωξης. Η σωστή ενημέρωση επαγγελματιών, ιδίως αστυνομικών, εισαγγελέων, δικαστών, επιθεωρητών εργασίας, κοινωνικών λειτουργών και διοικητικού προσωπικού στα κέντρα υποδοχής μεταναστών και

³⁴⁶ Παράγραφος 168.

³⁴⁷ Παράγραφος 188.

³⁴⁸ Παράγραφος 164.

³⁴⁹ Επίσης Ν. Μπεχλιβάνη, ό.π., σελ. 364.

αιτούντων άσυλο, θεωρείται αναγκαία, ιδίως στο βαθμό που διαπιστώθηκε ότι οι αστυνομικοί - με την εξαίρεση όσων εργάζονται στις εξειδικευμένες μονάδες anti-trafficking - δεν έχουν καμία εκπαίδευση για την αναγνώριση θυμάτων trafficking. Το ίδιο διαπιστώθηκε και για εισαγγελείς και δικαστές, οι οποίοι δε γνωρίζουν τα δικαιώματα και τις ανάγκες των θυμάτων της εμπορίας ανθρώπων, ενώ έχει συστηματοποιηθεί η γνώση και τα κριτήρια αναγνώρισης των θυμάτων, μεταξύ άλλων, και από τη Eurojust³⁵⁰. Αντίστοιχα διαπιστώθηκε ότι δεν υπάρχει εκπαίδευση στους επιθεωρητές εργασίας και στα κέντρα υποδοχής³⁵¹.

Η αναφορά καταλήγει ότι πρέπει να προτεραιοποιηθεί ο εντοπισμός των κενών στη διαδικασία της έρευνας και της δίωξης υποθέσεων εμπορίας ανθρώπων, ώστε να διασφαλίζεται η ταχεία διεξαγωγή της δίκης και οι αποτελεσματικές και ανάλογες του αδικήματος καταδίκες, καθώς κρίνεται ανησυχητικός ο χαμηλός αριθμός των τελεσίδικων καταδικαστικών αποφάσεων για παραβιάσεις της εμπορίας ανθρώπων και η σχεδόν παντελής έλλειψη τελεσίδικων καταδικαστικών αποφάσεων για εμπορία ανθρώπων με το σκοπό της εργασιακής εκμετάλλευσης τους. Σύμφωνα δε με πρόσφατη έκθεση³⁵² που επικαλείται η GRETA, στην Ελλάδα οι μετανάστες εργάτες συχνά υποφέρουν από καταχρηστικές εργασιακές σχέσεις, με περιστατικά όπως οι πυροβολισμοί το 2013 στη Μανωλάδα, να είναι απλά το αποκορύφωμα μηνών εκμετάλλευσης και παραμέλησης του μεταναστευτικού πληθυσμού.

US Department of State

Στην εκτενή ετήσια αναφορά του για την κατάσταση της εμπορίας ανθρώπων παγκοσμίως, το Υπουργείο Εξωτερικών των Η.Π.Α.³⁵³ κατατάσσει την Ελλάδα στην

³⁵⁰ Prosecuting THB for the Purpose of Labour Exploitation REPORT, Eurojust, THB Project Team, December 2015, σελ. 3-6 και 15, διαθέσιμο σε: https://ec.europa.eu/anti-trafficking/sites/antitrafficking/files/report_on_prosecuting_thb_for_the_purpose_of_labour_exploitation_en_1.pdf

³⁵¹ Σελ. 26 παράγραφοι 82-83.

³⁵² ECRI REPORT ON GREECE (fifth monitoring cycle), Adopted on 10 December 2014, Published on 24 February 2015, σελ. 30, διαθέσιμο σε: <https://www.coe.int/t/dghl/monitoring/ecri/Country-by-country/Greece/GRC-CbC-V2015-001-ENG.pdf>

³⁵³ Trafficking in persons report, JUNE 2017, ό.π., σελ. 184-186.

κατηγορία Tier 2³⁵⁴, καθώς εκτιμά ότι έγιναν σημαντικές προσπάθειες σε σχέση με την προηγούμενη περίοδο. Σημαντικό ρόλο σε αυτήν την εκτίμηση, είχε η δημιουργία του E.M.A.. Συγκεκριμένα αναφέρεται ότι *‘παρά την οικονομική κρίση στην Ελλάδα και την εισροή μεταναστών και προσφύγων, που δημιούργησαν ένα σημαντικό περιορισμό στους κρατικούς πόρους, η κυβέρνηση επέδειξε αυξανόμενες προσπάθειες, δημιουργώντας έναν Εθνικό Μηχανισμό Αναφοράς και οργανώνοντας ομάδες εργασίας για να καθορίσουν τους ρόλους και τις ευθύνες όλων των σχετικών φορέων’*.

Όμως, αν και αναγνωρίζει την προσπάθεια του Γ.Ε.Θ.Ε.ΙΣ. για το συντονισμό μίας στρατηγικής καταπολέμησης της εμπορίας ανθρώπων, παρατηρεί ότι μειώθηκαν οι έρευνες, οι διώξεις και οι καταδίκες (ιδίως οι καταδίκες των διακινητών, από 34 το 2015 σε 9 το 2016), ενώ ταυτόχρονα ήταν εξαιρετικά ανεπαρκείς οι διαδικασίες εντοπισμού και εκτίμησης ευαλωτότητας στα σημεία εισόδου μεταναστών και στα camps. Συγκεκριμένα αναφέρεται ότι, αν και η κυβέρνηση, είτε ξεχωριστά είτε σε συνεργασία με διεθνείς οργανισμούς και ΜΚΟ, εκπαιδευσε νομικούς, αξιωματούχους σε γραφεία μετανάστευσης, κοινωνικούς λειτουργούς, επιθεωρητές εργασίας και εργαζόμενους στην υγεία, στην αναγνώριση των θυμάτων εμπορίας ανθρώπων - συμπεριλαμβανομένων πιθανών θυμάτων μεταξύ προσφύγων και μεταναστών - οι διαδικασίες αναγνώρισης και ευαλωτότητας στα σημεία εισόδου μεταναστών και στα camps ήταν ανεπαρκείς και βιαστικές. Επομένως, όπως ήταν λογικό, μειώθηκε και η προστασία των θυμάτων, καθώς αναγνωρίστηκαν 11 θύματα λιγότερα από ότι το 2015, ενώ η ελληνική κυβέρνηση δε μπορούσε να καθορίσει ακριβώς τη χρηματοδότηση που αφιερώθηκε αποκλειστικά στην προστασία των θυμάτων. Άλλωστε, κρίνεται ότι έλειπαν οι ενεργείς προσπάθειες αναγνώρισης θυμάτων μεταξύ ευάλωτων ασυνόδευτων ανηλίκων, με αποτέλεσμα ασυνόδευτοι ανήλικοι, ιδίως από το Αφγανιστάν, να εμπλέκονται σε ‘σεξ επιβίωσης’ στην Αθήνα και να είναι εξαιρετικά ευάλωτοι στην εμπορία ανθρώπων. Επίσης σημειώνεται ότι αφενός κανένα θύμα δεν έχει λάβει αποζημίωση ή αποκατάσταση από το δράστη, αφετέρου οι ποινικές διαδικασίες διήρκεσαν χρόνια, εμποδίζοντας τη συνεργασία των θυμάτων και των μαρτύρων, ιδίως με δεδομένο ότι η κυβέρνηση δεν έδωσε χρήματα για ταξιδιωτικά έξοδα, ώστε να μπορούν να παρακολουθήσουν την ακροαματική διαδικασία. Στη δυσκολία απονομής δικαιοσύνης προστίθενται η έλλειψη των προβλεπόμενων οπτικοακουστικών μέσων για κατάθεση από

³⁵⁴ Η κατηγορία αυτή αφορά κράτη τα οποία δεν εκπληρώνουν όλες τις προϋποθέσεις για την εξάλειψη της εμπορίας ανθρώπων, αλλά κάνουν σοβαρές προσπάθειες να το καταφέρουν.

απόσταση, η επιμονή των δικαστών να απαιτούν τα θύματα να παρουσιάζονται αυτοπροσώπως στο δικαστήριο, και η μη παροχή πλήρους προστασίας στα θύματα μάρτυρες. Και σε αυτήν την έκθεση τονίζεται η χρονοβόρα διαδικασία για την απόκτηση αδειών παραμονής από τα θύματα.

Περαιτέρω, αν και ανανωρίζεται ότι οι αξιωματικοί του anti-trafficking χρησιμοποιούν εξελιγμένες ανακριτικές τεχνικές και επιθεωρούν συχνά οίκους ανοχής, μπαρ και χώρους μασάζ, όντας σε εξαιρετική συνεργασία με ΜΚΟ, παρατηρείται ότι οι μη εξειδικευμένοι κυβερνητικοί αξιωματούχοι και αστυνομικοί, είχαν άγνοια στην κατανόηση του πώς ο συναισθηματικός έλεγχος και ο ψυχολογικός καταναγκασμός μπορούν να χρησιμοποιηθούν για να αποκτήσει κάποιος τη συναίνεση ενός θύματος. Άλλωστε, παρά την εξαιρετική τους συνεργασία με τη μονάδα anti-trafficking, οι ΜΚΟ αναφέρουν ότι υπήρχε εκ μέρους των δυνάμεων επιβολής του νόμου, μία διστακτικότητα στην αναφορά θυμάτων σε υποστηρικτικές υπηρεσίες που παρείχαν ΜΚΟ, λόγω έλλειψης επισήμων διαδικασιών αναφοράς, οι οποίες να τις ενσωματώνουν. Ταυτόχρονα αναφέρεται η έλλειψη εξειδικευμένων καταφύγιων για θύματα εμπορίας ανθρώπων, με την εξαίρεση ενός ξενώνα από ΜΚΟ που παρείχε καταφύγιο ειδικά για γυναίκες θύματα. Όσον αφορά θύματα σε αγροτικές περιοχές, αυτά είχαν ελάχιστη πρόσβαση σε υποστηρικτικές υπηρεσίες, και συχνά φιλοξενούνταν σε αστυνομικά τμήματα, νοσοκομεία, ή δε λάμβαναν καθόλου βοήθεια. Οι άντρες θύματα μπορούσαν να στεγαστούν σε έναν ξενώνα ΜΚΟ για σεξουαλικά εκμεταλλευόμενους άντρες, σε βραχείας διάρκειας κυβερνητικά καταφύγια για αιτούντες άσυλο ή σε ξενώνες αστέγων. Τα παιδιά θύματα, ενώ στεγάζονταν σε ξενώνες, δε στεγάζονταν σε εξειδικευμένες εγκαταστάσεις για θύματα εμπορίας. Οι παρατηρήσεις αυτές, αναδεικνύουν την αναποτελεσματικότητα των δομών φιλοξενίας για τα θύματα, τη στιγμή μάλιστα που ο ΔΟΜ έχει εκδώσει αναλυτικό εγχειρίδιο για τη λειτουργία των ξενώνων για την υποστήριξη των θυμάτων trafficking³⁵⁵. Θετικό βήμα συνιστά η παρατήρηση ότι η κυβέρνηση δεν κράτησε, δε φυλάκισε, δεν τιμώρησε με πρόστιμο ή οποιοδήποτε άλλο τρόπο, θύματα εμπορίας ανθρώπων για παράνομες πράξεις που διέπραξαν λόγω του ότι ήταν θύματα trafficking.

³⁵⁵ THE IOM HANDBOOK ON Direct Assistance for Victims of Trafficking, 2007, σελ. 109-179 (:109-115), διαθέσιμο σε: http://publications.iom.int/system/files/pdf/iom_handbook_assistance.pdf

Όσον αφορά την πρόληψη, καταγράφεται η έλλειψη εθνικού σχεδίου δράσης για την αντιμετώπιση της εμπορίας ανθρώπων, αν και αξιολογείται θετικά η αναφορά του Γ.ΕΘ.ΕΙΣ. ότι υπήρξε μία αύξηση στις τηλεφωνικές γραμμές που ανέφεραν περιστατικά εμπορίας ανθρώπων, με τη συμβολή και πελατών της πορνείας που ανέφεραν πιθανά θύματα trafficking στους οίκους ανοχής.

Οι συστάσεις που γίνονται για τη χώρα αφορούν ‘την έρευνα, τη δίωξη και την καταδίκη των διακινητών - μεταξύ των οποίων και αξιωματούχων που εμπλέκονται σε εμπορία ανθρώπων - την αύξηση των προσπαθειών αναγνώρισης θυμάτων μεταξύ ευάλωτων πληθυσμών και παραπομπής τους σε εξειδικευμένες υπηρεσίες, την παροχή εξειδικευμένης εκπαίδευσης σε δικαστές, εισαγγελείς και αστυνομικούς για τις έρευνες και τις διώξεις της εμπορίας ανθρώπων, την καθιέρωση επίσημων διαδικασιών για τον Ε.Μ.Α. - μεταξύ των οποίων την επισημοποίηση υπηρεσιών από ΜΚΟ και διεθνείς οργανισμούς - την ενδυνάμωση της παροχής εξειδικευμένων υπηρεσιών, ιδίως ξενώνων και ψυχοκοινωνικής υποστήριξης για ενηλίκους άντρες και παιδιά, την εφαρμογή διατάξεων για την προστασία μαρτύρων, την τοποθέτηση κεφαλαίων σε ένα ταμείο αποζημίωσης για τα θύματα και ενημέρωσή τους για το δικαίωμά τους αυτό, και το σχεδιασμό ενός εθνικού πεδίου δράσης’.

ΕΔΔΑ

Η επαρκής κατανόηση των εναντίον της χώρας μας καταδικών από το ΕΔΔΑ για την παραβίαση του άρθρου 4 της ΕΣΔΑ, απαιτεί κάποιες αρχικές παρατηρήσεις σχετικά με τις έννοιες του άρθρου 4³⁵⁶ και τη νομολογία του ΕΔΔΑ τα τελευταία χρόνια σε σχέση με αυτό, καθώς στη διατύπωση του άρθρου δεν περιέχεται κάποια συγκεκριμένη αναφορά στο human trafficking³⁵⁷.

³⁵⁶ ‘1. Ουδείς δύναται να κρατηθή εις δουλείαν ή ειλωτείαν. 2. Ουδείς δύναται να υποχρεωθή εις αναγκαστικήν ή υποχρεωτικήν εργασίαν. 3. Δεν θεωρείται ως "αναγκαστική ή υποχρεωτική εργασία" υπό την έννοιαν του παρόντος άρθρου: α) πάσα εργασία ζητούμενη παρά προσώπου κρατουμένου συμφώνως προς τας διατάξεις του άρθρου 5 της παρούσης Συμβάσεως ή κατά την διάρκειαν της υπό όρους απολύσεώς του. β) πάσα υπηρεσία στρατιωτικής φύσεως ή, εις την περίπτωσιν των εχόντων αντιρρήσεις συνειδήσεως εις τας χώρας όπου τούτο αναγνωρίζεται ως νόμιμον, πάσα άλλη υπηρεσία εις αντικατάστασιν της υποχρεωτικής στρατιωτικής υπηρεσίας. γ) πάσα υπηρεσία ζητούμενη εις περίπτωσιν κρίσεων ή θεομηνιών, αι οποίαι απειλούν την ζωήν ή την ευδαιμονίαν του συνόλου. δ) πάσα εργασία ή υπηρεσία απαρτίζουσα μέρος των τακτικών υποχρεώσεων του πολίτου’.

³⁵⁷ S. Scarpa, ό.π., σελ. 138.

Καταρχήν, διευκρινίζεται ότι οι απόλυτες απαγορευτικές (ή αρνητικές) αρχές³⁵⁸ του άρθρου 4, με την επιφύλαξη της παρ. 3 - η οποία προβλέπει εξαιρέσεις που βασίζονται στο κοινό συμφέρον και την αρχή της κοινωνικής αλληλεγγύης³⁵⁹ - δεν επιδέχονται καμία εξαίρεση και κανέναν περιορισμό. Περαιτέρω, η έλλειψη εννοιολογικού προσδιορισμού της ειλωτίας, της δουλείας και της αναγκαστικής εργασίας, συνεπάγεται την εννοιολόγηση και οριοθέτηση αυτών με τη συνδρομή άλλων διεθνών νομικών κειμένων³⁶⁰. Άλλωστε, η εξαρχής υιοθέτηση της ανωτέρω απόλυτης απαγόρευσης του άρθρου 4, αποτύπωσε την αντίδραση 'ενάντια στον τρόπο των στρατοπέδων συγκέντρωσης και της υποχρεωτικής εργασίας του Δεύτερου Παγκοσμίου Πολέμου'³⁶¹ και επομένως αναφέρεται σε ένα όλως διαφορετικό ιστορικό πλαίσιο. Ο δυναμικός όμως χαρακτήρας της ΕΣΔΑ, η ερμηνεία της σε αρμονία και με άλλους κανόνες και αρχές του Διεθνούς δικαίου και επομένως η αλληλεξάρτησή της και με άλλα νομικά κείμενα³⁶², επιτρέπει την ένταξη σε αυτήν των σύγχρονων μορφών αναγκαστικής εργασίας, χωρίς να θεωρείται αναγκαίο από το Δικαστήριο να προσδιορίσει αν η εμπορία ανθρώπων συγκεκριμένα εντάσσεται σε κάθε εξεταζόμενη περίπτωση, στη δουλεία, την υποχρεωτική εργασία ή την ειλωτία.

Άλλωστε, ερμηνευτικό οδηγό για το άρθρο 4, αποτελεί η έννοια των θετικών υποχρεώσεων, η οποία από το 1980 και εξής, σταδιακά παγιώνεται στη νομολογία του ΕΔΔΑ - κατά το Σατλάνη, 'οι θετικές υποχρεώσεις σημαίνουν ότι τα ατομικά και πολιτικά

³⁵⁸ Steven Greer, 'The European Convention on Human Rights. Achievements, Problems and Prospects', 2006, New York, Cambridge University Press, σελ. 232.

³⁵⁹ Λ. Κοτσαλής, 'ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΣΥΜΒΑΣΗ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ ΚΑΙ ΠΟΙΝΙΚΟ ΔΙΚΑΙΟ', 2014, Νομική Βιβλιοθήκη, σελ. 106.

³⁶⁰ Σύμβαση 29 ενάντια στην καταναγκαστική εργασία (1930) και Σύμβαση κατάργησης της καταναγκαστικής εργασίας (1957) του Διεθνή Οργανισμού Εργασίας, Οικουμενική Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (1948), Σύμβαση κατά της Δουλείας (1926), Συμπληρωματική Σύμβαση για την απαγόρευση της δουλείας, του εμπορίου σκλάβων, των ιδρυμάτων και των πρακτικών που προσομοιάζουν σε δουλεία (1956), Κ. Magliveras, 'Combating trafficking in persons - the role and action of international organisations', Ant. N. Sakkoulas Publishers, Athens - Komotini, 2007, σελ. 14-15, ΕΔΔΑ Iversen v. Norway (1963), Van der Musselle v. Belgium (1984), Alastair Mowbay, 'Cases and materials on the European Convention on Human Rights', 2007, New York, Oxford University Press, σελ. 230-231, Jacobs, White & Ovey, 'The European Convention on Human Rights', 2010, New York, Oxford University Press, σελ. 111. Σε μία διάκριση της δουλείας και της ειλωτίας, επιχείρησε να προβεί το ΕΔΔΑ στην υπόθεση Siliadin v. France (2005), λαμβάνοντας υπόψη την 'κλασσική έννοια' της δουλείας της Σύμβασης του 1926 - Harris, O'Boyle & Warbrick, 'Law of the European Convention on Human Rights', 2009, New York, Oxford University Press, σελ. 113.

³⁶¹ G. B. Merrills, A. H. Robertson, 'Human Rights in Europe', 2001, Manchester, σελ. 47 επ.

³⁶² Guide on Article 4 of the European Convention on Human Rights - prohibition of slavery and forced labor, Council of Europe/ European Court of human rights, 2017, σελ. 5, παράγραφοι 5-7, διαθέσιμο σε:

http://www.echr.coe.int/Documents/Guide_Art_4_ENG.pdf

δικαιώματα δεν απαγορεύουν μόνο στα κρατικά όργανα να προβούν σε συμπεριφορές αντίθετες με το περιεχόμενό τους... αλλά επιπλέον επιβάλλουν σε αυτά το καθήκον να λαμβάνουν τα κατάλληλα νομοθετικά, διοικητικά και δικαστικά μέτρα, ώστε αφενός να διευκολύνουν και να διασφαλίζουν την αποτελεσματική άσκηση και απόλαυση του συγκεκριμένου δικαιώματος και αφετέρου να προστατεύουν το δικαίωμα, αποτρέποντας προσβολές και επεμβάσεις εκ μέρους τρίτων (ιδιωτών)³⁶³. Οι υποχρεώσεις αυτές βέβαια δεν είναι απεριόριστες³⁶⁴.

Οι ανωτέρω παρατηρήσεις πρέπει να ειπωθούν υπό το πρίσμα του ίδιου του ΕΔΔΑ, το οποίο σημειώνει ότι 'Η έλλειψη ρητής αναφοράς στην εμπορία ανθρώπων στη Σύμβαση, δεν προκαλεί έκπληξη. Η Σύμβαση εμπνεύστηκε από την Οικουμενική Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, που διακηρύχθηκε από τη Γενική Συνέλευση των Ηνωμένων Εθνών το 1948, η οποία δεν έκανε καμία ευθεία αναφορά στην εμπορία ανθρώπων. Στο δικό της άρθρο 4, η Διακήρυξη απαγόρευε τη δουλεία και το εμπόριο δούλων σε όλες τους τις μορφές. Κατά την εκτίμηση του άρθρου 4, δε θα πρέπει να αμεληθούν τα ειδικά χαρακτηριστικά της ΕΣΔΑ ή το γεγονός ότι η Σύμβαση είναι ένα ζωντανό όργανο το οποίο πρέπει να μεταφραστεί υπό το πρίσμα των σημερινών συνθηκών. Οι ολοένα και αυξανόμενες απαιτήσεις για την προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και των θεμελιωδών ελευθεριών απαιτούν, αναγκαστικά, μεγαλύτερη σταθερότητα όταν εκτιμούν παραβιάσεις θεμελιωδών αξιών των δημοκρατικών κοινωνιών³⁶⁵.

Εμβληματική απόφαση με την οποία το ΕΔΔΑ επεξεργάστηκε αναλυτικά την έννοια των θετικών υποχρεώσεων, ήταν η απόφαση *Rantsev v. Russia and Cyprus* (2010)³⁶⁶. Το

³⁶³ Σατλάνης Χρ., 'Οι θετικές υποχρεώσεις των κρατικών αρχών για τη διασφάλιση και την προστασία των δικαιωμάτων του ανθρώπου στη νομολογία του ΕΔΔΑ', Νομικό Βήμα, 2010, τεύχος 58, σελ. 1634-1651 (1634).

³⁶⁴ *Storck v. Germany*, 2005, *Budayeva v. Russia*, 2008, *Powell and Rayner v. United Kingdom*, 1990, Σατλάνης Χρ., ό.π., σελ. 1636.

³⁶⁵ Factsheet ECHR 'Trafficking in human beings', Μάρτιος 2017, διαθέσιμο σε: http://www.echr.coe.int/Documents/FS_Trafficking_ENG.pdf

³⁶⁶ *Rantsev v. Russia and Cyprus*, Application no. 25965/04. Τα πραγματικά περιστατικά έχουν ως εξής: Η κα Rantseva, κόρη του προσφεύγοντος, εισήλθε το Μάρτιο του 2001 στην Κύπρο με βίζα καλλιτέχνιδας, για λογαριασμό ενός ιδιοκτήτη καμπαρέ. Την ημέρα που άρχισε την εργασία της, έφυγε από τον διαμέρισμα όπου διέμενε με την πρόθεση να επιστρέψει στη Ρωσία. Ο εργοδότης της την εντόπισε λίγες ημέρες μετά και την οδήγησε στην αστυνομία υποστηρίζοντας ότι παράνομα βρισκόταν στη χώρα. Η αστυνομία, αφού κράτησε άνευ νόμιμου λόγου την κα Rantseva περί τη μία ώρα, την 'παρέδωσε' στον εργοδότη της, για να βρεθεί νεκρή ελάχιστες ώρες μετά. Οι Κυπριακές αρχές δε διερεύνησαν σε κανένα στάδιο την πιθανότητα να ήταν θύμα εμπορίας ανθρώπων. Κατέληξαν – αποκλείοντας τον πατέρα από τη διαδικασία και μην αξιοποιώντας τη σύμβαση αμοιβαίας δικαστικής συνδρομής με τη Ρωσία - ότι επρόκειτο για ατύχημα. Ο πατέρας προσέφυγε στο ΕΔΔΑ, διαμαρτυρόμενος ότι οι κυπριακές αρχές δεν είχαν προστατεύσει την κόρη του από τη σωματεμπορία και δεν τιμώρησαν τους υπεύθυνους για το θάνατό της, και ότι οι ρωσικές αρχές δεν διερεύνησαν τη διακίνηση της κόρης του και δεν την προστάτευσαν από την εμπορία (Τ. Κυριαζή,

ΕΔΔΑ έκρινε ότι απαιτείται μία ολιστική προσέγγιση στην καταπολέμηση του φαινομένου, που περιλαμβάνει το συνδυασμό μέτρων πρόληψης της εμπορίας, προστασίας των θυμάτων και τιμωρίας των διακινητών. Επομένως, οι θετικές υποχρεώσεις των κρατών δεν περιλαμβάνουν μόνο την τιμώρηση των ενόχων, η οποία συνιστά μία μόνο από τις πτυχές των υποχρεώσεών τους, αλλά και την ασφάλεια των θυμάτων όσο είναι στις επικράτειές τους, την εκπαίδευση των αρμόδιων υπηρεσιών και την εφαρμογή ολοκληρωμένων πολιτικών ενάντια στη σωματεμπορία. Έκρινε μάλιστα ότι το άρθρο 4 παραβιάστηκε και από τη Ρωσία, καθώς στο διασυνοριακό εμπόριο ανθρώπων, οι παράνομες πράξεις διαπράττονται στη χώρα προορισμού, στη χώρα διέλευσης και στη χώρα προέλευσης των θυμάτων - όπου κατεξοχήν γίνεται η στρατολόγηση – και επομένως η έλλειψη διερεύνησης των επιμέρους πράξεων της σωματεμπορίας που τελέστηκαν στο έδαφος της Ρωσίας, συνιστά παραβίαση της δικονομικής υποχρέωσης για διεξαγωγή έρευνας. Περαιτέρω το ΕΔΔΑ αξιώνει τη λήψη επιχειρησιακών μέτρων και την ενίσχυση της διακρατικής συνεργασίας, καθώς τα κράτη οφείλουν να συνεργάζονται αποτελεσματικά, όταν πρόκειται για διασυνοριακή εμπορία³⁶⁷.

Η απόφαση Chowdury and Others v. Greece

Στην υπόθεση *Chowdury and Others v. Greece* (2017)³⁶⁸, το ΕΔΔΑ έκρινε ότι οι προσφεύγοντες είχαν γίνει θύματα καταναγκαστικής εργασίας και ότι η Ελλάδα είχε παραβιάσει το άρθρο 4 της ΕΣΔΑ.

*Πραγματικά Περιστατικά*³⁶⁹

Οι προσφεύγοντες, 42 μετανάστες από το Μπανγκλαντές οι οποίοι το 2013 διέμεναν στην Ελλάδα χωρίς άδεια εργασίας και προσλήφθηκαν να εργαστούν στην παραγωγή φράουλας στη Μανωλάδα, ζούσαν σε πρόχειρα παραπήγματα φτιαγμένα από χαρτόνι, νάιλον και καλάμια, χωρίς τουαλέτες και τρεχούμενο νερό. Τους είχαν υποσχεθεί ημερομίσθιο 22 ευρώ για επτά ώρες εργασίας και 3 ευρώ ανά πρόσθετη ώρα, μείον 3 ευρώ την ημέρα για την

'Εμπορία Ανθρώπων – ΕΔΔΑ – Υπόθεση Rantsev κατά Κύπρου και Ρωσίας', Ποινική Δικαιοσύνη, 2010, τεύχος 5, 568-580, Επισκόπηση νομολογίας ΕΔΔΑ, ΕΕΕυρΔ, 2010, τεύχος 3, σελ. 445, Κοτσαλής Λ., ό.π., L. McGregor, Applying the definition of torture to the acts of non-State actors: the case of trafficking in human beings, Human Rights Quarterly, 2014, σελ. 228).

³⁶⁷ Κοτσαλής Λ., ό.π.σελ. 108, Χειρδάρης Β., 'ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΗ ΤΗΣ ΝΟΜΟΛΟΓΙΑΣ ΤΟΥ ΕΔΔΑ ΤΟΥ 2010- Μία συνοπτική παρουσίαση των σημαντικότερων αποφάσεων', Νομικό Βήμα, 2011, τεύχος 59, σελ. 463-470 (467).

³⁶⁸ Προσφυγή αριθ. 21884/15

³⁶⁹ Παράγραφοι 5-31.

τροφή. Εργάζονταν στα θερμοκήπια από τις 7.00 μέχρι τις 19.00, όλες τις ημέρες, κάτω από τον έλεγχο ενόπλων φυλάκων που πληρώνονταν από τον επικεφαλής της παραγωγικής μονάδας, ενώ οι εργοδότες τους είχαν προειδοποιήσει ότι δε θα κατέβαλλαν τους μισθούς τους παρά μόνον αν συνέχιζαν να εργάζονται γι' αυτούς. Σε τρεις περιπτώσεις οι εργάτες απήργησαν προκειμένου να διεκδικήσουν την καταβολή των μισθών τους, αλλά ματαίως. Όταν οι εργοδότες έφεραν άλλους μετανάστες από το Μπανγκλαντές για να εργαστούν στις καλλιέργειες, 100- 150 εργάτες, φοβούμενοι ότι δεν θα πληρώνονταν, κατευθύνθηκαν προς τους δύο εργοδότες που ήταν παρόντες και ζήτησαν τα οφειλόμενα ημερομίσθιά τους. Ένας από τους ένοπλους φρουρούς άνοιξε τότε πυρ κατά των εργατών τραυματίζοντας σοβαρά 30.

Στην ποινική διαδικασία που ξεκίνησε η αστυνομία σε σχέση με τους τραυματίες, χρησιμοποιήθηκαν ως διερμηνείς συμπατριώτες των προσφευγόντων, ορισμένοι από τους οποίους τελούσαν σε σχέση εργασίας με τους υπόπτους. Κατόπιν αιτήματος του εισαγγελέα του Αρείου Πάγου, ασκήθηκε δίωξη, μεταξύ άλλων, και για εμπορία ανθρώπων στη βάση του άρθρου 323Α ΠΚ. ενώ οι 35 τραυματίες εργάτες αναγνωρίστηκαν ως θύματα εμπορίας ανθρώπων και έλαβαν τη σχετική άδεια παραμονής. Όταν λίγες ημέρες μετά εμφανίστηκαν στην εισαγγελία οι υπόλοιποι εργάτες, καταγγέλλοντας ότι είχαν υπάρξει και αυτοί θύματα εμπορίας ανθρώπων, ο εισαγγελέας απέρριψε την καταγγελία τους και τόνισε ότι αν ήταν πράγματι θύματα, θα είχαν προσφύγει αμέσως στις αστυνομικές αρχές όπως είχαν πράξει και οι υπόλοιποι 35, απορρίπτοντας τον ισχυρισμό τους ότι είχαν φοβηθεί και είχαν εγκαταλείψει τα παραπήγματα τους. Η έφεσή τους απορρίφθηκε.

Οι εργοδότες παραπέμφθηκαν σε δίκη για το αδίκημα της εμπορίας ανθρώπων και αθώωθηκαν. Κατά τη συζήτηση στο ακροατήριο, ένας από τους μάρτυρες, αστυνομικός, δήλωσε ότι μία ή δύο ημέρες πριν από το συμβάν του πυροβολισμού, κάποιοι εργάτες είχαν μεταβεί στο αστυνομικό τμήμα για να καταγγείλουν την άρνηση των εργοδοτών τους να τους καταβάλουν τα ημερομίσθιά τους. Το δικαστήριο έκρινε ότι οι όροι εργασίας είχαν γίνει γνωστοί σε όλους τους εργάτες, οι οποίοι τους είχαν αποδεχθεί, κρίνοντάς τους ικανοποιητικούς, ότι η διενέργεια πράξεων εκφοβισμού θα είχε υποχρεώσει τους μηνυτές να εγκαταλείψουν τον χώρο εργασίας τους, ότι η περιγραφή των πράξεων ήταν ιδιαίτερα ασαφής και αόριστη και ότι κατά τον ελεύθερο χρόνο τους, αυτοί μπορούσαν να κυκλοφορούν ελεύθερα στην περιοχή. Η απόφαση κατέστη αμετάκλητη μετά την άρνηση του Αρείου Πάγου να ασκήσει αναίρεση.

Εκτιμήσεις του ΕΔΔΑ

Το ΕΔΔΑ επισημαίνει με την απόφασή του³⁷⁰ την ύπαρξη εκθέσεων από το Συνήγορο του Πολίτη σε σχέση με την κατάσταση στην περιοχή της Μανωλάδας, και συγκεκριμένα ότι ήδη από το 2008 και σε συνέχεια πολλών άρθρων που είχαν δημοσιευθεί στον γραπτό και τον ηλεκτρονικό τύπο³⁷¹, απηύθυνε σε πολλά υπουργεία και κρατικούς οργανισμούς, καθώς και στην εισαγγελία, έκθεση που γνωστοποιούσε τις διαπιστώσεις του σχετικά με την κατάσταση που επικρατούσε στην Μανωλάδα και διατύπωνε συστάσεις ενόψει της βελτίωσής της. Ο Συνήγορος του Πολίτη βεβαίωσε ότι *‘οι σχέσεις εργασίας χαρακτηρίζονταν από μία ανεξέλεγκτη εκμετάλλευση των μεταναστών, η οποία κατά την άποψή του θύμιζε εκείνη των πρώτων ετών της βιομηχανικής επανάστασης, και διέπονταν από την φυσική και οικονομική εξουσία των εργοδοτών. Σημείωνε ότι ομάδες ευάλωτων ατόμων θίγονταν και ότι το Κράτος απουσίαζε πλήρως’*.

Περαιτέρω, το ΕΔΔΑ αξιοποιεί έκθεση για την Ελλάδα, η οποία εκδόθηκε στο πλαίσιο ενός προγράμματος με τίτλο *‘η καταπολέμηση της εμπορίας ανθρώπων – πέραν (2011)’* από το Κέντρο Επανένταξης των μεταναστών εργαζομένων με την υποστήριξη της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, στην οποία γίνεται αναφορά σε περιστατικό τον Απρίλιο του 2008, όπου *‘1.500 εργάτες αρνήθηκαν να εργαστούν και συγκεντρώθηκαν στην πλατεία του χωριού για να ζητήσουν την καταβολή των οφειλομένων ημερομισθίων τους και μία αύξηση του ημεομισθίου σε 30 ευρώ. Τη δεύτερη ημέρα αυτής της «απεργιακής» κινητοποίησης, συνδικαλιστές του κομμουνιστικού κόμματος προσέφεραν τη στήριξή τους στους μετανάστες, και οι ένοπλοι επιστάτες των παραγωγών επιτέθηκαν και χτύπησαν συνδικαλιστές, τους οποίους θεωρούσαν ως υπαίτιους για την συμπεριφορά των μεταναστών, καθώς και δημοσιογράφους. Αυτοί αποθαρρύνθηκαν από το να συνεχίσουν να γράφουν άρθρα για το ζήτημα αυτό και έφθασαν μέχρι να δεχθούν απειλές για την ζωή τους. Το ίδιο βράδυ, οι ένοπλοι φρουροί κατέστρεψαν τα παραπήγματα των μεταναστών και πυροβόλησαν στον αέρα για να τους εκφοβίσουν. Η αστυνομία δεν προέβη σε συλλήψεις. Οι μετανάστες κατέφυγαν στην ακτή όπου και πέρασαν την νύχτα’*.

Το ΕΔΔΑ έκρινε³⁷² ότι *‘τα Κράτη αναλαμβάνουν, κατά πρώτον, την ευθύνη να θεσπίσουν ένα κατάλληλο νομικό και κανονιστικό πλαίσιο το οποίο θα προσφέρει μια*

³⁷⁰ Παράγραφοι 48 επ. στο κεφάλαιο IV.

³⁷¹ Μ. Παπαντωνίου-Φραγκούλη, ό.π., σελ. 37-86 (εκτενείς αναφορές για εκμετάλλευση σε αγροτικές εργασίες σε χωριά της Πελοποννήσου και της Άρτας, αλλά και για εκμετάλλευση στον τομέα των υπηρεσιών, με χαρακτηριστικό παράδειγμα την περίπτωση Κούνεβα), με τις εκεί πολλαπλές αναφορές στον τύπο.

³⁷² Παράγραφοι 87-96.

συγκεκριμένη και πραγματική προστασία του δικαιώματος των θυμάτων, πραγματικών και δυνητικών, της εμπορίας...Κατά δεύτερον, σε ορισμένες περιστάσεις, το Κράτος βρίσκεται ενώπιον της υποχρέωσης να λάβει συγκεκριμένα μέτρα για την προστασία των πραγματικών ή δυνητικών θυμάτων μεταχείρισης αντίθετης προς το άρθρο 4... Προκειμένου να υπάρξει θετική υποχρέωση για τη λήψη συγκεκριμένων μέτρων σε μία δεδομένη υπόθεση, πρέπει να αποδειχθεί ότι οι αρχές του Κράτους είχαν ή όφειλαν να έχουν γνώση συνθηκών που επιτρέπουν την εύλογη υποψία ότι ένα άτομο είχε υποβληθεί, ή βρισκόταν σε πραγματικό και άμεσο κίνδυνο να υποβληθεί, στην εμπορία ή στην εκμετάλλευση. Τρίτον, το άρθρο 4 επιβάλλει μια διαδικαστική υποχρέωση έρευνας των καταστάσεων δυνητικής εμπορίας. Η υποχρέωση έρευνας δεν εξαρτάται από μία μήνυση του θύματος ή ενός συγγενούς: μόλις το ζήτημα έλθει σε γνώση τους, οι αρχές οφείλουν να ενεργήσουν'. Επιπλέον, 'το Δικαστήριο παρατηρεί ότι οι προσφεύγοντες δε διέθεταν άδεια παραμονής ούτε άδεια εργασίας. Οι ενδιαφερόμενοι γνώριζαν ότι η παράνομη κατάσταση τους εξέθετε στον κίνδυνο να συλληφθούν και να κρατηθούν ενόψει της απέλασής τους από την ελληνική επικράτεια. Μία απόπειρα να εγκαταλείψουν την εργασία τους θα είχε χωρίς αμφιβολία αυξήσει την προοπτική αυτή και θα είχε σημάνει την απώλεια κάθε ελπίδας να εισπράξουν αυτά που τους οφείλονταν ή τουλάχιστον ενός μέρους τους. Ακόμη περισσότερο, χωρίς να εισπράξουν τους μισθούς τους, οι προσφεύγοντες δεν μπορούσαν ούτε να ζήσουν αλλού στην Ελλάδα ούτε να εγκαταλείψουν τη χώρα αυτή...Η προηγούμενη συναίνεση του θύματος δεν αρκεί για να αποκλείσει το χαρακτηρισμό μιας εργασίας ως αναγκαστικής'.

Το Δικαστήριο στη συνέχεια έκρινε ότι η κατάσταση των προσφευγόντων δεν ήταν η κατάσταση της ειλωτίας αλλά της αναγκαστικής εργασίας, καθώς το θεμελιώδες στοιχείο που διακρίνει την ειλωτία από την αναγκαστική εργασία, είναι η αίσθηση των θυμάτων ότι η κατάστασή τους είναι αμετακίνητη και ανεπίδεκτη εξέλιξης, ωστόσο οι προσφεύγοντες δεν μπορούσαν να νιώσουν μία τέτοια αίσθηση, αφού ήταν όλοι εποχικοί εργάτες. Θεώρησε λοιπόν³⁷³, όσον αφορά τους προσφεύγοντες οι οποίοι συμμετείχαν στη διαδικασία ενώπιον του κακουργιοδικείου, ότι τα εθνικά δικαστήρια 'ερμήνευσαν και εφάρμοσαν με πολύ περιοριστικό τρόπο την έννοια της εμπορίας ανθρώπων, ταυτίζοντάς την ή σχεδόν ταυτίζοντάς την με εκείνη της ειλωτίας'. Άλλωστε, βάσει της απόφασης Van der Musselle v. Belgium³⁷⁴, υποστηρίζεται ότι 'το τεκμήριο της συναίνεσης δεν είναι αμάχητο, καθώς πρέπει να εξεταστούν

³⁷³ Παράγραφος 100.

³⁷⁴ Αριθμός προσφυγής 8919/1980.

όλες οι συνθήκες, προκειμένου να ανιχνευθεί αν έχει δοθεί έγκυρα η συναίνεση. Για την κρίση αυτή εξετάζονται οι εναλλακτικές λύσεις που έχει το θύμα, οι συνθήκες ελέγχου και καταπίεσης υπό τις οποίες διαβιώνει, η ικανότητά του να σκεφθεί ξεκάθαρα, η απομόνωσή του, ο φόβος κλπ. Η συναίνεση δεν αποτελεί συνεπώς καθοριστικό παράγοντα, αλλά πρέπει να λαμβάνονται υπόψη οι *de facto* ανισότητες που συντρέχουν κάποιες φορές και επηρεάζουν τη διαπραγματευτική δύναμη κάποιων συμβαλλομένων, δημιουργώντας αδύναμα και ισχυρά συμβαλλόμενα μέρη. Σε σχέση με τον εξαναγκασμό εργασίας «υπό την απειλή ποινής», δε νοείται απαραίτητα η ποινή υπό την έννοια του ποινικού δικαίου, αλλά οποιαδήποτε απώλεια δικαιωμάτων ή προνομίων³⁷⁵.

Επίσης εκτιμά ότι 'οι θετικές υποχρεώσεις που βαρύνουν τα συμβαλλόμενα κράτη ... επιβάλλουν, εκτός από τη λήψη των μέτρων πρόληψης, προστασίας των θυμάτων και έρευνας, την ποινικοποίηση και την αποτελεσματική καταστολή οποιασδήποτε πράξης τείνουσας στη διατήρηση ενός προσώπου σε μία κατάσταση του είδους αυτού', ενώ σημαντική είναι η παραδοχή του ΕΔΔΑ ότι εμπνέεται από τον τρόπο με τον οποίο ερμηνεύει η GRETA τη Σύμβαση του Συμβουλίου της Ευρώπης, αλλά και από την ίδια τη Σύμβαση, ης οποίας τα προστατευτικά επιχειρησιακά μέτρα αναφέρει εξαρχής³⁷⁶. Στα πλαίσια αυτά υπενθυμίζει ότι μεταξύ των μέτρων προστασίας, 'συγκαταλέγονται μέτρα που τείνουν να ενισχύσουν τον συντονισμό σε εθνικό επίπεδο μεταξύ των διαφόρων αρχών οι οποίες είναι επιφορτισμένες με την καταπολέμηση της εμπορίας και να αποθαρρύνουν τη ζήτηση η οποία ευνοεί όλες τις μορφές εκμετάλλευσης ανθρώπων, συμπεριλαμβανομένων και των ελέγχων στα σύνορα για τον εντοπισμό της εμπορίας... εκείνα που τείνουν να διευκολύνουν την αναγνώριση των θυμάτων από ειδικευμένα πρόσωπα και να συνδράμουν τα θύματα στην φυσική, ψυχολογική και κοινωνική επανένταξή τους'³⁷⁷.

Το ΕΔΔΑ, λαμβάνοντας υπόψη την ανωτέρω αναφερόμενη έκθεση του Συνηγόρου του Πολίτη, το γεγονός ότι η κατάσταση που επικρατούσε στις καλλιέργειες φράουλας της

³⁷⁵ Α.-Μ. Σπυροπούλου, Σκέψεις με αφορμή την απόφαση του ΕΔΔΑ, Chowdury και λοιποί κατά Ελλάδας (αρ. προσφ. 21884/2015), ΕΜΕΔ, τεύχος 18, περίοδος β, 2017, σελ. 175, Harris, O'Boyle & Warbrick, 'Law of the European Convention on Human Rights', 2014, third edition, New York, Oxford University Press, σελ. 281.

³⁷⁶ Stoyanova VI., 'Chowdury and Others v. Greece: Further Integration of the Positive Obligations under Article 4 of the ECHR and the CoE Convention on Action against Human Trafficking', Strasbourg Observers, 2017, διαθέσιμο σε: <https://strasbourgobservers.com/2017/04/28/chowdury-and-others-v-greece-further-integration-of-the-positive-obligations-under-article-4-of-the-echr-and-the-coe-convention-on-action-against-human-trafficking/>

³⁷⁷ Παράγραφος 110.

Μανωλάδας ήταν γνωστή στις αρχές, την προσοχή των οποίων είχαν επιστήσει εκθέσεις και άρθρα του τύπου και ότι το αστυνομικό τμήμα Αμαλιάδας φαινόταν να είναι ενήμερο για την άρνηση των εργοδοτών να καταβάλουν τους μισθούς, θεωρεί ότι *‘τα επιχειρησιακά μέτρα τα οποία ελήφθησαν από τις αρχές, δεν ήταν επαρκή για την πρόληψη της εμπορίας ανθρώπων και την προστασία των προσφευγόντων από την μεταχείριση της οποίας απετέλεσαν το αντικείμενο’*³⁷⁸.

Όσον αφορά τους προσφεύγοντες των οποίων η μήνυση απορρίφθηκε, το Δικαστήριο έκρινε ότι ο Εισαγγελέας δεν εξέτασε πραγματικά το σκέλος της αιτίας των προσφευγόντων το οποίο αφορά την εμπορία ανθρώπων και της αναγκαστικής εργασίας και *‘παρέλειψε την υποχρέωσή του της έρευνας, ενώ διέθετε πραγματικά στοιχεία που έδειχναν ότι αυτοί οι προσφεύγοντες είχαν προσληφθεί από τους ίδιους εργοδότες με τους προσφεύγοντες οι οποίοι είχαν συμμετείχαν στην διαδικασία ενώπιον του κακουργιοδικείου και ότι αυτοί εργάζονταν κάτω από τις ίδιες συνθήκες με εκείνες στις οποίες είχαν υποβληθεί οι τελευταίοι’*, καθώς και ότι αγνόησε την, προβλεπόμενη ούτως ή άλλως, περίοδο αποκατάστασης και στοχασμού, κρίνοντας ότι άργησαν αυτοί να προσφύγουν στις αρμόδιες αρχές. Εκτιμά λοιπόν ότι υπήρξε επιπλέον *‘παραβίαση του άρθρου 4 § 2 της Σύμβασης βάσει της διαδικαστικής υποχρέωσης της διεξαγωγής μιας πραγματικής έρευνας για την κατάσταση της εμπορίας ανθρώπων και αναγκαστικής εργασίας’*. Εντέλει το Δικαστήριο έκρινε ότι το άρθρο 4 παράγραφος 2 της ΕΣΔΑ παραβιάστηκε λόγω της αποτυχίας των ελληνικών αρχών να εκπληρώσουν τις θετικές τους υποχρεώσεις να αποτρέψουν την εμπορία ανθρώπων, να προστατέψουν τα θύματα, να διερευνήσουν αποτελεσματικά τις παραβιάσεις και να τιμωρήσουν τους υπεύθυνους³⁷⁹.

Είναι δε αξιοσημείωτο ότι το ΕΔΔΑ, σε αντίθεση με προγενέστερες αποφάσεις του³⁸⁰, δεν επαναλαμβάνει τη στάθμιση μεταξύ του κόστους για τις αρχές από τη λήψη των μέτρων, και της αναγκαιότητας της υιοθέτησης των επιχειρησιακών μέτρων, στα πλαίσια των θετικών υποχρεώσεων³⁸¹.

³⁷⁸ Παράγραφος 115.

³⁷⁹ Report concerning the implementation of the Council of Europe Convention on Action against Trafficking in Human Beings by Greece, GRETA, ό.π., σελ. 23.

³⁸⁰ Rantsev v. Cyprus and Russia, L.E. v. Greece.

³⁸¹ ‘Bearing in mind the difficulties involved in policing modern societies and the operational choices which must be made in terms of priorities and resources, the obligation to take operational measures must, however, be interpreted in a way which does not impose an impossible or disproportionate burden on the authorities’.

Η απόφαση L.E. v. Greece

Στην υπόθεση *L.E. v. Greece* (2016)³⁸², το ΕΔΔΑ έκρινε ότι η Ελλάδα επέδειξε βραδύτητα όσον αφορά τη λήψη επιχειρησιακών μέτρων υπέρ της προσφεύγουσας, καθώς και ανεπάρκειες ως προς την τήρηση των δικονομικών υποχρεώσεών της και την καταδίκασε για παραβίαση του άρθρου 4.

*Πραγματικά περιστατικά*³⁸³

Η προσφεύγουσα, υπήκοος Νιγηρίας, εισήλθε στην Ελλάδα το 2004 με τον Κ. Α., ο οποίος της είχε υποσχεθεί ότι στη χώρα μας θα εργαζόταν σε μπαρ και νυχτερινά κέντρα, αλλά θα του χρωστούσε 40.000 ευρώ, ενώ τη δέσμευσε με ένα ξόρκι στο σπίτι κάποιου ‘ιερέα βουντού’.

Από την στιγμή της άφιξής της στην Ελλάδα, ο Κ.Α. της αφαίρεσε το διαβατήριό και την ανάγκασε να εκπορνεύεται, καθώς αυτή δε μπορούσε να αποδράσει, από το φόβο ότι δε θα μπορούσε ποτέ να απελευθερωθεί από το κακό ξόρκι, ότι δεν είχε διαβατήριό και θα την συνελάμβαναν, και ότι οι συγγενείς της θα διέτρεχαν κίνδυνο. Πίστευε, ότι η μοναδική της επιλογή ήταν να επιστρέψει τα 40.000 ευρώ στον Κ.Α., και τελικά αναγκάστηκε να εκπορνεύεται για περίπου δύο έτη. Καθ’ όλη αυτή την περίοδο, η προσφεύγουσα ήταν σε επαφή με την μη κυβερνητική οργάνωση ‘Νέα Ζωή’, που ασχολείται με την υλική και ψυχολογική υποστήριξη των γυναικών που καταναγκάζονται στην πορνεία. Η προσφεύγουσα συνελήφθη τρεις φορές για παραβίαση του νόμου περί εκδιδομένων γυναικών και για παράνομη είσοδο και παραμονή στην Ελλάδα. Εν τέλει, με την υποστήριξη της ανωτέρω οργάνωσης, κατέθεσε μήνυση κατά του Κ.Α. και της συντρόφου του, της D.J. Υποστήριξε, ότι υπήρξε θύμα σωματεμπορίας και κατήγγειλε, ότι αυτά τα δύο άτομα εξανάγκαζαν την ίδια και άλλες δύο γυναίκες, να εκπορνεύονται. Έδωσε μάλιστα στην αστυνομία ακριβή στοιχεία του τόπου που εκπορνευόταν, τους εναλλακτικούς τόπους διαμονής του Κ.Α., ό,τι τηλέφωνα και προσωπικά στοιχεία, όπως και περιγραφές προσώπου, είχε για όλα τα εμπλεκόμενα πρόσωπα. Ταυτόχρονα κατέθεσε ως μάρτυρας η Ε.Σ., διευθύντρια του οργανισμού ‘Νέα Ζωή’, η οποία της προσέφερε ψυχολογική υποστήριξη πριν καταγγείλει

³⁸² Προσφυγή αριθ. 71545/12.

³⁸³ Παράγραφοι 6-28.

στην Αστυνομία τον Κ.Α. Και την D.J. Η κατάθεση αυτή δε συμπεριλήφθηκε στη δικογραφία³⁸⁴.

Η μήνυση απορρίφθηκε από τον Εισαγγελέα Πλημμελειοδικών Αθηνών και η προσφεύγουσα αιτήθηκε στον Εισαγγελέα Εφετών Αθηνών την επανεξέταση της μήνυσης λόγω μη συνεκτίμησης σημαντικών αποδεικτικών στοιχείων. Το αίτημα επανεξέτασης έγινε δεκτό και ασκήθηκε δίωξη κατά του Κ. Α. και της συντρόφου του, ενώ η προσφεύγουσα αναγνωρίστηκε ως θύμα εμπορίας ανθρώπων και η απέλασή της αναστάλη. Οι κατηγορούμενοι ωστόσο δεν εντοπίστηκαν παρά μόνο το 2011, που συνελήφθη η σύντροφος του Κ.Α. και εν τέλει αθώωθηκε, ενώ ο Κ. Α. δε δικάστηκε, διότι δεν εντοπίστηκε ποτέ.

Εκτιμήσεις του ΕΔΔΑ

Το ΕΔΔΑ, εμμένοντας στη νομολογία προγενέστερων αποφάσεων του, κυρίως της Rantsev και της Siliadin, επαναλαμβάνει ότι *‘δεδομένης της σημασίας του άρθρου 4 στο πλαίσιο της Σύμβασης, η εφαρμογή του δε θα μπορούσε να περιοριστεί μόνο στις άμεσες ενέργειες των Κρατικών Αρχών. Η εν λόγω διάταξη επιφορτίζει επίσης τα Κράτη Μέλη με μία σειρά από θετικές υποχρεώσεις, οι οποίες έχουν κυρίως σχέση με την προστασία του θύματος της εμπορίας, καθώς και με την πρόληψη και με την καταπολέμησή της’*. Στα ίδια πλαίσια, επαναλαμβάνει στην L.E. τους περιορισμούς των θετικών υποχρεώσεων που είχε διαμορφώσει σε προγενέστερες αποφάσεις του³⁸⁵, επισημαίνοντας ότι *‘δε συνεπάγεται, ότι θα μπορούσαμε να εξάγουμε το συμπέρασμα από αυτή την διάταξη, ότι πρέπει να εμποδιστεί κάθε πιθανή περίπτωση βίας. Στην πράξη πρέπει να ερμηνευτεί αυτή η διάταξη, κατά τέτοιον τρόπο ώστε να μην επιβάλλει στις Αρχές ένα αφόρητο ή υπερβολικό βάρος, εφόσον η αστυνομία δυσκολεύεται να ασκήσει το έργο της στις σύγχρονες κοινωνίες, δεδομένης της απρόβλεπτης φύσεως της ανθρώπινης συμπεριφοράς και δεδομένου, ότι οι επιλογές των ενεργειών στις οποίες θα προβεί γίνονται βάσει προτεραιοτήτων και σύμφωνα με τα μέσα που διαθέτει’*³⁸⁶.

Αξιοσημείωτο είναι ότι, κατά τη διακήρυξη της δικονομικής υποχρέωσης έρευνας, το ΕΔΔΑ την εξειδικεύει. Αναφέρεται σχετικά³⁸⁷ *‘το ΕΔΔΑ σημείωσε ότι η υποχρέωση της*

³⁸⁴ Το ελληνικό κράτος ενώπιον του ΕΔΔΑ, δήλωσε ότι *‘η μαρτυρική κατάθεση της E.S. δε συμπεριλήφθηκε αρχικά στην δικογραφία της υπόθεσης «απλά από απροσεξία» των αστυνομικών υπαλλήλων’* (παράγραφος 60).

³⁸⁵ Οι οποίοι δεν αναφέρθηκαν στην *Chowdury and Others v. Greece*, όπως επισημαίνεται ανωτέρω.

³⁸⁶ Παράγραφοι 66-67.

³⁸⁷ Γαλανού Μ., *‘Η απόφαση του ΕΔΔΑ για την παράνομη διακίνηση ανθρώπων’*, the art of crime, 2016, διαθέσιμο σε:

έρευνας δεν εξαρτάται από τη μήνυση του θύματος ή κάποιου συγγενή· εφόσον το θέμα υπέπεσε στην προσοχή των Αρχών, αυτές πρέπει να αναλάβουν δράση *ex officio* (: *a contrario Rantsev* παρ. 80 και σχετικά *Jean Allain, 2010, Rantsev v. Cyprus and Russia, Human Rights Law Review 10 (3): 547*). Και συνεχίζει το Δικαστήριο, προσδιορίζοντας τα ποιοτικά χαρακτηριστικά της έρευνας, λέγοντας ότι θα πρέπει, για να είναι αποτελεσματική, α) να είναι ανεξάρτητη των ατόμων που εμπλέκονται στα γεγονότα, β) να επιτρέπει την ταυτοποίηση και την τιμωρία των υπευθύνων, και γ) να κινείται στα πλαίσια της ταχύτητας και της επιμέλειας σε λογικά πλαίσια. Σε περίπτωση δυνατότητας απαλλαγής του ατόμου από μία επιβλαβή κατάσταση, η έρευνα πρέπει να διεξαχθεί με επείγουσα διαδικασία'. Ως αποτέλεσμα, το Δικαστήριο, σε σχέση με την αποτελεσματικότητα της αστυνομικής έρευνας, αξιολογώντας τα μεγάλα χρονικά διαστήματα μεταξύ των σταδίων της διαδικασίας, τα οποία κρίνει ανατιολόγητα, αλλά και την έλλειψη πρωτοβουλιών για τον εντοπισμό του Κ.Α., ιδίως την έλλειψη στοιχείων από τα οποία να προκύπτει 'αν οι Ελληνικές Αρχές ζήτησαν δικαστική συνεργασία και αν ήλθαν σε επικοινωνία με τις Νιγηριανές Αρχές, ώστε να εντοπισθεί και να συλληφθεί' κρίνει ότι υπήρξε μία 'βραδύτητα όσον αφορά τη λήψη επιχειρησιακών μέτρων, υπέρ της προσφεύγουσας και ανεπάρκειες ως προς την τήρηση των δικονομικών υποχρεώσεων που είχε το Ελληνικό Κράτος, δυνάμει του άρθρου 4 της Σύμβασης'. Άλλωστε, η αναγκαιότητα της συνεργασίας με άλλα κράτη, εφόσον το εμπόριο ανθρώπων συχνά ξεπερνά τα εθνικά σύνορα, με τη διεθνική πλευρά του να συνιστά μία πρόκληση όταν οι εθνικές αρχές διερευνούν το έγκλημα, είχε πρώτη φορά αναγνωριστεί στην απόφαση *Rantsev*³⁸⁸.

Όσον όμως αφορά την αποτελεσματικότητα της δικαστικής διαδικασίας, το ΕΔΔΑ τονίζει ότι 'η ταυτοποίηση και η τιμωρία των υπευθύνων της σωματεμπορίας δεν αποτελεί μία υποχρέωση ως προς το αποτέλεσμα, αλλά ως προς τα μέσα' και καταλήγει ότι η αθωωτική απόφαση δεν ήταν αυθαίρετη ή ανεπαρκώς αιτιολογημένη ώστε να μην τηρεί τη δικονομική υποχρέωση του άρθρου 4.

Τέλος, το Δικαστήριο, συνεκτιμώντας φυσικά την παραληφθείσα κατάθεση, η οποία καθυστέρησε όχι μόνο την ποινική διαδικασία, αλλά και την αναγνώριση της προσφεύγουσας

<http://theartofcrime.gr/%CE%B7-%CE%B1%CF%80%CF%8C%CF%86%CE%B1%CF%83%CE%B7-%CF%84%CE%BF%CF%85-%CE%B5%CE%B4%CE%B4%CE%B1-%CE%B3%CE%B9%CE%B1-%CF%84%CE%B7%CE%BD-%CF%80%CE%B1%CF%81%CE%AC%CE%BD%CE%BF%CE%BC%CE%B7-%CE%B4%CE%B9%CE%B1/>

³⁸⁸ Stoyanova VI., 'L.E. v. Greece: Human Trafficking and States' Positive Obligations', Strasbourg Observers, 2017, διαθέσιμο σε: <https://strasbourgobservers.com/2016/02/02/l-e-v-greece-human-trafficking-and-states-positive-obligations/>

ως θύμα σωματεμπορίας - ζήτημα σε κάθε περίπτωση ιδιαίτερα σύνθετο, εφόσον ακόμη και αν το θύμα αποφασίσει να καταγγείλει τους διακινητές, η διαδικασία που ακολουθείται, δεν παρέχει πάντοτε την αναγκαία προστασία, όπως απέδειξε και η εξεταζόμενη απόφαση³⁸⁹ - καταλήγει, όσον αφορά τα επιχειρησιακά μέτρα για την προστασία της προσφεύγουσας, ότι *‘το ότι οι εθνικές Αρχές καθυστέρησαν να’ αναγνωρίσουν την προσφεύγουσα ως θύμα σωματεμπορίας αποτέλεσε μία σημαντική ολιγωρία στα επιχειρησιακά μέτρα, που μπορούσαν να λάβουν οι Αρχές για να την προστατέψουν’*.

ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΕΙΣ

Οι ανωτέρω παρατηρήσεις σε σχέση με την εφαρμογή του νομοθετικού πλαισίου για την εμπορία ανθρώπων, αλλά ενίοτε και με τις ίδιες τις διατάξεις του, δεν αφήνουν σχετικών εκτιμήσεων και παρατηρήσεων που εκφράστηκαν κατά τη διάρκεια σχετικών συνεντεύξεων, από επαγγελματίες που δραστηριοποιούνται στο πεδίο των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και δη στο πεδίο της προάσπισης των δικαιωμάτων των θυμάτων εμπορίας ανθρώπων.

Ο κ. Μοσκόφ, Εθνικός Εισηγητής για θέματα εμπορίας ανθρώπων, σε συνέντευξή του το Μάρτιο του 2017, δήλωσε σε σχέση με την εφαρμογή του νομοθετικού πλαισίου *‘Διακηρυκτικά ... υπάρχει μία έντονη βούληση ... αλλά βεβαίως επειδή ακριβώς όλα αυτά είναι πάρα πολύ δύσκολο να ξεριζωθούν και να αντιμετωπιστούν, συνήθως μένουμε εκεί, είναι αυτό που λέμε ότι οι πολιτικοί συνήθως νομοθετούν, και το αν θα υπάρχουν εφαρμοστικές διατάξεις, δεσμευτικά ... σε σχέση με την εφαρμογή των νόμων, είναι μία άλλη κουβέντα στην οποία δεν πάμε και καλά, και συνήθως δεν την πιάνουμε, είναι το ίδιο θέμα με τους ελέγχους, είναι αυτό που λέμε πώς εφαρμόζεται κάτι, πώς υλοποιείται κάτι, το οποίο θεωρώ ότι εκεί είναι και το πρόβλημα... Το βασικό έλλειμμα δεν είναι νομοθετικό, είναι πώς εφαρμόζονται οι νόμοι, και για αυτό πρέπει να εκπαιδεύσεις όλους αυτούς τους συναρμόδιους φορείς, δηλαδή αστυνομία, δικαιοσύνη, εισαγγελία κλπ., αλλά και βεβαίως να φροντίσεις ώστε η ευρύτερη κοινωνία, η οποία κανονίζει και το πλαίσιο της πολιτικής πίεσης... το κοινό περί δικαίου αίσθημα για αυτά τα πράγματα, να είναι τέτοιο που να μην καθιστά όλη αυτή τη συζήτηση, την απονομή Δικαιοσύνης, κάτι το οποίο είναι εξεζητημένο, περιφερειακό’*.

³⁸⁹ Symeonidou – Kastanidou E., ό.π., σελ. 476.

Σύμφωνα με εκτιμήσεις της κ. Βωβού Διονυσίας, φεμινίστριας, μέλους του ΜΩΒ, παρατηρήτριας σε δίκες θυμάτων εμπορίας ανθρώπων για σεξουαλική εκμετάλλευση, σε συνέντευξή της το Μάρτιο του 2017 *‘Το μεγαλύτερο πρόβλημα με το νομοθετικό πλαίσιο είναι ότι δεν τηρείται, ότι δεν ακολουθούνται όλες αυτές οι ενέργειες οι οποίες προβλέπονται, η υπηρεσία anti-trafficking έχει υποβαθμιστεί από το 2012... έχει αποδυναμωθεί από προσωπικό, και επιπλέον ότι τα θύματα λαμβάνουν, όσα λαμβάνουν, προστασία μέχρι να ολοκληρωθεί η δίκη και τελειώνει η κουβέντα εκεί, ούτε επαγγελματική αποκατάσταση.. (Ούτε) ένταξη, δεν εφαρμόζονται στην ένταξή τους, γιατί αυτές οι κοπέλες από τη στιγμή που θα καταγγείλουν είναι έρμαιο χρηματισμού και αφετέρου εκφοβισμού ή συνδυασμό και των δύο, οπότε πολλές κοπέλες πάνε και καταγγέλλουν και μετά τα αποσύρουν.. Η δεν καταγγέλλουν καθόλου... Και μιλάμε για τις περιπτώσεις που ‘βάζει στο χέρι’ η αστυνομία που είναι πολύ λίγες... Από το 2002 και μετά εντοπίζονται όλο και λιγότερα θύματα από την αστυνομία, γιατί έχει αποδιαρθρωθεί και αυτή η υπηρεσία, διότι μέσα στην κρίση τα θύματα φοβούνται να καταγγείλουν ακόμη περισσότερο, έχουν ακόμη λιγότερες προοπτικές επανένταξης, από τη στιγμή που δεν υπάρχει το σύστημα ότι θα τις βοηθήσουν να βρουν δουλειά και να αποκατασταθούν... Οπότε είναι όλα πιο δύσκολα για να μπορέσει μία κοπέλα να προχωρήσει από αυτή τη φρικτή, δύσκολη και επώδυνη διαδικασία. Γιατί από τη στιγμή που θα καταθέσει μία κοπέλα μέχρι τη στιγμή που θα τελεσιδικήσει, έχει υποστεί ‘των παθών της τον τάραχο’ μέσα από τα συνεχή δικαστήρια ... και τα δικαστήρια ακόμη δεν έχουν μειώσει ως πούμε τη συνήθειά τους να υποπεύονται ότι είναι ψεύτικη κατηγορία.. δεν πηγαίνουν στο anti-trafficking, μόνο εάν βρούμε βοήθεια από οργανώσεις και τέτοια, δε θα πάνε μόνοι τους να το βρουν και να πάρουν ένα τηλέφωνο, δεν τα ξέρουν αυτά τα πράγματα. Αν όμως πέσουν στα χέρια κάποιων οργανώσεων κατευθείαν εμείς παίρνουμε τηλέφωνο. Έρχονται τα θύματα από γνωστό σε γνωστό, έτσι πάει... Δε μπορούν να φύγουν, γιατί δεν έχουν πού να πάνε, δεν έχουν χαρτιά. Και το χαρτί που θα πάρουνε, είναι για τη διάρκεια της δίκης. Φοβούνται το αύριο γιατί δεν υπάρχει αποκατάσταση...’.*

Η Αγγελική Σεραφείμ, μέλος της Ομάδας Δικηγόρων για τα Δικαιώματα Προσφύγων και Μεταναστών, συνεργάτιδα του Κέντρου Γυναικείων Μελετών και Ερευνών ‘Διοτίμα’ και εκπρόσωπος της Ελληνικής Ένωσης για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου στα Συμβούλια Ένταξης Μεταναστών του Δήμου Αθηναίων, σε συνέντευξή της το Νοέμβριο του 2017, εντοπίζοντας κενά και στο νομοθετικό πλαίσιο, υποστηρίζει ότι *‘Ως προς το νομικό πλαίσιο, όπως είχαμε πει σε μία αντίστοιχη Υποεπιτροπή της Βουλής για το trafficking το καλοκαίρι,*

έχει κάποια πολύ προφανή κενά, που είναι ότι, το θύμα *trafficking* θα πάρει την άδεια διαμονής της αντίστοιχης κατηγορίας, ωστόσο θα την έχει και θα την ανανεώνει μέχρι το πέρας της ποινικής διαδικασίας, το οποίο σημαίνει ότι μετά το πέρας της ποινικής διαδικασίας, καλείται να μπει σε μία κλασσική κατηγορία εργαζόμενης γυναίκας και νόμιμα εργαζόμενης, για να συνεχίσει να είναι νόμιμα στη χώρα. Αυτό που έχουμε δει από τις περιπτώσεις που έχουμε χειριστεί, είναι ότι όταν καλούνται αυτές οι γυναίκες μετά από συνήθως πέντε χρόνια - ας πούμε ότι αυτός είναι ο μέσος όρος για να ολοκληρωθεί και σε δεύτερο βαθμό η ποινική διαδικασία - να αποδείξουν ότι πληρούν τις προϋποθέσεις του μέσου μετανάστη, δηλαδή ότι έχουν εργασία, που είναι βασικό, και ασφαλιστική ικανότητα, δεν μπορούν να το κάνουν αυτό γιατί στο μεταξύ δεν έχουν καμία υποστήριξη ως προς το κομμάτι της ένταξης, με αποτέλεσμα οι τυχερές να δουλεύουν αδήλωτες και οι άτυχες να είναι άνεργες, οπότε το ότι είναι περιορισμένου χρόνου διάρκειας η προστασία σε σχέση με την εγγύηση ας πούμε της πολιτείας ότι θα είσαι νόμιμα στη χώρα, άρα το ότι βάζει το όριο μέχρι το πέρας ποινικής διαδικασίας, είναι πρόβλημα, γιατί παίρνει ως δεδομένο κάτι που είναι απλά ζητούμενο, ότι θα έχει σταθεί στα πόδια της η γυναίκα που είναι θύμα τράφικινγκ μέσα σε αυτό το διάστημα, που ευτυχώς για την Ελλάδα, επειδή χρονοτριβούν οι ποινικές διαδικασίες είναι πενταετία, αλλά πραγματικά αν πήγαιναν γρήγορα θα μπορούσε και στη διетία να καλείται να μπει σε άλλη κατηγορία άδειας διαμονής. Άρα το ένα κομμάτι της άδειας διαμονής είναι αυτό, που σημαίνει ότι όταν η γυναίκα σου λέει τι θα γίνει με τα χαρτιά μου αν εγώ μπλέξω σε ιστορίες με αστυνομία και λοιπά, δε μπορείς να της εγγυηθείς ότι θα παραμείνει νόμιμα στη χώρα σε βάθος χρόνου, γιατί τίθεται υπό αίρεση μονίμως η νομιμότητα μετά το πέρας ποινικής διαδικασίας. Αυτό είναι πολύ σημαντικό

Θα μπλέξω λίγο το νομικό πλαίσιο και με την εφαρμογή της νομοθεσίας αναγκαστικά, γιατί θα πούμε ότι στην πράξη η ποινική διαδικασία, παρότι στην έναρξή της - δηλαδή στο στάδιο που αναλαμβάνει το *antitrafficking* - ξεκινά πάρα πολύ καλά, γιατί είναι εξειδικευμένοι, γιατί θα μεταχειριστούν τη γυναίκα με ευαισθησία, θα την παραπέμπουν σε μία δομή υποστήριξης - συνήθως ένα ξενώνα - δεν υπάρχει διασύνδεση απευθείας με τη νομική βοήθεια παρότι προβλέπεται, με αποτέλεσμα, εγώ δεν έχω δει γυναίκα δηλαδή, υπάρχουν τέτοιες υποθέσεις, αλλά αυτές που έτυχε να μην ασχοληθεί κάποια οργάνωση, που δεν παραπέμπονται στη Νομική βοήθεια, δεν παρίσταται ως πολιτικώς ενάγουσες έστω ως μάρτυρες, δεν τους εφιστά κανείς την προσοχή στο ότι πρέπει να δηλώνουν την αλλαγή διεύθυνσής τους, ότι έχουν δυνατότητα να έχουν υλική βοήθεια και όλα αυτά, με αποτέλεσμα να έχουμε και περιπτώσεις

που άλλαξε διεύθυνση η γυναίκα, δεν κλήθηκε ποτέ ως μάρτυρας, αθωώθηκαν οι δράστες, και της λες μετά από πέντε χρόνια, 'ξέρεις ήταν αθωωτικό το αποτέλεσμα στο δεύτερο βαθμό' και σοκάρεται, γιατί δεν τα ήξερε όλα αυτά ότι θα έπρεπε να τα κάνει, και ότι έχει τη δυνατότητα να έχει νομική υποστήριξη, οπότε δεν προβλέπεται με ένα ολιστικό τρόπο η υποστήριξή της, και στον ολιστικό τρόπο πρέπει να έχει μέσα και τη νομική υποστήριξη άνευ ετέρου, όχι σαν επιλογή, 'α μπορείς να πας στη Νομική βοήθεια' που δεν το λέει και κανείς έτσι κι αλλιώς. Έχει το δικαίωμα να πάει στο σύστημα Νομικής Βοήθειας, δε θα της πει κανείς όχι, αλλά δεν τη στέλνει κανείς να το κάνει αυτό, δεν την παίρνει κάποιος από το χέρι, δεν ξέρει καν ότι έχει δικαίωμα να το κάνει, δεν ξέρει την αξία του να έχει δικηγόρο, ότι είναι σημαντικό για την υπόθεση, οπότε καταλήγοντας η παραπομπή να μένει σε ένα πρώτο στάδιο ψυχοκοινωνικής υποστήριξης, μέσω δομών όπως το ΕΚΚΑ, και αφήνοντας απέξω το νομικό, τελικά και η υπόθεση δεν πάει όπως πρέπει και η γυναίκα μένει έκθετη, υπό την έννοια ότι αν αθωωθούν οι δράστες θα βγουν έξω, και είναι και η προσωπική της δικαίωση... Φυσικά δεν παίρνει αποζημίωση. Όλα αυτά πού στέκονται: Στην αρχή ας πούμε, όταν έχουμε μπροστά μας το θύμα και θέλουμε να του πούμε 'όλα είναι λυμένα, κάνε την καταγγελία και όλα τα κανονίζουμε', επειδή δεν μπορούμε να το πούμε αυτό - ούτε κι εμείς το πιστεύουμε - κάνει πίσω πολύ πιο εύκολα, γιατί αυτό που σου βάζει επιτακτικά είναι 'εγγυήσου μου για τα πάντα, και για την ασφάλειά μου και για το μετά, ότι δεν θα έχω κάποια προβλήματα τέτοιου τύπου και τα λοιπά', άρα αυτό το κομμάτι Νομικής βοήθειας είναι σημαντικό.

Θα έπρεπε να προβλέπεται, πολύ ρητά, γιατί υπάρχουν τα εργαλεία και τώρα, αλλά πρέπει να προβλέπεται πολύ ρητά ότι, αξιόποινες πράξεις που φέρονται να έχουν τελεσθεί από τη γυναίκα όσο είναι στο καθεστώς εκμετάλλευσης, καταρχήν δεν πρέπει να διώκονται... τις συλλαμβάνουν, βρίσκουν πχ. πλαστά νομιμοποιητικά έγγραφα, σχηματίζεται δικογραφία για το trafficking, σχηματίζεται και δικογραφία σε βάρος της, άσχετη με αυτήν, και πηγαίνει και κατηγορούμενη. Πας στο δικαστήριο, βάζεις όλο αυτό το πλαίσιο, προκύπτει η έλλειψη δόλου, θα αθωωθεί, δεν είναι όμως απαραίτητο, και την έχεις βάλει σε μία διαδικασία να είναι κατηγορούμενη. Άρα ο μηχανισμός δε λειτουργεί καλά. Δίνει επίσης (το θύμα) την κατάθεση μπροστά στους δράστες, που είναι επίσης αποθαρρυντικό... Πάνε στην Ευελπίδων όλοι μαζί. Αυτό έχει μεγάλη επίπτωση στο να το αποκαλύψει και να το στηρίξει ... όταν θα έχεις απέναντι κύκλωμα που οπωσδήποτε θα έχει οργανωμένη υπεράσπιση ... θες πολύ καλύτερη υποστήριξη της πλευράς της καταγγέλλουσας.

Όσον αφορά τον εντοπισμό του θύματος, δεν υπάρχει σύστημα οργανωμένο για τον εντοπισμό, δηλαδή υπάρχει υπηρεσία πρώτης υποδοχής που δεν εφαρμόζει κάποια συγκεκριμένη διαδικασία *identification* ... στην αστυνομία υπήρχε πλήρης αδιαφορία στα νησιά, έχουν υπάρξει πληροφορίες όπου (για) ανήλικη κοπέλα ή αγόρι που δηλώνει ο ενήλικος ότι 'συνοδεύεται από εμένα', λέει η αστυνομία 'ωραία', επειδή 'γλιτώσαμε' έναν ανήλικο. Οπότε στα νησιά όπου είναι η πύλη εισόδου, εκεί πέφτει το βάρος, γιατί μετά εξαφανίζονται και αυτοί. Αλλά εκεί θα καταγραφούν. και είναι η πρώτη ευκαιρία που θα μπορούσε να γίνει το *identification* και δε γίνεται. Δυσκολίες είναι η έλλειψη στελέχωσης αυτών των υπηρεσιών που είναι στα νησιά με εξειδικευμένο προσωπικό, η επιμόρφωση των υπαλλήλων, οι συνθήκες στα κέντρα υποδοχής που ευνοούν την όποια παραβατική δραστηριότητα που μπορεί να γίνεται 'κάτω από τη μύτη' όλων των αρχών... Η Επιθεώρηση Εργασίας, αν πάει κάποιος και καταγγείλει ότι δουλεύει σε ένα σπίτι με καθεστώς δουλείας, θα του πει 'εγώ δεν μπορώ να παρέμβω', δηλαδή ότι αφορά οικιακή εργασία σε καθεστώς τέτοιο, εργασιακού *trafficking*, η επιθεώρηση εργασίας δηλώνει και λίγο αναρμόδια. Πιο πολύ θα έβαζα την αστυνομία και την υπηρεσία πρώτης υποδοχής, δεν περιμένω πολλά από την Επιθεώρηση Εργασίας. Θα μπορούσαν και στα νοσοκομεία να είναι *alert* πάνω σε αυτά... σίγουρα τα θύματα περνάνε από ένα νοσοκομείο για ένα αφροδίσιο ή οτιδήποτε, θα έπρεπε εκεί να έχει πέσει το βάρος του εντοπισμού, να θεωρηθούν δηλαδή *first line professionals* και οι επαγγελματίες υγείας, και η υπηρεσία ασύλου, και η υπηρεσία πρώτης υποδοχής. Στην υπηρεσία ασύλου επίσης είναι θέμα χειριστή, κάποιοι πιο ευαισθητοποιημένοι χειριστές θα ασχοληθούν πιο πολύ με μία υπόθεση, όλοι προσπαθούν να είναι γρήγοροι, στην ταχύτητα ρίχνουν βάρος οι περισσότεροι, 'αφού δεν μου λέει τι να κάνω'. Θα έπρεπε να υπάρχει μία παραπομπή για ψυχοκοινωνική στήριξη, δηλαδή 'καταλαβαίνω δεν είσαι έτοιμη να μου πεις, παραπομπή σε κάποια υπηρεσία κοινωνική, και μετά ξαναέλα για συνέντευξη'. Ακόμα και να το πει, είναι θέμα χειριστή το αν θα πάρει την υπηρεσία *antitrafficking* να πάει να κουβεντιάσει με τη γυναίκα, οπότε χάνεται και εκεί μία ευκαιρία για τον εντοπισμό. Έβλεπα μία γυναίκα την τελευταία περίοδο, δεν ήθελε να καταγγείλει, έλεγε 'εγώ έχω ξεφύγει', τη ρωτάς 'τα άλλα κορίτσια;' και σου λέει 'τα άλλα θέλουν και το κάνουν'. Έχεις πάρα πολλά πράγματα να παλέψεις. Και άλλες γυναίκες που έχουν ευθείες απειλές από το κύκλωμα ότι αν αποκαλύψουν κάτι, θα τους σκοτώσουν τη μάνα, τον πατέρα, πίσω στις χώρες καταγωγής, που δε μπορείς να εγγυηθείς ότι δε θα γίνει'.

Σε συνέντευξή της τον Αύγουστο του 2017, η Βασιλική Τσιπουρά, δικηγόρος, πρώην μέλος της Νομικής Υπηρεσίας του Ελληνικού Συμβουλίου για τους Πρόσφυγες και πρώην

Συντονίστρια της ανωτέρω Υπηρεσίας, αναφέρει ‘Πολύ περισσότερο από την επάρκεια ή μη του νομοθετικού πλαισίου καθεαυτού, η προστασία των θυμάτων δε φαίνεται να εξασφαλίζεται και το φαινόμενο δε φαίνεται να αποθαρρύνεται για λόγους που σχετίζονται μάλλον με τη μη αξιοποίηση στην πράξη των όσων το νομοθετικό πλαίσιο προβλέπει, τόσο από τις δικαστικές αρχές όσο και από τις αρχές καταστολής και τις υπάρχουσες υπηρεσίες πλαισίωσης των θυμάτων (π.χ. εφαρμογή μηχανισμών προστασίας μαρτύρων, ειδικές δομές φιλοξενίας). Στο πλαίσιο της προηγούμενης ενασχόλησής μου με θύματα εμπορίας στο πλαίσιο παροχής νομικής συνδρομής σε όλα τα στάδια της διαδικασίας ασύλου, πολύ συχνά οι επωφελούμενοι δυσανασχετούσαν με την αδυναμία των αστυνομικών αρχών να αξιοποιήσουν τις πληροφορίες που εκείνα με δυσκολία μοιράζονταν μαζί τους, έτσι ώστε να ανακηρυχθούν τελικώς ως θύματα εμπορίας με απόφαση του Εισαγγελέα, ενώ την ίδια στιγμή κανένα μέτρο προστασίας δεν ήταν διαθέσιμο παρά την προφανή σε τρίτους εμπλοκή τους σε διαδικασίες κατάθεσης ενώπιον της αστυνομίας, η οποία συνέδραμε στην περαιτέρω έκθεσή τους σε κίνδυνο. Ανάλογη δυσaréσκεια και αγωνία μοιράζονταν κάποτε τα θύματα σε σχέση με τους ειδικούς ξενώνες φιλοξενίας, στους οποίους με μεγάλη δυσκολία και καθυστερήσεις μπορούσαν τελικώς να τοποθετηθούν. Η διαδικασία προστασίας των θυμάτων ήταν λίγο ικανοποιητική: Θύματα εμπορίας που δεν έλαβαν τελικώς την απαραίτητη προστασία από το ανάλογο ειδικό νομοθετικό πλαίσιο, κατέληξαν ευτυχώς να λάβουν την προστασία της Σύμβασης της Γενεύης για το Καθεστώς των Προσφύγων, καθώς αυτά πληρούσαν τα αντίστοιχα κριτήρια, εξαιτίας της ιδιότητάς τους ως θύματα εμπορίας σε συνδυασμό και με άλλες προϋποθέσεις. Ωστόσο στο μεταξύ δεν απήλαυσαν κανενός άλλου μέτρου προστασίας ως θύματα εμπορίας. Η εφαρμογή στην πράξη τελικά, φαίνεται να πάσχει πολύ περισσότερο από το νομοθετικό πλαίσιο καθεαυτό.

Η λειτουργία ειδικών ξενώνων φιλοξενίας και ειδικού τμήματος εντός ΕΛ.ΑΣ. πρέπει να παραμείνουν. Αυτά που πρέπει να αλλάξουν, είναι ειδική εκπαίδευση αρχών και φορέων που επιλαμβάνονται των θυμάτων, καλύτερη δικτύωση μεταξύ φορέων, καλύτερη προσβασιμότητα των υπηρεσιών στα θύματα.

Οι βασικότερες δυσκολίες στον εντοπισμό των θυμάτων, είναι ο φόβος του θύματος για αντίκτυπο από πλευράς του κυκλώματος, άρνηση ή δυσκολία του θύματος να εμπιστευθεί ένα ξένο πρόσωπο, ανάγκη για περισσότερο χρόνο και συναντήσεις προκειμένου να εξασφαλισθεί η σχέση εμπιστοσύνης ώστε το θύμα να ανοιχτεί - το οποίο δεν είναι πάντοτε εφικτό, ανάγκη διαπολιτισμικής προσέγγισης και παροχής κατάλληλης διερμηνείας - όχι πάντοτε διαθέσιμης, έλλειψη πρόσβασης των θυμάτων σε δωρεάν υπηρεσίες νομικής και λοιπής συνδρομής. Από

πλευράς των διακινητών, δυσκολίες στον εντοπισμό συνιστούν ότι δεν είναι διαθέσιμα στα θύματα τα αληθή προσωπικά δεδομένα των διακινητών, η τυχόν διαφθορά και εμπλοκή προσωπικού των αρχών καταστολής, ο φόβος των θυμάτων να καταγγείλουν το δίκτυο υφιστάμεθα συνέπειες ή κινδύνους.

Το θύμα θα κάνει την αρχική κατάθεση στην αστυνομία, θα ακολουθήσει η έκδοση της απόφασης χαρακτηρισμού από τον Εισαγγελέα, η περαιτέρω κατάθεση στο πλαίσιο ποινικής διαδικασίας και η έκδοση απόφασης δικαστηρίου. Νομική βοήθεια είναι αναγκαία σε όλα τα στάδια, ψυχοκοινωνική στήριξη επίσης ήδη προτού και προκειμένου να εκκινηθεί οιαδήποτε διαδικασία ενώπιον των αρχών, τοποθέτηση σε ειδική δομή φιλοξενίας, παροχή κατάλληλης διερμηνείας όπου χρειάζεται. Πρέπει να εξασφαλιστεί αυτή η ολιστική βοήθεια, όπου χρειάζεται δωρεάν. Χρειάζεται επίσης αυξημένη εμπλοκή, εγρήγορση και προσβασιμότητα της αστυνομίας για το θύμα σε καθημερινή βάση για λόγους προσωπικής ασφάλειας.

Η απόφαση *Chowdury and others v. Greece*, που υποστήριξε νομικά το ΕΣΠ, υπήρξε σταθμός όσον αφορά στη συγκεκριμένη νομολογία, η οποία έχει υπάρξει ιδιαίτερα φειδωλή σε υποθέσεις εμπορίας ανθρώπων. Καταδικάζοντας την Ελλάδα για παραβίαση του άρθρου 4 της ΕΣΔΑ, για την προστασία που δεν μπόρεσε να παράσχει στα θύματα συνέτεινε στην αναγνώριση της ύπαρξης του φαινομένου, το οποίο αποτελεί και το πρώτο βήμα προκειμένου οι αρχές να ενσκήψουν στο ζήτημα και να προβούν στις απαραίτητες βελτιώσεις του όλου συστήματος καταπολέμησης του φαινομένου. Η αποτελεσματική διερεύνηση και τιμωρία κάθε πράξης που συνιστά αναγκαστική εργασία και εκμετάλλευση υπό συνθήκες εμπορίας ανθρώπων, η παροχή νομικής και κοινωνικής προστασία στα θύματα, η εξασφάλιση αποτελεσματικής αποζημίωσης από τους δράστες είναι μεταξύ των υποχρεώσεων της χώρας, όπως αυτές πηγάζουν από το ευρωπαϊκό και εθνικό νομοθετικό πλαίσιο και οι ελληνικές αρχές καλούνται να είναι συνεπείς σε αυτές. Περαιτέρω, η καταπολέμηση του φαινομένου απασχόλησης υπηκόων τρίτων χωρών χωρίς νομιμοποιητικά έγγραφα που συντείνει στο να καθίστανται αντικείμενο εργασιακής εκμετάλλευσης αποτελεί μια άλλη πτυχή του φαινομένου που πρέπει να ειπωθεί με προσοχή, όπως επίσης αναδείχθηκε με την εν λόγω απόφαση του ΕΔΔΑ.

Η ενημέρωση στις χώρες καταγωγής περί του φαινομένου, θα ήταν ιδιαίτερα χρήσιμη στη μείωση των ποσοστών των θυμάτων, συνδυαστικά και με άλλα μέτρα φυσικά’.

Η Δήμητρα Παπαγεωργίου, δικηγόρος, πρώην συνεργάτης στο ΚΕΠΑΔ, σε συνέντευξή της το Σεπτέμβριο του 2017, δήλωσε ότι ‘Θεωρώ ότι το ισχύον νομικό πλαίσιο

είναι επαρκές και πλήρως εναρμονισμένο με τις σχετικές διεθνείς και ευρωπαϊκές συμβάσεις και οδηγίες. Η αλήθεια είναι όμως ότι δεν εφαρμόζεται όπως θα έπρεπε... και νομίζω πως και οι πρόσφατες καταδίκες της Ελλάδας στο ΕΔΔΑ αναδύουν ακριβώς αυτό το πρόβλημα της μη ορθής εφαρμογής της νομοθεσίας που στην ουσία καταλήγει στη μη συμμόρφωση της Ελλάδας με τις σχετικές υποχρεώσεις της να αποτρέψει την εμπορία ανθρώπων και να προστατέψει τα θύματα. Προσωπικά θεωρούσα πάντα ότι αυτό που είχε το μεγαλύτερο πρόβλημα, ήταν ότι η παροχή προστασίας στα θύματα, σε όλες τις πτυχές είναι προβληματική. Ας πάρουμε για παράδειγμα το κομμάτι της παροχής νομικής συνδρομής. Όντως προβλέπεται στον νόμο, αλλά εν τέλει είναι μόνο κάποιες ΜΚΟ που παρέχουν όντως νομική συνδρομή και για όλα τα στάδια της διαδικασίας. Αλλά και γενικότερα η ψυχοκοινωνική υποστήριξη τους, η στέγαση, η ενσωμάτωσή τους στην κοινωνία, όλα αυτά παρέχονται και από το κράτος και από τις διάφορες ΜΚΟ που δραστηριοποιούνται στο χώρο των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, παρόλα αυτά δεν υπάρχει κάτι κεντρικά οργανωμένο και πιστεύω ότι αυτό συντελεί στο να χάνονται τα θύματα. Το ΕΚΚΑ τις κρατάει περίπου 3 μήνες, τι θα κάνουν μετά; Πολλές παροχές μάλιστα αφορούν ιδίως τις γυναίκες και ιδιαίτερα τη σεξουαλική εκμετάλλευση, δεν υπάρχει ξενώνας για άντρες. Η Α21 που έχει ξενώνες, ασχολείται ειδικά με τις γυναίκες στη σεξουαλική εκμετάλλευση. Δεν ξέρω καμία περίπτωση που να έχει αιτηθεί αποζημίωσης’.

Από όλους ανεξαιρέτως τους ανωτέρω συνεντευξιαζόμενους, προκύπτει αβίαστα το συμπέρασμα, ότι αν και το νομοθετικό πλαίσιο σε γενικές γραμμές είναι πλήρες, παρόλα αυτά η εφαρμογή του δεν είναι αυτή που θα έπρεπε. Διαπιστώνονται σημαντικά κενά στην υποστήριξη του θύματος, στην ουσία από το πρώτο στάδιο της επαφής με τις αρχές, καθώς δεν του παρέχεται στην πράξη νομική συνδρομή, αλλά ούτε και προστασία από τα δίκτυα της εμπορίας. Τα θύματα δε γνωρίζουν βασικά δικαιώματά τους, συχνά δεν παρευρίσκονται στις δίκες, ενίοτε καταδικάζονται για πράξεις που τέλεσαν υπό το καθεστώς της εκμετάλλευσής τους, ποτέ δεν έχουν αιτηθεί αποζημιώσεις από τους δράστες, ενώ δε φαίνεται να υπάρχουν δομές φιλοξενίας, παρά μόνο για σύντομα χρονικά διαστήματα και μόνο εάν είναι γυναίκες. Ταυτόχρονα, το νομικό τους καθεστώς μετά το πέρας της ποινικής διαδικασίας είναι έωλο, γεγονός αποτρεπτικό και αποθαρρυντικό για τις καταγγελίες των διακινητών, αλλά και τραυματικό για τα ίδια τα θύματα. Τέλος, διαπιστώνεται ένα κοινό σημείο σε όλες τις ανωτέρω μαρτυρίες - η έλλειψη πραγματικής ένταξης των θυμάτων στην κοινωνία της χώρας προορισμού. Όλα τα ανωτέρω αναφερόμενα είναι ακριβώς οι εκτιμήσεις που ανωτέρω

αναφέρθηκαν από τους εμπειρογνώμονες της GRETA, το US Department of State, αλλά και από το ΕΔΔΑ, το οποίο και καταδίκασε τη χώρα μας.

ΕΠΙΛΟΓΙΚΕΣ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

Από όλα τα ανωτέρω, γίνεται φανερό ότι η εμπορία ανθρώπων είναι ένα κοινωνικό φαινόμενο, μία παθογένεια διαχρονική, με αλληλοδιαπλεκόμενα συμφέροντα, πολλαπλά κοινωνικά, πολιτικά, οικονομικά και ταξικά αίτια, και το οποίο πλήττει σε τεράστιο βαθμό τους ευάλωτους πληθυσμούς - ευάλωτους λόγω φτώχειας, λόγω φύλου, λόγω κοινωνικών προκαταλήψεων, λόγω ιδιαιτερότητας, λόγω κοινωνικοπολιτικών ή πολεμικών συγκρούσεων.

Λόγω αυτών των σύνθετων χαρακτηριστικών του, η αντιμετώπισή του δεν μπορεί παρά να είναι πολυεπίπεδη και πολυδιάστατη. Κυρίως, ως κοινωνική παθογένεια, ως μία ακραίας μορφής αντικοινωνική συμπεριφορά, ως μία στάση αδιαφορίας απέναντι στα ανθρώπινα δικαιώματα των θυμάτων, δε μπορεί να αντιμετωπιστεί παρά μόνο σε συνδυασμό με την εκπαίδευση, την ευαισθητοποίηση και την επιμόρφωση του κοινωνικού συνόλου. Η ποινικοποίηση και η κατασταλτική θωράκιση δεν είναι αρκετά - και δε θα πρέπει να είναι αρκετά - για την κατάργηση της ανθρώπινης δουλείας. Είναι αναγκαία πρωτίστως, και αυτός είναι ο μακροπρόθεσμος στόχος, η καλλιέργεια μίας πανανθρώπινης κουλτούρας υπεράσπισης των ανθρώπινων δικαιωμάτων, η άρνηση της εκμετάλλευσης ανθρώπου από άνθρωπο και η υιοθέτηση της αρχής του απόλυτου σεβασμού του ανθρωπίνου σώματος - το οποίο τίθεται εξ αντικειμένου εκτός εμπορικής συναλλαγής - και της ανθρώπινης αξιοπρέπειας.

Ωστόσο δε μπορεί να είναι αμελητέο - όσο το φαινόμενο ακόμα υπάρχει και αναπαράγεται - ότι η αντιμετώπιση ενός ανθρώπου ως προϊόντος, ως αντικείμενο αγοραπωλησίας, απαιτεί, εκτός από την ευαλωτότητα του θύματος και την προθυμότητα του δράστη, και τη διαθεσιμότητα και τη βούληση του δέκτη της υπηρεσίας, είτε αυτή είναι σεξουαλική, είτε εργασιακή, είτε αφορά εμπόριο βρεφών ή οργάνων, είτε κάποια από τις υπόλοιπες μορφές του φαινομένου. Η διαθεσιμότητα του πελάτη της υπηρεσίας, άλλως ειπείν, η δημιουργία της ζήτησης, είναι ο πιο σημαντικός μοχλός στην αναπαραγωγή της εμπορίας ανθρώπων. Υποστηρίζεται χαρακτηριστικά, όσον αφορά την εμπορία ανθρώπων με σκοπό τη σεξουαλική εκμετάλλευση, ότι μόνο στην Ελλάδα, *‘κατά την περίοδο 1990-2000, τα έσοδα από την εξαναγκαστική πορνεία γυναικών και παιδιών, ξεπέρασαν τα 6 δισεκατομμύρια ευρώ. Ο άνδρας-πελάτης στην πορνεία της Ελλάδας είναι ο μεγάλος απών από την κεντρική σκηνή διαπραγμάτευσης του ζητήματος. Παρ’ όλα αυτά ο ρόλος του είναι*

πρωταγωνιστικός: Ο άνδρας πελάτης είναι ο λόγος ύπαρξης, η κινητήρια δύναμη και ο νοσηματοδότης και χρηματοδότης της πορνείας-δουλείας. Στην Ελλάδα κατά την περίοδο 1990-2000 υπολογίζεται ότι ετησίως πάνω από 1 εκατ. άνδρες μίσθωναν υπηρεσίες προσφερόμενες από γυναίκες και παιδιά θύματα εξαναγκαστικής πορνείας³⁹⁰. Πρόκειται για το 1/3 του σεξουαλικά ενεργού ανδρικού δυναμικού της χώρας την περίοδο αυτή³⁹¹. Κατά το Λάζο, η προώθηση, την ίδια περίοδο, στην πορνεία, αλλοδαπών γυναικών σε κατάσταση καταναγκασμού, οδήγησε από την πορνεία της ‘σεξουαλικής εκτόνωσης’ στην πορνεία της ‘σεξουαλικής απόλαυσης’³⁹², με αποτέλεσμα τη γιγάντωση του συγκεκριμένου τομέα παροχής υπηρεσιών (τη δεκαετία του 1990, η πορνεία αυξήθηκε 4,2 φορές και τα προκύψαντα οικονομικά έσοδα 8 φορές), με συνολικό οικονομικό κόστος για τους πελάτες 7,3 δισεκατομμύρια ευρώ³⁹³. Αν και ο πελάτης ‘χρησιμοποιεί γυναίκες και παιδιά σε κατάσταση δουλείας, σε αντίθεση με το Σύνταγμα και τον εαυτό του ως πολίτη’³⁹⁴, είναι χαρακτηριστικό ότι ‘προτιμά να μη γνωρίζει τίποτα, όπως σε μία οποιαδήποτε εμπορική συμφωνία: πληρώνει χωρίς να σκεφτεί ποιος είναι ο άνθρωπος από τον οποίο προσπαθεί να πάρει περισσότερα, σε όσο το δυνατόν χαμηλότερη τιμή... ο πελάτης δεν είναι συνήθως σε θέση να ξεχωρίσει μία γυναίκα θύμα δουλεμπορίου, με μία γυναίκα θύμα μαστροπείας και μία γυναίκα που εργάζεται ανεξάρτητα ως πόρνη... οι πελάτες προτιμούν να κρατάνε τον παραδοσιακό τους ρόλο, που τους θέλει άορατους, ανώνυμους και χωρίς την παραμικρή ευθύνη’³⁹⁵.

Η αντιμετώπιση της ζήτησης άλλωστε, συνιστά και από τα νομικά εργαλεία που έχουν αναλυθεί ήδη, το σημαντικότερο ζήτημα για τη μείωση αλλά και την εξαφάνιση αυτής της μορφής ακραίας εκμετάλλευσης. Ήδη, το Πρωτόκολλο του Παλέρμο³⁹⁶ αναφέρει ‘τα συμβαλλόμενα κράτη πρέπει να λάβουν ή να ενδυναμώσουν μέτρα, συμπεριλαμβανομένων αυτών που λαμβάνονται μέσω διμερών ή πολυμερών συνεργασίας, ώστε να μειώσουν τους παράγοντες που κάνουν τους ανθρώπους, ιδίως τις γυναίκες και τα παιδιά, ευάλωτους στην εμπορία ανθρώπων, όπως η φτώχεια, η υπανάπτυξη και η έλλειψη ίσων ευκαιριών. Τα

³⁹⁰ Γ. Τσακλάγκανου, ό.π., σελ. 40.

³⁹¹ Εθνικό Παρατηρητήριο για την αντιμετώπιση της βίας κατά των γυναικών - Πρώτη εθνική έκθεση της Ελλάδας, Νοέμβριος 2004, σελ. 22, διαθέσιμο σε: http://www.genderpanteion.gr/gr/didaktiko_pdf/Ekthesi_Paratiririoy_Gia_Tn_Antimetopisi_Tis_Vias_Kata_Twn_Gynaikwn.pdf

³⁹² Γρ. Λάζος, ‘Πορνεία και διεθνική σωματεμπορία στη σύγχρονη Ελλάδα’, ό.π., σελ. 169.

³⁹³ Γρ. Λάζος, ό.π., σελ. 482-483.

³⁹⁴ Γρ. Λάζος, ό.π., σελ. 53.

³⁹⁵ Π. Μοντζίνι, ό.π., σελ. 39.

³⁹⁶ Άρθρο 9 - prevention of trafficking in persons - παράγραφοι 4 και 5.

συμβαλλόμενα κράτη πρέπει να υιοθετήσουν ή να ενδυναμώσουν νομοθετικά ή άλλα μέτρα, όπως εκπαιδευτικά, κοινωνικά και πολιτιστικά μέτρα, συμπεριλαμβανομένων αυτών που λαμβάνονται μέσω διμερούς ή πολυμερούς συνεργασίας, για να αποθαρρύνουν τη ζήτηση, που ενθαρρύνει κάθε μορφή εκμετάλλευσης προσώπων, ιδίως γυναικών και παιδιών, και οδηγεί στην εμπορία αυτών’.

Η Σύμβαση του Συμβουλίου της Ευρώπης, στα ίδια πλαίσια κινούμενη, ορίζει ότι³⁹⁷ ‘Για να αποθαρρυνθεί η ζήτηση, που ενθαρρύνει κάθε μορφή εκμετάλλευσης προσώπων, ιδίως γυναικών και παιδιών, και οδηγεί στην εμπορία, κάθε μέρος θα υιοθετήσει ή θα ενδυναμώσει νομοθετικά, διοικητικά, επιμορφωτικά, κοινωνικά, πολιτιστικά ή άλλα μέτρα, συμπεριλαμβανομένων, α) της έρευνας στις βέλτιστες πρακτικές, μεθόδους και στρατηγικές, β) της ένταξης της επίγνωσης της ευθύνης και του σημαντικού ρόλου των μέσων μαζικής ενημέρωσης και της κοινωνίας των πολιτών, στην αναγνώριση της ζήτησης ως μία από τις ρίζες που προκαλούν την εμπορία ανθρώπων, γ) της διοργάνωσης εκστρατειών ενημέρωσης που να εμπλέκουν, ανάλογα την περίπτωση, μεταξύ άλλων, τις δημόσιες αρχές και τους φορείς χάραξης στρατηγικής, δ) αποτρεπτικών μέτρων, συμπεριλαμβανομένων επιμορφωτικών προγραμμάτων για αγόρια και κορίτσια κατά τη διάρκεια του σχολείου, που να τονίζουν την απαράδεκτη φύση των διακρίσεων βασισμένων στο φύλο, τις καταστροφικές τους συνέπειες, τη σημασία της ισότητας των φύλων, και την αξιοπρέπεια και ακεραιότητα κάθε ανθρώπινου όντος’.

Τέλος, το Προαιρετικό Πρωτόκολλο στη Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού, αναφέρει στο προοίμιο του ότι ‘η εξάλειψη της εμπορίας παιδιών, της παιδικής πορνείας και της παιδικής πορνογραφίας θα διευκολυνθεί με την υιοθέτηση ολιστικής προσέγγισης που να αντιμετωπίζει τους παράγοντες που ευνοούν τις ανωτέρω καταστάσεις, συμπεριλαμβανομένης της υπανάπτυξης, της φτώχειας, των οικονομικών ανομοιοτήτων, της άδικης κοινωνικο-οικονομικής διάρθρωσης, των δυσλειτουργικών οικογενειών, της έλλειψης εκπαίδευσης, της αστικής-αγροτικής αποδημίας, της διάκρισης μεταξύ των φύλων, της ανεύθυνης σεξουαλικής συμπεριφοράς των ενηλίκων, των επιβλαβών παραδοσιακών πρακτικών, των ένοπλων συγκρούσεων και της διακίνησης παιδιών’, και ότι ‘απαιτούνται προσπάθειες ευαισθητοποίησης του κοινού για τη μείωση της καταναλωτικής ζήτησης για την εμπορία παιδιών, την παιδική πορνεία και την παιδική πορνογραφία’.

³⁹⁷ Άρθρο 6 - Measures to discourage the demand.

Στο σημείο αυτό αξίζει να αναφερθεί ότι υπάρχουν μελέτες που έχουν δείξει³⁹⁸ ότι ‘οι άντρες που κάνουν περισσότερο χρήση πορνογραφικού υλικού, έχουν την τάση να αγοράζουν σεξουαλικές υπηρεσίες περισσότερο από ότι οι άντρες που καταναλώνουν λιγότερο τέτοιο υλικό. Οι έρευνες, σε συνδυασμό με τις εμπειρίες και των αγοραστών των σεξουαλικών υπηρεσιών και των παρόχων αυτών, δείχνουν ότι εν μέρει είναι ακριβώς η χρήση της πορνογραφίας που εμπνέει τους πελάτες να πληρώνουν για σεξουαλικές υπηρεσίες, είτε για να έχουν τη δυνατότητα να μιμούνται αυτά που έχουν δει, είτε επειδή οι σύντροφοί τους δεν είναι πρόθυμοι να συμμετάσχουν σε μία αντίστοιχη σεξουαλική συμπεριφορά.... Ταυτόχρονα, από ένα μεγάλο αριθμό ψυχολογικών ερευνών που έχουν χρησιμοποιήσει και εμπειρικές μεθόδους - πειράματα με ομάδες ελέγχου - και φυσιολογικές μεθόδους - ερωτηματολόγια και συνεντεύξεις - προκύπτει ότι οι άντρες μεταξύ του φυσιολογικού πληθυσμού, ήτοι όχι καταδικασμένοι ή ψυχιατρικά ασθενείς, που παρακολουθούν περισσότερο πορνογραφία, γίνονται περισσότερο επιθετικοί σεξουαλικά, είναι πιο πιθανό να υποτιμήσουν τη βία εις βάρος των γυναικών, και υιοθετούν περισσότερο συμπεριφορές προκατάληψης εναντίον των γυναικών σε σχέση με αυτούς που παρακολουθούν λιγότερη πορνογραφία’.

Σε σχέση όμως ειδικότερα με την ποινικοποίηση του πελάτη των σεξουαλικών υπηρεσιών, ή αντίθετα τη ρύθμιση της σεξουαλικής αγοράς από το κράτος, ως εν δυνάμει τρόπους περιορισμού της ζήτησης, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή³⁹⁹ δεν περιλαμβάνει στις συστάσεις της μία ρητή προτροπή υπέρ ή κατά κάποιου μέτρου από τα κράτη-μέλη, παρά μόνο διευκρινίζει ότι στις περιπτώσεις της ποινικοποίησης του πελάτη, πρώτα πρέπει να διώκεται αυτός που αποκτά έσοδα από την παροχή από άλλον σεξουαλικής υπηρεσίας, και δευτερευόντως αυτός που την αγοράζει. Αναφέρει όμως ότι τα κράτη μέλη ‘θα έπρεπε να σκεφτούν’ την ποινικοποίηση της αγοράς σεξουαλικής υπηρεσίας, και ότι ‘παρόλο που τα ποσοτικά στοιχεία δεν είναι αρκετά ανεπτυγμένα για να οδηγούν σε ξεκάθαρα συμπεράσματα, έρευνες, μελέτες και εμπειρογνώμονες υποδηλώνουν ότι η ποινικοποίηση της αγοράς του σεξ, σε κάποιες ή σε όλες τις περιπτώσεις, μειώνουν την πιθανότητα των αντρών να πληρώνουν για σεξ, με πιθανές επιπτώσεις για τη μείωση στην εμπορία ανθρώπων για τον σκοπό της σεξουαλικής εκμετάλλευσης’. Σε κάθε περίπτωση, προτείνει την αποποινικοποίηση της πώλησης της σεξουαλικής υπηρεσίας.

³⁹⁸ ‘pornography and prostitution’ report, Unizon, ό.π., σελ. 36.

³⁹⁹ European Commission, Study on gender dimension of trafficking in human beings, final report, σελ. 197, 198 in fine.

Όπως επισημάνθηκε σε προηγούμενη ενότητα, έχει αναπτυχθεί ιδιαίτερη επιχειρηματολογία ότι, στις χώρες όπου εφαρμόζεται το κανονιστικό μοντέλο, αυξάνεται συνολικά η πορνεία αλλά και η εμπορία ανθρώπων με σκοπό τη σεξουαλική εκμετάλλευση, καθώς 'σε αυτές τις χώρες ισχύει πάντα ένα διπλό σύστημα: το νόμιμο, 'υγιές' και ελεγχόμενο, με ταρίφες πιο ψηλές, και το παράνομο, το αφανές, που βασίζεται στις χειρότερες μορφές εκμετάλλευσης, στο οποίο οι τιμές είναι χαμηλότερες'⁴⁰⁰. Η συγγραφέας υποστηρίζει ότι το ίδιο συμβαίνει και στην Ελλάδα: 'Στην Ελλάδα, συναντάται μία ανάλογη κατάσταση: υπολογίζεται ότι στην Αθήνα οι μη δηλωμένες πόρνες είναι περισσότερες από 5.000 και οι δηλωμένες 400'⁴⁰¹.

Περαιτέρω, παρά την άγνοια την οποία επιλέγει να ισχυρίζεται ο πελάτης⁴⁰², υποστηρίζεται ότι 'οι αγοραστές σεξουαλικών υπηρεσιών, γνωρίζουν πολύ καλά τις δύσκολες κοινωνικές συνθήκες για τα άτομα στην πορνεία, ακόμη και όταν προσπαθούν να υποτιμήσουν το δικό τους ρόλο. Στις περισσότερες χώρες, οι ευάλωτες ομάδες και οι μειονότητες που υφίστανται διακριτική μεταχείριση, υπερ-εκπροσωπούνται στην πορνεία, σε σύγκριση με τον υπόλοιπο πληθυσμό. Δεν είναι τυχαίο το ότι στη Σουηδία είναι κοινός τόπος για τις γυναίκες της ανατολικής Ευρώπης να γίνονται θύματα εκμετάλλευσης σε διασυνοριακή πορνεία, ούτε ότι στις Ηνωμένες Πολιτείες οι αφροαμερικανοί έχουν πολύ μεγαλύτερη εκπροσώπηση στην πορνεία σε σχέση με την πληθυσμιακή εκπροσώπησή τους. Αυτή συνιστά μία κοινωνική παραδοχή και των πελατών: μεταξύ 110 πελατών σεξουαλικών υπηρεσιών στη Σκωτία, το 73% αναγνώρισε ότι τα άτομα που εκδίδονται, εκδίδονται 'αυστηρά λόγω οικονομικής αναγκαιότητας', και 85% αναγνώρισε ότι οι εκδιδόμενες γυναίκες, δεν απολαμβάνουν ευχαρίστηση από τη σεξουαλική επαφή στην πορνεία. Αντίστοιχη ύπαρξη γνώσης μεταξύ των

⁴⁰⁰ Π. Μοντζίνι, ό.π., σελ. 178.

⁴⁰¹ Π. Μοντζίνι, ό.π., σελ. 178.

⁴⁰² Όχι όμως πάντα. Αποκαλυπτικές (και σοκαριστικές) είναι συνεντεύξεις πελατών στην έρευνα των Παπαντωνίου Α., Παπαντωνίου-Φραγκούλη Μ., Συκιώτου Αθ., ό.π., σελ. 586 επ., όπου μεταξύ άλλων αναφέρεται από πελάτες: 'μιλάς βέβαια για άνθρωπο! Εδώ, εδώ είναι ο μεγάλος διαχωρισμός που κάνω εγώ, ότι πλέον αυτό έχει αναχθεί... δεν έχει αναχθεί σε άνθρωπο, έχει αναχθεί σε προϊόν, έχει περάσει στη μέση συνείδηση ότι είναι προϊόν.. ωραία το μαγαζί έφερε και καινούργια μοντέλα.. έτσι είναι... τα καινούργια μοντέλα. Ε, από τη στιγμή που έχει γίνει σε αυτό το ζήτημα, παύεις πλέον να ακολουθείς τακτικές ότι είναι άνθρωπος, είναι προϊόν', 'Εμένα το προϊόν μου το φέρνουνε, από κει και πέρα το πώς έφτασε το προϊόν εδώ, αυτό είναι αλλουνού... είναι όπως αυτό το προϊόν εδώ, αυτό το μαγνητοφωνάκι, πώς έφτασε εδώ, ξέρεις; Όχι! προϊόν δεν είναι; Το καταναλώνεις, θα ασχοληθείς για αυτό το μαγνητοφωνάκι, εδώ που μιλάμε, πώς ήρθε εδώ στην Ελλάδα;', 'Τι; Όταν πληρώνεις κάτι, δεν θα το ευχαριστηθείς; Το μπουκάλι το ούισκι το αγοράζεις, γιατί θέλεις να το ανοίξεις και να το πιεις! Και θα το ανοίξεις!'

πελατών σεξουαλικών υπηρεσιών, παρουσιάστηκε σε έρευνες στη Βοστώνη, το Σικάγο και το Λονδίνο⁴⁰³.

Η αντίθετη άποψη, της αναποτελεσματικότητας της ποινικοποίησης του δέκτη των υπηρεσιών, έχει βέβαια ισχυρά ερείσματα, αναδεικνύοντας ότι η επιλογή της μίας ή της άλλης κατεύθυνσης, δε μπορεί να είναι μονοδιάστατη ούτε και απόλυτη. Υποστηρίζεται συναφώς ότι ‘αποδεικνύεται απολύτως ανώφελη η εγκληματοποίηση της ζήτησης πορνικών υπηρεσιών, δηλαδή του πορνοπελάτη. Κοιτάζοντας πιο προσεκτικά, καταλαβαίνουμε ότι η ζήτηση των πορνικών υπηρεσιών, αφορά στον ερωτικό πολιτισμό μιας κοινωνίας, και συνδέεται με τη συγκρότηση του κοινωνικού φύλου και τις εννοιολογήσεις του σεξουαλικού ανδρισμού και θηλυκότητας... Δε μπορεί ο κόσμος που ζητάει ή καταναλώνει αυτές τις υπηρεσίες να πάψει να το κάνει από τη μία στιγμή στην άλλη, μόνο και μόνο γιατί παρουσιάζεται ότι ‘αυτό που επιθυμεί’ είναι απάνθρωπο, γιατί η γυναίκα με την οποία θέλει να συνευρεθεί τρώει ξύλο, ήρθε με τα πόδια 2.000 χιλιόμετρα, ή επειδή δεν έχει διαβατήριο. Όπως εύκολα καταλαβαίνει κανείς, πρόκειται για βαθιές και πολλαπλές εγγραφές, και όπως γνωρίζουμε, μέχρι να αλλάξουν οι βαθιές εγγραφές για πράγματα που θεωρούνται ‘κακά’ - ακόμη και αν είναι αναγκαία - ούτε οι νόμοι ούτε χρηματοδοτήσεις επαρκούν... η παραδοσιακή αντίληψη του ανδρισμού που θεωρεί τον άνδρα φορέα-υποκείμενο της ερωτικής επιθυμίας και τη γυναίκα αντικείμενο αυτής, ανέχεται και υποστηρίζει τη ζήτηση εγχρημάτων σεξουαλικών υπηρεσιών. Η ποινικοποίηση ... δε μπορεί να λειτουργήσει, αν δεν έχει προηγηθεί συστηματική δουλειά στο επίπεδο της σεξουαλικής αγωγής’⁴⁰⁴.

Φυσικά η ποινικοποίηση του πελάτη, ακόμη κι αν επιλεγόταν ως πιο αποτελεσματικό μοντέλο για την αντιμετώπιση της εμπορίας ανθρώπων για σεξουαλική εκμετάλλευση, δεν είναι μέτρο το οποίο θα επιφέρει αποτελέσματα από μόνο του. Στη Σουηδία, πέραν των υπολοίπων μέτρων που ανωτέρω αναφέρθηκαν για την καταπολέμηση της πορνείας και της βίας κατά των γυναικών, διεξάγεται από το 2016, αναθεώρηση της σεξουαλικής εκπαίδευσης και της εκπαίδευσης πάνω στις ανθρώπινες σχέσεις στα σχολεία, ενώ ταυτόχρονα ενδυναμώνεται η επαγγελματική και ψυχολογική υποστήριξη ανδρών που έχουν υπάρξει βίαιοι⁴⁰⁵.

⁴⁰³ ‘pornography and prostitution’ report, Unizon, ό.π., σελ. 45.

⁴⁰⁴ Λ. Αμπατζή, ‘Προσεγγίζοντας το φαινόμενο του trafficking’, ΕΚΚΕ, Αθήνα 2008, σελ. 15, 90.

⁴⁰⁵ Fact-sheet, ‘National strategy to prevent and combat men’s violence against women’, Νοέμβριος 2016, διαθέσιμο σε:

http://www.government.se/4ac3ba/contentassets/4bbb1643e427432682464d4559c41027/fact-sheet_national-strategy-to-prevent-and-combat.pdf

Η επιλογή μεταξύ της μίας ή της άλλης κατεύθυνσης σε σχέση με τη στάση της οργανωμένης πολιτείας απέναντι στον πελάτη των σεξουαλικών υπηρεσιών, εκφεύγει των ορίων της παρούσας μελέτης. Το μόνο βέβαιο είναι ότι η εφαρμογή ενός μοντέλου χωρίς τη διεξαγωγή ερευνών, ήτοι, η απλή μεταφορά ενός νομοθετικού και θεσμικού πλαισίου μιας άλλης χώρας χωρίς περαιτέρω έρευνα - εν προκειμένω της Σουηδίας, η οποία έχει τελείως διαφορετικά οικονομικά, κοινωνικά, και πολιτισμικά δεδομένα από ότι, για παράδειγμα, η Ελλάδα - πιθανότατα δε θα επιφέρει τα αναμενόμενα αποτελέσματα. Είναι όμως μία συζήτηση ενδιαφέρουσα, της οποίας και μόνο η εκφορά, εξελίσσει και εμπνέει την αναζήτηση λύσεων, προτάσεων και στρατηγικών για τις δυνατότητες διαπαιδαγώγησης του κοινωνικού συνόλου - ιδίως του ανδρικού πληθυσμού - και εν τέλει αντιμετώπισης μίας από τις πιο σημαντικές πτυχές της εμπορίας ανθρώπων.

Σε κάθε περίπτωση όμως, η ζήτηση μπορεί να αντιμετωπιστεί και με άλλους τρόπους, λιγότερο δραστικούς ίσως, αλλά μακροπρόθεσμα αποτελεσματικούς: η αύξηση της ευαισθητοποίησης του κοινωνικού συνόλου και η ενημέρωσή του εν γένει για τους κινδύνους της εμπορίας ανθρώπων και τα σημάδια αναγνώρισης των θυμάτων του, αποτελεί αναγκαίο βήμα για κάθε προσπάθεια αποτροπής και καταπολέμησης του φαινομένου. Για το λόγο αυτό, οι περισσότερες ΜΚΟ και οι φορείς που ασχολούνται με το ζήτημα, προβαίνουν συχνά σε εκστρατείες ενημέρωσης και street work - ιδίως για το Φεστιβάλ 'Break the Chain' και τη μαζική συμμετοχή κόσμου σε αυτό, έγινε εκτενής αναφορά στην έκθεση της GRETA⁴⁰⁶ αλλά και στην τελευταία έκθεση του US Department of State. Οι εκστρατείες ευαισθητοποίησης 'στοχεύουν είτε σε εκείνους που θεωρούνται ότι διατρέχουν μεγαλύτερο κίνδυνο, όπως οι μετανάστες εργαζόμενοι, είτε σε όσους ενδεχομένως συμβάλλουν συνειδητά ή ασυνείδητα στη ζήτηση, όπως οι εργοδότες στο δημόσιο ή τον ιδιωτικό τομέα, είτε στους πελάτες σεξουαλικών υπηρεσιών, ή ακόμη και στο ευρύ κοινό, που ενδέχεται να είναι σε θέση να εντοπίζει σημάδια της εμπορίας ανθρώπων και να αναφέρει τις τυχόν υποψίες προς τα κρατικά όργανα'⁴⁰⁷. Επισημαίνεται ωστόσο στην ανωτέρω έκθεση, ότι ελλοχεύει ένας κίνδυνος όταν η ευαισθητοποίηση του κοινωνικού συνόλου γίνεται 'μονοδιάστατα', με αφίσες και διαφημίσεις στα ΜΜΕ: η ταύτιση της εμπορίας ανθρώπων μόνο με πράξεις φυσικής βίας και φυσικού περιορισμού στις κινήσεις των θυμάτων, ενώ, όπως έχει αναδειχθεί ανωτέρω, αυτά

⁴⁰⁶ Trafficking in persons report, JUNE 2017, Department of State, ό.π., σελ. 184, Report concerning the implementation of the Council of Europe Convention on Action against Trafficking in Human Beings by Greece, GRETA, σελ. 30.

⁴⁰⁷ Trafficking in persons report, JUNE 2016, Department of State, ό.π., σελ. 12.

δεν είναι αναγκαία στοιχεία για τη στοιχειοθέτηση της εμπορίας ανθρώπων και τη σεξουαλική εκμετάλλευση. Ενδεικτικό είναι ότι η Ευρωπαϊκή Επιτροπή⁴⁰⁸, συστήνει στα κράτη μέλη την ποινικοποίηση εν γένει της αγοράς σεξουαλικής υπηρεσίας από άτομο κάτω των 21 ετών - και όχι μόνο κάτω από 18 - καθώς τα άτομα μεταξύ 18 και 21 είναι ιδιαίτερα ευάλωτα σε παράνομη εκμετάλλευση.

Περαιτέρω, προτείνεται⁴⁰⁹ όχι μόνο για την αποτροπή της ζήτησης, αλλά και για την προστασία των θυμάτων, ο εξειδικευμένος σχεδιασμός των εκστρατειών ευαισθητοποίησης και ενημέρωσης, όπως η γνωστοποίηση στους ταξιδιώτες της παρανομίας του σεξουαλικού τουρισμού με στόχο ανηλίκους, η ενημέρωση των εργαζομένων για τα δικαιώματα και τους κινδύνους τους καθώς μεταναστεύουν για δουλειά, η ευαισθητοποίηση μεταξύ των αρχών μετανάστευσης και επιβολής του νόμου, η επιμόρφωση του διπλωματικού προσωπικού και των εργαζομένων στην υγεία, την εκπαίδευση και τις κοινωνικές υπηρεσίες. Επίσης, η καταγραφή των υπηρεσιών εύρεσης εργασίας και η εκπαίδευση των επιθεωρητών εργασίας, ώστε να εντοπίζουν τα θύματα και να ελέγχουν τα γραφεία εύρεσης εργασίας, τα οποία θα καθίστανται αστικά και ποινικά υπεύθυνα για την παραβίαση της νομοθεσίας.

Σε συνδυασμό όμως με την αντιμετώπιση της ζήτησης, που απαιτείται και από τα ανωτέρω βασικά νομοθετικά εργαλεία κατά του human trafficking, απαιτείται και η ολιστική προσέγγιση των παραγόντων που δημιουργούν την προσφορά, καθώς *‘η κατανόηση των βαθύτερων αιτιών θα βοηθήσει τις κυβερνήσεις να διαμορφώσουν στρατηγικές πρόληψης και να ενσωματώσουν επίσης πολιτικές κατά της εμπορίας ανθρώπων σε σχεδιασμούς για τους ευάλωτους πληθυσμούς... όταν υπάρχει ανισότητα και όπου άνθρωποι δεν έχουν πρόσβαση στην κοινωνική προστασία και τη δικαιοσύνη, οι διακινητές ανθρώπων ευδοκιμούν’*⁴¹⁰.

Δεν πρέπει λοιπόν να παραγνωρίζεται ότι οι στρατηγικές αντιμετώπισης της εμπορίας ανθρώπων, πρέπει να απευθύνονται πρωταρχικά στα κοινωνικά, οικονομικά και πολιτισμικά αίτια που ωθούν τα θύματα. Είναι επομένως αναγκαίο να συνδεθούν με τη διεύρυνση της εκπαίδευσης, την ενδυνάμωση και την καταπολέμηση της φτώχειας των ευάλωτων ομάδων, την προώθηση της ισότητας των φύλων, την κοινωνική ένταξη των νέων⁴¹¹, αλλά και την καταπολέμηση των έμφυλων στερεοτύπων⁴¹². Άλλωστε και η Ευρωπαϊκή Επιτροπή⁴¹³

⁴⁰⁸ Study on the gender dimension of trafficking in human beings, final report, ό.π., σελ. 198.

⁴⁰⁹ Trafficking in persons report, JUNE 2016, Department of State, ό.π., σελ. 12, 15.

⁴¹⁰ Trafficking in persons report, JUNE 2016, Department of State, ό.π., σελ. 8.

⁴¹¹ Omelaniuk I., ό.π., σελ. 12.

⁴¹² Λ. Αμπατζή, ό.π., σελ. 90.

⁴¹³ Study on the gender dimension of trafficking in human beings, final report, ό.π., σελ. 197.

συστήνει τη μείωση των ανισοτήτων λόγω φύλου στην αγορά εργασίας και την ίση εργασιακή μεταχείριση γυναικών και αντρών, καθώς παρατηρείται ότι κυρίως οι γυναίκες είναι αυτές που δουλεύουν σε καθεστώς άτυπης απασχόλησης, σε αντίθεση με τους άντρες που κυρίως έχουν σταθερές και μόνιμες συμβάσεις εργασίας. Περαιτέρω, προτείνει την ισότητα στη μεταχείριση των γυναικών που εργάζονται - ή θεωρείται ότι εργάζονται - στη σεξουαλική αγορά, και την προστασία τους από τους αξιωματούχους εφαρμογής του νόμου και τους συνοριοφύλακες. Μόνο λοιπόν η αντιμετώπιση εν τη γενέσει τους, των αιτιών που καθιστούν τη μετανάστευση αναγκαία, όπως αυτές έχουν σκιαγραφηθεί στο πρώτο μέρος της παρούσας, μπορεί να αντιμετωπίσει επαρκώς την ‘προσφορά’ των εν δυνάμει θυμάτων εμπορίας ανθρώπων. Όπως γλαφυρά ανέφερε η κ. Σεραφείμ στη συνέντευξή της: *‘Το φαινόμενο αναπαράγεται γιατί το trafficking είναι κερδοφόρα επιχείρηση... υπάρχουν κάποια projects για ενημέρωση στις χώρες καταγωγής. Δεν είναι όμως μόνο η ενημέρωση. Όταν είσαι μέσα στην απόλυτη φτώχεια, μάλλον θα το κάνεις, θα θες να ελπίζεις ότι πας για δουλειά... θέλω να πω, θα χτυπήσεις την αιτία του πώς μπλέκει κανείς στο καθεστώς εκμετάλλευσης, που είναι η φτώχεια... δεν είναι θέμα ότι εξαπατώνται απλά, είναι σε μία ευαλωτότητα που μπορούν να εξαπατηθούν και η ευαλωτότητα είναι η φτώχεια’.*

Φυσικά, το αδιέξοδο στο οποίο βρίσκονται οι μεταναστευτικοί και προσφυγικοί πληθυσμοί, δε σημαίνει ότι δε θα ληφθούν μέτρα και δε θα παρθούν πρωτοβουλίες για την κατά το δυνατόν ενημέρωσή τους για τους κινδύνους του ταξιδιού τους. Συναφώς, προτείνεται για την αντιμετώπιση της προσφοράς⁴¹⁴, η μελέτη των εκάστοτε συνθηκών στις χώρες καταγωγής, προκειμένου να γίνονται κατανοητοί οι λόγοι της μετανάστευσης και να δίνεται η κατάλληλη έμφαση στον τομέα της πρόληψης, με καμπάνιες ενημέρωσης και εκπαιδευτικά σεμινάρια νεαρών ατόμων, ιδίως κοριτσιών, στα σχολεία τους - συνδυαστικά με τη συγκρότηση δομών επαγγελματικού προσανατολισμού και την εκπόνηση ειδικών εκπαιδευτικών προγραμμάτων ‘για την άρση έμφυλων και σεξουαλικών στερεοτύπων’ που εγκλωβίζουν τα θύματα σε συγκεκριμένους κοινωνικούς ρόλους. Περαιτέρω, επιβάλλεται η δημιουργία δομών για την υποδοχή των γυναικών που επαναπατρίζονται και την κοινωνική τους επανένταξη - σε αντίθετη περίπτωση, οι γυναίκες που επαναπατρίζονται στη χώρα καταγωγής, δεν έχουν χρήματα ή άλλους οικονομικούς πόρους, δε λαμβάνουν

⁴¹⁴ Λ. Αμπατζή, ό.π., σελ. 89-90.

ψυχοκοινωνική υποστήριξη, δεν έχουν πού να μείνουν, και καταλήγουν εκ νέου στη θυματοποίησή τους, ενίοτε και από τα ίδια κυκλώματα από τα οποία ξέφυγαν⁴¹⁵.

Ειδικότερα μέτρα οφείλουν να λαμβάνονται για τις κοινωνικές ομάδες οι οποίες είναι περισσότερο ευάλωτες στην εμπορία ανθρώπων από ότι άλλες. Αν και δεν υπάρχει εξαντλητικός κατάλογος ευπαθών ομάδων, ενώ μάλιστα ορισμένα άτομα μπορεί να είναι πολλαπλώς ευάλωτα - καθιστώντας την εκμετάλλευσή τους ακόμη περισσότερο πιθανή, οι κυβερνήσεις οφείλουν να λάβουν θετικά μέτρα για να καθορίσουν ποιοι μπορεί να είναι ιδιαίτερα ευάλωτοι, λόγω της κουλτούρας της χώρας τους, της κοινωνικής δομής, των ιστορικών συνθηκών και των πολιτισμικών διαφοροποιήσεων, και να εξασφαλίσουν ότι αυτές οι ομάδες έχουν πρόσβαση στην απαραίτητη προστασία για να μη στοχοποιηθούν ως θύματα εμπορίας ανθρώπων⁴¹⁶. Ιδίως για τη χώρα μας, αυτό αναδεικνύεται ως ένα από τα πιο σημαντικά μέτρα, καθώς ενώ είναι σαφές ότι πλέον ευάλωτοι πληθυσμοί είναι οι πρόσφυγες και οι μετανάστες - και ιδίως όσοι εξ αυτών διαμένουν σε camps - δεν έχουν ληφθεί τα απαραίτητα μέτρα για την προστασία τους, γεγονός για το οποίο η χώρα μας έχει ήδη κατακριθεί. Η επαρκής στελέχωση από εξειδικευμένο προσωπικό στα camps και εν γένει στις πύλες εισόδου, η κατάρτιση συνοριοφυλάκων, αξιωματικών της αστυνομίας και υπαλλήλων μεταναστευσης και ασύλου, η ενημέρωση μεταναστών και προσφύγων σχετικά με τους κινδύνους της εμπορίας ανθρώπων αλλά και των δυνατοτήτων τους εάν υπάρξουν θύματα, είναι κάποια από τα βασικά μέτρα που πρέπει να ληφθούν για την πρόληψη αλλά και την προστασία των θυμάτων. Πρέπει μάλιστα να υπάρξει εξειδικευμένη επιμόρφωση σε σχέση με το ψυχολογικό προφίλ των ευάλωτων πληθυσμών - ιδίως να συνεκτιμάται ότι είναι πολύ εύκολο να απομονώνονται, καθώς βρίσκονται σε συνεχή βεβαιότητα, ότι έχουν θρησκευτικές προκαταλήψεις ενίοτε που τους καθιστούν ελέγξιμους (σύνθηδες παράδειγμα, οι νιγηριανές γυναίκες πείθονται εύκολα ότι τους έχουν κάνει Voodoo και είναι σε μεγάλο βαθμό ελέγξιμες λόγω αυτού), ενώ έχουν μεγάλη δυσπιστία στις δομές φιλοξενίας αλλά και στην αστυνομία, καθώς προέρχονται από κράτη που συνήθως είναι διαλυμένα ή διεφθαρμένα.

Εκτός των ανωτέρω, και σε συνδυασμό με αυτά, έχουν αναπτυχθεί και καταγραφεί παραδείγματα καλών πρακτικών για την αντιμετώπιση της προσφοράς και την υποστήριξη των θυμάτων⁴¹⁷:

⁴¹⁵ Π. Μοντζίνι, ό.π., σελ. 192-193.

⁴¹⁶ Trafficking in persons report, JUNE 2016, Department of State, ό.π., σελ. 23.

⁴¹⁷ Trafficking in persons report, JUNE 2016, Department of State, ό.π., σελ. 13-15.

Αναφέρεται σχετικά ότι η κυβέρνηση της Σλοβακίας ανέπτυξε και χρηματοδότησε τη δημιουργία μιας ιστοσελίδας, που επιτρέπει στους πολίτες της που ταξιδεύουν στο εξωτερικό για απασχόληση, να εγγράφουν τα στοιχεία επικοινωνίας τους με τους φίλους και την οικογένειά τους, ώστε οι επαφές τους να ειδοποιούνται αν σταματήσουν τη συνηθισμένη τους, με απευθείας σύνδεση, δραστηριότητα.

Περαιτέρω, έχουν γίνει μεγάλες προσπάθειες διεξοδικής και συχνής ενημέρωσης σε σχέση με την καταναγκαστική εργασία σε αλιευτικά σκάφη στη νοτιοδυτική Ασία, από τους New York Times, το Al Jazeera, τον Guardian, τον Associated Press, τη South China Morning Post, με αποτέλεσμα να επιστήσουν την προσοχή μεταξύ κυβερνήσεων, επιχειρήσεων και καταναλωτών στη βιομηχανία ψαριού.

Ταυτόχρονα, αναδεικνύεται η προσπάθεια, το 2015, μίας ΜΚΟ στην Ινδία, η οποία συνεργάστηκε με δημοσιογράφους για την ευαισθητοποίηση σε σχέση με την εμπορία ανθρώπων μεταξύ των μειονοτήτων και των περιθωριοποιημένων κοινοτήτων. Η κίνηση αυτή είχε ως στόχο την καλύτερη ενημέρωση των ανθρώπων που διαβιούν σε απομακρυσμένες κοινότητες και επικοινωνούν μόνο στην τοπική γλώσσα τους. Αυτό το γεγονός οδήγησε σε αποκαλύψεις υποθέσεων εμπορίας ανθρώπων στα πλαίσια των ανωτέρω κοινοτήτων και αύξησε την προσοχή για το ρόλο του κράτους και της αστυνομίας στις προσπάθειες πρόληψης. Επίσης το 2015, στο Περού, μία ΜΚΟ διεξήγαγε καμπάνια μεταξύ τουριστών, Μέσων Μαζικής Ενημέρωσης, εργαζόμενων στον τουριστικό τομέα και του ευρύτερου κοινωνικού συνόλου, σε σχέση με τις ποινικές κυρώσεις για όσους εκμεταλλεύονται σεξουαλικά παιδιά στο Λορέτο, μία περιοχή γνωστή για εμπορία ανθρώπων.

Στη Γαλλία, το υπουργείο Παιδείας διοργανώνει εξειδικευμένα μαθήματα ευαισθητοποίησης για την εμπορία ανθρώπων, που απευθύνονται στους φοιτητές στις υπηρεσίες υγείας και τον τουρισμό, ενημερώνοντάς τους για τους δείκτες του παιδικού σεξουαλικού τουρισμού και την επαγγελματική τους ευθύνη να αναλάβουν δράση όταν αναγνωρίζουν αυτό το έγκλημα.

Σημαντική είναι επίσης μία πρωτοβουλία που έλαβε ΜΚΟ στο Βιετνάμ, συμβάλλοντας στη νόμιμη εγγραφή στο κράτος μίας εθνοτικής μειονότητας που αριθμούσε πάνω από 2.000 άτομα, σε περιοχές υψηλού κινδύνου για την εμπορία ανθρώπων. Οι ανιθαγενείς⁴¹⁸, όπως ήδη έχει αναφερθεί, κινδυνεύουν ακόμη περισσότερο ως ευάλωτη

⁴¹⁸ Trafficking in persons report, JUNE 2016, Department of State, ό.π., σελ. 15.

ομάδα, να υποστούν πράξεις ακραίας εκμετάλλευσης, την οποία μάλιστα είναι πολύ δύσκολο να καταγγείλουν. Μέχρι οι κυβερνήσεις να λάβουν μέτρα για την αντιμετώπιση και τη μείωση της ανιθαγένειας, συμπεριλαμβανομένης της καταχώρησης και της επέκτασης της ιθαγένειας σε ανιθαγενείς, την έκδοση εγγράφων ταυτότητας και την ανάπτυξη προγραμμάτων για την προώθηση της οικονομικής ανάπτυξης και της εμπιστοσύνης μεταξύ αυτών των ομάδων και τις αρχές επιβολή του νόμου, η συγκεκριμένη κοινωνική ομάδα θα συνεχίσει να είναι ευάλωτη στην εμπορία ανθρώπων.

Επιπλέον, στα πλαίσια ευρύτερων και πολυμερών συνεργασιών, αναπτύχθηκε ο όμιλος Santa Marta⁴¹⁹, ήτοι μια σύμπραξη μεταξύ διεθνών αρχηγών αστυνομίας και καθολικών επισκόπων από όλο τον κόσμο, οι οποίοι μαζί με την κοινωνία των πολιτών, συνεργάζονται για τον τερματισμό της σύγχρονης δουλείας, μέσω μιας διαδικασίας που εγκρίθηκε από τον Πάπα Φρανσίσκο. Ο στόχος του ομίλου είναι να συνδυάσει τους πόρους της Εκκλησίας με τους πόρους των μηχανισμών επιβολής του νόμου, για την αποτελεσματικότερη πρόληψη της εμπορίας ανθρώπων αλλά και την παροχή φροντίδας στα θύματα. Ο κ. Μοσκόφ, ερωτηθείς για τους εν δυνάμει εταίρους του Γ.ΕΘ.ΕΙΣ., δήλωσε ‘Θέλω να δουλεύω με *unusual partners*, με εταίρους οι οποίοι δεν είναι οι σταντάρ, δεν είναι πχ. οι ΜΚΟ μόνο. Μπορείς να δουλέψεις με την Εκκλησία;’. Αντίθετα η κ. Βωβού δήλωσε ότι η Εκκλησία, κατά τη γνώμη της, ενισχύει τους έμφυλους ρόλους, επομένως δε θα μπορούσε να συνεισφέρει λύσεις στην εμπορία γυναικών και παιδιών.

Τέλος, το Δεκέμβριο του 2015⁴²⁰, ο τότε πρόεδρος των Η.Π.Α., ανακοίνωσε το διορισμό 11 μελών στο Γνωμοδοτικό Συμβούλιο των Ηνωμένων Πολιτειών για την εμπορία ανθρώπων. Κάθε μέλος είναι επιζών εμπορίας ανθρώπων και μαζί αντιπροσωπεύουν ένα ευρύ φάσμα υποβάθρου και εμπειριών. Το Συμβούλιο παρέχει μια επίσημη πλατφόρμα για τους επιζώντες εμπορίας, ώστε να συμβουλευθούν και να διατυπώνουν συστάσεις σχετικά με τις ομοσπονδιακές πολιτικές κατά της εμπορίας ανθρώπων στην Ειδική Διυπηρεσιακή Ομάδα του Προέδρου για την παρακολούθηση και την καταπολέμηση της εμπορίας ανθρώπων. Αυτή είναι μία αξιοσημείωτη πρακτική, καθώς η εμπειρία που έχουν συσσωρεύσει οι επιζώντες μπορεί να βοηθήσει σε όλα τα στάδια της αντιμετώπισης, από τη στρατολόγηση του θύματος μέχρι την καταγγελία του δικτύου της εμπορίας. Η αξιοποίηση σε αντίστοιχα

⁴¹⁹ Trafficking in persons report, JUNE 2016, Department of State, ό.π., σελ. 18.

⁴²⁰ Trafficking in persons report, JUNE 2016, Department of State, ό.π., σελ. 43.

πλαίσια, επιζώντων εμπορίας ανθρώπων και σεξουαλικής βίας, προκρίνεται και από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή⁴²¹.

Όλα τα ανωτέρω μέτρα, οι προτάσεις και οι καλές πρακτικές που ενίοτε λαμβάνουν τα κράτη για την αντιμετώπιση - σε επίπεδο πρόληψης και καταστολής - του φαινομένου, μπορούν να φέρουν, συνδυαστικά ιδωμένα, σοβαρά αποτελέσματα. Η διεθνική συνεργασία ευρύτερων φορέων, η εκπαίδευση και επιμόρφωση της κοινωνίας, η υλοποίηση εκπαιδευτικών προγραμμάτων στα σχολεία, η ανάληψη πρωτοβουλιών και η συγκρότηση προγραμμάτων για την προώθηση της ισότητας όλων των ανθρώπων, ανεξαρτήτως φύλου, θρησκείας και καταγωγής, αποτελούν σίγουρα το μακροπρόθεσμο στόχο για τη συγκρότηση κοινωνικών δεσμών χωρίς εκμετάλλευση. Ταυτόχρονα, τα προγράμματα για την καταπολέμηση της φτώχειας και της κοινωνικής και οικονομικής ανισότητας, μπορούν να καταπολεμήσουν σε μεγάλο βαθμό τα κίνητρα που ωθούν τους ανθρώπους σε επικίνδυνους δρόμους.

Ωστόσο, πολλά και άμεσα βήματα πρέπει να γίνουν συγκεκριμένα για την προστασία των θυμάτων, καθώς παρά τη θυματοκεντρική προσέγγιση του ευρωπαϊκού και εθνικού νομοθετικού πλαισίου, παρατηρούνται σημαντικά ελλείμματα, με αποτελέσματα τα θύματα να υποφέρουν και από τη συμπεριφορά των κυβερνήσεων. Όπως δυστυχώς επιβεβαίωσαν όλοι οι συνεντευξαζόμενοι για την πραγματικότητα σε εθνικό επίπεδο, δεν υπάρχει καμία στρατηγική ένταξης των θυμάτων στην κοινωνία στην οποία ζουν. Τα θύματα δε λαμβάνουν νόμιμα έγγραφα παρά μόνο κατά τη διάρκεια της ποινικής διαδικασίας εναντίον των διακινητών τους, ενώ συχνά βρίσκονται εμπλεκόμενα τα ίδια με ποινικές κατηγορίες εναντίον τους. Ταυτόχρονα, και με εξαίρεση όποια θύματα έχουν την τύχη να δεχτούν τη συνδρομή ΜΚΟ, δεν έχουν βοήθεια από κανένα νομικό παραστάτη και δε γνωρίζουν πού να στραφούν για βοήθεια, δεν αποζημιώνονται, αλλά ούτε και παρίστανται στην ποινική διαδικασία, με άμεσα αποτελέσματα και για την καταδίκη των δραστών. Οι δε διαδικασίες για την αναγνώρισή τους, είναι χρονοβόρες και ψυχοφθόρες, ενώ οι ελληνικές αρχές δεν έχουν σταθεί στο ύψος των περιστάσεων - όπως αποδεικνύουν και οι δύο καταδίκες της χώρας, οι οποίες αποτυπώνουν ακριβώς τα διοικητικά κενά, τις ελείψεις και τις απροσεξίες των αξιωματούχων και του διοικητικού προσωπικού εν γένει, που χειρίζεται αυτές τις υποθέσεις. Ιδίως δε η αναγνώριση, η υποστήριξη και η κοινωνική ένταξη των θυμάτων, είναι προβλήματα που αντιμετωπίζουν όλα τα κράτη μέλη και όχι μόνο η Ελλάδα, με αποτέλεσμα

⁴²¹ Study on the gender dimension of trafficking in human beings, final report, ό.π., σελ. 195.

η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, μεταξύ άλλων μέτρων, να προτείνει τη συγκρότηση υπηρεσιών που βοηθούν στην επανένταξη των θυμάτων, την παροχή νομικής υποστήριξης στα θύματα και τους μάρτυρες της εμπορίας ανθρώπων, και τη βελτίωση της διαδικασίας αναγνώρισης των θυμάτων⁴²².

Εν τέλει, το ζήτημα της εμπορίας ανθρώπων, εμπλέκεται με αξιακές ιεραρχήσεις και ευρύτερες νοηματοδοτήσεις γύρω από τις έννοιες του φύλου, του αλλοδαπού, του αδύναμου, ‘του Άλλου’. Η στρατηγική που θα ακολουθήσει το κάθε κράτος και η υλοποίηση αυτής από το εκάστοτε κοινωνικό σύνολο, αναγκαστικά σχετίζεται άμεσα με αυτές τις έννοιες. Η προτεραιοποίηση της ανάσχεσης των μεταναστευτικών και προσφυγικών ρευμάτων, έναντι της προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων των εν δυνάμει θυμάτων, θα καθορίσει αντίστοιχα μία συγκεκριμένη στρατηγική, όπως και η προτεραιοποίηση της ρύθμισης της αγοράς εργασίας σε σχέση με την προστασία των αλλοδαπών εργατών γης, επίσης θα καθορίσει μία άλλη στρατηγική.

Εν γένει, η θυματοκεντρική ή μη προσέγγιση ενός θεσμικού πλαισίου, δε μπορεί να είναι απλά μία διακηρυκτική αρχή. Όπως εύστοχα αναφέρεται συγκεκριμένα για την εμπορία ανθρώπων με σκοπό τη σεξουαλική εκμετάλλευσή τους, *‘To trafficking γυναικών είναι ένα σύνθετο πρόβλημα που διαπλέκεται με διαφορετικά πεδία (επιστημονικά, αναλυτικά, πολιτικά) και συμφέροντα (κρατικά, επιχειρηματικά, ατομικά): μετανάστευση, οργανωμένο έγκλημα, πορνεία, ανθρωπίνα δικαιώματα, βία κατά των γυναικών, θηλυκοποίηση της φτώχειας, έμφυλος καταμερισμός της διεθνούς αγοράς εργασίας, άνισες διεθνείς οικονομικές σχέσεις (...)* Οι λύσεις ποικίλουν ανάλογα με τον ορισμό και την περιγραφή του προβλήματος. Αν για παράδειγμα το πρόβλημα ορίζεται ως πρόβλημα ανθρωπίνων δικαιωμάτων ή πρόβλημα εργασίας, άλλες λύσεις ενδείκνυται από ότι αν το πρόβλημα ορίζεται στο επίπεδο της παράνομης μετανάστευσης και του οργανωμένου εγκλήματος’⁴²³.

Ένα αντίστοιχο συμπέρασμα συνάγεται για κάθε είδους εμπορία ανθρώπων: Αν μία κοινωνία ορίζει ως αξιακό οδηγό της την προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων του κάθε ατόμου, τότε το μοντέλο που θα επιλέξει - όχι μόνο να νομοθετήσει αλλά και να πραγματοποιήσει, με την επένδυση σε πόρους και ανθρώπινο δυναμικό, με τη δημιουργία εκπαιδευτικών προγραμμάτων και υποστηρικτικών δομών - για την αντιμετώπιση του φαινομένου, θα έχει πραγματικό επίκεντρο το θύμα και την επανασυγκρότησή του.

⁴²² Study on the gender dimension of trafficking in human beings, final report, ό.π., σελ. 196.

⁴²³ Αμπατζή Λ., ό.π., σελ. 22.

Βιβλιογραφία - Αρθρογραφία

Ξενόγλωσση

Anagnostou D., Kandyla A., Countering new forms of Roma children trafficking: Participatory approach. National report: Greece, CONFRONT, 2015, διαθέσιμο σε:
<http://www.eliamep.gr/wp-content/uploads/2015/03/CONFRONTEN.pdf>

Angeli D., Demand in the Context of Trafficking in Human Beings in the Domestic Work Sector in Greece, June 2016, DemandAT Country Study No. 4, σελ. 19, διαθέσιμο σε:
http://www.demandat.eu/sites/default/files/DemandAT_CountryStudies_4_Greece_Angeli.pdf

Boring N., 'France: New Law to Punish Prostitution Clients', 2016, διαθέσιμο σε:
<http://www.loc.gov/law/foreign-news/article/france-new-law-to-punish-prostitution-clients/>

Cho S.-Y., Dreher A., Neumayer E., 'Does legalized prostitution increase human trafficking?', 2012, World Development Vol. 41, 2013

Doezema J., 'Loose Women or Lost Women?The re-emergence of the myth of 'white slavery' in contemporary discourses of 'trafficking in women'', Gender Issues, Vol. 18, no. 1, 2000

G. Ekberg, 'SWEDISH LAWS AND POLICIES ON PROSTITUTION AND TRAFFICKING IN HUMAN BEINGS: AN OVERVIEW', 2013, διαθέσιμο σε:
<http://www.sccjr.ac.uk/wp-content/uploads/2011/12/Briefing-Law-and-policies-on-prostitution-and-THB-Sweden-Gunilla-S.-Ekberg-130704.pdf>

Greer S., 'The European Convention on Human Rights. Achievements, Problems and Prospects', 2006, New York, Cambridge University Press

Harris, O'Boyle & Warbrick, 'Law of the European Convention on Human Rights', 2014, third edition, New York, Oxford University Press.

Harris, O'Boyle & Warbrick, 'Law of the European Convention on Human Rights', 2009, New York, Oxford University Press

Hughes D. M. 'Trafficking in Human Beings in the European Union: Gender, Sexual Exploitation, and Digital Communication Technologies', 2014

Jacobs, White & Ovey, 'The European Convention on Human Rights', 2010, New York, Oxford University Press

Jordan A., 'The swedish law to criminalise clients: a failed experiment in social engineering', Center for Human Rights and Humanitarian Law American University Washington College of Law, 2012, διαθέσιμο σε:

http://www.nswp.org/sites/nswp.org/files/Swedish%20Law%20to%20Criminalise%20Clients_A%20Failed%20Experiment%20in%20Social%20Engineering_2012.pdf

Kajsa C., 'Targeting the sex buyer. The swedish example: stopping prostitution and trafficking where it all begins', 2010, διαθέσιμο σε:

http://exoduscry.com/wp-content/uploads/2010/07/swedish_model.pdf

Magliveras K., 'Combating trafficking in persons - the role and action of international organisations', Ant. N. Sakkoulas Publishers, Athens - Komotini, 2007

Mathieson A., Branam E., Noble A., 'Prostitution Policy: Legalization, Decriminalization and the nordic model', Seattle Journal for Social Justice, volume 14, article 10, 2015

McGregor L., Applying the definition of torture to the acts of non-State actors: the case of trafficking in human beings, Human Rights Quarterly, 2014

Mowbay A., 'Cases and materials on the European Convention on Human Rights', 2007, New York, Oxford University Press

Omelaniuk I., 'Trafficking in human beings', UN/POP/MIG/2005/15, UNITED NATIONS EXPERT GROUP MEETING ON INTERNATIONAL MIGRATION AND DEVELOPMENT, διαθέσιμο σε:

http://www.un.org/esa/population/meetings/ittmigdev2005/P15_IOMelaniuk.pdf

PAPANTONIOU-FRANGOULI M., TRAFFICKING FOR LABOUR IN GREECE- Report prepared in the frame of the project: Combating trafficking in human beings- going beyond, coordinated by CCME, 2011, σελ. 6, διαθέσιμο σε:

http://www.ccme.be/fileadmin/filer/ccme/20_Areas_of_Work/10_Slavery_Anti-Trafficking/National_reports/2011-03-Greek_Report_GOING_BEYOND.pdf

Reinschmidt L., 'Prostitution in Europe between regulation and prohibition. Comparing legal situations and effects', 2016, Observatory for Sociopolitical Developments in Europe, διαθέσιμο σε:

<http://www.beobachtungsstelle-gesellschaftspolitik.de/f/52b9df1667.pdf>

Scarpa S., 'Trafficking in human beings. Modern Slavery', Oxford University Press, 2008

Stoyanova V., 'Chowdury and Others v. Greece: Further Integration of the Positive Obligations under Article 4 of the ECHR and the CoE Convention on Action against Human Trafficking', Strasbourg Observers, 2017, διαθέσιμο σε:

<https://strasbourgobservers.com/2017/04/28/chowdury-and-others-v-greece-further-integration-of-the-positive-obligations-under-article-4-of-the-echr-and-the-coe-convention-on-action-against-human-trafficking/>

Stoyanova Vl., 'L.E. v. Greece: Human Trafficking and States' Positive Obligations', Strasbourg Observers, 2017, διαθέσιμο σε:

<https://strasbourgobservers.com/2016/02/02/l-e-v-greece-human-trafficking-and-states-positive-obligations/>

Sykiotou Ath., 'Trafficking in human beings: internet recruitment. Misuse of the internet for the recruitment of victims of trafficking in human beings', Directorate General of human rights and legal affairs, Council of Europe, 2007

Symeonidou – Kastanidou E., 'Directive 2011/36/EU on Combating Trafficking in Human Beings: Fundamental Choices and Problems of Implementation', New journal of European Criminal law, 2016

Ελληνική

Αμπατζή Λ., 'Προσεγγίζοντας το φαινόμενο του trafficking', ΕΚΚΕ, Αθήνα 2008

Αντωνοπούλου Γ., 'Η σεξουαλική εκμετάλλευση των μεταναστών και η καταπάτηση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στην Ελλάδα κατά την περίοδο 1990-2006', Τετράδια ιστορικής δημογραφίας 5, 2011, ΤΥΠΟΕΚΔΟΤΙΚΗ Β. ΡΟΥΒΑΣ & ΣΙΑ Ο.Ε.

Γαλανού Μ., 'Τα εγκλήματα του δρόμου (street crimes) ως δείκτης κοινωνικής αταξίας', τιμητικός τόμος Καλλιόπης Σπινέλλη

Γαλανού Μ., 'Η απόφαση του ΕΔΔΑ για την παράνομη διακίνηση ανθρώπων', the art of crime, 2016

Καρούμπη Μ., Σκορπιδέα Α., 'Παράνομο εμπόριο ανθρώπων ιστών και οργάνων', Εργαστήριο Ποινικών και Εγκληματολογικών Ερευνών του Τμήματος Νομικής Πανεπιστημίου Αθηνών

Κοτσαλής Λ., 'ΕΥΡΩΠΑΙΚΗ ΣΥΜΒΑΣΗ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ ΚΑΙ ΠΟΙΝΙΚΟ ΔΙΚΑΙΟ', 2014, Νομική Βιβλιοθήκη

Κούπα Α., 'Ανήλικοι και παραβατικότητα', Εργαστήριο Ποινικών και Εγκληματολογικών Ερευνών του Τμήματος Νομικής Πανεπιστημίου Αθηνών, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, 2007

Κυριαζή Τ., 'Εμπορία Ανθρώπων – ΕΔΔΑ – Υπόθεση Rantsev κατά Κύπρου και Ρωσίας', Ποινική Δικαιοσύνη, 2010, τεύχος 5

Λάζαρη Ν., Λαλιώτου Ι., 'Σωματεμπορία γυναικών, πορνεία, σεξουαλική εκμετάλλευση. Επισκόπηση - καταγραφή ελληνικής και ξένης βιβλιογραφίας', ΚΕΘΙ, Αθήνα 2001

Λάζος Γρ., Διεθνική σωματεμπορία και εξαναγκαστική πορνεία στην Ελλάδα του 2002, stop now - ΚΕΔΕ, 2002

Γρ. Λάζος, 'Πορνεία και διεθνική σωματεμπορία στη σύγχρονη Ελλάδα', εκδόσεις Καστανιώτη, Αθήνα, 2001

Κ. Μαγκλιβέρας, 'Εμπορία Ανθρώπων: Ποινική καταστολή και προστασία των δικαιωμάτων των θυμάτων, Ακαδημία Αθηνών - Δημοσιεύματα του Κέντρου Ερεύνης της ελληνικής κοινωνίας, Αθήνα, 2014

Μιχαήλ Μ., Δανιηλίδη Ε., 'Εμπόριο βρεφών και παράνομες υιοθεσίες', Εργαστήριο Ποινικών και Εγκληματολογικών Ερευνών του Τμήματος Νομικής Πανεπιστημίου Αθηνών

Μοντζίνι Π., 'Εμπόριο γυναικών, πορνεία, μαστροπεία και εκμετάλλευση', Εκδόσεις Μελάι, 2007

Μπεχλιβάνη Ν., 'Σκέψεις για το φαινόμενο του trafficking με αφορμή τη δικανική κρίση του Μικτού Ορκωτού Δικαστηρίου Σερρών 37-46/2005', σε: 'Νομικό καθεστώς για τις αλλοδαπές γυναίκες - θύματα εκμετάλλευσης και παράνομης διακίνησης. Νομολογία', Επιμέλεια: Ζ. Παπασιώπη-Πασιά - Β. Κούρτης, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Επιτροπή Ερευνών, Θεσσαλονίκη, 2008.

Παπαγιαννοπούλου Μ.Χ., 'Το φαινόμενο της διεθνικής σωματεμπορίας στην Ελλάδα και διεθνώς, Κέντρο Γυναικείων Μελετών και Ερευνών, 2007

Παπαγιαννοπούλου Μ.Χ.- Μαρκούσης Η., Οδηγός Συμβουλευτικής για γυναίκες θύματα της Διεθνικής Σωματεμπορίας, Κέντρο Γυναικείων Μελετών και Ερευνών, 2007

Παπαντωνίου Α., Παπαντωνίου-Φραγκούλη Μ., Συκιώτου Αθ., 'Σωματεμπορία. Ο ρόλος του πελάτη, νομική προσέγγιση και εμπειρικά δεδομένα', Εκδόσεις Αντώνη Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, 2013

Παπασιώπη-Πασιά Ζ., 'Το νομικό καθεστώς για τις αλλοδαπές γυναίκες- θύματα εκμετάλλευσης και παράνομης διεθνούς διακίνησης. Διεθνείς και Ευρωπαϊκές προσπάθειες', Επιτροπή Ερευνών, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Θεσσαλονίκη, 2008

Σατλάνης Χρ., 'Οι θετικές υποχρεώσεις των κρατικών αρχών για τη διασφάλιση και την προστασία των δικαιωμάτων του ανθρώπου στη νομολογία του ΕΔΔΑ', Νομικό Βήμα, 2010, τεύχος 58

Σισιλιάνος Λ. - Α., 'Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου - Ερμηνεία κατ' άρθρο', ΝΟΜΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ, 2013

Σπυροπούλου Α.-Μ., Σκέψεις με αφορμή την απόφαση του ΕΔΔΑ, Chowdury και λοιποί κατά Ελλάδας (αρ. προσφ. 21884/2015), ΕΜΕΔ, τεύχος 18 β, 2017

Συμεωνίδου – Καστανίδου Ελ., 'Εμπορία ανθρώπων: Ειδικά μέτρα αντιμετώπισης και προβλήματα εφαρμογής τους', ΠοινΔικ 2006

Συκιώτου Α.Π., 'Εμπορία Ανθρώπων στα Βαλκάνια. Θύμα, δράστης και κατασταλτικές στρατηγικές', Αντ. Σάκκουλας, Αθήνα - Κομοτηνή, 2003

Συκιώτου Αθ., 'Οι δυσκολίες και η σημασία της αναγνώρισης ενός ατόμου ως θύματος εμπορίας ανθρώπων', στο Χαλκιά Α. 'Η σύγχρονη εγκληματικότητα, η αντιμετώπισή της και η επιστήμη της εγκληματολογίας. Τιμητικός Τόμος για τον καθηγητή Ιάκωβο Φαρσεδάκη, Τόμος Ι, Αθήνα, Νομική Βιβλιοθήκη, 2011

Συκιώτου Αθ., 'Εμπορία ανθρώπων στα Βαλκάνια - θύμα, δράστης και κατασταλτικές στρατηγικές', εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 2003

Τσάκαλου Χρ., 'Διαδικασίες κοινωνικού αποκλεισμού και παροχή υπηρεσιών των μεταναστριών θυμάτων σεξουαλικής εκμετάλλευσης στην Ελλάδα', Κοινωνική Πολιτική, τεύχος 1, Απρίλιος 2013

Τσακλάγκανου Γ., Η Διεθνική σωματεμπορία - Trafficking, ΚΕΘΙ, 2001

Χειρδάρης Β., 'ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΗ ΤΗΣ ΝΟΜΟΛΟΓΙΑΣ ΤΟΥ ΕΛΛΑ ΤΟΥ 2010 - Μία συνοπτική παρουσίαση των σημαντικότερων αποφάσεων', Νομικό Βήμα, 2011, τεύχος 5

Άλλες πηγές

Ξενόγλωσσες

GRETA, Report concerning the implementation of the Council of Europe Convention on Action against Trafficking in Human Beings by Greece, 2017, διαθέσιμο σε:

<https://rm.coe.int/greta-2017-27-fgr-gre-en/168075f2b6>

European Commission, Study on gender dimension of trafficking in human beings, final report, Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2016, διαθέσιμο σε:

http://ec.europa.eu/anti-trafficking/sites/antitrafficking/files/study_on_the_gender_dimension_of_trafficking_in_human_beings_final_report.pdf

European commission, Study on the gender dimension of trafficking in human beings', final report, 2016, διαθέσιμο σε:

http://ec.europa.eu/anti-trafficking/sites/antitrafficking/files/study_on_the_gender_dimension_of_trafficking_in_human_beings_final_report.pdf

European Commission, Report on the progress made in the fight against trafficking in human beings, 2016, διαθέσιμο σε:

https://ec.europa.eu/home-affairs/sites/homeaffairs/files/what-we-do/policies/organized-crime-and-human-trafficking/trafficking-in-human-beings/docs/commission_report_on_the_progress_made_in_the_fight_against_trafficking_in_human_beings_2016_en.pdf

European Commission, 'The EU rights of victims of trafficking in human beings', 2013, διαθέσιμο σε:

https://ec.europa.eu/anti-trafficking/sites/antitrafficking/files/eu_rights_of_victims_of_trafficking_en_1.pdf

ECRI, REPORT ON GREECE, 2015, διαθέσιμο σε:

<https://www.coe.int/t/dghl/monitoring/ecri/Country-by-country/Greece/GRC-CbC-V-2015-001-ENG.pdf>

Europol, Situation Report, Trafficking in human beings in the EU, 2016, διαθέσιμο σε:
<https://www.europol.europa.eu/publications-documents/trafficking-in-human-beings-in-eu>

Eurostat, Trafficking in human beings, 2015, διαθέσιμο σε:
https://ec.europa.eu/anti-trafficking/sites/antitrafficking/files/eurostat_report_on_trafficking_in_human_beings_-_2015_edition.pdf

Eurostat, Trafficking in human beings, 2013, διαθέσιμο σε:
<http://ec.europa.eu/eurostat/documents/3888793/5856833/KS-RA-13-005-EN.PDF/a6ba08bb-c80d-47d9-a043-ce538f71fa65?version=1.0>

Eurojust, Prosecuting THB for the Purpose of Labour Exploitation REPORT, THB Project Team, December 2015, διαθέσιμο σε:
https://ec.europa.eu/anti-trafficking/sites/antitrafficking/files/report_on_prosecuting_thb_for_the_purpose_of_labour_exploitation_en_1.pdf

ECHR, Guide on Article 4 of the European Convention on Human Rights - prohibition of slavery and forced labor, 2017 διαθέσιμο σε:
http://www.echr.coe.int/Documents/Guide_Art_4_ENG.pdf

ECHR, Factsheet 'Trafficking in human beings', Μάρτιος 2017 διαθέσιμο σε:
http://www.echr.coe.int/Documents/FS_Trafficking_ENG.pdf

UNODC, Global Report on Trafficking in Persons, 2016, διαθέσιμο σε:
http://www.unodc.org/documents/data-and-analysis/glotip/2016_Global_Report_on_Trafficking_in_Persons.pdf

UN, High Commissioner for Refugees, Global Trends. Forced Displacement in 2016, διαθέσιμο σε: <http://www.unhcr.org/globaltrends2016/>

UN, Department of Economic and Social Affairs, 'International Migration Report 2015: Highlights', Population Division, 2016, διαθέσιμο σε:
http://www.un.org/en/development/desa/population/migration/publications/migrationreports/MigrationReport2015_Highlights.pdf

UNODC, *Anti-human trafficking manual for criminal justice practitioners*, Module 5 Risk assessment in trafficking in persons investigations, 2009, διαθέσιμο σε:
http://www.unodc.org/documents/human-trafficking/TIP_module5_Ebook.pdf

UN, Overcoming barriers: Human mobility and development, Human Development Report, 2009, διαθέσιμο σε:
http://hdr.undp.org/sites/default/files/reports/269/hdr_2009_en_complete.pdf

IOM, Analysis: Flow Monitoring Surveys – the Human trafficking and Other Exploitative Practices Prevalence Indication Survey', 2016, διαθέσιμο σε:
http://migration.iom.int/docs/Analysis_-_Flow_Monitoring_and_Human_Trafficking_Surveys_in_the_Mediterranean_and_Beyond_-_6%20October_2016.pdf

IOM, HANDBOOK ON Direct Assistance for Victims of Trafficking, 2007, διαθέσιμο σε:
http://publications.iom.int/system/files/pdf/iom_handbook_assistance.pdf

ILO, PROFITS AND POVERTY: The economics of forced labour, 2014, διαθέσιμο σε:
http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_norm/---declaration/documents/publication/wcms_243391.pdf

Washington DC, Civilian Security, Democracy and Human Rights' fact sheet, Office to Monitor and Combat Trafficking in Persons, June 2017, διαθέσιμο σε:

<https://www.state.gov/documents/organization/272330.pdf>

Department of State, U.S.A., Trafficking in persons report, JUNE 2017, Department of State, U.S.A., διαθέσιμο σε:

<https://www.state.gov/documents/organization/271339.pdf>

Department of State, U.S.A., Trafficking in persons report, JUNE 2016, διαθέσιμο σε:

<https://www.state.gov/documents/organization/258876.pdf>

Amnesty International, Resolution on state obligations to respect and fulfil the human rights of sex workers, 2015, διαθέσιμο σε:

<https://www.amnesty.org/en/policy-on-state-obligations-to-respect-protect-and-fulfil-the-human-rights-of-sex-workers/>

Unizon, Report on Exploitation and Demand, pornography and prostitution, 2016, διαθέσιμο σε:

http://unizon.se/sites/default/files/media/pornography_and_prostitution_report_unizon_2016.pdf

Factsheet, 'National strategy to prevent and combat men's violence against women', Νοέμβριος 2016, διαθέσιμο σε:

http://www.government.se/4ac3ba/contentassets/4bbb1643e427432682464d4559c41027/factsheet_national-strategy-to-prevent-and-combat.pdf

National coordinator against prostitution and trafficking, The extent and development of prostitution in Sweden, 2015, διαθέσιμο σε:

<http://www.lansstyrelsen.se/stockholm/SiteCollectionDocuments/Sv/publikationer/2015/rapp-ort-2015-18.pdf>

Sweden Minister of Justice, 'Prohibition of the purchase of sexual services. An estimation 1999-2008', 2010, διαθέσιμο σε:

<http://www.government.se/4a4908/contentassets/8f0c2ccaa84e455f8bd2b7e9c557ff3e/english-summary-of-sou-2010-49.pdf>

Swedish National Council for Crime prevention, The organisation of human trafficking - a study of criminal involvement in sexual exploitation in Sweden, Finland and Estonia, 2008, Report 2008:21, διαθέσιμο σε:

https://www.bra.se/download/18.cba82f7130f475a2f1800023448/1371914733517/2008_21_human_trafficking.pdf

Dutch ministry of foreign affairs, Dutch Policy on Prostitution, questions and answers 2012, διαθέσιμο σε:

http://www.minbuza.nl/binaries/content/assets/minbuza/en/import/en/you_and_the_netherlands/about_the_netherlands/ethical_issues/faq-prostitutie-pdf--engels.pdf-2012.pdfhttp://www.minbuza.nl/binaries/content/assets/minbuza/en/import/en/you_and_the_netherlands/about_the_netherlands/ethical_issues/faq-prostitutie-pdf--engels.pdf-2012.pdf

Dutch National Rapporteur, 'Does legalised prostitution generate more human trafficking?', διαθέσιμο σε:

https://www.dutchrappporteur.nl/binaries/dutch-rapporteur.does-legalised-prostitution-generate-more-human-trafficking.2013_tcm24-35348.pdf

Norwegian Ministry of Justice and the police, Report: Purchasing sexual services in Sweden and the Netherlands, 2004, διαθέσιμο σε:

http://www.nswp.org/sites/nswp.org/files/232216-purchasing_sexual_services_in_sweden_and_the_netherlands.pdf

International committee on the rights of Sex workers in Europe, διαθέσιμο σε:

<http://www.sexworkeurope.org/news/general-news/french-senates-special-comission-rejects-criminalisation-clients>

Conference report, 'prostitution in the nordic countries', Stockholm, October 2008, διαθέσιμο σε:

<http://norden.diva-portal.org/smash/get/diva2:701621/FULLTEXT01.pdf>

March 8 Initiative, 'The effects of the swedish ban on the purchase of sexual services', 2012, διαθέσιμο σε:

<http://8marts.dk/upl/14431/TheEffectsoftheSwedishBanonthePurchaseofSexualServicesOK.pdf>

Transnational Study on the Characteristics of Policies in the Field of Trafficking in Human Beings for Labour Exploitation 2009-2011', διαθέσιμο σε:

<http://www.legislationline.org/topics/country/8/topic/14>

University of Nicosia, 'I THOUGHT I WAS APPLYING AS A CARE GIVER'. Combating Trafficking in Women for Labour Exploitation in Domestic Work, University of Nicosia, 2015, διαθέσιμο σε:

http://www.medinstgenderstudies.org/wp-content/uploads/CombatingTrafficking_Book-digitalComplete_v5.pdf

NCHR, Positions and Proposals of the NCHR on Trafficking in Persons - The situation in Greece, 2007, διαθέσιμο σε:

http://www.nchr.gr/images/English_Site/TRAFFICKING/GNCHR_TIP_Report_2007.pdf

Report of the fact-finding mission by Ambassador Tomáš Boček, Special Representative of the Secretary General on migration and refugees, to Greece and "the former Yugoslav Republic of Macedonia" 7-11 March 2016, II2- 'Accommodation/housing of refugees and migrants: capacity, living conditions and other needs', διαθέσιμη σε:

https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectId=0900001680648495

Ticky-Fisslberger E., Statement during ERA's seminar, 2017

Per-Anders Sunesson, Statement during ERA's seminar, 2017

Essi Thesslund, Statement during ERA's seminar, 2017

Ελληνικές

Η νομοθεσία για τον αγοραίο έρωτα στη Γαλλία - νέα εποχή, the art of Crime, 2016

Κατάθεση συστάσεων/ προτάσεων για το σχεδιασμό στοχευμένων πολιτικών και την εφαρμογή δράσεων με στόχο την καταπολέμηση του φαινομένου trafficking, ενώπιον της συνεδρίασης της Επιτροπής Ισότητας, Νεολαίας και Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, 2015, διαθέσιμο σε:

<http://www.southeastsafenet.eu/sites/default/files/%CE%9A%CE%BF%CE%B9%CE%BD%CF%8C%20%CE%A5%CF%80%CF%8C%CE%BC%CE%BD%CE%B7%CE%BC%CE%B1%20%CE%BC%CE%B5%20%CF%84%CE%B9%CF%82%20%CE%A3%CF%85%CF%83%CF%84%CE%AC%CF%83%CE%B5%CE%B9%CF%82%20%CE%B3%CE%B9%CE%B1%20%CF%84%CF%81%CE%B1%CF%86%CE%B9%CE%BA%CE%B9%CE%BD%CE%B3%CE%BA.pdf>

Εθνική Επιτροπή για τα δικαιώματα του Ανθρώπου, Εμπορία Ανθρώπων – Η κατάσταση στην Ελλάδα, Απόφαση της Ολομέλειας της ΕΕΔΑ της 14.6.2007, ΠοινΔικ 2007

Εθνικό Παρατηρητήριο για την αντιμετώπιση της βίας κατά των γυναικών, Πρώτη εθνική έκθεση της Ελλάδας, 2004, διαθέσιμο σε:

http://www.genderpanteion.gr/gr/didaktiko_pdf/Ekthesi_Paratiritirioy_Gia_Tin_Antimetopisi_Tis_Vias_Kata_Twn_Gynaikwn.pdf

Νομικός οδηγός καλών πρακτικών για το χειρισμό υποθέσεων εμπορίας ανθρώπων, συμπεριλαμβανομένων των μηχανισμών διεκδίκησης αποζημίωσης, ΚΕΠΑΔ

Επισκόπηση νομολογίας ΕΔΔΑ, ΕΕΕυρΔ, 2010, τεύχος 3

<http://www.mfa.gr/exoteriki-politiki/pagkosmia-zitimata/paranomi-diakinisi-prosopon.html>

<http://www.government.se/articles/2011/03/legislation-on-the-purchase-of-sexual-services/>

http://www.astynomia.gr/index.php?option=ozo_content&perform=view&id=81&Itemid=73

<http://www.isotita.gr/emfyli-via/>

http://old.isotita.gr/var/uploads/BIA/foreis_yphresies_DEK2012.pdf